

క వి మ న వి

(శ్రీ) జ్ఞానానుభవోరు రాజ్య విలసత్సంహానస్థాయయై
జిజ్ఞాసాపరసంశితవ్రతమనస్సీమావిహారంబులన్
బ్రజ్ఞత్నైరువ గూర్ప దీర్ప సకలస్వాతంత్ర్యచిన్మూర్తితో
నాజ్ఞాబంధురుఁ డోమహామహుఁడు నాయం దోష్ట గుప్తించుతన్

ఉ॥ భారవితో గురుండు “వ్రతిభారవి” నాడగులే ! మురారివా
గ్ధోరణిఁ గుప్తతిప్పలుగఁ దోచు విచిత్రము, లూహలం, దలం
కారములందు, వ్యాకృతివికారములన్, బహుశాస్త్రసంవిదా
కారముల; నైలుంగునుడికారముఁ గూర్చుము. నేర్పుఁ జూడనా !

చ॥ అని, హీతుఁ డెట్టిమేల్పుమయమం దీడికించెనొనన్ను, దీన రా
మునికథ వ్రాయువున్నె మగుఁబో యనుబుద్ధియు నుబ్బ, నుబ్బునన్
బనివడి పూనుకొంటి బులుపాటవువాటముమీట, నేమియం
దు ! నదిర ! తమ్మిమొగ్గరముతోఁ దులయై తలపు న్గలంచెఁబో॥

ఉ॥ హెచ్చుగ నభ్యసించియు, నయించియు శిష్యులకోస, మెట్టిఁడే
ముచ్చెమరూర్చు భాష్యపథము న్గన కర్థముఁ జెప్పు మన్నచో !
మచ్చికకాని జీవయసుమావును బోలువ్రవృత్తి నున్న దీ
యచ్చెరువౌమురారికృతి ! హావడి, హా ! వడి నెంచనైతిగా !

ఉ॥ శిష్యత కీడుగా దివుడు, చెప్పఁగ నేరికిఁ దీఱ, దుండవే
భాష్యము లొక్కమాఁడొడలువంచి కృతి స్పరియింతుమేల్కొప్పిన్
దూష్యతయున్నె, యన్నమదితో మొదలెత్తినవేళ యెట్టిదో
యేష్యము నాఁడునాటఁ బరువెత్తఁగసాఁగె ఫలోన్ముఖంబుగన్

ఉ॥ భావమెఱుంగుగ డ్డకటి, భావయుఁ జల్కననేత లోని గాం
దీవముమెండు, శైలిఁగమనీయతఁ గూర్చునమస్య, వ్యంగ్యమున్
జేవ లగింపు నా నిటులనేకము లెల్ల సమన్వయించుచున్
నావశమైనధార వలనత్వరఁ గూర్పఁ దెలుంగుసర్చితిన్

ఉ॥ పేనినకొంత చెళ్ళపిళ్ళవేంకటశాస్త్రిమనీషినన్నిధిన్
గాన మొనర్ప నాబుధుఁ డఖండకృపాపరమార్ద్రచిత్తుఁ డై

తోనె యుపన్యసించె దగుతోవ, డెలుంగొనరింపబూనునె
వానికిఁగాని యానుడు లవశ్యముఁ మాన్యము; లిత్తు నిచ్చటన్॥

“ఉ॥ ఒక్కడఁ జక్కనాపదము నొక్కటి చేర్చిన ముచ్చట, మఱిం
కొక్కడ నున్నదాన సగముంచరచించిన ముచ్చట, మఱిం
కొక్కడ నున్నదాన సగమూచిన వీలగుఁ డెల్లానర్చుటో
మక్కికిమక్కి యన్నటులు మార్చినఁ గాన్యము శ్రావ్య మెట్లగున్॥

ఏబదియేళ్ళనాడు నాబాల్యగురువులలో నొకరు నన్ను మురారి
శ్లోకం పఠింపఁ దెలిగింపుమన్నారు. శ్లో॥ ఏకైకే నివసంతి తే భుజ
భృతః కస్త్యై నిగ్రహ్ణామహే॥ వీరశ్త్రే మిథుం పున ర్వసుమతీ పౌలస్త్య
మాచిభ్రతీ॥ వాల్మీకి త్యావ్యయమాన మేన మపియ చ్చక్రే, కృతే
చక్షుషీ॥ పశ్యామ శ్శ్రవశ్శ్చ తేచ శృణుమ స్తద్వక్తు మల్పే పయమ్॥

నా తెలిగింపు:—

చ॥ ఒకరొకరుండ్రు వీరవరు, లొక్కరికొక్కరు తీసిపోరు, భూ
మికియశమజ్ఞై రానణుని మెచ్చుననం చనుకొందుమేని వా
లికినితఁడింతఁకె, లవలేశము లొక్కటడించి, కన్నులుం
టకుఁగని వీనులుంటకు వినందగు నల్పులమేమి చెప్పఁగన్॥

దీనిని మా బంధువులు లోకోత్తర విద్వాంసులు తెలిగింపారు.
బాల్యగురువుగారు నన్ను వారి తెలిగింపు యెల్లంది అని అడిగినారు.
నాగులేదనినాను. దానిమీద నీవు అంతకన్న బాగా తెలిగింపగలవా!
అన్నారు. వెంటనే తెలిగించి చూపినాడను. సంతసించినారు. ఆంధ్రీ
కరణం స్వతంత్ర రచనవలె నుండడమే కావలసినది. సంస్కృతంలో
కొన్ని సందర్భాలు హృద్యంగానుండును. తెలుగులో కొన్ని సొగ
సుగా నుండును. చ॥ తెలుగునఁగొన్ని సంగతులు తియ్యనివై యల
రారు, సంస్కృత మ్మున మఱికొన్ని సంగతులు ముద్దులు మూటలు
గట్టజాలునం దును మఱియిందును సొగసుతో, దులదూగునుకొన్ని
సంగతుల్ పనిగొని చెప్పనేల యిది పండితవేద్యము కాకయుండునే!
నేననువదించిన మురారి శ్లోకంలో నొకలోకోక్తి—“కృతేచక్షుషీ

“పశ్చాదుః శ్రవసీకృతే చస్వణుమః” అంటూవున్నది. దాన్ని యిమిడ్చిన భాగం పరిశీలింపఁగోరినాను (కన్నులుంటకు.....) కింబహునా? మూలంలోవున్న సారం నచ్చినదా లేదా అనే అనువాదకుఁడు చూడ వలయును. నేను మురారి స్లోకంలో “లవలేశము లొక్కటడించి” అన్నది మూలంలోలేదు. లేకున్నను జేర్చినాను. “కస్తైనిగృహ్ణీమహే” అను వాక్యానికి సరిగా తెలిగించక “ఒక్కరికొక్కరు తీసిపోరు” అని సందర్భోచితంగా చేర్చినాను. “అహ్వయమానం” అనేదానికి గూడా సరిగా తెలిగించలేదు. తెలిగించేయెడల వారి రావణుని స్పర్థగల వానిగా జేసెను. అనఁగా రావణునికన్న గొప్పవాఁడని తాత్పర్యా ర్థాన్ని పుచ్చుకొని వారికి నతఁడింతజంకె అని 5 అక్షరాలలో నిమిడ్చినాను. కింబహునా, ఎంతో పరిశీలిస్తేనేగాని నాపద్యం ఆ స్లోకానికి అనువాదమని తేలదు.”

(ఇది శ్రీవారి 19-9-46 లేఖనుండి యుద్ధృతము)

శా॥ ఈమార్గంబున నల్పి, భౌత్యసముఁ డెంతెన్ముఖ్యుడునూని న
త్రాముద్రాధ్య విమర్శకుండుఁ గవి మేధాదక్షిణామూర్తి నే
తామిత్రుండని పద్యముల్పనిచి శిష్టాంకుఁ హనుమత్కళా
గ్రాముఁ మత్పురవాసి డాయఁగనియెఁ బ్రస్తావనాభాగముఁ॥

ఉ॥ దైవిక రాజకీయ నివిధ ప్రబల ప్రళయాంశరాయని
త్యావిలవృత్తిఁ గాగితములందమి నచ్చున కిచ్చుకార్యమ
స్త్రే విరమింపఁగా వలసె నేండ్లుగ; నాఁటికిఁ జూడలేమెయ
న్పావముచే నఖం డెనయుపద్దెము లూయెల నిల్పి యూపఁగఁ॥

శా॥ ఆదరబాదరయ్యె దుదికచ్చున కిచ్చెడి వీ లెసంగఁగా
నాదట్రవాయు పీఠికకు నల్లెయవాంతప విఘ్న మైననుం
గాదనకెట్లా దీక్ష పాలిగా మెలగఁ రచియించి పంపె, న
య్యాదృతి పెంపు నింతయసనానె కడుంగడుమెచ్చుఁ గూర్చెఁగా॥

గీ॥ దక్షిణామూర్తి దాక్షిణ్య దర్శనమున
దక్షిణామూర్తి దాక్షిణ్య దర్శనమున

నతని కలరుతవాంఛితార్థానుభూతి
నతని కలరుత వాంఛితార్థానుభూతి॥

శా: ప్రేరేపించిన వారికి సుపథసంవిద్యనాచారికి
ధిరోదాత గుణార్థపాతక లసద్వీక్షా కళోద్ధారికి
సారోదారకథాగ్ర నాయక మహాంత ప్రౌఢి మచ్చారికి
గీరాజ్జ్వల్య మురారికి బ్రణతిగాఁ గేలోద్బల్లిం చెద॥

148 A శివాలయవీధి

అగ్రహారము, గుంటూరు

27-5-1949

ఇట్లు, నుజుభజనుడు,

భువనగిరి విజయరామయ్య

ప్రతిభారవి, ఉభయకవిమిత్రుడు

ఆంధ్రీకృతానర్హరాఘవము - పీఠిక

“కవి”యన నెట్టివాఁడు? పండితుఁ డని శ్రుతి బోధించును. “కందమల్లిన నేకవి”యని చాటూక్తి. గణబద్ధముగా నేమాత్తము కూర్చినను “గవి”బిరుదమును జేర్చికొనుటకలదు. అరసినకొలఁదిని, “శుచి, ర్దక్ష, శ్శాస్త్ర, సుజనవినుత, సుశ్రుతరసః, కలావేదీ, విద్వాన్, కలమృదుపదః, కావ్యరచనః, కృతజ్ఞో, దైవజ్ఞ, సుదయహృదయ, సృత్యులభవ, శ్శుభాచార, శ్శుద్ధోగుణగణవివేక, సు హి కవిః” అన్న ట్లామూయిలక్షణములు గలవాఁడే “కవి” శబ్దవాచ్యుఁ డని తెలియనొను.

“కవే రిదం కావ్య”మృనికదా. “చతుర్వర్ణఫలప్రాప్తి స్సుఖాదల్పధియామసి, కావ్యాదేవ”యని దర్పణప్రవర్తితమామన్నది. ‘ప్రవృత్తిర్వా నివృత్తిర్వా నిజ్యేన కృతకేనవా పుంసాం యే నోపదిశ్యేత తచ్చాస్త్ర మభిధీయతే”యన్నట్లు వ్యంజనావృత్తిచే నుపదేశించుటవలనఁ గావ్యములందుఁ గాంతాసమ్మిత్య మెంచఁబడినది. వ్యంగ్యజీవితము తానాకృతులకు “సగుణాలంకృతీ కావ్య”మృనుటలో సమవాయరూపముగా నయ్యవి రసోపస్కారకము నొననితేలును.

ఇట్టివి శ్రవ్యములు దృశ్యములుననిద్వివిధము ఇం దభినయముచే వస్తువును రూపించురూపకములవలనఁ “జిత్రతురగన్యాయము”న ద్రష్టలహృదయములందు సుకరముగా “రతి, హాసము, శోకము, కోధము, నుత్సాహము, భయము, జగుప్స, విస్మయము, శమము” వనుస్థాయిభావము లుదయించుటయు నప్పటిసాత్త్వికాంతఃకరణవృత్తి యానందరూపమునొందఁగా “శృంగార, హాస్య, కరుణ, రౌద్ర, వీర, భయానక, భీభ, తాస్మత్, శాస్త్ర, రసాభివ్యక్తి యొదవుటయు సంఘటించును. తత్తద్రసోదయభాసురకవితావైభవము “దోషరహితగుణాలంకారయుక్త శ్లోకార్థజన్య”మని ముమ్మటుఁడును, “రమణీయార్థకశబ్దః కావ్య”మని జగన్నాథుండు నెంచ, విశ్వనాథపండితుఁడు, “వాక్యం రసాత్మకం కావ్య”మృ నెను.

ఇంకఁ బాశ్చాత్యవినుర్వకులందు, హడ్సన్ (Hudson) గవిత
యన నెట్టిదనఁగా గల్పనలద్వాయమున మనోవేగముతో జీవితవ్యాఖ్య
యొనర్పఁజాలునదే యనియెంచ, ఎమర్సన్ (Emmerson) కల్పనా
మహిమకన్నఁ బ్రకృతివిషయములను గ్రహించి వానియాంతర్యమును
దెలియఁజెప్ప సమర్థుడనదే యనినిర్వచించె. మఱి బ్రాండెలీ (Braudely)
“మానవచక్షుర్మాత్రగమ్యములు కానిప్రకృత్యం తల్లి నవిషయములను
విభావనామహిమచే గ్రహించి లోకుల కది మిబోధము కాదగునట్లభి
వర్ణింపఁగల్గునదే కవిత్వ మనిపించుకొను ననినిరూపింపఁగా ననన్య
సామాన్యశేషమపివిశేషం డౌషేష్పియును (Shakespear) మహాశ
యుడు “కవికల్పన మజ్ఞాతవస్తుజాతమునకు రూపకల్పన మొనర్పజా
లెడి”ననెను. ఏమైన, వర్డ్స్వర్థు (Wordsworth) ప్రభృతు లెంచిన
భావప్రాధాన్య మెవరైనఁ బాటించవలసినదే. కల్పనము తదభివ్యక్తి
సాధనము కాఁగలుగును. దాన నొదివిన యోజ్య శాంఠిసౌకుమార్యా
ర్థవ్యక్తిస్ఫురణాదికములవలన మానవుని మానసికప్రవృత్తి మేల్కొల్పు
బడినప్పుడు స్వార్థ ముడిగి లోకకళ్యాణాభినివిష్టత రూపొందుచుండును.

అట్టి నాటకము లాయాభాషలలో నవ్పడప్పు డేర్పడిన రంగస్థల
ముల కెక్కఁగలుగుటయో పండితపామరహృదయంగమములై తత్తద్ర
సనాగ్రనర్తనావర్తనము లందుచుంటయో సంఘటించుచుండును. గీర్వా
ణమం దిట్టివి వెలయించినవారిలోఁ బ్రముఖమార్గదర్శి యనఁదగు శ్రీ
భాసమహాకవి తరువాత, “పురా కపీనాం గణనాప్రసంగే కనిష్ఠికాధిష్ఠిత
కాళిదాసః అద్యాపి తత్తుల్యకవే రభావా దనామికా సార్థవతీ భభావ”
యన విఖ్యాతుండ్రాకాళిదాసకవిశేఖరుడు నాతని “యభిజ్ఞానశా
కుంత”లాదికములు నలుండ “ఉత్తరే రామచరితే భవభూతి ర్విశిష్యతే”
యనఁ బేర్చింగొంచినయమృతకవి “సనవాక్యప్రమాణజ్ఞత”నుకూడఁ
దలఁగన్నె నన్న వన్నెఁ గన్నమిన్న “మోక్షల్య” సగోత్రులన్న “భట్ట
మురారి” విశ్వేయుం డొక్కరుండు వెలసెను.

ఈతని దేశకాలానికములు సువ్యక్తములు కాకయున్నవి
గోదావరీశ్రీమేశ్వరవర్ణనాదికములనుబట్టి తత్త్వాంతీయుఁ డనియూహ.

మఱి, యీనాటకము సముద్రతీరమండలి (జగన్నాథములోని) పురుషోత్తమభగవానుని రథయాత్రకై చేరినవారియెదుట నాడఁబడుట ప్రస్తానాంతర్గతమగుట నెన్నఁదగియున్నది. 1౪ వ శతాబ్ది కీవలదికాని “కవీంద్రవచనసముచ్చయ” మం దుదాహృతము లైనయీతనిశ్లోకములనుబట్టి తత్పూర్వమండనియు, భల్లటవాచస్పతిమిత్రాదులకు సమకాలికుఁ డగుచో నవమశతాబ్దిలోనివాఁడే కానువచ్చుననియు నెంచుచున్నారు. నిజకులగోత్రవివరణము దానే యొనర్చియుంట మహాకవి యకావర్ణమానుని నూనుండనియు తంతుమతీగర్భశుక్తిముక్తాయమానుం డనియుఁ దెలియుఁ గలము. ఆతఁ డేమేమిఁపల్కినను “అసత్కీర్తనకాంతారపరివర్తనపాంసులాం వాచం శౌరికథాలాపగంగయైవ పునీమహే॥” యన్నచదాన నున్న పరమవత్స్రీ రామచంద్రచరిత్రప్రతిపాదకం బయిన “అనర్థరాఘ” వాభిదాననాటకప్రబంధంబే మనకు లభించినది. “అలంకారకౌస్తుభ” ‘కువలయాసం’ దాదులందు నుదాహృతము లైన ‘దేవీంవాచము పాసతే’ మున్నగు నన్నియోశ్లోకములు గ్రంథస్థములుగా మన కగపడి మిని దత్కర్తృకము లింక నున్నవనిమాత్ర మూహింపఁగలుగుదుము. “సౌరభ్యనిర్భరగభీరమనోహరంబు”లై “వాల్మీకిపాగమృతికూపనిపాసలక్ష్మీ విలసితము” లైనయీతనివాక్కులను బండితరాయ, విశ్వనాథకవిరాజ, సర్వజ్ఞసింగభూపాలాదు లెందఱో సేకరించియుండ, రఘువీరచరిత్రకారుఁడు “మాధురైకభువాం మురారివచసా మాస్వాదియైస్వాదిమా సంతుష్ట్యంతి తయేవ నూతనసుధా వేదిషువాణీషు నః యనియగ్గింపఁగా, నొరులు “మురారిపడిచిన్తారూం భవభూతేస్తుకాకథా భవభూతిం పరిత్యజ్య మురారి మురారియ” యన్నది మున్నగుఁ గలవెన్నో మనికిఁ దగులకమానవు.

“ఉత్పత్త్యతే మమ తు కొఽపి సమాసధర్మాః కాలో హ్యయం సరవధి ర్విపులా చ పృథ్వీ” యన్నభవభూతిసహాకవివాక్కు చర్చితమానా? “య త్రోష్ణిత్య ముదారతా చ పచసాం య త్కాఢ్యో, శౌరవం త చ్చే దస్తి తత స్తదేవ గమకం పాండిత్య వైదగ్ధ్యయోః” అన్నసుకవినాగభవభూతి నిబ్బరముగా నెచ్చిన విద్యకవివార్తభాముం

“బాలవాల్మీకి” బిరుదాభిరాముండు నిజసూక్తిముక్తాఫలమ్ముల విషమనః
 దృష్టివిరహితనూరివరేణ్యైకహారహీరాయమానంబుగా నొనరించి
 యున్నాడు. పూర్వోక్తపరిణతప్రజ్ఞాధురీణుండు “తా మేతాం పరిభా
 వయం త్వభిసయై ర్విస్యస్తరూపంబుధాః శబ్దబ్రహ్మవిదః కవేః పరిణత
 ప్రజ్ఞస్య వాణి మిమామ్” అన్నదానికిఁ బైమెట్టుగా “సమున్మీల త్సాక్షిస్త
 బకమకరంద” బిందుసందోహతుందిలాయమానశ్రవణరంధ్రంఁ దీతండు
 “న శబ్దబ్రహ్మఖ్యం పరిమళ మనాఘ్రాయ సుజనః కవినాం గంభీరే
 వచసి గుణదోషా న్రచయత్” అని యానవెట్టుటలో శబ్దబ్రహ్మవేత్తుతా
 గరిమంబు సందిననే, కాని యిందలిరస మాన సంపత్తి కందనేర దని
 రూఢపరచినవాడయ్యెను. కావుననే, వ్యాఖ్యాత, హరిహరపండితుఁడు
 “హృదయాకలితాశేషశబ్దశాసనసంవిదిః మురారీ రిహ శబ్దార్థత్వం
 కో వేద త ద్దద్ !” యని యడుగఁజొచ్చెను

అట్టియాతండు వల్మీకోద్భవుని భాసదిజ్ఞాగధవభూతిప్రభృతుల
 నుద్దేశించి “యది క్షుణ్ణం పూర్వై రితి జహతి రామస్యచరితం గుణై
 రేతావద్భి ర్జగతి పున రన్యో జయతి కః ?” అనుచు “ధీరోదా త్తగుణో
 త్తర” నాయకగుణాగ్రామోపసంవర్ణణంబునకుం గడంకెను; గాని, నాటక
 లక్షణాదికముల నెందు నతిక్రమింపకున్నను నీతని “పంధ” మాత్రము
 వేటయ్యె నన్నంతవఱకైన విననివా రుండరు. సాధారణముగా నాటక
 రచయితలు వర్ణనాంశశాహుశ్యంబునందుఁగాక స్వభావోన్మీలనానుకూలః
 తత్త్వాత్రవాగ్రచనోచిత్యంబునంద లగ్నచిత్తత వెలయించి హృదయా
 వర్జకకథాసన్నివేశముల సంఘటించుచు గాతుకోద్దీపికముగా, శ్రోత్రు
 పేయమృదుశయ్యాలంకారవిశిష్టదాక్షాస్ఫీరకఃఫక్తి నెక్కినఁ బల్కఁ
 జూతురు. ఇయ్యది చుంపూరచసంబో యనఁ బోయినపొడవున సక్కి
 డక్కడఁ గథాగమనంబున కిదేటియంతరాయ మనికూడఁదోఁవదగు
 సంతగా నేవేవో వర్ణించుచువచ్చినదిగాక యించుమించుగ నష్టాదశ
 వర్ణనము లెట్లెఁచ జొప్పింప నెంచెనో యన్నట్లు సప్తమాంకమంతయు
 దేశపర్వతవాహినీపట్టణాద్యభివర్ణనబహుళంబు కావించియుండెను. “గురు
 క్తులక్తిప్తం” డీతసకీ బిండి మెండుగా నుండుటగావలయు శ్రీనాథ

మహాకవికే యొరవడిగా “ఉద్దామద్యుమణిద్యుతివ్యతికరప్రక్రీడదర్శోపల
జ్వాలాజాలజటాలజాంగలతటినిష్కాజశోయప్తయః” అన్నరీతి నాంభటి
మెలయ నిజప్రచండపాండితీస్ఫీరకవాగ్ధరిని సెలయేటివాటమున దొర
లించువశ్యవాక్తవ్యంబు వెలయించుచు “పీరామ్భతారంభగంభీరోదాత్త
వస్తువిన్యస్తహస్తుండై సమస్తపదజాలంబులతో నడిపి నాఠికెరస్సీరకత
కల్పించినవాడయ్యెను. అంతతోబోక, “చేతశ్శుక్తికయా నిపీయ
శతశ శ్యాస్తామృతాని క్రమా ద్వాంతై రక్షరమూర్తిభి స్సుకవినా
ముక్తాఫలై ర్ద్రుంభితాః” అని తాబల్కినచుట్ల శబ్దశాస్త్రంబు నందలి
తన నూతనోపజ్ఞ సగవటప గూఢప్రయోగంబు లెన్నే సనుసంధించి
యజ్జ్వలద త్తభట్టోజిదీక్షితాచులకే భిక్షముఁ బెట్టఁజూచినదిగాక “ప్రకృ
ప్తకర్తృభిప్రాయస్త్రియాఫలవతో విధీక ప్రియఁజానా స్త్వయా వీర
పరిసాల్యామహే వయమ్” అనుటతో “కీయాపదే కర్తృగామిని
స్వంతేతః జతశ్చ ధాతో రాత్యనేపది స్యా” త్తను దానిని సూచించి
యన్నట్లే ‘జడకర్తుః ప్రకృతి’ యన్నచో ‘శాయసూనస్యహేతు
రపాదానం స్యా’ త్తను కారకాంశముసేకాదు, ‘స్థానివదభవము’లే
కా “దాకృతిగణ”ములే కా దిచ్చవచ్చినన్ని యిమిడ్చెను. ఇంక,
“ధగ్ధ్రస్థేయం తవైవ వచాంసి” యనుచో మిఠాంసాపరిభాషఁ జొప్పిం
చెను. మంత్రశాస్త్రపరిభాషయు నట్లే. ఆయానందర్పములెల్లం బరి
కింపఁగా నిది పాండిత్యప్రకర్షకై కడుంగడు శృద్ధితోఁ గూర్పఁబడినట్లు
తెల్లము కాకమానదు. అందలిభాషయు దఱుచుగా బహుశనైఘంటి
కాద్యాధారమువలనఁగాని భేదిల్ల నట్లుండును.

కాని, పదసన్ని వేశముచూత్రము శ్రుతిసుఖావహమై యీత డు
”సంగీతసాహిత్యపారదృశ్య” యనుటతో సందియ మింతయు నుండఁ
గూడ దనిపింపకమానదు. అందుమఁ బొందుపఱుపఁబడిన యుపమానో
పమేయసామగ్రి యఁనోచ్చిష్టమై నూతనభానోదయంబునకుఁ దావ
లంబై చూపట్టెడు. ఇంకఁ గథావిషయమందన్ననో, రంగస్థలానుకూల
వ్యూహసంఘటనంబు నందుఁగూడ సద్విత్తీయత సగవటపఁగలిగెను.
ఇందు జనసాసమున ఖరదూషణాదులను రాక్షసఁడు వాలివొంటికై

నిల్వననుటయు, విశ్వామిత్రాశ్రమముననే వామనమూర్తి తపంబొనరించె ననుటయు. వార్తాహరిణిమంథర శ్రమచేగతింప శ్రమణి పరకాయ ప్రవేశవిద్యచే జాంబవ.తునిశోడి సంధానమును గల్పించెననుటయు, గుహుండు లక్ష్మణునిచివుండై రామనుగ్రీవులనడుచును దౌత్యంబు నెఱపననుటయు మున్నగుఁగల వెన్నోచాణక్యకల్పన లనిపింపడగునవి యిందలి నిగూఢైతిహ్యములనడుమఁ బొడకట్టుచుండును.

ఇట్టియనన్యసామాన్యవైదగ్యంబు వెలయుచు నవసరభరితాగాఢ కూపస్థితిఁబలు నుద్ధరింప సాధారణుల కెట్లైన దుస్సాధ మనకతీతిదు. ఉద్ధర్తలు కాఁజూచు శబ్దబ్రహ్మవేత్త లెవరైనను 'ఉత్తారణో భూషణ మస్తిమాలా భస్మాంగరాగో గజచర్మవాసః ఏకాలయసేషి ధనాధినాథే సఖ్యా దశేయం తిపురాస్తకన్య" యని చదివినమాత్రనే సహసంబుగా నాలకింపడు? ఇంక, "స్థానేషు శిష్యునివహై ర్వినియుజ్యమానా విద్యాగురుం హి గుణవత్తర మాతనోతి ఆదాయ శుక్తిషు నలాహక విప్రకీర్తైః రత్నాకరో భవతి వాసిభి రంబురాశిః" అనిచదువఁగా విన్నప్పటికంటె.

మ॥ ఉపదేశించినవిద్యఁ బ్రాథమియ శిష్యు లైక్కుచుండాలని క్కవుఁగీర్తి న్నహుచోఁ గనక గురుశోత్కర్షంబు మొండొను, దానుపయోగించినయభిధి ర్మొయిలు వర్షోద్యోగతక శుక్తివా రపుటి నిల్కుటఁగాదె వార్ధి యలరుక రత్నాకరంబై భువిక॥

అన్నయాంధ్రీకరణము చెవినిసోఁడినంతనే సాధ్యశ్యలక్ష్మిప్రసాద మొదలి, యీధారయే "భువనగిరి"నుండి యనతరించె ననిపించుచు.

అంత నిట్టివానికై తడవఁగాఁ బడేదనతతాద్విగోనే యొకతిమ్ము భూపతియు, నాధునికుండుశ్రీకూచినత్యనారాయణకవియు ననుచూపముగానే శ్రవ్యప్రబంధములుగా మార్చినట్లు విందుము. ఇంక, శ్రీ ఆకొండి వ్యాసపండితప్రభృతులు ననుచదించుటంగందుము. అందుఁ గొన్ని ముద్రితము లయ్యుం గాకయు నెట్లైన నందఱు కందుపాటుకానేరవు. ఇప్పుడు తుద కిద్దానిసేకరించి పరికింతము.

కర్త విజయరామకవి. రసజ్ఞులెఱిగిన “ప్రతిభారవి”. భువనగిరి ప్రసిద్ధకులఱుఁడు. ఈతనియగ్రజులస్మన్వితవతంసులు శ్రీకొండ పాణిగా “రుత్తరరామచరిత్ర” మతిపేతలమైనవైలి నాంధ్రీకరించియుండ, సీతం డొక్కటికాదు-మున్ముందే “కిరాతార్జునీయము”ను దెలిఁగించి పండితామోదముం బడసినమీదట, విభిన్నగుణగణవిశిష్టము లైనగాలి దాసకర్తృకములు “మేఘసందేశాభిజ్ఞానశాకుంతలము”లను శ్రీమదాచార్యవిరచిత ‘సౌందర్యలహరీ’ ‘శివానందలహరు’లను “శ్రీమద్భగవద్గీత”ను దాఁ బునరాంధ్రీకరణంబు లొనర్చినదేకాక, ‘లోకకళ్యాణంబు’ స్వతంత్రముగను నొనరింపంబూనియున్నాఁడు. అట్టియీతని నొక్కట నొక్కమిత్రవతంసుఁడు “ప్రతిభారవి”ననిపించికోఁజాలితినిని మునియుట కాదు. మురారిం జూచిన నెంతటిసరళవాక్కైనఁ బరారికావలసినదే యన్నమీదటఁ దా నిది రచియింపంబూనితి ననుచు నిందలిపద్యములం దెచ్చి యథామూలముగాఁ బరికింపుమని కోరుచు మాకుఁగలసోదర న్యాయమున నన్నిటియట్ల నాయొద్ద విడిచెను. కొంతకాల మైనవెనుక,

“ఉ॥ నాకడసారిపిల్ల పయిన స్థలమక్కువపెక్కువ స్థానా
 ల్రాకడఁ గోర్కిమై, గురుకులక్రమశిక్ష లభింప సాధువా
 క్త్రీకరు లైనమీకడకుఁ జేర్చితిఁ, గంధువకందు పేరుటు
 ల్లాకున గర్వి కాదుగద ! లక్ష్యసమన్వితయై చెలంగునా ?”

చ॥ అనఁగలకల్పుకోల్పెలిమి నందుకొన, న్నొనలందు సాధువే
 యనఁగలకల్పునక జెలఁగునా, తనమాతృకమాద్రుఁ డ్రాఢగుం
 ఘనముల మానకాదుకద ! మాటకుమా తెనకొల్పి వ్యంగ్యవ
 ర్తనమును మానకే, భవదుదంచితవత్సలతక గడించునా !॥

ఉ॥ అంకపునందునీక, భవదంకపుఁ బొంకముమేల్మికల్పి, స
 ప్తాంకములందు, దివ్యఘటితాంకయుతంబుగనై, సదస్యస
 రాంకవిజేతృతక వెలయునట్లయి, నాకడసారిబిడ్డ నా
 యంకముఁజేర సాగుననునంకముకై కుఱుకంబు గాంచెదక॥

అని వ్రాసినదానిలోనే పాఠకలోకమున కీతని రసవత్కవితా-
నైపుణ్యము చూపట్టెడుగాదే ! అందుల కీయనైన ప్రత్యుత్తర మిది చిత్త-
శించునది.

చ॥ అవిరళకీర్తిధామండల మురారిమహాకవి, తా ననర్హరా
ఘవ, మిల, నారి కేరగతి, గల్పనసేయగ దృశ్యకావ్యమున్.
“భవనగిరిం” జనించుటను, బోలదె నీ కది భేదిలన్ ? వచః
ప్రవణలనచ్చవీ ! విజయరామకవీ ! రచితాంద్రభారవీ !!

మ॥ సకలాంధ్రీకృతపద్యజాలములు, “మాచా” తప్పకుండంగ, ‘మ
క్కిమక్కి’ యనులెక్కఁగాక, రుచిగోక్తిస్ఫూర్తి దీపించుపూ
ర్వకవిశ్రేష్ఠులబాట వీడక, స్వయంవ్యక్తిత్వమున్ జూపుచు,
స్ట్రోకటానర్గళభావసంపదరుశోభ స్థితి, సేఁ గాంచితిన్॥

క॥ “కాలేజిగరలె”యయ్యున్
శీలంబును గుణముఁ గల్గి, శృంగారపథు
ప్రాలంబలక్షణాన్వితఁ
గా లీలఁ బరిష్కరింపఁ గడుఁగూర్చునదొన్॥

గీ॥ తల్లి గడుసెయైనఁ దా మృదుభావల
కిక్కయకాచు నొప్పు నక్కజముగ,
జిలుగుపలుకు లొలుకఁ దెలుఁగుడనం బెందు
నిలుపఁగలుగు, నొర ! నేర్పుమీఱ॥

తా॥ మూలంబు స్థరించుకొంచు, నిది, యామూల్యగ్రముంగాంచుచో
శైలిం బ్రాశ్ని, గూఢసారతయు, బ్రాక్షారీతికిన్ మాన్యుభా
షాలాతిత్యము, సర్థగౌరవము, వాక్పాతర్యమే, యిందు, నే
మూలన్ జానుగఁ గానుపించుట. యశమ్మన్ జిమ్మన్ దానిమ్మలన్॥

ఇట్లనుటలో నిజాభిప్రాయము సూచితమైనను గేవల మిది
యభినందనమాత్రముగ నెంచకుండుటకై యీయాంధ్రీకర్త రసపోషణ
మేయేవిధమునఁ గావింపఁ జూచినదియు దిబ్బుఖముగా వివరింపఁబోవుచు
మచ్చునకు మూలములోనిభావములఁ బోషించినవిధాన మొక్కింత

యగపటతును. “విద్యా శ్చ తుర్దశ చతుష్ట నిజాననేషు సంబాధదుస్థి తవతీ రవలోక్య వేధాః తా భ్యోఽపరాణే నియతం దశ తే ముఖాని స్వస్య ప్రణస్తు రకరో త్స కథం జడోసి ?” యనుదానికి, (౬-౪)లో మూలములోని దిందుఁ బద్యార్థముననే యిమిడిపోఁగాఁ దాదిముక్కకు (కథం జడోసి) = “మిడిమేలపుజడ్డ మునింగి నీ విట స్థూలి కుమారిల వలపుఁగొంటి వి దెచ్చటినుండి వచ్చెరా ?” యని చేర్చుటవలన నకల విద్యాప్రణేతృబ్రహ్మసంతతిసంభూతుండవయ్య జగన్మాతృకల్పసీతాప హరణ మొనర్చునంతటి కార్యాకార్యవివేకశూన్యతకుం బాల్పడితివే మనుమూలస్థితభావమునకు మఱింతవన్నెదెచ్చెడి. ఈమాత్రము స్వాతంత్ర్యమైన నూనరాదని యెంచుదోషైకదృక్కులు కొందఱి టిది యమూలకమనియు నామూలస్థితావ్యయార్థం బేదో యిందుఁ గానరా దనియుఁ దడవట యెఱుంగుదుము, అట్టికై ననులఁ గొందఱు సూత్ర భావండు పిలువఁగా వచ్చిననటి ఇయమస్మి ! యన్నదానికి ‘ముక్కకు ముక్క’గా నేనయితి ననుమాదీరి భాషాంతరీకరణంబు లొనర్చుటయుం గందుము. అట్టి వెంతయింపుఁగొలిపి లోకాదరణపాత్రములు కాఁగ ల్లనో యోజింపుఁడు. అవి యడుగుబద్ధతోఁ గొలిచినరీపుచ్చజూచు గణబద్ధవాఙ్మూలములే యగును. ఉచితజ్ఞత వెలయించుస్వాతంత్ర్య మగపటవఁగలిగిననే కవిత్యమసిపించుకొఁగలుగు నన్నది రసజ్ఞహృదయైక వేద్యము. ప్రజ్యేకమూర్తిత్వవిభ్రాజితీర్తిసాధనంబు తాబఱువిధ సుప్రసిద్ధగీర్వాణకవి శేఖరవాగ్దాలంబుల నలవఱచికోఁ జాలినయాయాం ప్రీతిర్త వాగ్గీతి నిజవైపుణ్యమగపటప సముచితస్థలంబుల సన్వేషించు కొఁజాలు ననుటఁగో నబ్బురములేదు.

నలుదెసల నొక్కటఁ బండినోప్పడినయాచతుర్ముఖములఁ బ్రపా త్తునిదుర్వృత్త ‘మాచెవి నాచెవి. నవ’పూడు ‘విష్వక్ష్వస్తిచే, నల్వ యేతెఱఁగై యాతలవంపుల స్తుతించునా!’ యనుటలో ‘అసంగతా నమ యితం’ (౫-౧౪) అన్నది ధ్వనిమాత్రవ్యంగ్యముగా స్ఫురింపఁజేయఁ బడియ్యెనా ? చూడుఁడు. గంబురామునకుం బుశురాముండెరులై, ‘యాశకరపీడనపీఠసారం’దై ‘తనిగెవిల్లు నిమిత్తమాత్రుండవేసి’పనుచు, ‘అకర్మకార్యకం గరుడధ్వజస్య’ యని చేతికిచ్చుటఁజిని, ‘చాలుదేసి’

యనునాలుగక్కరాలు చేర్చినంతనే యాధనుర్భంగముమాటలుండ
నిందురూఢగంబుతోడి వీరధర్మబుతోఁచుటలేదా? వేతొక్కట
సీతారాములు నిచుళసకుంజపుంజంబులందు నెఱిసిన స్వైరవిహారంబు
సందలిశ్యంగారిచేష్టలు మదికిరాఁగా,

‘స్వవపుషి సఖలక్ష్మ స్వేనకృత్వా భవత్వా
కృతమితి చతురాణాం దర్శయిష్యే సఖీరాం
ఇతి రహసి మయా తే భీషితాయాః స్మరామి
స్మరపరిమళముద్రాభంగసర్వంసహా యాః’

అను మూలములొలి భావం బీకని కేటాటలతో

‘నామెయి నాసఖాంకురము, నాసఖ! నీకృతమగుచు నీసఖి
ప్రేమముతోఁ పచింతించుచు భయపెట్టెదగ, నూనియంకిలికొ
నామది ద్విప్తినొందగ ననంగపరిమళముద్ర, స్వేచ్ఛ నే
నేమొనరించినకొ గునిచిత్రేలని యనునదించి, యెదకు

‘అల నాఁ డెలువిస్మరింతునో’ యనుచుఁ గథానాయకుహృత్ప్రేమం
జొచ్చినంతనే కరుణసంబు మఱితఱగా నీవలికి వచ్చినదికాదా? ఇట్లే
యీతం డెడిచేర్చిన రసరేషకమేయాచుండునన్నది చూడఁజూడఁ
జూరఁజూరఁమునకే క్రమముగా సున్యక్తముకాఁగలదు.

ఇంకఁ దానే ద్విరేఫయుతనామధారియవుటంగానలయుఁ దఱ
చుగా భృంగోపమ్యంబు లనుంఁగించుచో, “పీత్వా భృశం కమల
కుట్టులను క్తికోఁబా దోహతసి తిరుకవృష్టి మధ స్ఫుటతః నిర్వ నృథు
వృతకదంబమిషా ద్వహంతి బిభ్రంతి కారణగుణానన మోక్షికాని”
(2-47) యని కమలాకరములు పీఠినిగంబు లొటనుపాదానకారణ
భూతనైల్యుసణావహంబులుగా నభివ్యాళంబున నీలహస్తాకికంబులను
గ్రహించున్న (2-11) వన్నవాడు; వేతొక్కట నిజమనోహర నాక్ష్రి
విలసితత్వంబు వెలచు “అరిషక్వర్గవీచాయ మస్యా స్తాత ! పహసిషత్
తేషా మేకమపి ఛింతా ఖంజయ భ్రమదీం శ్రీయమ్” (6-9), అని
కామమునున్నూలించి సనేకాని సిరి సుస్థిరము కానేర దన్న దానిని
“సిరి యనుభవించికి జరణము లరిషక్వర్గములె యకట నం దొకదాని

వ్విటిచి యని యనుచగించుచో మూలస్థిత 'భ్రమర'శబ్దమునే గ్రహించుట భ్రమణశీలత్వద్వవిసంపాదనముకొఱకే యని గుర్తించి ముదమం దుదము.

'అభేదే నోపాస్తే కుముద ముదరేవాస్థితవతో విపత్నౌ దంభోజా మపగతవతో వా మధులిహః అపవ్యాప్తః కోశి స్వపరపరిచర్యాపరి చయ స్రబంధ స్సాధూనా మయ మసభిసంధాన మధురః (6-6)" అని కుముదవృత్తమునకును సాధువృత్తఃసకును మూలమం దుపమా నోపమేయభావగూఢవ్యంగ్యమూపాదించిన ట్టుండ "కోః ముత్ సంశోషో యస్మాత్తను వ్యుత్పత్తిచే భూసంతోషప్రదశ్రీరామచంద్ర) మూర్తియు 'అంభోజాశబ్దగ్రహణంబున నిందిరాభిన్నజాఙ్గీదేవియు, 'మధులి'బృద్ధిమురలన వానరరాక్షసులును 'ఉదరిశబ్దలక్షణార్థగ్రహణం బున స్వసేనాస్థితులు ననుస్ఫురణముకూడఁ గలుగునవకాశమొదవ నయ్యెను, నది తెలుఁగులో నొప్పింపఁబడెనా యని ప్రశ్నింతురేని, నానార్థనిఘంటుసాహాయ్యమున మైదాపిండివలె సాగింప నానానిర్జర వాక్కులపొందిక నెందు నందింప వలనుపడదన్నది తత్జ్ఞతకల్పిని విశ దముకాఁగలదే కాన 'సాధు లెప్పుఁ దనవా రొరులం చెడనేయఁబోవకే నినుతురు సేవ నెవ్వరికినేని సుధామధురక్రియారూపురి"అనుసర్థాంతరన్యాయమునందలి వాక్కుగూమధురక్రియారూపరూపి నోలలాడి దాన సంతృప్తి నందవలసినదే యని చెప్పకతీరదు. ఇట్టికవితార్పరియయ్య స్వభాశోక్తి యొప్పించుచొప్పుగా 2 24 లో 'శ్రమ నదలి నిలిచి నిలిచి యెట్లుప్రప హించెడినో' యనునది గమనించునది.

"స్యాదేవ తోయ మచ్యుతప్రకృతి ర్యదిస్యా నైకాంత మద్భుత మిదం పున రద్భుతం నః లక్ష్మీం తుషారకర కౌస్తుభ పారిజాత ధన్వంతరి ప్రభృతయో యదపాం విసర్జః (7-12)" అనుచోఁ గారిజాతమైననేమి వేల్పుఁడ్డియైననేమి యిష్టార్థప్రసంగం పొనర్లుగానే "అయిన న్నాడగులే సుధాప్రకృతి యాయంభోధిసీరంబు వింత యొకింతేనియు లేదు దాన, సిరియుఁ, జాబిల్లియుఁ, వేల్పుగి డ్డియు ధన్వంతరి, కౌస్తుభాదు లటఁ బుట్టెన్నాఁగఁ ద్రైలోక్యవిస్మయమానాద్భుతగాధకాదే"యని తుదకు

‘మహిక్ సంక్రంబు సామాన్యమే?’ యనికూడఁ జేర్చుటవల్ల సుధా-
ప్రకృతి యానీకవితారసాంబుధిమహిమంబు నసామాన్యంబ యని తోచ
నిందలి యాయారసంబులం జవిచూత మనిపించును.

ఇది వీరరస్యప్రధాన మౌనాటకముగాన ముందు రౌద్రవీరాద్భు-
తము లొప్పించినవిధమును బరికింతము. అవి యెక్కవగాఁ బరశురామ
ఘట్టమునను నడుమ నాయారాక్షసులతోఁ దలపడినసందిర్భములం
దుదకు రామరావణసంగ్రామమందు నత్యధికముగాఁ గాన్పించుచుండును
‘కల్పాంతకర్కశక్తృతాంతభయంకరంబు’ (6-77) నాఁగా ‘సకలభూమిని
నీరాక్షసం బానర్ప నిడుతః బుణ్యాహమంగళం బీధనున్ము (9-313)
అనుచుఁ గౌశికయాగంబుఁగాచి “దిక్కులంకషకీర్తిధాతంబు”గా “ఎంతటి
మేటిరాజులకునేనియుఁ దేజికసంగరాక భా స్వంతమునై సమస్తసుర
సంఘకళాపరిపూర్ణసారసంకృతాంతి నెనంగు శంకరునికొద్దుక రాజము
నెవ్వ డాతఁ డిం తింతలుగాఁగఁ ద్రుంచె నపుడే” (4-16) అన్నదియు,
‘అలశివు నప్తమూర్తు లొకటై కదియంబడె, నప్టదిక్తతు ల్పలపల
మోఁగె, నల్పచెవుల న్లడుగింగురు సోఁకె నెన్నిదొ కులగిరు లయ్యె ను
గ్గురగకొటి కులాప్తక మక్షు లాఁకె దో ర్బలరఘురామకర్షితపురాతన
కార్ముకభేదనధ్వనికొ’ (3-54) అన్నదియు విన్నంతనే శివధనుర్భంగం
జెంతయద్భుతానహంబైనదియు మూలాతిరిక్తముగాఁ బ్రదర్శిత మయ్యె
ననిపింపకమానదు.

అంతతోఁ బోయెనా? ఆశ్చర్యి ‘కృష్ణానందమయిగాఁ ప్పు
ప్రియంభావుక’ నారాయండ్లై ‘హేలామాత్రీమంగా సములముగ
భూమిశాన్వయస్తోమముల్ కూలంజేసిన’ యా ‘విప్రలభుజితీలాస్తంభ
విభాజమానజ్యాఘాతశ్రేణిసంజ్ఞ’నకు శ్రుతిపుటగోచరమైనచుననే
“ఎంతో యాకట న్నాదుగొడ్డలి యి ట్లితినికోసమె వెదకుఁ డెడక
జండవహ్నిక్రియ” నని తలపడగా, “జాత సోహం దినకరకులక్షత్రియ
శ్రోత్రియేభ్యో విశ్వామిత్రాదపి భగవతో దృష్టదివ్యాస్త్రపారః అస్మిన్
వంశే కథయతుః జనో దుర్యోవా యశోవా విప్రే శిస్త్రగ్రహణగుణ
స్సాహసిక్యా ద్భిభేమి”, (4-49) అనికదా రాఘవుండువలికి, యేమైనను

“దుర్మదబాహుం డగుకార్తవీర్యుని సహస్రస్థూలహస్తాశ్చిపై బాదలం జేసిన నీభుజాబలము పెంపుకొ జూపుమా నాపయి,” (4-53) అని డీకొన్నయెడఁ “బులివయిపుట్ర) గురుధనుస్సును ద్రుంచుటఁ బ్రోచి గూర్చె” (4-54) ననుటగోని యోగోక్తిగ్రహణమునల్ల నిట మఱింత ప్రోచి గూర్చెడినిగాదే! ఇంక భయానకంబుగా “కౌశికయాగమే మొదలుగాఁ బగ రాఘవసూనులందు లం కేశున కిప్పు బంధువులునే వ్లతులైరి, తిశక్తిసంభృతా వేపఁడు, మాయలూఁడు, బలవిశ్రుతుఁ డెవ్వయి ముక్కులుంజెపు ల్నాశిలుచెల్లిమోము, గనినకొ మది పైఁచునొ రేఁగకుండఁగక” (5-5) అన్నప్పటిస్థితియొ “బులివయిపుట్ర” యన్నట్లే తోచును. దాన భీభత్సంబు దోష-వాసరదైత్యసంచయ కబంధము లేగతి నివృద్ధైన లోకానకు భీషదస్థిపలఁ గన్నడునో! వెయి నెత్తురేఱు లం భావిధిక్రొత్తభార్యలుగఁ బార్లుఁ బాఱునా! వేలవే లుపుం జానలు నూత్నవీరవరసంగతిఁ గాంచునా! యనిపించును. తుద కెట్లైన జమదగ్ని సూనున కైనట్లే “సిగ్గలముకొన్న” మీదట “శివాస్తే పంధానో వ్రజ నిజగృహేభ్యో నిజగృహేక కి మన్య త్సర్వేషాం గుణ మయశిరోమాల్యమపి సః” అనిశాంతవాక్యములకు దిగినమీఁదటఁ గరుణంబు దీపించు ఘట్టములు మదికిరాఁగా శ్రీరాముఁడు భరతునితో “అయ్యయ్య! యెంతపాలెను ద్వందంగము! వెన్నెలకంబయ్యెనే మయ్య! కవుంగిలిం గొనఁగదయ్య నను న్మదముబ్బునట్టి, లోయయ్య!” యన్న సాదరవాక్కు లాలింతుము. అంతతోఁబోక “కడుంగడుంబల యాకమలాలయ కౌస్తుభంబుపై నెయ్యపునొదరప్రియతనేకద ఏడదు విష్ణువక్షముకొ!” అని చమత్కరింపఁగా, నింక శృంగారవిలసితం బైన రోమాంచోచ్చసదంగసంధినిబిడై రాలింగనై ర్యామినిం, శేషీక్షిత్వ వివృణ్వతే నిజరహశ్చాతుర్య మేణీదృశః” అనుపట్టునఁ గ్రీనిడి ల్తమ కౌనుబంటి మలయ న్గేరింక నేచాక్షు ల త్యానందంబుల వెల్లడింతు గను భూతంబు బ్రహశ్చాతురుల’ అనుటలో ‘నాభిదమ్ము ము’ను ‘కౌనుబంటి’ నేయుఁగా కది రహశ్చాతుర్యవేదులకే వనలి” కిగ్గోత్తంసయవాంఁకరం కరతలే కృత్వా హసిత్యా మిథ స్సంహూతః పురుహూతపొరియునతి

వర్ణేణ కౌతూహలాత్ గ్రాసార్తిక్షుభితో య మంకహరిణం కుర్వీత కింకిం
కలా కంధా మిందుమతీ మజస్ర ఘటనోద్ఘాటశ్లఘావస్థితాం” అన్న హా-
స్యోక్తికిం ‘జవరకుఁ గందులేడి యెదిసేయునా ! నల్పిన చంద్రుఁగౌసెనకా’
అన్నది మఱింతయింపుఁ గొల్పునదిగానే యెంచఁగలుగుదుము. ఆపై
నెట్లో కంటఁబడిన యాచందురు స్వీడక “ప్రత్యాసన్నతుమారధీధితికర
క్లిశ్యత్తమోవల్లరి”యై ‘రాజన్నూత్నమృణాళఖండరుచితో రాజీవసం
పర్తికా తేజంబు న్నుడిఁగించు, న ‘య్యయృతాంశుఁడు ప్రొద్దుక్రంకిరా
వ్విముఖతఁ జూపుతమ్మిగృహిణిఁ శశిపాప మూనఁగా “శౌరాంగీవద
నోపమా నుకృతమాదత్తే పతి ర్యజ్ఞనా” మన్నది కన్నంతనే “చిక్కల్దించి
సంధ్యానలశ్వసనంబందు గరంచి పోత నిటులే సాధించి”రో యను దీన
“నిందుచురారి” యన్నది మదికిఁ దవులకమానదు. ఇక్కడికిఁ గ్రంథ
విస్తరమైనది ఇంకెన్నిటి నిం దెత్తిచూపనాను. రసజ్ఞలే పరికింతురుగాక !

అట్లుపరికించుచో (5-50) “అడ్డాదిడ్డి” ప్రయోగా లేవైనదగుల
(3-39) సరీసృ, (4-47) ‘సవాల్’ సేయక తెలుఁగులెక్కువగావాడుచో,
‘మూపులెగిరించుకొను’ (3-50) మాది జాతీయములకును, ‘పూట
కాపు’ (1-15) ‘మిణుకు’ (3-8) ‘చెట్టబట్టు’ (3-12) నట్లు లావాడుక
పదాలకును బ్రవేశముఁ గల్పించుట నందముపెంపొందించుపూనికయే.
యని యధాయోగ్యముగా సేకరింపఁ జూచునది. భక్తివిభక్తుల లోటు
లేనప్పు డుపవిభక్తు లంతగాఁ బాటించమి త్నంతవ్యముకాదా ? 12 వ
పుటలో 38 పంక్తిలోని బాలులారా ! వంటి యచ్చుతప్పులు మీరే
చెద్దుకొందురయ్యె. ఇంకఁ గ్వాచిత్కముగా పక్షుకలహంసీకాదిపాత్రము
లచే నెటనేని వాడనైన గ్రామ్యములను గూర్చి మాత్ర మించుక ప్రస్తా
వించును.

ఇది శిష్టుల కనిష్టమేయైనను బ్రస్తుతకాలవిశిష్టత యద్దానికే
శుర్వవిధాలఁ బ్రకృష్టతను గల్పించుటలో, నూతనప్రిమాభిసంధనలాలను
తాపెద్దలనే యందుడించుటం జూచిన యిక్క-వి మూలమందుఁ బ్రాకృత
మున్నెడ నందును వచనభాగముననే యీనడక నడచినముచ్చటఁ
ఁబీర్చికొనెను. ప్రాకృతమట్టిది వ్యాకరింపఁబడిన భాషాంతరముగాకయు

“రాకుమాడుం’డనువానిచే లగెత్తించినట్లే తెన్నుమాలినదయ్య నుండక
తప్పదు. ఈమాత్రమున నీగ్రంథమంతయుఁ బామరలోకముగ మముం
గానేరదు. అయినను బ్రస్తుత మిది నిమ్మజాత్యుద్ధరణరూపపురోభిగమ
సంబువంటిదేకాదా? ఇంతకు నిది నాటకమయ్యె. అందు నే నీచపాత్రల
చోళ్ళనో పలికింపఁబడినదయ్యె. అది యటుండె.

ఇంక ఛందోవిషయమున నేయఖండయతులో యేతాదృశములో
బహుళాధునికకవిప్రియుక్తము లైనవానినిగూర్చి ప్రత్యేకించి వివరింప
నక్కఱలేదు. ఏమైనను నానారసపోషక మైనరమణీయపదగుంఫనముఁ
గలిగి, మూలమునందలి కారిన్యమును జాలవఱకుఁ దొలఁగించి లోక
మున కందింపఁబడిన యీనాటక మర్హవిద్యార్థిలోకపఠనీయమై సర్వ
సంస్కృతభాషానభిజ్ఞ తారకంబును బహుళగుణగణ ప్రస్తారకంబునై
“యాంధ్రమురారి” కీర్తినిస్తారకం బయ్యెడుఁగావుత !

“ఉద్దామభ్రమివేగవిస్తృతజటావల్లిప్రణాళీపత
త్స్విర్గంగాజలదండికావలయితం నిర్దాయ త త్వంజరం
సంభ్రామ్య ద్భుజదండపక్షపటలద్వంద్వేన హంసాయిత
ప్రైలోకవ్యయనాటికానవనటస్సాస్వమీ జగత్త్రాయతామ్॥”

బందరు
119-5-49 }

ఇట్లు, సుధీవిధేయుఁడు,
నాదెళ్ళ మేధాదక్షిణామూర్తిశాస్త్రి

కవికృతులపైఁ బండితాభిప్రాయములు

ఆంధ్రమేఘసం దేశముపై శ్రీ నాదెళ్ల మేధాదక్షిణామూర్తిశాస్త్రి
కవిగారు 31-1-1937 :—

చ॥ సుభువనగిర్మృపాంకకవిసోమ ! యశోవిభవాభిరామ ! వా
క్రృథ గురుఁ డుబ్బి మున్ను 'ప్రతిభారివి'యం చనె, నేడు దాన నీ.
వభివవకాళిదాసవిరుదాంకమునం గయికొందుగావుతఁ
సభలకు నెక్కి నీకృతి ప్రశస్తిగనక జయరామనామకా !॥

19-5 1936 న మాధవశతకాదులపైన :—

ఉ॥ వింటిని మున్నె త్వత్కృతుల కినుల విం దొసరింపఁజేయఁగాఁ
గంటిని వానినే యిపుడు కన్నులపండువుగాఁగ నచ్చునక
దొంటిభవంబునక జనని నోచిననోములపంటలో యనక
దంటలు మీరలై సుతులు ధారుణిఁ గీరితికెక్కఁ గల్గిరా॥

ఉ॥ సారవిహీనపుంగవులు చాలఁగ నచ్చయి మేలుఁగూర్చునే ?
యూరవితారకంబులు రసాశ్రయభావవిశేషభవ్యశో
భారవిశేషము ల్సుకృతివర్యముల న్భువి నిల్పుధీనిధు
ల్భారవిముఖ్యు లౌట నెటువల్కినఁ దచ్చరితంబు లింపుటోక॥

ఉ॥ శైలి మనోహరంబగు రసంబులఁ జిల్కు వచఃప్రచారధా
రాశత యొప్పుటం గురులు రంజిలనే సిగ చుట్ట నందమా
లీలను నీకృతు ల్మదిఁ దలిర్పఁగఁజేయవె ? మాధవాద్యుతిం
గ్రాలునభీష్టముల్ విజయరామకవీ ! రచితాంధ్రభారవీ !॥

ఆంధ్రభగవద్గీతపై శ్రీవేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు, శతావ
ధానులు, 25-10 48 మీరు ఎంతయోప్రతిభతో వ్రాసినగీతలు చూచి
చాలనానందించితిని. భాషాంతరమునకు లొంగనటులు కనఁబడె చుపలు
శ్లోకములు మీకండరువునఁబడి చచ్చువుకముగా తెలుఁగుమీఁతను.
మీయీకృతి నింకొకమాఱు కొండాడి విరమింతును.

(శ్రీ మద్భాగవతాంధ్రీకర్త యగుశ్రీమాన్మడుంబ సింగరాచార్య వర్యులుారు. జగ్గయ్యపేట 3-5-49 విద్యార్థికిఁ బాఠముఁ జెప్పసందర్భమున (మీ) యాంధ్రకీరాతాద్వనీయమును జూచుట సంభవించినది. “భారవేరర్థశారవమ్” అనుప్రసిద్ధి తెలుఁగుకావ్యములోఁ బ్రత్యక్షము కావించఁబడినది. (మీ) “భావి”యను స్వతంత్రకావ్యమునుగూర్చి యెంతవ్రాసినను జాల దనినాయభిప్రాయము. పూర్వకపులఫక్కిలో సర్వాంగసుందరముగాను సర్వక్షణసమన్వితముగాను ఉన్నదనిచెప్పుటలో నేమియుసందేహములేదు. మీయాంధ్రాభిజ్ఞాననాటకమును జూచి మిక్కిలిసంతసించితిని. మూలమునందలిభావములను సరిగానర్థముఁ జేసికొని చక్కని తెలుఁగులో నిర్దుష్టములైనపదపదార్థములపొందికతో ఇది కూర్చఁబడినది.

కొవ్వూరు సంస్కృతపాఠశాలాయుఖ్యాధికారి (శ్రీ) కె. వి. నృ అప్పారావుగారు 6-5-49 మీయాంధ్రాభిజ్ఞానశాకుంతలము నామాలా గ్రంథముగాఁ జదివితిని. ఇప్పటికే యిన్నియనువాదము లున్నవే! ఇదియు నేల? అనిపించక కొన్నిక్రొత్తపోకడలచే దనవిశిష్టతను స్థాపించుకొనుచున్నది. తమయనువాద మిప్పటినున్నయనువాదరిత్యములలో నొక రత్నమై ప్రకాశించఁగలదని నావిశ్వాసము.

(శ్రీ) అడిదము రామారావుపంతులుగారు, సీనియరు తెలుఁగు పండితులు. M. R. కాలేజి, విజయనగరం :—14-5-1949

మీయాంధ్రీకృతశాకుంతలమును శ్రద్ధ మై నోపికతోఁ జదివి యానందించితిని. అంకములనుదల మీరు పొందుపఱచిన స్వంతపద్యములో నుడివిస్థలుగ “సుపేశలోక్తిపధురవ్యాపార మేపా”, రుచు మీయనువాద మెంతయు హృద్యముగా నున్నదనినామనవి. అచ్చటచ్చటఁ బద్యములకుఁ బాఠాంతరములుగ వేఱుపద్యముల నిచ్చుచు వచ్చితిరి. ఆట్టిచోట్లఁ గలపద్యములలో జిన్నపద్యములే కడుంగడు మిన్నగా నున్నవని నాయాశయము. 8 పేజీలో 15 వ పద్యమున “మందియాకృతి కెదికాదు మండనంబు” ఈపద్యపాద మెంతయు ముద్దులు మూటగట్టుచున్నది. ఇంక శిష్టజనవ్యవహారభాష యాలం

కారికముతానుసారముగ మీ రాచరణలోనికిఁ దెచ్చుట మీగ్రంథమునఁ జూపట్టుకొని తీర్తదనము, గాని యది నిరక్షరాస్యుల వాడుకకు దగ్గరకాకుండ నచ్చటచ్చట సంస్కరింప నవసరమా యని నాయోచన, పండితప్రకాండులును గవితల్లజులు నగు బ్ర॥ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి గారును, మధ్యశ్రీ కాశీకృష్ణాచార్యులుగారు మున్నగువారి యభిప్రాయములే చాలును. ఇంకమఱికొన్నిటి జేర్చునగత్యము లేదనినా తలంపు ప్రాక్తనపుణ్యవిశేషముచేత మీకు నిస్తులకవితావిభూతి యలవడినది.

(శ్రీ)యత K. V. N. Apparao మ హా శ యు లు M., A. Principal, Sanskrit College, Kovvur, 22-5-49 'తమ రంపిన' "అనర్హరాఘవము" నాంధ్రీకృతిని గృతజ్ఞతతో నాదుకొని ఆమూలాగ్రముగఁ జదివెతిని. తాము చేసినకృషియు, పడినశ్రమమును గ్రంథమున స్పష్టముగాఁ గన్పించుచున్నది. అరువాదనున్న దే కష్టము. అందునను, మురారిపంటిప్రధకవి ననువదించుట కష్టతరము. అయినను దా మిందు సఫలులైరినియే నాతలంపు :-

మ॥ తతసారస్వతదుగ్ధవారిధికి మంధానాచలంబై సుధా

ప్రతిరూపంబు "ననర్హరాఘవము" నుత్పాదించె మున్నామురా

రి; తదాస్వాదవినాకృతుల్ దనియ నాంధ్రీకర్తలై బల్లమ

ర్థత మీ రిచ్చితి రిప్ప డాసుధను నేత్రిత్రోత్రీపేయంబుగఁ॥

(శ్రీ)మద్భాగవత 11 పస్కంధమును సమర్థతతో మనోహరముగఁ దెలిగించిన బ్ర॥ ఉభయభాషాప్రవీణ, వేదాంతపారీణ, మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు, ప్రధానాంధ్రీసాహాయులు, హిందూకాలేజి హైస్కూలు, గుంటూరు. 31-5-49 ప్రతిభారవీ! తమరుదయతో నొసంగిన (శ్రీ) మదాంధ్రాభిజ్ఞానకాకుంఠలమునుజూచి, కవియైనవాఁడు రామకథంబోలే శాకుంతలముగూడఁ దాఁకవలయునాయేమి? యని లోడలంచుచు నట్టై పులలవిప్పి చదువుమంగదా! ఇకనేమన? హృదయము గిట్టుచుండి పొల్లుచు దరుల నొరయుచున్న యానందరసము నట్టై భరింపలేక వాగ్ద్వారపుటలువుఁ జూపవలసివచ్చెను. మహాకవి! మీ

కవితాధార మధాసారానుసారియనుట యమృతము తియ్యగనున్న దనుటయే. సందర్భోచితశబ్దములతోఁ బద్యముండుననుటరాకాచంద్రబింబము కళలతోఁ గూడియుండుననుటయే. ఆరితేజీన మీకలమున వ్యర్థపదములు రురలంబడవనుట సూర్యగోళమును దిమిరపటలములు చేరవనుటయే. భారవి మున్నుగాఁ బెక్కుపోతముల వ్రాసిన మీరు చక్కఁగాఁ గవిత్వము వ్రాయఁగలరన్నచో నాబోంట్లసచార మొనర్చుటగాదే?

జలివిలి తెలుఁగుఁబలుకురవ్వల నెచటఁ బొదుగవలయునో, బంధుర సాంస్కృతిక బంధానుగంధము నెచట సంగింపవలయునో, యలఁతియలఁతి పదముల నెచటఁ జిలుకవలయునో, దీయని జాతీయముల నెచట నేయవలయునో, ఏవృత్తము నెత్తజి నెత్తికొనవలయునో, ఏయవసరమున సమరసవిసరము బుసబుస పొంగులువాఱ విసరవలయునో, ఉభయకవిమిత్రా ! మీకుఁదెలిసిన ట్లొరులకుఁ దెలియదనుట సాహసోక్తిగాదు.

అచటనచట నొకేభాగముగల రెండురెండు పద్యములుంటచే నేమోకాని, లేనిచో, మీ శాకుంతలమాండ్రీకృతముగాఁగాక స్వతంత్ర కృతిగా నున్నదని యే కవితామర్మజ్ఞుఁడు తలంపఁడు? గీతానర్థరాఘవములు-సరే-వ్రాసితిరి. ఐపోయినవి. ఇటుపై బూర్వలంబోలే 'నవారిత సత్కవికల్పనావిభూషావహ పూర్వవృత్తములు సానలఁ దీజినజాతి వృత్తముల్' గావున నట్టి కౌవ్యములవ్రాయ దీర్ఘాయురారోగ్యములు మీకుఁ బ్రసాదింప భగవంతుని ప్రార్థించెదను.

అభినవసరస్వతి - 1937 జూను సంచిక

“భారవి:-ఇందలి కవిత్వము మృదుమధురభూయిష్టము. మిక్కిలి మనోహరము. లోకోక్తులనేకములు. అవధానమందలి యాకాశపురాణమున భారతకథ పలుపద్యముల బాగుగాఁ జెప్పించిరి. కవితాస్వరూపమునుగూర్చి పెద్దనాదుల మాలికలవంటి పెద్దపెద్ద మాలి కలే అల్లించిరి. ఏ పట్టునఁ జూచినను నెంతయు రసముట్టిపడునట్లు వ్రాసిరి.”

శ్రీ సౌందర్యలహరి - మచ్చుపద్యములు

ఉ॥ పూల దనుస్సు ? తేంట్లై గుణమో ? విశిఖా లయిదేనో ? చల్లనో
గాలియె పోరు తేరొ ? దరికాపు వసంతమొ ? వీనితోనె మే
న్మానినవాండె యొంటరి సమర్థత గెల్పుటా లోకమంతయున్ ?
శైలనుతా ! ఇదెల్లఁ గృప చాల్కొను నీకడకంటి పెంపెగా !॥

ఉ॥ నీకడకంటిచూపు పడునే నతఁ డెట్టిపరూపి వృద్ధు న
రైకజడుండునైనఁ బరుఁగెత్తుదురే బడి వేలజవ్వనుల్
రైకల కాపువైట పడ, వాల్మీకి గొప్పలు తూఁగియాడఁ గాం
చీకలనంబు వీడిచనఁ, జేలము లూడ, నెటుంగ కీశ్వరీ !॥

చ॥ తిరుగుటయే ప్రదక్షిణము, తిండియె యాహుతి, నేల వ్రాలుచున్
బొరలుటయే ప్రణామ, మెదొ పొర్లుగవాగుటయే జపంబు, శి
ల్పరచనలన్ని ముద్రలు, నవాస్తమదీయనుఖాలు సేవలై
వజలునుగాత నీకు నదుపాస్తి మదాత్మసమర్పణంబుగన్॥

ము॥ కవ గోమైన'విశాల'గా, రుచులు నిక్క స్మృతి'కళ్యాణి'గా
కువలప్రాడి 'కయోధ్య'గా, గృపకు నిగ్గు 'ధార'గా 'భోగవ'
త్యవతంసంబుగ, నిద్దహా'మధుర' ని'త్యావంతి'గా, మేల్బురి
ప్రవరజ్యేష్ఠత నీదుదృష్టి 'విజయ'త్వప్రాధి మా నీశ్వరీ !॥

శా॥ కెంపు స్వప్రజము నీలము దైగడు నక్షిత్త్రైకసౌభాగ్య మా
హింప న్మమ్మఁ బవిత్రుల న్నలువ నెంతే న్నికృపాపూర్తి సిం
డింపన్ శోణగ, గంగగా, యమునగా నిల్పించినట్లా విచా
రింపన్ మూడిటినంగమం బటనె సిద్ధించుంగదా ! ఈశ్వరీ !॥

చ॥ భవు బహుశౌర్యగాధల విపంచిపయి నృలికించువాణి, నీ
"వపురపురా !" యటంచుఁ దలనాడిచి పల్కిన నాకలోక్తి నెం
తో వెలితిచే నపశ్రుతులతోఁ జెడుతంతులవీణె గొబ్బునన్
గవిసెనలోన దాచుకొనుఁగా ! పెనువిస్మయ మూఁప ! నీశ్వరీ !॥

శ్రీ మ ద న ర్మ రా ఘ వ ము

శ్రీమద్రామ గుణాంబరాలి స్వమనస్త్వీజిల్లి ఏరాద్భుత
గ్రామాపూర్వవచఃపరంపరితథారాళోరుధారాధురీ
స్తోమావేశముతో మురారి కళఃబొందు లూర్ప నద్దాని కాం
ధీమాధుర్య మిడన్దంగునెడ నర్చింతుఁ దదాన్నత్యముల్॥

(ప స్తా వ న ము — నాం ది

శా॥ శ్రీకామోదికి తోడుగాఁగ భగవచ్ఛ్రీమూర్తి యేకస్థనఁ
గోకప్రీతిఁ జకోరపారణము వల్లుజ్యోతులన్సూర్చి నా
భీకంజంబున నర్థబోధ దరసుప్తి స్థంబుసాపత్న్యముఁ
బ్రాకెత్తించునో, అట్టికన్దవను నిష్ప్రత్యూహ మర్చించెదఁ॥
మఱియూ,

చ॥ ప్రళయ మడంగ బొడ్డునికిఁజట్టు నాత్మభువుండు ముజ్జగం
బులతోలిశిల్పి సృష్టికని పూనడలంచి, యెదెందునుండికాఁ
గలదో వ్యవస్థయెట్లా యెఱుంగంగఁ బ్రతిక్షణ మేరిబొజ్జలో
పలికిని బోవు, నానకలవంద్యజగన్నిధి కేను మ్రొక్కెదఁ॥

సూత్రధారి:—ఓహో! ఏమండో! ధూరపారావారతీరకాంతారవారం
బునకుఁ దమాలభూరుహకందళంబై త్రిభువనశిరోలంకారభూతమహా
సీలమణియై, లక్ష్మీకుచకుంభద్వయ కేశీరచితకస్తూరికాపత్రాంకూర
మైనశ్రీపురుషోత్తమభగవానునిరథయాత్రాకొఱకై చేరినసభాస్త్రాసు
లారా! ఎదియోద్వీపాంతరమునుండి వచ్చినకలహాకందళుం డను
కుశీలపునిచే రాద్రభీధత్సభయానకరసపూర్ణ మైనయోదోప్రబంధము
నిత్యము సభినయింపఁబడుచుంటచేఁ బ్రజలెల్లరుఁ గంపితు లైపోయిరి
గదా! కావున, నెదియే సభిమతరసప్రసిద్ధ మైననాటకముఁ బ్రద
ర్శింప ననుజ్ఞ నిచ్చి నాట్యవేగోపాధ్యాయుని యనేకనాటకములలో
సంతేవాసియై మధ్యమదేశవాస్తవ్యత స్పృహగునుచరితనాముఁ డగు
యీభరతపుత్రుని మీరెల్ల రనుగ్రహింతురుగాత!

గీ॥ ఏజనములకు రంగమే యెల్లబ్రతుకొ
 ప్రియయే వారికి సభ్యులప్రియనగ
 దాని దొంగిలి చనినట్టివాని గెలిచి
 యిట్టిదే తెచ్చుకొనువాడ నిపుడెదాని।

(వినుటనభినయించి) ఏమనియెదరు? నీవు దేశాంతరమునుండి
 వచ్చినవాడవు. ఎందుకు పట్టిప్రగల్భములనియా? (నవ్వి) పెద్ద
 లిట్లందురా? తమబోంట్లసభను సేవించుప్రియత్నమే సంపూర్ణ
 పాత్రాసాదనసామర్థ్యము నొసంగుగదా! కనుడు.

గీ॥ న్యాయమగుబాట విశువనియట్టివాని
 కగునుబాసట తిర్యక్తులైనగాని,
 చెడుగుదారిని బడిపోవుచెనటిజనుని
 దవ్వుగా వీడిచను సహోదరుడుగూడ॥

4

(వినుటనభినయించి) ఏమంటిరేమంటిరి! అట్లులైన నిదిగో చీటి!
 సంపెద మనియా!

(నటుడు ప్రవేశించి చీటినొసంగును.)

సూ: — (అందుకొని చదువును)

మ॥ తనియక శాస్త్రసుధ ల్మతంబులుగఁ జేతస్సుక్తిఁ బెల్లాని (క
 న్నన వాంతాక్షరమూర్తిహా క్తికకళానద్యోక్తిహారావళి
 ల్లనర గూర్చినకావ్యము ల్విరిసి తత్తన్నామకొత్కృష్ట
 ద్ధణభూషాయుతమై సుహృద్గళముల న్దూగాడుచుండునదా॥

5

కావున నెందు సమస్తపురుషార్థరసములుం జిప్పిలుచుండునో అట్టి,

క॥ వీరాద్భుతరసగంభీ

రారంభోదాత్తవస్తుహరిశుభకథా

పూరితమై జగదుత్సవ

నీరద మగునాటకొఱకె ని న్ద్వరయిడుటల్॥

6

(వితర్కించి మందహాసమున) మారిమా! వింటివా రామాయణ

మనుదానిని?

స:—అదియేమి?

మా:-భగవానుడును కవితావతరణమున కాదిమోపాధ్యాయుడు
నగువాల్కిమహామునియొక్క వాణీనిస్మరణమునుమా! ఇక్ష్వాకుల
కీర్తికాయమది!

న:-కాకేమి.

మా:-అకథకు సంబంధించినదే సభ్యులయావతి.

న:- (నవ్వి) ఎల్లకవుల కవితావ్యాపారముల కీవాల్కిమహాపితము
సాధారణమూలధనాంగణమయ్యెగదా!

మా:-మారిపా ఏమనుచున్నావు!

ఉ॥ అమ్మయి రాక్షసేంద్రుడు మహారీ జగత్త్రయి నేడిపించు టిం
కమ్మయిదాక్ష్యకేతనుఁ డహర్పతివంశమునందుఁ బుట్టు టిం
కమ్మయి హానివాక్కులు స్వయమ్ముగఁ గావ్యరసాప్తి వెల్లుటల్
ముమ్మరమై సమస్తకవిపుణ్యము లమ్మయిఁ బండుటేగదా! 7
అందుఁగూడ సదస్యజనాజ్ఞానురూప మగురూపకమునుగూర్చి
యోచించెదను. (కొంచెమాగి) (జ్ఞప్తిదోటకునుల్లాసమున)
పూర్వద్యుగోత్తరసంభవుండును మహాకవియు సగుభట్టశ్రీవర్ధమానుని
తనూజుండును తంతుమతీహృదయనందనుండు సగుమురారికృత మగు
నూత్నమైన “అనర్థరాఘవ”మను నాటక మొందుకలదు. దానిం
బ్రయోగించుటకు సామాజికులనందఱి న్వేడుచున్నాను. (యోచించి
సంతసముతో) ఈవరిషత్తు నారాధించుట కెట్టిరమణీయసామగ్రి
సంపత్తుకుదిరినది.

చ॥ తగు రసపాఠగీతిగతి దక్షుఁ డొకొక్కఁడె మానటాళి! యె
న్నఁగఁ గవి ముద్గలాన్వయుఁడు సవ్యగభీరసామృతోక్తిపా
రగుఁడు! గుణోత్తరుండు రఘురాముఁడె నాయకుఁ! డాచరిత్ర ధ
న్యగతిగ దివ్యవాణిని బాసర్చెఁ బ్రచేతనూతి దక్షతః॥ 8

ఎంతమందిచేతనో యెన్నివిధములుగనో రచియింపఁబడిన యీ
పాఠాచేతనకథావస్తువునే యీశ్రోత్రియపుత్త్రిండు నాటకంబుగ నొన
ర్చియు సపరాధి కాఁజాలఁడు. కనుము :

ఉ॥ ఎండతో రాముగాధ రచించిరటంచును వ్రాయమానఁ బృ
ధ్విం దదమేయదివ్యగుణదీపితం డన్యఁ డొకండు కల్గెనే!
చెందురెట్లు తద్గుణవిశేషగభీరసుధోక్తి మాధురీ
సుందరవాగ్విరించనులు చొక్కముగాఁ గృతిసార్థకత్వము॥ 9

కావున, స్వయముగాఁ దనముఖమున నావిర్భవించినసరస్వతిఁ
గలయాదిమగురు వగునల్లప్రాచేతనునివాణి నిక్కవి యీనాటకము
రచింపంబూని యిమ్మెయి వినుతించెడి.

గీ॥ స్వర్గమందుండి పృథివికి నిర్గమించు
వాణి కధ్వశ్రమంబును బాపుకొఱకు
ఎవరు విశ్రామశాఖగా నెనఁగిరనతి
దూరమం దాబుషికి నమస్కార మిడుదు!

మఱియు,

గీ॥ నాల్గుత్రోవలు గలిగిన నలునకంత
మనెడిచదుకంబున నిహారణము సల్పు
జాణ, నిత్యప్రగల్భవాచాల యైన
దేవికి సరస్వతికి భక్తి సేవఁ గూర్తు॥

11

స:— (సంతోషముతో) బావా! బ్రహ్మరులగు ముద్గలాన్వయులలో
శ్రేష్ఠుండై “బాలవాల్మీకి” బిరుదమును వహించినమురారియొక్క
సుధారసబిందువులఁ గురియువాఙ్మయమునకై నామానసమున
గుతూహలము గుబ్బుతిలుచున్నది. ఉపక్రమింపఁబడుగాక!

సూ:—మారిసా! యుక్తమేసుమా నీయీకుఁడహలము!

ఉ॥ అంతమహోజ్జ్వలం బయినదయ్య! కకుత్స్థపంతు, తద్దేవ
కౌంతయశశివరీమణినిగాధగభీరసుధోహరత్వభా
న్వంతము లొమారారి నెఱవల్కులొ! నల్లికజాతువాక్సభా
త్యంతనిగూఢకూపసవిధంబున గాఢులుకావు టబ్రహ్మే॥

12

(తెరవెనుక - ధ్రువాగానము)

క॥ మొగిడిన తమ్మియొడులలో

దిగులున భ్రమించునఱిలఁ దిగుచుమహిమతో

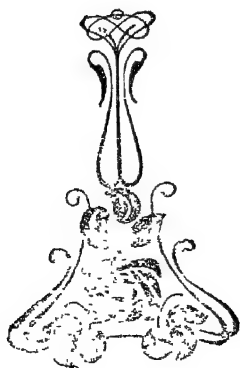
జగమును మేలుకొలుపుదొర
తోగరురుచులు దెసలఁ బెంపుతోఁ బ్రసరించుకొ॥ (లేక)

గీ॥ ముకుళితాంజాంకపాలి సమ్మోహిత మగు
మధుకరంబు నాకరించుమహిమఁ గలిగి
జీవలోక ప్రజాగరస్థితి ఘటించు
దినకరారుణకిరణధీధతులు చెలఁగు॥

13

మా:-(అలకించి) ఇదియేమి ! దశరథు నొడినుండి రామభద్రు లాగికొని
కొనిపోవు విశ్వామిత్రుని ప్రవేశమునకై ధ్రువపాడుచున్నారే!
(ముందుఁబరికించి సంభ్రమముతో) ఆహా! భగవానుడగుబ్రహ్మ
మానసపుత్రునివసిష్ఠుని యాశ్రమమునుండి తిరిగివచ్చిన ఋత్విజం
డగు వామదేవుడు పసిష్ఠుని యాదేశమును దెల్పుచుండ నదిగో
మహారాజగుదశరథుడు వినుచున్నాడు. వారిమంతనములలో
నితరు లుండఁగూడదు. మన మనంతరకరణీయముల నాయత్త
పటతము రమ్మ ! (నిష్క్రమము)

ఇ డి ప్పి స్తా ప న ము.

అల్లమ ద న ర రా ఘ వ ము

— మొదటి యంకము —

రంగము:- సభ (ఆసనముల వాసీమలై దళదళ వామదేవులు)

జ:-అహోహా ! ఎన్నిమారులో వినియుండియు వసిష్ఠభగవానుల యీ యనుశాసన మెప్పటికప్పుడే కొంగ్రొత్తదిగ నన్ను సంశోషపెట్టుచుండును.

గీ॥ అల్లమధుకైటభుల మెదడగుట భూమి
మురిగి గౌలీనుమాంసంపుముద్దనుమ్ము!
దానిఁ దమకీర్తిసురభిసంతతులఁ బొదివి
యనుభవించు భూపు లనాదిగాఁగ॥

1

(వితర్క-యుతమందహాసమున)

గీ॥ ఆనఁ దలఁదాల్చి ప్రజనేలుటందె ముదిమి
నెరయఁగాఁజేసె జెవులనన్నిధులకురుల,
నైనఁ బసిపాని దిద్దెడునట్లు దిద్దు

౧౦౮

నన్ను గురుఁడౌర ! వాత్సల్య మెన్నదరమె !

2

వా:-మహారాజా ! ఏమంటివి ! సమానవృత్తి కలవారలఁగూడ నొక్కొక్కని కొక్కొక్కనితోఁ దారామైత్రి యుండుచుండుంగదా ! అట్టులే సీయం దమృహనుభావునకు,

గీ॥ రఘుకులోద్భవు లగు నెల్లరకును గురుఁడె
తా నయినఁ జూచుఁ బక్షపాతమున నిన్ను
అందఱును దన్యుచుండియుఁ జందురుండు
కలువ తనసర్వమని కళోత్కృళిక లిడఁడె॥

3

జ:-వామదేవా ! ఇంద్రియము లెట్లులాఁగిన నట్లు సంఘటించు నాచిత్త సామజమునకు మధురూత్తమాదేశము నాలకింపవలయు ననునాశయంకుశమై నిల్వరించినది. వా రింకేమి సెలవిచ్చిరి ?

వా:- మహారాజా ! అంతయుం జెప్పిననుకొందును. అయినను, సకల సందేశముల సంగ్రహసార మైనయిద్దానిని మఱిమఱి నీజ్ఞప్తికిం దెమ్మనిరి.

జ:- (అదరముతో) అవహితుడను వారియాన యేమని ?

వా:-

గీ॥ అర్థ లెల్లరు నీదుగృహంబునుండి
కోరికలు నిండుగాసమకూరఁ జనుటె
నీదుకులధర్మము స్మరిసేతవంబు
నీహుతము నీదుయజ్ఞమ్ము నిశ్చయముగ॥

4

ద:- (సంతోషమున) గురునానఁ జక్కఁగఁ దలఁదాల్తును. ఎఱిగినదే కదా !

ఉ॥ మాకులకర్తభాస్కరుఁడు మాన్యత నేడు సురాగ్రగన్యుడౌ
తేకత నేడు జన్నముల నే మొనరించుట, పూజ్యభూమి నే
డే కుదురైనభర్తఁగను, టింద్రుడౌ నాబల మేచు గొల్పఁ దా
నే కృతినా, నరుంధతి కధీశుఁ డిటు ల్మము నేలనేకదా !॥

5

వా:- ఓరాజర్షి శేఖరా ! అదియట్లేనుమా ! పుట్టుటతోడనే యంతులేని
యైశ్వర్యవిశేషముగల మీబొంట్లే యిట్టికీర్తికిం దగునారు. మేమో!
ఊహ కుపదేశించువారమే.

ఉ॥ శారదరాత్రి శాణవటుశాతమున న్బొర లూడకుండియు
నైరవమిత్తుఁ డక్కలువకాంతల లేపుఁగదా ! ద్వితీయపం
కేరుహగర్భుఁ డన్న పెనుకీరితిఁ గాంచువసిష్ఠమానిబృం
దారకుప్రజ్ఞఁ జెప్పవలెనా ? కలనా ? జతనం బొనర్చియు॥

6

ఇటుచూడుము !

ఉ॥ యాజుల రైనమీ రనుదినాభ్యుదయంబుల నేడుకాంచు టా
రోజుల నిష్ఠిపూర్తి సగరుండు మహార్ణవకర్తయౌట, గం
గాజనయిత్రి మీపితల గాఢయశంపుఁబతాక యౌట, లో
రాజ ! త్రిలోకసద్గురుతఁ గ్రాలువసిష్ఠప్రభావమేకదా !॥
మఱియు నొం డిటువినుము !

7

గీ॥ ఆన మీరుతిశంకభూజాని కప్ప

డల్లకొళికునండ సంధిల్లికూడ

నిలువఁగానైన యోగ్యత కలుగదయ్యె

స్వర్గమునఁగాని తుదకు నీవసుధఁగాని॥

8

(పరీహారి:—(ప్రవేశించి) మహారాజుగారికి జయము ! జయము ! భగ

వాను లగుకొళికమహర్షులవారు ద్వారముదరి కేతెంచినారు.

ద:—(సంభ్రమముతో) ఎట్లూ ! కాళికభగవానులే !

ప్ర:—అవును మహాప్రభా !

ద:—ఎవరైన రక్కడ !

వా:—నేనెదురేగి శ్రౌతవిధిపూర్వకముగ నాతపోధను నిచటికిం దోడ్కొని వచ్చెద ! (నిష్క్రమము)

ద:—(సంతోషముతో)

గీ॥ తపము లనుచిత్రకల శ్చత్త్రతనువుఁ జెక్కి

మలిచి బ్రహ్మర్షి దేహంబు సలుపుకొనుచు

సమలసత్వగుణాగాధుఁ డైనగాధి

పుత్తుఁడటె నాగృహాని కిప్పు డరుదెంచె !

9

(వామదేవుడు విశ్వామిత్రునితో బ్రవోము.)

వి:—మిత్రమా ! వానుదేవా ! చెప్పవూ ! వసిష్ఠాశ్రమమునుండి నీ

విప్సదేవచ్చితివా ? జ్యోతిస్స్వరూప యగునరుంధతీపత్నివ్రతతో

మైత్రావరుణుఁడు కుశలియై యున్నాఁడుగదా !

వా:—అడిగెదరా ! తనశిష్యులు యాజ్ఞలు నైనవీరియింటికిఁ దనచిర

కాలమిత్రు లగుకొళికు లేతెంచుటచే విశేషకుశలముగదా !

వి:—సఖా ! వామదేవా ! దశరథుని జాతమనునతఁడు చాలకాలము.

నుండి యన్ని మనోరథములమించి యుండెడిదినుమా !

వా:—(వినయముతో) భగవానుడా ! తాముగూడ నింతటియనుగ్రహ

వంతులగుట నీభానువంశసార్వభౌముఁడు నిక్కముగ ధన్యుఁడు.

వి:—మిత్రమా ! ఈతఁడెట్లునుధన్యుఁడే

ఉ॥ చాఁగిలుజేండ్ల పశాళిమణిచంద్రిక లొత్తుగఁబర్వ విస్ఫుర
ద్యాగము లైనతచ్చరణపల్లవము ల్బుజసంపదున్నతిఁ
బ్రోగిడ, నశ్వమేధసవము క్షతురంగఘరాంకచంద్రక
శ్రీ గడియించుమేదినిఁ బ్రసిద్ధముతాఁగద తత్పవిత్రతల్॥ 10
(ముందుఁజూచి, హర్షముతో)

చ॥ గురువిజయంబు నింద్రునకుఁగూర్పఁ ద్రిలోకములౌక్రమించుబం
ధురసహజప్రతాపగతితో, సకలాసురభామినీకచా
భరణవిపాటనప్రసభభావుకదివ్యభుజాధ్యుఁ డౌగుణో
ద్ధరు, మనువంశజాఁ దశరథు, స్థనఁ గన్నులబెంగ తీతెఁగా॥ 11
నేస్తుడా ! వామదేవా ! చల్లనినీటికణముల వర్షించుజలదమాలి
కను దూర్పుగాలి యెట్లనంతము లగుచిలువవలువల న్నొల్పునో
అట్లే అమృతబిందునందోహముల జిందునత్పురుషసంవాదకౌతుకము
నీలోకనాథుఁడు వేయిముఖములుగఁ గొనసాగించుచున్నాఁడోయి !

వా:-విశ్వామిత్రభగవానుడా ! ముల్లోకములకు సనాతనగురువు లగు
తమ రీమహారాజుపై నిట్టిసదభిప్రాయముం గలిగియుంట నిశ్చయ
ముగా నేఁటి కీదిలీపవంశకుశలమనుకల్పనృక్ష మనంతములగు చివు
రులం దొడిగి శోభిల్లుచున్నదనినమాటే. (ఇరువురం బరిక్రమింతురు)
ద:-(వినయముతోఁ ద్వరగా గద్దియనుండి లేచి యెదురేగి) కాళికభగ
వానుల కైత్వాకుఁ డగునీదశరథుఁ డభివాదన మొనర్చుచున్నాఁడు.

వి:-నీకు నీపరివారములకు స్వస్తియగుఁగాత !

ద:-(వినయమున) విశ్వామిత్రభగవానుడా !

చ॥ కలుగదుగా ఉపద్రవము కానలఁ గూరమ్మగాలిబాధచే ?
దొలఁగరుగా సుర బ్రతుమధుద్రవమానక విఘ్నహానిచే ?
నెలయదుగా కుతూహలము నిష్టికి నీధరయెల్ల నీవిచే ?
భళి ! రఘువంశసంభవతఃపరిపాకమె తెచ్చె మిమ్మిటుల్॥ 12

వి:-(నవ్వి) గీ॥ కడుపులోఁజల్ల సుంతయున్నదలకుండఁ
బరిజనులతోడనుండు దిక్పాలురిండ్ల
నట్టిసియేలుబడి శత్రువునెడిమాట
వీనుసోకదు, భయమింక దేనవెలయు ॥

అదియునుంగాక,-

ఉ॥ వాసపు నోడకుండుమనుపాటి మహాద్భుతభాహుశక్తి నీ
వే సమకూర్పు, విష్ణు, వతివేలముదంబునఁ బాలవెల్లిది
వ్యాసమసారభోచ్ఛ్వాసితమానుచు నుబ్బెడి శేషుపైనిమే
న్వేసి ప్రపంచరక్షణము వీడ్కొని నిద్రలునట్టు లుండఁడే! 14

చ:- (నివ్వెడి నగవున) కౌశికభగవానుడా! సర్వజ్ఞుల రగుతమరే యిట్లు
నన్నుఁ గొండాడిన నేనేమిచెప్పఁగలను! శత్రుసంఘముల నెదు
ర్కొను పురందరుసేనాముఖంబు నూఱకవూరించుమాత్రమున కైన
నే నొకవేళ భనువు నించుకయెత్తితినే యనుకొనుఁ డంతకే కలిగివ
వట్టిజనప్రవాదమును తమరు నిట్లనువదింతురా! అట్టిది మీకును
మెచ్చుఁగొల్పెనా!

వి:- (పరిహాసపుటెలనగవున) నీవటులుగా కెట్లందువులే!

ఉ॥ వితివి పూటకాపు భువనావన మూని, సురేందురై డందునేఁ
జేత క్షణాబ్ధభాక్తనువుఁ జేర్పమిఁ దత్కళ విస్మరించి, నీ
వేతటిఁ గూర్చుహవ్యముల నెప్పుడు మెక్కుచు వ్రేలఁగాఱు మై
మూఁతలకన్నదోయిఁ దడవునదబాటల నేడు భూవరా! 15

వా:- (నవ్వి) మహారాజ! భూతలమహేంద్ర! కౌశికభగవానులు సెలవిచ్చిన
దట్లుండదేవసభలో నేను స్వయముగఁజూచినదింకొకటిఁబు వినుము!

శా॥ నీవర్ధాసనమెక్కఁ గిన్నరవరు త్నీవీర్యముల్పాడ నా
దేవేశుం డుడుకేవ రానిముదము నైప్పించుకొం చెల్లొపై
పైవిన్నాణముఁ గన్నులక బుడిబుడి న్నాస్పార్ద్రతఁ జూపెఁ గా
దే వే గగ్గురుదేవునీకుడిభుజం బింతంత తన్నంటఁగన్ 16

చ:- (నవ్వుచు) వామ దేవమహాశయా! మీరుఁగూడ భగవానులగు
నిగ్గాధినందనుతోనే యేకీభవించినారే! కనుండు!

మ॥ పిడుగు ల్చుట్టువెలార్చుప్రజము చలద్భీమోరుహస్తంబునం
దడరక నిష్పలఁ గ్రక్కుదృగ్గితలు లెం దాగ్నేయబాణస్పృహ
త్వెడలింపఁ గదనాగ్రభూమిఁ గుదురై భీరేఁపు జంభారిముం
దిడుమై పాఱ కెదుర్చువైరి కలఁడే యీరేదులోకంబులకే? 17

చ:- (సగౌరవముగా భుజాగ్రమున దట్టుచు) వసివృత్తివ్యూహవైస
యోరాజ్ఞురీభారా!

మ॥ అమరేశుం డిపు డంతరాయరహితం బౌరాజ్యలక్ష్మిన్ దృదీ
యమహాబాహులనీడ నిల్చుననఁ గ్రోతా! వింతయా? నీయశం;
బమరీగండదళాళిపై మకరికల్పాత్తిమమేల్పాశుపా
ల్యము లైక్ష్వాకులు వ్రాసి వర్ణనలచే నార్జించిరేకాదాకా! 18

చ:- భగవానుడా! సకలాద్భుతములకు నిధులరైనతమతో ననుసరించు
టకు మేమెంతవారము. త్రిశంకుమహారాజునుగీర్తించునుపాఖ్యానము
సారము నెఱింగినపౌరాణికు లిట్లుచెప్పుదురు గదా!

ఉ॥ పట్టుదలన్ శతించి పతిభన్ బ్రతిస్పృష్టిని మీరొనర్ప నె
ట్టెట్టు! మఱొక్కయింద్రు సృజించునొ యంచు సుధర్మ వేలుపున్
జట్టులు వ్రజి తన్మకుటసన్మృశిపుంజనవార్కభానునం
ఘట్టన మీపదంబు వెలుంగన్ శరణంబని క్రమ్యతీపరే! 19

(నవ్వి) అదియునుగాక,

మ॥ నినుశాంతింపఁగఁజేయ సర్వసురలు స్వేపర్వుచో నంచతే
రున మందత్వరఁ జిక్కి నాకమలగర్భుండైన నాఁ, డట్టిచో
వినుతి న్మానుటయెట్లు మద్రసన మీవిశ్వాతిగప్రాధి! నై
నను బీయూషర్షురు ల్వలాత్పభవదాజ్ఞ నివ్వంట కేవేచెదన్ 20

(అంజలింబట్టి) ఓభగవానుడా! దయాతరంగితాంతరంగుడవు
కమ్ము ~~మృదుమలమనంబు~~ అధికాధికోత్సవంబు లమరుచున్నను
ద్దుపి నొకప్పుడేనిగాంచవు కావున నివ్వడు తమరిందురాకచే సుక
రముగ సంభాననాదిగౌరవముల నర్పించుకొనుట కనువగుటచే
నామనము సంగీతనర్తకవ్యాపారదర్శనసాధిలాషయై తమయనుగ్ర
హమున కెదురుచూచుచున్నది.

చి:- ఓయిందుమతీనందనా! నియోగింపవలసినదితరమేమున్నది!

చ॥ పొర విడుశేషు నచ్చతెలుపుంబన, మంధనగానఁ ద్రచ్చుపె
ద్వర నడినీమఁ బాల్కడలిఁ బర్వెడిసాండ్రసితాభవెంపు, చం

దురు బహుళార్థకృత్తకళఁ దోచు మహాజ్వలధౌతకాంతియ
ట్లుర వగునీయశఃప్రభల నొప్పగ విశ్వము శోభనాందెగా !! 21

ఇంక నేమనిన:-

ఉ॥ అద్దిర ! పండువెన్నెల యటంచుఁ జకోరవిలాసిసీమణు
ల్నద్దుగఁ గోలరాఁ గొఱుకఁజాలనికీర్తిప్రధ స్థడింపుమా !
యొద్దిక సీప్రతాపమున కోడి తమంబు నాశలేలి మీ
పెద్ద తివాకరుం డుఱక వింటఁ జరించుహితంబుఁ గూర్పుమా !! 22

ప్రస్తుతమున నాయుధసహితం డగురామభద్రునిచే సన్నిహిత
మగుచున్న మావైతానికవ్రతరక్షణమునకై మాయాశ్రమమును
సనాధముగ నొనరింపవలయును.

ఉ॥ తా జలరాశి స్వీయజలదానము మేఘముఖానఁ గూర్చునీ
రేజహితండు స్వాధల హరి త్రమమార్చు సనూరు నిల్పి, య
ట్లే జగ మేలుమీపు స్వపటిష్ఠత మున్నుగ రామునుంచి, యీ
యోజయె మిమ్ముఁ బోలినవరోకృతీడుల నైజహాఁగదా !! 23

ఇం కొం డిటు వినుము:-

సీ॥ సాక్షాత్కృతిగ నాకసార్వభౌముఁడు కాంచు
నతివేలముగ నెప్పు డనురవిజయ,
మవుర ! మాతృన్యాయ మనుసరించును వారు
ణీడండనీతి, మానితగుణాఢ్య !
నిత్యానుష క్త హానేకాదె పాతాళ
మందైనఁ బరికింప నహీభయంబు,
మాపుణ్యఫలము సంభవమునా వీరరా
జచ్ఛతి, ధర సీదు శాసనమున,

సీ॥ స్వర్గమునఁ బ్రక్కధర నాగవసుధఁగూఁజి
గలయనేకదోషముల నొక్కలనమైన
వఱలకుండ మహాకీర్తి మునిగి యేలు
దీవు కడుదూర మిటుచెప్ప నేటికయ్య !

ద:- (విషాదముతోఁ దనలో) సకలప్రాణివర్గములకుం గలుగుదుఁఖో త్పాదకశల్యముల నిర్మూలించుటయే శీలముగాఁగలయీకౌశిక పాదులనుండి, రామభద్రుఁడు ప్రవాసమేగవలయుటచే నాకుఁ జిత్తవైకల్యము యెట్లుకలుగఁగలదు ?...దానికేమి ! ఎలర కానందముం గురియుచుండు చందకిరణసమాహములలోనేగదా పద్మముల ముకుళింపఁ జేయుకళంకముండుట ! (యోజించి) ఏదిదారి ?

(ప్రకాశముగ)

మ! అదిరా ! ఈతఁడు కూర్మరా జనుచు, వ్యాశాధీశుఁడే యంచు మేలుగదా రౌస వక్తులౌద్రుసంఘ మని, కన్తో ద్విదశాహస్తిసంపద యంచు న్వనుధాభరోద్వహనసామ్యత్వంబునకా మాకులంబెదిగించె న్నను నర్థి గాదనుచు నొనే నేటి కానిందకుకా॥ 25

వి:- (నవ్వుచు) చూడుము

శీ! వాఁడిసూదుల తొలి తొలిబాధయొండు

సంతతము మ్రోయవలయుకష్టం బొకండుఁ

గాదె కుండలములు వీనుగవకుఁ గూర్చు

జెంతఁ జెక్కిఁగ్గ లాసాంపుఁ జెంది కులుక॥ 26

ద:- (విషయాన్నితమగువెనుబాటుతో) భగవానుఁడా ! మీయిట్టిమన్నననే మేమతివేలముగ ననుగ్రహింపఁబడితిమి. ఐనను, మాయీకుఱ్ఱుడు పాల్గొనుపనివాడనియేకాక ధనుర్విద్య నారితేఱనివాఁడునని యేమియుఁజెప్పలేనిముగ్ధుఁడ నగుచున్నాను.

వి:- (నవ్వి) సఖుఁడా ! మైత్రావరుణి యగువసిష్ఠబ్రహ్మర్షి యే పురోహితుఁడుగా నీతఁడు బ్రహ్మచర్యవ్రతానుష్ఠానమున నారితేఱనుగదా ! ఇక భృశాశ్వగురూపదిష్టుమగు ధనుర్వేదమంతయు నాయధీనముననే యున్నదాయె !

ద:- (విషయయుతమగువెనుబాటున) రఘురాజకుమారులయూర్పులే త్వదధీనములన విలువిద్యాసాంప్రదాయములనుగూర్చి తిరిగి చెప్పవలసి నది యేముండును. మాసహస్రకీర్ణుఁ డగుభానునికులముపై బొడసూపిన పక్షపాతవిశేషముననే భృశాశ్వ సహస్రసంవత్సరములుపాశ్రయించి దివ్యాస్త్రరహస్యముల నేర్చితిరనినమాట !

వి:- నీయవిత్వాసమును మానుము రాజర్షి! రాముడు కేవలము
బసివాడని తలంపకుము ఆకసమందలి సూర్యుడు మన కతిసూక్ష్మ
రూపిగ గనిపించుగదా! ఆయనవ్రకాశమో! భూమిని రోదసిని
మలయుచీకటుల నిట్టై చిమ్మివైచుటలేదా!

ద:- (నవ్వి) ఓభగవానుడా! కౌశికవంశకేతుపు లగుతమంతవాశే
కోరిన నెట్టిసీచమగువాచాలునకైన హీనోత్తరము నీయమనస్కు
రించునా! (చేయిముఖమునకడ్డుంచి) వామ దేవమహాశయా! భగ
వాను లగుకౌశికు లిట్లనుచున్నారే!

వా:- ఓరాజర్షి చంద్రమా! ఇందు మేము చెప్పవలసినది యేమున్నది?

గీ॥ అర్థి కౌశికులట! దాతయంట తమరె
గొప్పక్రతువంట! రక్షణ న్నోరునంట!
రామభద్రుడె తద్యాగరక్షకైన
నిండుసమృతి మే మియ్యకుండె గలమె!

27

అదియునుగాక:-

క॥ అడిగినది నిండుగాజత

పడ నర్థిముఖానఁ బొంగిపఱచుముదము నే
ర్పడఁ జూచుటేకదా శ్రమఁ
మడచుక భూభారఖన్ను లగువూబొంట్లక॥

ఇంకొక విశేషమిందుఁ గలదు:-

గీ॥ కులగురుండు వసిష్ఠుఁ డెక్కుడుగ నీకు
యాచకులవాంఛల దీర్ప నాన నిడఁడ!
తన సమాధి నియ్యళులంబుఁ గనియెయేమొ
తెలిపె నారీతి నీ కుపదేశవిధిగ॥

29

భ:- అది యల్లలకాదు-

క॥ ఈకాలం బీదేశముఁ

నా కన్నిట ధ్యానదృష్టి పడవఁగలుగు ని
ష్ఠాకలితులు తలఁచినచో
నేకధలు స్థనులయెదుటనే యగుపడుగా!

30

(విమర్శతోఁ దనలో)

ఉ॥ పంపన చూడు రాముఁ గ్రతుపాలనకై యపు డేమియోగం గడుకొ
దెంపున నిమ్మహామహుఁడు దిగ్గన నింటికిఁ జేరుకొంచు లే
శంపుదపోవ్యయంబుననె చక్కఁగ విఘ్నములార్చి పూనికకొ
నింపుకొనునదా! ఇకను నిల్చునె మత్కులకీర్తి సుంతయుకొ॥ 31
(విశ్వామిత్రునితోఁ బ్రకాశముగ) త్రైలోక్యగురుండ వగునోభగ
వానుడా!

గీ॥ యజ్ఞదీక్షఁ గొనఁగనాయత్తులై మీరు
నాకుమారు రాము నన్నె యడుగ
సీధరాపురంధ్రి యెపుడుఁ బతివ్రతా
నియతి మాయెడ న్లఱించునటులె॥

32

(తెరవైపు చూచి) ఎవరెవరక్కడ! దౌవారికుఁడు ప్రవేశించి మహా
ప్రభూ! ఏమిసెలవు!

ద:- రామభద్రునిం బిలుపుము వా॥ లక్ష్మణకుమారుఁగూడ

వి:- (నవ్వి) ఈతనింగూడ నిట్లు వేటుగ నిర్దేశింప నక్కఱలేదు. వెన్నెల
నెందోవదలి చంద్రుఁ డుదయింపఁడుగదా!

(ద్వారపాలుఁడు నిష్క్రమింప రామలక్ష్మణుల (ఎవేశము)

రా:- (హర్షజనితమండహాసమున)

చ॥ పలుకుఁ బురాణము ల్గుఱువుపైఁ గినుకకొ బ్రతిస్మష్టిఁబూని బ్ర
హ్మల నొకయేడ్వర న్పలిపి, అంతనె శాంతిలి, సుష్టిక రై
విలసిలువారి నయ్యనలవీధికి వెల్పుల నిల్వెనంచు, న
య్యలఘుయశశివ్రభావఘనుఁ డౌమహానీయుఁ డితండె లక్ష్మణా॥

ఆయాభగవానులను స్వయముగా నెల్లువచరింపఁ గలమోగదా! (పరి
కృమించి ముందుఁజూచి సంతోషమున) వినయవినమిత్తులై యున్న
వామదేవులకు నాన్నగారికి దాపుగాఁ బ్రశాంతసావనమూర్తి
మంతు లైయున్నమాడవవారే భగవాను లగువిశ్వామిత్రు
లై యుందురు.

చ:- (ఆశ్చర్యస్థితంబున) ఆర్యా!-

మ॥ ఇతఁడా! ఈతఁడా! నమ్మి చేరఁడగు నెంతేసాధుసద్విగ్రహం
డతిరోపంబున నాఁడు ముజ్జగము లూటాడించె భీఁగొల్పి? సం

గతమే కాదగు, జల్లనొమ్మదుమనోజ్ఞశీల జ్యోతిష్మతీ
లతలు జీకటిరా హతాద్గతిగ జ్వాల ల్లిక్కుచుండుంగదా॥

రా:-తమ్ముకుత్తా ! లక్ష్మణా ! తెలిసికొన నలవికానిగంభీరచరిత్రములు
గలమహామహు లిట్టులే చిత్రముల కాకరములగుచుందురు.

ఉ॥ వీరితపంబును నైఱచువేడుక నచ్చర లేగుదేఱ న
వ్వారలపై జగంబువయి బర్విన యీఘను రోషధూమతీ
వ్రారభటు ల్యమింప వొకయంతన, సర్వసురాళిమాలిన
ద్ధోరుకిరీటరోచులు పదోపనతంబులుగామి నండుగా ॥ 35

వా:-చూచివార్షముతో) ఇడుగో రామభద్రుడు రానేవచ్చె. (విశ్వా
మిత్రునితో) భగవానుడా !

ఆ॥ బ్రహ్మతేజయొక్క పరిణామ మిట నాల్గు
సలుపుఋశ్యశృంగు చరువులందు
నాదిమాంశ మామహాభుజం డరుదెంచె
నయ్య ! ప్రీతిమీఱ నరయునయ్య ! ॥ 36

వి:-హర్ష సంభ్రమములతోఁ జూచి) వామదేవా ఏమంటివి ! ఋశ్య
శృంగుండనియా ? ఆహా ! వనవాసు లందఱలో నీతనిబ్రహ్మణ్యము
కడుంగడుదొడ్డదినుమా ! ఈమహామహునిమూలమున బ్రహ్మర్షి
యగువిభాండకుడు పుత్రవంతుఁ డగుటట్లుండ నీదశరథుడుగూడఁ
దత్తీర్తికిం దావలుండయ్యెంగదా !

వా:-భగవానుడా ! అదివాస్తవమే.

వి:-(వామదేవునితో)

చ॥ మనుకులజాతులై గురుని మాన్యఁ బురోహితుఁడేసి వైనయి
క్యనిశ్చలకర్మచాళి వెలయంగ భవాదృశుల స్వరించి, మం
తునుగొనురాజుల స్తశరథుండెనుమీకొన ! రూఢి ఋశ్యశృం
గుని సుతపతిప్రదీప్తి నికఁ గోల్కొనుగా రఘువంశసంపదలో ॥ 37

[రామలక్ష్మణులు సమీపింతురు]

వా:-వత్సలారా ! సమస్తభువనములకు మహనీయుఁడు భగవానుడు
నైనయిమ్ముఁడ్రేష్టునకు నమస్కరింపుడు !

రా॥ల:-విశ్వామిత్రభగవానులకు నూర్యకులజు లగురామలక్ష్మణు లిడే
యభివాదనము నొనర్చుచున్నారు.

వి:-బాలులారా! మీ రాయుష్కంతులగుదురుగాత! (రామునిభుజ
ములు చేతులంబట్టి సగౌరవముగఁ జూచి తనలో)

శా॥ తా॥ డై శ్రీకుచకుంభసీమ నిలువ, న్దారాడుమత్తేభ మీ
నాఁ డీయింటను రాముతో నలుపురై నర్తింపఁ జేకూరుటన్
నాఁడు న్నాఁడు వసిష్ఠుడే వినుచుమంత్రప్రౌఢి యిత్సూకులన్
న్నేఁడేగా భవనాళి కభ్యుదయము జ్ఞేకూర్చునాడెం బిడన్॥ 38
అదియునుంగాక-

శా॥ ఆయాముద్దేశకస్మృతిం గొనస దీవౌదయ్య 'స్వీపీతికే
కా యజ్వల్తనలో హవిస్సు నిడ నాహరించుఁ ద్రేతాగ్ని గ
ర్వాయత్రాత్మల రావణాదులను ద్రోపాడంగదా శేషశా
యా! యెత్తించిరి జన్మ మిందు నిను బ్రహ్మాంధు బృదా
(కాంతులై॥ 39

దా:- (నవ్వుచు) బాలకులారా! ఈమహామహుఁడు మిమ్మిద్దఱం గొంపో
వుటకే విచ్చేసినాడు.

రా॥ల:-తమకుఁ దండ్రుగారి కెట్లుసమ్మతమో అట్టులే.

ద:- (ప్రేమతో నిరువురం జేఱఁదీసికొని) కాశిక... (అర్ధోక్తిలో శోకమున
మూసుకొనుగొంతుతో వామదేవుంజూచును)

వా:- (విశ్వామిత్రునితో) ఈరామలక్ష్మణులు తమకర్పింపఁబడుచున్నారు.

వి:- (ఆదరముతో జేరఁదీసికొనును.) (తెరలో)

వైతాళికుడు:- మహారాజులకు మధ్యాహ్నసంధ్య సుఖమునిచ్చుగాత!

గీ॥ ఇనునియెండ లెల్లడవెల్ల మనుజునీడ

మెట్టతాఁబేలన నొప్పటిపొట్టి దయ్యె

కరిముఖోద్గర్జిత వారిశీకరహిమాతి

శీతలస్నిగ్ధకచ్చము లేచె లేండ్లు॥

40

మఱియు,

చ॥ పలికెడి యక్షరాక్షరము భవ్యసుధ స్తురియంగఁ గోరలన్
వెలయువిపంబుజన్ మిగుల వెలుఫణంబులభోగిరాట్సుతల్

వలచి పటిరకోటరములక భవదీయగుణాళిఁ బొడుఁ గం

చెలల వినిగ్గమించి పొరిస్వేదముసా త్త్వికహర్ష మిహఁగకః॥ 41

వి:- (విని) మిత్రమా ! దశరథా ! వైతాళికుఁడు మనోహరమైననత్యమునే పలికినాఁడునుమా !

మ॥ మణిభారాన ఫణంబు లించుక చలింపక దూఁగుచుక, సమ్మదోల్బణజస్వేదము కంచుకాంతరము లుబ్బిన్నర్వచుండ, స్ఫునద్గణము ల్పాడుచునుండు, వార్ధితటనద్దోత్యస్థలీభోగిన మణులుక నాల్కలరెంట వర్ణములసంవ్యక్తంబులై సొంపిడక॥ 42

ద:- (వినయవైలక్ష్యస్మితమున దలవంచి యుండును)

వి:- రాజర్షి ! దీక్షఁ జేకొనువేళ సమీపించుచున్నది. ఇంతటియానందమును బుట్టించునీసంభాషణమును మొదట నేనేనిలుపవలసినవాఁడనగుచున్నాను.

ద:- (రామలక్ష్మణులం జూచి కన్నీరు తొఁబకాడునేత్రములతో విశ్వామిత్రునితో) భగవ్ దీక్షిణిలో గాఢద్యముచే నాఁగును)

వా:- (సంభ్రమముతో) కాళికభగవానుడా ! తామువేంచేయుండు తమకు రామలక్ష్మణులకు మార్గములు సుకరశ్రీప్రాపకములగుగాత!

వి:- మీరెల్ల రింక నిలువుఁడు (రాలతో విశ్వామిత్రుఁడు నిష్క్రమించును)

ద:- (వేడినిట్టార్పున) వామదేవమహాశయా ! మనయందువలెనే అకారణవత్సలం డగునీకొళికులయందుఁగూడ మనవాఁడు తనవైబ్రేమను బుట్టించుకొనఁగలడా !

కం॥ మన యీయెడబాటున దా

మునుఁగుచు దుఃఖమున దుఃఖమునె మునికిడునో!

కనుచు నపూర్వవిషయముల

మునుఁగుచు సౌఖ్యమున సౌఖ్యమునె ముని కిడునో? ॥

వా:- (నవ్వి) రాజర్షి ! రామునిమధురతకు మనమని విశ్వామిత్రుడని తారతమ్యముండునా! ఎంతమాట!

మ॥ తనయందే జనియించె జంద్రుఁ డనుబంధం బుంట సంద్రంబు చం
ద్రుని వృద్ధిక్షయపూర్తిఁ దాను గనుచుండున్ బోటు నా, లేల వి
ప్వను మోడ్పు న్ననుగల్గ్వి యిందునుదయంబు న్నగ్రింకు సంధిల్లకేనె
దును శుద్ధుల్ తమలో నకారణపు బంధు ల్సుమ్ము (పేమోన్నతిన్

ద - (విమర్శించి) అది యట్టిదే

గీ॥ ఆత్మజనకుండె సుమ్ము రత్నాకరుండు

అమృతకాస్తుభపారిజాతములూ తోడఁ

గలిగినవె గొప్పవే, యైన వలపడేమొ!

తాను జాబిల్లి కుముదబాంధవుఁడెయ్యె॥

45

(ముందుఁజూచి) రామలక్ష్మణులును గౌళికభగవానులు నప్పుడే కను
మాటైరే! ఇక మనము కుమారప్రవాసదుఃఖహత యగుచుండు
పట్టపుదేవిని దక్షిణకోనలేశపుత్రి నోదార్పవెళ్ళుదము (ఎల్లరు
నిష్క్రమింతురు)

ఇది మొదటి యంకము

శ్రీ మ ద న ర కా ఘ వ ము

~~శ్రీ మ ద న ర కా ఘ వ ము~~

రెండవయంకము—మిశ్రవిష్కంభము

రంగము—తపోవసము—ప్ర—వర్షలతో విశ్వమిత్రహృదయ శివశేషుడు

శు— (ముందుజూచి) ఇంకరాత్రి తెల్లవారబోవుచున్నట్లైనా?

ఉ॥ పండితచంద్రబింబనుధ పైకొని చీకటి సూర్యకాంతము
ల్పండుగముందు లేపుపొగమాదిరి దిక్కులరేగె, బద్ధిని
మండలహృత్పటి స్థలచుమాధుక రాఖ్యశలాళి నెల్ల మా
రాండుడు సూదియంటుశిలరాణ వెలార్పగఁబూనఁ డింతకు॥

మఱియు

శా॥ తోర ల్పకృపలాండుభవ్యకళ నుద్భాసిల్లెడి నింట నం
కూరంబౌ నలినీహృదాపధరుచు ల్కొరచెంబుగాఁ చూర్చునా
సారం బంతరితంబుగాఁగ శశియు న్నాలీని గూడట్లులే
జా టుబ్బక బడి పశ్చిమాద్రి గఱచెన్ జ్యోతిధికి స్థూరుడై॥

(అన్నివైపుల నూచి)

శా॥ ఆశామాళికిరీటరత్నరుచిసామ్యాభాఖరాంశుండు పూ
ర్వాశాగర్భబహిర్గతుం డగుటలే, దట్లయ్యు, నాయీనగో
దేశంబు ల్పరసంబులౌ గుళలను ప్రి స్తాంచితే యంచు వా
చాశంఖారవ మూనుబంభరములన్ జక్రాంగసంఘంబులన్॥

మఱియు:—

ఉ॥ ప్రాచివిలాసభూష యగుపద్మము తొమ్మిదికేకలం దదే
తోచెను రెండొమూడో యన ద్యోపధి బుద్ధునవార్చన గీనులన్
గోచర మైనవిప్పునకె గుబ్బతిలన్గుతుకంబు, టుమ్మెద
ల్లాచి చెఱి ల్లోలంగుత్పరఁ దద్దయు విచ్చె సగోజకోశముల్॥

అదియుంగాక:—

చ॥ వెనుకటిమాపు సూర్య వెయివెల్లులతోఁ దనచేక లొంగునెం
డును మఱి మూడు నాల్గని ముడుంచుటఁగాఁదిగు నేడు తమ్మి య

య్యనకిరణోదయక్రమమునే సరిపోల్చునా తా నొకొక్కరే
కునె విడలుచున్న దదిగో! యతఁడే, ఇతఁడంట తేలగఁగా! 5

ఇంక నేమనిన:-

చ॥ అటఁ గలవేల్పుటేన్గు శిరమందలి చందిర మొండఁ బొగ్గిశా
తటమున సాంద్రతారుణతఁ దాల్చు ఖరాంశుమరీచిరేణు పు
త్కటరవివిగ్రహం బులులఁ దద్దయుఁ ద్వష్ట తనూకరింపఁ జె
క్కు తెగయు నెఱ్ఱిదువ్వ పెనుగూడయి సూర్యునిఁ జట్టి వెల్లడిఁగొ॥

(ముందుఁజూచి) పొడుపుకొండతలమానిక మగుదినకరమండల

మిప్పటికిఁగూడ వినువీధి నలంకరింపరాదయ్యె. విపులతరముగ
యజ్ఞము నొనర్చుచున్నమాగురుపు లగుకౌశికభగవానుల యాజ్ఞచే
బెండలకడనే లేచి సమిధలకై యిట కరుదెంచితింగదా! ఇకనా
పనికై ప్రవర్తింతును. (పరిక్రమించును.)

(భయముతో వెనుకకుఁజూచుచు నొకవటుఁగు (ప్రవేశించును)

ప:-అయ్యా! శునశ్శేపుఁడుగారూ! అట నేదో అద్భుతం భయంకరం
జరుగుతున్నది!

శు:-(చమత్కారముగఁ జట్టివచ్చి) చెలికాడా! పశుపాలా! ఏమి
టోయ్ ఆఅశ్చర్యం భయంకరం?

ప:-ఎవరో రాముడనేరాకుమారుఁ డొచ్చాడని విని కుతూహలంబో
చూడ్డానికి పఱుంగెత్తే నాముందఱకు తపోవనందగ్గఱ పాతుకొనిపో
యినరాతిబొమ్మ మనిషై గబగబా యెదురుగ్గా లగెత్తింది. అది
చూస్తూనే పైగుడ్డ పడిపోయిందికూడా యెఱుక్కుండా పలాయనమై
వచ్చా.

శు:-(నవ్వి) మిత్రమా! మంచిపనే. నీవదృష్టవంతుఁడవు గనుక నే తిరిగి
రాగలిగితివి.

ప:-ఆరక్కసినుండి న న్నెట్లారక్షిస్తావో బాబూ! (వణకుచుఁ గాల్గపైఁ
బడును.)

శు:-(నవ్వుచూ) (లేవదీసి కొఁగలించుకొని) నచ్చెలీ! ఉచధ్యుని
పుత్రుఁ డగుగాతమభగవానున కీయహల్య భార్య, విన్నావా?

ప:-విన్నా ! విన్నా ! జనకవంశపురోహితు లగుశతానందుల తల్లిగదూ !
ఆ ! ఆయితే ?

శు:-ఆమె పూర్వము పురుహూతుముఖంబున దోషియగుటచే దీర్ఘ
తపస్వియగు నమ్మునికోపముచే నాప్రాలుమాలికకుఁ దగినట్లుగ
నిందియవైకల్యము నిట్లురాయియై యనుభవించి యిప్పు డీరఘు
రాజకుమారునితేజముచే నయ్యంధకారమునుండి తప్పించుకొనినది.
తెలిసెనా ? ఇక భయమెందులకు ?

ప:-అమృత్యు ! ఆర్యుల రగుతమదయావిశేషాన్న తిరిగి నేను మనుజుల్లో
పడ్డట్టెంది. అయినా అనుమానపిశాచం న న్నింకానదట్టలే! ఒక్క
ముహూర్త మిక్కడ విశ్రమిద్దాం !

శు:-బ్రాహ్మణులము గనుక భయము సహజమేలే. నిబ్బరించు
కొనుము. (కూర్చుండురు.)

ప:-(తడవుయొజించి యాశ్చర్యముతో) అమృత్యూ ! విషయసుఖా
లనే యెండమావులవాడావుడిలో భగవానులైనదేవేంద్రుఁడుగూడ
లేడిపి లైపోయినాడంటే !

శు:-మిత్రమా ! బాగుగఁజెప్పినావు. ఊల్లోకులు మిక్కిలియల్పులే
నుమా ! ఐహికసుఖములు మరిగిన నీరిచే రాత్రి లెట్లు వ్యర్థములు
చేయబడుచున్నై ! నేతద్వయమాత్రులయ్య నీమానవగజముల
మనస్సు నాకర్షించుకొని వెంటదవులంజేసికొను విషయానుభవము
లకు లొంగి వివేకమనునంకుశమున కుత్సుకులుగారనినదో వేయి
నేత్రములుకలిగి యుత్త్రప్రభోగపతి యగుదేవేంద్రుననందున్నదా
కన్నులకుఁ బండు వెపుడుదయించునో కామవలపులకుఁ దలపు
లప్పుడే బలుపు లగుచుండును.

ప:-(నవ్వి) రామభద్రుని యీప్రవాసం ఆమునిపత్ని పుణ్యపరిపాక మల్లేశ
వుంది.

శు:-అది యొక్కకారణము.

ప:-ఇం కొటుందేం ? చెప్పరూ ! వినాల నుంది కుతూహలం !

శు:—సఖుడా! నీకు జెప్పగూడని దేమియున్నది! కిష్కింధలో నిండ్రునికుమారుడు డగు వాలియునువానరనాయకుడు షోకడున్నాడు. వానికి రాక్షసచక్రవర్తియైన దశకంఠునకు బెరుగుచున్న స్నేహముం జూచి క్రోతులకు నెలుగులకుఁ గోలాంగూలములకు నాచార్యుఁ డగుజాంబవంతుఁ డందోమంత్రులయనుమతితో నవ్వాలిమోల నిట్లనియె.

ప:—(నవ్వి) ఓహో! ఏమన్నాఁగో?

శు:—ఓరాజా! రాక్షసజాతి అసలే మాయలమారిజాతి. అందులో నీ రావణుడు నంచనచే నిండ్రునిజయించి యవకృష్ణరాక్షసుడుగా సిగుడుచున్నాడు. కావున, నీ కతఁడు పిల్చవైరికూడ. మరొండే మనన, నీచంకలనితీకింపఁబడి యభిభూతి నొందినవాడు. నమ్మఁ దగనివాఁ డనియే మాయెల్లర నమ్మకము, అదియుచుంగాక, మన కేమేనాపద సంభవించ వెంటనే సాయపడగలవాఁడా యనిన వానికి మనకు నగుమపెద్దసముద్రమే యున్నది. ఈయీ కారణములచేత పులస్త్యబ్రహ్మపుత్రుఁడైనను రావణునితో మైత్రి మనకుపకార పూర్వక మైనదే. హరిశంక శేఖరుఁడే యిందులకు నిదర్శనము.

గీ॥ ఆపుల స్త్రమతుండె ధనాధినాథుఁ

డెపుడు జెలియె యెకింటనే యెసఁగు, నైన

ద్రువురజేత మైపూత బూది కయిసేత

యేన్దుగో, ల్పున్నపే, రెదై యెక్కిరింత॥

7

ప:—బలే! ముసలివాడైనా భల్లూకరాజు మంచిమాటకారీ! నేర్పటి!

హాస్యగూడుగూడానే. ఆపైని?

శు:—ఆపైననా! నీవ్యాసమంతయు ముసలిసోదె యని వాలి నిరాకరించుటచే రహస్యముగా జాంబవంతుని యనుజ్ఞతో మహామాత్యుఁడైన కేసరిపుత్రుఁ డగు హనుమంతుడు సుగ్రీవకుమారు నెత్తుకొని ఋష్యమూకపర్వతదుర్గమునఁ బ్రవేశించినాడు.

ప:—(సాధిప్రాయముగ) మారుతి యంటే తైలోక్యమల్లుఁ డని పేరొందినవాఁడేకాదా?

శు:—అవు నతఁడే.

ప:—(విచిత్రమే!) ఎంతచెడ్డో యెట్టాంటివాడైనా స్వామి స్వామే!
వానికి వ్యతిరేకలవడం మంచిదనిపించుకుంటుందా?

శు:—(నవ్వి) మిత్రమా! ఈ ఆంజనేయుడు భగవంతుడు డగు సహస్ర
కిరణు దిగ్గజ మునుపెన్నఱో వ్యాకరణము సభ్యునించినాడే యా
సూర్యునకు వానరయోనిసంజాతుడు డగు సుగ్రీవునకు సాయమొన
ర్చుటయే గురుదక్షిణగ నిర్ణయించుకొనియుండె.

ప:—ఊహూ! అదాసంగతి? గురువుప్రసాదాని శోటివిద్యార్థిగ్గాని
తోడునీడగు టుచితమేగా. పిదప?

శు:—గృహకల్లోలములచే దనమిత్రుడు డగు వాలిరాజ్యము జర్జరిత
స్థితిలోనికి వచ్చుచున్నదని గ్రహించి రాక్షసగా జైస గావణుడు
తనముఖ్యమంతులగు ఖరదూషణత్రిశిరులను చతురంగబలసమన్విత
ముగ సముద్రమును త్రవ్వగట్టిన వాలికి సాయపడుటకై నిలిపి
యున్నాడు.

ప:—బలే! అవడానికి రాక్షసుడైనా మిత్రఫర్మాన్ని నదిలాడుగాడే!

శు:—మిత్రమా! ఏమిచెప్పను! వాడెవరనుకొంటివో! రావణుడునుమా!

ఉ॥ ఏరికొ తృప్తినిగలుగులే యని మేన్పులకంచు కౌతుక
శ్రీ రహిం దొమ్మిదింటి నటుత్రేంపిన, ని ట్లతిదీప్తి బుట్టగా
నారసి చిన్నబోవుపది యాతల బొల్చిన సింహశేఖరవ్యా
పారవిలక్షణత్వ మది వానికెచ్చెల్లు జగద్విచిత్రమై ॥

8

ప:—అబ్బో! అట్లాగా! తరువాత! తరువాత!

శు:—సుకేశుడు డనురక్కసుని పుత్రికయు వేయిమదపుటేనుగులము
గలదియు నగు తాటకయనురక్కసి యమూర్తకనుండి వచ్చి వానుష్య
లుండుభూములలో విహరింపవలయునను కుతూహలముచే ముస పరి
సరములనే నివసించుచున్నది.

ప:—అమ్మయ్యా! వేయేనులబలమే! అందుట్లో ఆడదే! యెప్పుడు వినని
కవనిసంగతే! షేన?

శు:— తదుపరి శ్రౌతవిధుల కీరక్కసిమూలమున విఘ్న మగునేమోయని
భగవానులగుకులపతు లీరామలక్ష్మణులను గొనివచ్చిరి.

ప:-రక్కసుల నుక్కడంచడానికే రామభద్రుఁ డనుపేరుతోఁ నీతఁడవ
తరించాఁ డనుకుంటా!

శు:- అవు నోయినఖా! నీ వనినదే సత్యము. రామభద్రుఁడన రాక్షస
శిక్షుకైన నాల్లక్షరముల సిద్ధమంత్ర మనవలసినదే! అదియునుంగాక,
మరొకవిశేష మేమనఁగాఁ గౌశికభగవానులచే బ్రహ్మవర్చసాసదృశ
వివర్తదివ్యాస్త్రపారాయణ మత్యాశ్చర్యకరముగాఁ జేయింపఁ
బడియెఁగదా!

ప:-మంత్రమయము లైన యస్త్రదేవతలతోసహా బలాతిబలా అనే
శక్తులుకూడా రామభద్రునందు సంక్రిమించినవటగా?

శు:-మఱేమి. అదియుం జరిగినదాయె.

ప:- అయితే! అన్నీ సరేగాని, నాకు తెలియకడుగుతా! శక్తేమో
తనదేనాయె. అస్త్రవిద్యా తనదేనాయె. అటువంటప్పుడు, తన
క్రతువిఘ్నాల నడఁచడానికి కౌశికభగవాను లీరామభద్రున కాధి
క్యతను గూర్చుచున్నాడేమో అని (నవ్వి) నాకుఁ జూడ అతిధి
చేత పాముంజంపించేచందంగావుం దిదంతా.

శు:-సఖుడా! ఇంత తెలియనివాఁడ వైతివేమాయ్! గురువులు తమం
తటఁ బ్రయోగించి కనుకీ రికంఠై శిష్యులచేఁ బ్రయోగింపఁజేయు
టచే విశేషయశస్సు నొందుచుందురుగదా ఇటువినము:-

మ|| ఉపదేశించినవిద్యఁ బ్రాథమియ శిష్యు లైక్కుచందాల ని
క్కపుగేర్తి స్థలుచోఁ గనక గురుగుణోత్పన్నంబు మెండోసు దా
నుపయోగించిన యభినీ ర్మయిలు వనోద్యోగతక శుక్తివా
రపుటి బ్జిల్కుటఁగాదె వాగ్ధి యలరక రత్నాకరంబై భువిక || ౧౯ ||

ప - ఆర్య! అన్నింటికీ తగినట్లే చెప్పారు కాని ఒక్కసందేహముంసి.

శు:- ఏమిటోయ్ అది?

ప:- అన్నివిధాలా అతిగోప్యమైన వానరరాజునీతి తమ కెట్లా తెలిసిందో?

శు:-దివ్యదృష్టిచే సకలభువనసృతాంతములెఱుంగఁగల విశ్వామిత్రతాత
పాదు లయోధ్యదారిలో సెలవిచ్చిన వింకినోయీ! (అంతటఁజూచి)
ఓహో! ఏమి యీప్రభాలసమయమునందలి త్రిభువనలక్ష్మి!

ఉ॥ అప్పటి కప్పు నూర్యములు లర్చులఁగొల్పి నివాళులెత్తఁగా
నొ ప్పడెఁ బద్యరాగరుచు లొల్కునవార్కకరాళి చూర్చునకా
గ ప్పగుకారుచీకటివికారపుకూసము నీడసాకుశోఁ
జప్పనఁ జారించె న్భవససర్పము డ్దాశనఁ గోరకీంతయుఁ॥ 10
మఱియుఁ:-

మ॥ కడుపార న్నిశఁ గ్రోలియున్నతిమిరౌఘప్రౌఢవృష్టి న్దడా
దుడి నీ నీరజకుట్టలంబు లనుశుక్తు ల్నీలముక్తాళిగా
వెడలజ్జేసెడినాఁగఁ దామ్రెదలు వెన్నెంటు న్దైజల్యాయ వె
ల్వడెడిక బారులుగట్టి తమ్మిమొగడ ల్వాక్యకొచము ల్చెందఁగన్
అహా!

క॥ ఇది విరిసి మొగిడి విచ్చెడు
నది, యిది నూత్నముగ విరియునది యని పోల్పన్
గుదుర, దదిరి!, మూఁగెడి తు
మ్రొదకదపులఁగాక శక్యమే యెఱుఁగంగన్॥ 12

(పైకి జూచి సూర్యసభివర్ణించి)

చ॥ కటువులెయ్యయ్య బక్కవల కామకతోరతరాగ్ని నెల్ల మా
న్చుట కురుశీతపీఠమున శోభనము ల్సమకగాంబ్విజాలి, మి
క్కుట మయి మూఁగునాతిమిరముఘ్నరత స్విడి, లోకనేత్రసం
పుటములు తేజఁగాఁ బ్రభవముల్గొని వేడివెలుంగు లుబ్బుఁగా॥
కావున, నింకఁ జిదుగులందే సన్నుఁ జూచిచ్చెదనా!

ప:- నాగ్గూడా నారాజకుమారుల్ను చూడల్ని నేముచ్చట మిక్కుట
మాతున్నది. వారెక్కడవుపడితారో నాహా!

శె:- (సవ్వి) యజ్ఞశాలకు నుత్తరమున నున్నవిహారభూమియందు నిశ్చయ
ముగఁ గ్రీడించుచుందురు. తినివీరి యధోఽధ్యగాఁ జూచిరమ్మన్
(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు) ఇదిమిశ్రవిష్కంభము

(రామలక్ష్మణుల ప్రవేశము విశ్వామిత్రా శ్రమపరిసరములలో)

రా:- భగవాను లగుగాధినందనుల 'సిద్ధాశ్రమ' మనుపేరుగల యీ
వాస మత్యంతవిచిత్రమునుమా! గమనింపుము

చ॥ ప్రతిదిన మెచ్చు చొప్పు గొనిరా శ్రమఁ బుట్టిన ద్వేష మూని “వ
త్సతరి! ఇకైతి మేధ్య”వని తా ర్థులుపు ల్విశేసితం రల్లదే!
యతిఘలు ప్రాశనాశి లెగయ న్బోరి బీల్వఁగఁ దూర్పుగాలితోఁ
బ్రతనుతి నొంపసాగె మధుసర్కనుపాక మనోజ్ఞ వాసనల్ ॥ 14

ల:- ఆర్య!

గీ॥ సల్లతోగయుఁ గింజల్కంబు నాఁ దనర్చు
వెడఁదరమ్ము గొస్తుభమును వెలసెడిహరి
కపటవామనుఁ డగుచు నిక్కడ నెగాదె
నలచి దేనికొ బిట్టుతపం బొనర్చె॥ 15

గీ॥ అట్టియీమహాతీర్థమధ్యమునఁ జేరి
యెట్టిభయ మేరిభయము మా కేమి యనుచు
గట్టినమ్మికతో ద్విజాగ్రణులు కనుమ!
యెటులు పట్కర్మములఁ జరియించువారో॥ 16

(మఱియొకనైపుఁజూచి)

చ॥ అవె పశుగంధవేదినలయంబు లుదంబరదంతురంబులై
హవనీలు, గృహ్యతింత్రివిధు లన్వహము స్థరుగ్గృహస్థు లిం
డ్ల వెలయు సొంపు యాగశిఖిలగ్గృహమేధులు మాటిమాటికిఁ
హవములఁ బిల్చి వేల్తురు గతాగతి నిండ్రునిశీర మూఁగఁగఁ॥ 17

చా:- (సంతోషస్మృతిముస) తిమ్మఁడా! ఇటువచ్చి నీకనులసార్థకపఱచు
కొనుము. ఈఋషులసమాహ మెంతప్రసన్నముఁ బావసము నైన
దియో!

క॥ తనువులు సరములగుండ్లుగ
నొసరిచి, యింక మిగులుసిరల నునిచికొనిరో యీ
మునులు శిరంబుల నన నొ
ప్పినజడల సదంబు చిత్రవిషిస మనఁ దగె॥ 18

అంతియగాక:-

గీ॥ స్పష్టికి న్ముడిబొమ్మల జేసి నిలిపి
నటులు, తపములఁ గృశము తొనంగములను

తేపుమాపును వీర లర్చింతు కనుమ!
యతితరపవిత్రుడౌ సవనాగ్ని హోత్రు!

19

(పరిక్రమించి)

ల:- (నవ్వి) ఆర్య! ఇచట నొకచిత్రము జరుగుచున్నది!

చ|| అనలగృహాన దాచినవి యాబలితండులము ల్గ్రసించెనే!

యనుచు నదల్చి సోమిదమ యం దొకదండము నెత్తి కొట్టవ
చ్చినఁ బయిదాఁతుభీతిగొని తర్లక దండమె మూరుకొంచు నం
దె నిలచులేడిఁ గన్గొని మునీ త్రితి నవ్వెడి మేల మాడుచుకా॥ 20

రా:- (పరిక్రమించి) (కొతుకానురాగములతో) సోదరా! ఈవంతం
జూతువా!

ఉ|| ఇంతకుముందె యీనియును యీమృగి యీవెలియజ్ఞవేదికి
జెంతల మేలిపచ్చిక గ్రసించుచునే తనదూడవైపు న
ల్లంతఁ దృణాంకురాళిఁ దనకందిడు పశానిసుతాభివైపు నం
భ్రాంత మొనర్చు జిందుతమి మాటికిమాటికి స్వాక్ష్మ్యుగ్రముకా॥
ఇచ్చో మఱొక్కచిత్రము.

చ|| మునిసుతు లెందుఁ గుప్పలుగఁ బోసినచామల ముక్కుకొండలతోఁ
గొని పెనుబార్లుగట్టి పఱుగు లొనుచీమలచేత నాశ్రమా
వని సకలంబుఁ జిత్రబహువ్రతముల న్దగుభాజనంబు లే
ర్చి నిలిపినట్లు చిత్రమునఁ జేర్చు విచిత్రముదంబు లత్మనా!॥ 22

ల:- అద్దిరా! పశువులలోఁగూడ బిడ్డలపై నెట్టిమరులో! పసివాండ్రలోఁ
గూడ మంచిపనులయెడ నెంతయభిలాషయో!

రా:- (ఇంకొకవైపుఁజూచి)

మ|| ఉపయోగార్థము ము న్దును ల్మఱకఁగా నొయ్య ప్లిగుణ్లేత్తు పాం
తపుగచ్చ న్లశాద్వలస్థలిఁ గుశాగ్రంబు బ్రహ్మంబులొ
టుపలాల్పించెడితల్లుల నిద్దఁచి మేయుం జెంగుచున్నాయి య
చ్చపుఁగందు ల్కను! తల్లిలేళ్ళు వెనుక నానగ్రామంబుల్చిమ్ముచుకా॥

ల:- (పరిక్రమించి మఱొకవైపుఁ జూచి) అన్నా!

క|| పదపదమున గనుపులుగాఁ

గుదిరినపాదులను వెలయు కుల్లల నింప

న్నొదలుట వడియే రిట శ్రమ

వదల నిలిచినిలిచి యెట్లు పోవహించెడినో!!

24

రా:—తమ్ముడా! ఎంతచక్కగా బరిశీలించితివి!

గీ॥ పాదుల స్విక్కటిలునిండు పర్వ దొనకి

యవలిచిటుకాల్వల స్పృడి యరుగుజలము

కేరళీఘనచికురభంగిమ హసించు

నెఱినడక దాట్ల జను స్థలాంతరపుర క్తి॥

25

ఇదిగో! భగవతి యగుకాశికినది! రమ్మ! దర్శించి పావనుల
మవుదము! (పరిక్రమించిచూచి)

ఉ॥ చల్లన, నిర్మలత్వమును, స్వాదుత నైజము శ్రీసవంతికి

చల్లక, చూడ, కానక పస ల్కనరా, నటుకాక వేతసా

త్పుల్లనుమానుషంగమున బాలుచ్చపరీమళ మెల్లచోట్ల రా

జిల్లి బలాద్విధి న్జనుల జేర్చెడిగాదె తనంతికస్థలిక॥

26

ల:— ఆర్య! ముందు గనబడుకాశికినదీతరముపాడుగునం గనుడు!

శా॥ శ్రీమేధాజననవ్రతాది వటువు ప్రీతి స్తడింగట్టుచో

నాముం గాంచి పలాశపాళి మధునిత్యశ్రీల రాజిల్లి శా

ఖాపశాళిస్థలి దోచుసింహకరజాకారంబు లొకొరక

సోమం బంకుశరాజిగా వనము గాచు న్దోలి యేనుంగులక॥

27

[తే॥ - రామకృష్ణ! మాత్రోపసప్రదేశములు కృతార్థములుగా నింతంతసే
సిట్టినెరు

శా॥ జ్యోతిర్వృత్తి యజుస్సుల స్ఫురిణతి శోభించు రుక్షాధుఁ డే

దో శోరంపురహస్యసూర్యజలమం దున్నారు హాసించు, ల

య్యా! తీగ్వింబడ మధ్యమాహ్నసవసవ్యాపారముల, కోరు ని

న్నేత్రత్రాపంతమునందు జేర గురు డాయీకార్యభోగా ప్తికి॥] 28

రా:—(వినమిగా ననురాగముతో)

ఉ॥ స్నానము మూడుపూటల నొనర్తురు, తీర్తురు జీవయాత్ర వ

న్యాసన, లేడిచర్మమెకడా మెయిఁజేర్చ, ధరింప నారలే

యైనను, జర్మచక్షువుల కందనిధామమె కాంతు రాజనం

బేసి దమంబునే నెఱుంగ రెంతిదిధన్యులొ దేవమాన్యులొ॥

29

[తెరలో - (మఱల)

శా॥ జ్యోతిర్వృత్తి...భోగాప్తికి॥

రా:—(విని) (సంధ్రమముతో మిన్నజూచి) వేడివేలు పప్పుడే నడి
మింటి కెక్కినాడే! సోదరా! రమ్మిక! యజ్ఞవాతినధిష్టించి
అహ్నికకలాపము లన్నియుం దీర్చినభగవానులగుకౌశికుల దావు
నకుం జేరుకొందము॥

ల:—(అంతటంబరికించి) ఆర్య! చూచితిరా!

శా॥ మండెడిసూర్య చండకరమండలము ల్పయినిండ్రబొద్దురా
తండము గుప్పుజ్వాలలకదంబముచేత జటాలమైనయీ
యెండులజాంగలంబున నొకంతయుఁ గూయపు ట్టిట్టిభాళి, యీ
నిడుమరీచిక స్తనలెనెగ్గ, విసి! నడిప్రాద్దుహన్యతిల్! 30
యజ్ఞభూమి చాలదావుననే మున్నచొని నీ సృష్టి నడి నడిసీమఁ
గూర్చుడియున్నయాజులఁ బ్రత్యవేక్షించి యెంతైనత తగ్గగనే
భగవానుల దర్శించుకొందము.

రా:—అటులే కానిమ్మ! (ఓరిక్రమించికూర్చుంచుదురు.)

ల—(ప్రక్కకుంజూచి)

ఆ॥ వె! మండిమండి గగనమధ్యంబునకుఁ జెడి

బైసిమాలి వేలబడ నినుండు

వృక్షములమొదళ్ళ విడలేక విడుఁ జాయ

లెవరో కదిసి పట్టియూడ్చినట్లు! 31

రా:—(అంతటంజూచి) తమ్ముడా! మధ్యాహ్నము దాటినదనినచో
నాదినమంతయుం గడచనిన దనినమాటే!

గీ॥ పొడుపుగుబ్బలి విడి మింటినడిమిశిఖర

మెక్కజాలక యెక్కినయినహయూళి

యిట్టై చులకన జాతెడి నివుడు కనుమ! 32

ఆవియస్థలినుండి యస్త్రాదిదెనుకు॥

ల:—ఆర్య! నిజముగా నీది రాక్షసు లయదెంచువే? కావుననే భగవాను
లగుకౌశికోపాధ్యాయులు శునశ్శేపునిచే వార్త ననుచిలుంచుదురు,
మనల యాగవేదికపైక రమ్మని!

తా:- (రోషముతో) హూ! వత్స! అటులే యగునెడల,

గీ॥ కృత్యువుఁ జెఱుపంగ దొడకువీరలనెకాక
ప్రళయకర్కశయమభయూనహముగాఁగ
సకలభూమిని నీరాక్షసం బొనన్ప
నిడుతఁ బుణ్యాహమంగళం బీధనున్ను!॥

33

బ:- (నవ్వి) రాత్రిచరుల నిర్మూలంపవలయు ననునుదేక మన్నగారి
హృదయమునఁ బుంభీభవించి త్రికాలవేది యగుకౌశికభగవానులం
గూడ నెట్లు లెక్కింపనట్టిదవుచున్నది!

క॥ సకలావిద్యాంకురముల
వికలముల నొనర్చున త్వవీర్యుఁడు ముని త
త్రప్తకటతరదివ్యచక్షు
ర్నికటంబున వర్తమానకృతులై నిఖిలముల్॥

34

రా:- ఏమనుచున్నావూ? విశ్వామిత్రులవిషయమేనా?

గీ॥ బ్రహ్మతత్త్వంబు నెఱిగినప్రాధుఁడయ్యుఁ
గేవలగృహస్థవిధులుగాఁ గీర్తిగాంచు
స్వర్గఫలదంబు లై నయజ్ఞముల నుఱక
క్రీడగా నీమహామహుం డాడుఁగాడె॥

35

మఱియు,

ఉ॥ నూతనభూతసృష్టికయి నూల్కొని యీఘనుఁ డంతలోనెన్వ
ణ్ణేత విన్ముఁడై తల ధరించిన దేవతరుప్రసూనమా
లాతతనస్యధుద్రావముల స్థరణంబుల నింప నార్దుఁడై
యాతమి సున్నచుట్టి జగమందుఁ ద్రిశంకుచరిత్రఁ జూటఁడే॥

36

బ:- (ముందుఁ జూచి సంతసముతో)

క॥ ఆయీశులపతి యాయ
జ్ఞాయతనంబున స్వకీయయాగార్చనలకా
జేయుచు శ్రుతివాక్కుఁ గృతా
రాయ త మొనర్చు చిందె యగువడు నదిగో!॥

37

[ప్రవేశము:- దీక్షితవేషుఁడై విశ్వామిత్రుఁడు]

తా:- (పరికించి గౌరవముతో) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! అటుచూడుము.

ఆ॥ శౌతధర్మదీక్షకై తగునేపథ్య
 ధారణమున గురుండు తనతపఃప్ర
 సిద్ధతేజ మెంతో సిరులుబ్బుకళలీన
 సమధిశోజ్జ్వలాభ నమరినాడు॥

38

వి:—(పరికిమించి తనలో)

చ॥ అమరుల మిన్నగాఁ దనుపనైనది యీవిధి సాంతమయ్యెడిన్
 సమసెడి నింక నిష్కంఠ స్వనందనుశోఁ బడి తాటకాఖ్య, చం
 ద్రమకుటువింటిఁ ద్రుంచుటె పణంబగుకన్య గ్రహించి, దేవకా
 ర్యము లిల దిద్దుచుండు రఘురాముఁ గనంగదె స్వాస్థ్య మాత్మకున్॥
 (రామలక్ష్మణులు లేచి సమీపింతురు)

వి:—(రాముఁ జూలసేపు చూచి స్నేహకాతుకములతో)

క॥ ఈవిధి విహరణశీలం

జౌవేషం బిట రఘూద్వహార్చితమాటన్

లావై నిశ్చయ మమృత

(సావార్ద్యముగా మదంతరంగ మెగసెడిన్ ॥

40

రా॥ల:—(సమీపించి) దాశరథులము నమస్కరించుచున్నారము.

వి:—(కౌగిలించుకొని) బిడ్డలారా! వేతేమని దీవించునోయీ!

క॥ ఆనాసపు యోగక్షే

మావిష్కృతి మీముఖాన నగుచుండుట న

దేవేశు నాయధమ్ములు

కేవల మైశ్వర్యమాత్రకృత్సము లగుతన్ ॥

41

రా॥ల:—(క్రిందఁజూచుచు నూఱకుందురు)

వి:—(నవ్వి) మాయీసన్ని వేకమునంతయుఁ జక్కఁగఁ జూచితరా?
 మాతపోవనవిహారఘాములు మీకు రమణీయములుగ నున్నవియా?
 మాఘుల గృహస్థాశ్రమములు మీమనముల స్నేహజనకము
 లయ్యెనా?

రా॥ల:—(ఇరువురు నమ్మకముతో)

గీ॥ అగును రమ్యము కాదు రమ్యంబటంచు

నెవ్వ రిట యోగ్యులో నిశ్చయించి లెలుపఁ !

జూడఁజూడఁ రజస్తమస్సులు నశించి

నిండె మామది సత్త్వ మఖండలీ||

42

(అందఱు యథోచితాసనములఁ గూర్చుందురు)

పి:- (భావగర్భితమందహాసమున) వత్సలారా !

క|| కైతనవామనుఁ డనెడివు

రాతనముని యిటఁ దపించి క్రమ్మఱు టాదిక

మూఁతవడుమునులకను లివు

డేతెఱచుచుఁ గాంతు రాతఁడే మీ రనుచుకా||

43

రా||ల:- (ఇరువురు నుత్సుకత్వసంభ్రమితు లవుదురు)

పి:- (తనలో) అహో! ఏగిపురాజన్మస్మృతి నించుకరేపితింగదా! ఇంత చాలు నిక నితరప్రసంగమున దింపెదను. (ప్రకాశముగ) (పడమరం జూచుచు) షూరువుకొండకాశ్మీరమునఁ గుంకుమపుకేదారమందలి ప్రభాతలతామలల్లికకు మొదటిపూగుత్తినాఁ బొలిచినవే వెలుంగు నాచేతనాచేత దిశాంగనలు తమితీత సందివుచ్చుకొని వారుణీదిశకుం జేర్చిరి. ఈసమయమున,

గీ|| ఆడుగాడిదచెవిపన్నె యావహిల్ల

నించుక తలెత్తుచీకట్ల నంచులగులు

వెలుంగు దివిసెడి రవి పిచ్చికల మనకల

నాంది వెలయుఁగుజాగ్రంబులంకునుండి||

44

మఱియు,

గీ|| మంత్రసంస్కారపరమసంపన్నము లయి

వెలయుపడమటిమున్నీటిజలము లదిగొ!

ఆత్రయీమయుఁ డైనదివ్యప్రభాభ్య

స్నానమాడించు నాదిత్యనామమహాతు||

45

రా:- (దెసలంబరికించి) తమ్ముడా !

క|| మండించు తేజముఋకఁగ

మండి పిదప మంట లాజ మసిరం గదె తూ

ర్పండ నుదగ్గక్షిణముల

నిండి కృమతఁ బశ్చిమాశనేక వ్యాపించెక||

46

మఱియు,

మ॥ సవనాగ్నిఁ జనియించుధూమవలభు ల్సాగఁ దిశ్ లిరున
ట్లవుచు నైకొనె నాశ్రమస్థలి నవంహా నెద్దియోనిండు, మూ
డవజన్మంబున వేదగానమున జంటల్వాకి స్పర్థ స్వరూ
ప్రవరు ల్సుస్వరము ల్రమోగృతగ విన్న స్వీనువిందయ్యెడిఁ॥ 47

వి:-వత్సా! రాఘవా!

మ॥ పగట న్దాద్యజయించుఛాయలనె కప్పంబుతో కంఠుకం
బుగ నిష్ఠంచనిశించు నీజగతి, చిమ్మంగాలు వికస్సిన
ల్పగుభూకాంతయొ! రత్న సానువున సాక్షాన్లులు స్వల్పలు
బ్బంగఁ జిత్రాంగిగఁదేలి చూపఁకు భానుప్రితి సంఘంచెడిఁ॥ 48

ల:-(విచారముతో)

గీ॥ ఎంతో తేజోమయములుగా నెరుగుచిమ్మ-
లింతలో గారుచీకట్లహంకారము!
బ్రహ్మదేవుని భవననిర్మాణ సాధర!
వింతల విచిత్రతరముగా నెలఁముఁ గనుగఁ॥ 49

అంతటంజూచి,

చ॥ అనె ఘోరత్నదీప్తు లెఁగఁగ గనిపించెడి నల్మిఁకంబు, లా
రవిశిలలఁ ద్యజించుచుఁ జొరబడె నగ్ని సహంగి హృష్టుటిఁ
దివి నిశఠాయుటఁ బడి రునిగిన సాంధ్యశుతాశ లేశనై
భవముల నిర్గడ నిమిరభంగులఁ గ్రోకును దీపికామృతం॥ 50

రా:-(చూచి)

చ॥ కనునకలంబు నత్తమితె, గాఢతమం బెట్లండ నొండెడి
కృ-నడగె, నామమాత్రములె యయ్యె దిశ్శాఖలు సోపులేమి, ద
క్షునకును భీతిపేలుపులు చొప్పడె, వస్తునివేకనూత్ర, స
ల్పిన దొకమాటసన్వయె చేకొన విశ్వాస సత్ప్రయంపఁగఁ॥ 51

(విచారమున)

గీ॥ పద్మముల మేలుకొల్పుదీవ మగుభానుఁ
డయయొ చరనూద్రిశిఖరశయానుఁ డయ్యె!

గల్వ లిక విష్ణుమోముల న్నాగలగు,
కోలగల వింక జ్యోత్స్న జకోరకములు !

52

మఱియు,

క॥ నీకటినుసిపు ర్వలది
శాకాష్టంబులను దొలిచి సాంద్రత నక్ష
త్రాకరంధ్రంబుల గిర
ణాకృతి నుసి రాల్చుచున్న నసనీస్థలిపై॥

53

తెరలో - కలకలము (ఎల్లరు సంభ్రమముతోఁ జెవులనొగ్గదురు)
(తెరలో)

శా॥ డబ్బాట స్థలక్రిందునల్లమిచ్చగుడ్డక్ ద్రిప్పుచు న్నింగి నా
గుబ్బుస్టిడిటి, యూపువంటజడిఁ జీకుంజెంద, దంతంబులన్
గొబ్బుంబొమ్మిక నాల్క మాటికిని ఇక్క న్నర్దుకొం, చుబ్బిత
చ్చిబ్బొగ్గదల, దాటకాసురి యిదే వేష్టించెడిఁ దాద్రత॥

54

మఱియు,

గీ॥ అయయెు త్రేతాగ్నిపంహంబులందు దుధిర
మలసుబాహుమారీచులు చిలుకఁ దొడర
వారిశోడఁ గిలార్చుకవ్యాదవితతి
తఱిమెదరు సొట్టఁజెట్టుకోదలఁచి మమ్ము॥

వి:- (యోడించి) వచ్చినదా ! తాటక ! వత్సా ! రామభద్రా !

గీ॥ మాగృహంబుల వేదోక్తిమలయుక్రియలఁ
జెఱుంగఁటె ! యూర కటలుచూచెద వదేల ?
కొనుము నీచాపము న్నన్నిగొనుము సోకు
మూఁకల సుబాహుఁ దాటక న్నునుముఁబట్టి ॥

56

(తెరలో - అబ్రహ్మణ్యం ! - అబ్రహ్మణ్యం ! అయ్యా ! తండ్రీ !
విశ్వామిత్రా ! ఇట్లీంకెంతసేపు మాకీరాక్షసులచేనవమానములు ?
ఎక్కువెంటితో దాశరథి నిలుపంపుడు పంపుడు !

రా- (తెరవైపుఁజూచి నవ్వుచూ) ఓబుమిశుమారా ! శునశ్శేఫ ! ఒక
ముహూర్త మోపికఁగొనుము !

గీ॥ అంగలార్పకు మోయయ్య! స్వల్పమిద్ది
బలతరంబగువిధి నీదువనుపె, గాధి
జాతునొరసుఁ డగుమదుచ్చందుఁ డొకటి
నీవాకటి కాదుమా కిదినిశ్చయంబు॥

57

వి:- (నవ్వి) వత్స! ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల కటనపకాశములేదు. ఆశ్రమ
వినాశమే దాపరించినది!

ల:- (వ్యధతో) (తనలో)

గీ॥ ఇట్టికాశికులే యానతిచ్చుచుండ
నన్న గారిమీమాంసకు నర్థమేమొ!
ఋషులు నోరారఁగావచ్చియునుచులె
జగతి శాస్త్రములగుచుఁ ద్రాశ స్థిరమనె॥

58

రా:- (తనలో)

ఆ॥ గురువునాజ్ఞఁ బడఁతఁ గూల్పువలయునాపఁ
గలుగఁబో దధర్మగతి యొకింత
నేడు మిఁకి రేపు నీలుమాబోంట్లు ల
జ్జను జయింపలేరె కనులమోడ్చి॥ కాన,

59

చ॥ ఇతరులలోప మెన్నుపనియే పనిగాఁ గుతుకంబు నొందు
ద్యతనభవివ్యదల్పజనతండము లీనడి గొప్పజేసి చా
టుతరుల రిక్క-గా దివి: గడున్బళయంబులదాటి నిలుచె
వ్యతనువసిష్ఠుఁ బైకొనడె పల్కలు లజ్జ పంపరాభిశే?॥

60

(తెరలో)

మ॥ ఎప్పుడోకాని యెసంగదక్షములుకా వీయూగిమొ ల్స్వర్గముకొ
ద్రవలే కేటికి, మూర్ఖులార! కడునాస్థనానిఁగావించు! ని
క్కపుస్వర్గభ్రమజేచ్చయే కలిగినకా భద్రంబుదే నడు మీ
కివుడే! యిష్టమే! న్యాభిలాష వడిఁ నెంతేయాఁ బ్రాప్తింపజేకొ
రా:- (మిరి, రోషపంభ్రమములతో) (వినయాంబలింబట్టి) భగవానుడా!
జగత్త్రయగురూ!

చ॥ దశరథునంతవాని యథావిధి నొసఁగెఁ ట్టి, పి
ల్లశరముఁ ట్టి రాఘవులలోన గొళకముఁ గొన్న నేమొనఁ

న్యశికతనూజ! యిప్పడతిగూల్పగఁ గొంకెడ, మీయనుజ్ఞయే
 యశమిడుధర్మనిర్ణయపరార్థముగా నతిసెంచి యేగెడక॥ 61
 (నమస్కరించి) ఓతపోధనులారా! భయపడకుండు! భయపడ
 కుండు!

శా॥ ఈరక్షోబలమెల్లఁ గూల్చుకొంటే యీరామభద్రుం డిటు
 లేస్తన్వచ్చుచునున్నవాఁ డితనివాసింగన్నచాపంబునఁ
 బ్రారంభత్వరఁ బర్వుబాణ మలవిశ్వామిత్రదర్శింకురా
 గ్రారూఢాంబుకణంబుకై వడి నమోఘాభీలహా నమ్ముడి! 63
 (విల్లు నెక్కిడుచు నిష్క్రమించును)

లం-(సాశంకముగఁ దనలో) అన్నగారికొమార మదృష్టవశమున ఖాత్రీ
 ధర్మమునోఁ గూడినదేయైనది. పనికిమాలినదికాలేదునుమా!
 (తేజవైపుఁజూచి) కాశికభగవానుడా! కనుండు! కనుండు!
 పురోభాగమున నన్నగారు ధనుర్ధరులగునరికి,

శా॥ వాయవ్యాస్త్రమునిర్గమించె, నొగుడైపట్టిది మారీచుఁ డే
 దోయోరన్పడెజచ్చినట్టులు, సుబాహుండ్లో గలించె, దైగ్
 గాయంబురిన్నివాల్సెదాటక మహాకారుణ్యభీభత్సహా
 సాయతాదృఢ్యతకోపభీచకితులై యం దెల్ల రీక్షింపగక॥ 64

విం-(చూచి) వత్సా! లక్ష్మణా! ఒకవైపు విస్మయము మఱియొకట
 సంకోషము నన్నుఁ బరనశునొనర్ప మాటాడలేకపోవుచున్నాడ
 నోయ్! ఆయినను, జెప్పటకుమాత్ర మేకొత్తవిషయముకలిగినది?
 నేటిదా యీమీసప్తిష్ట యంతయు?

ఉ॥ మీరమురాజులా! దెసల మించెడికిరితి మింటఁ జేర్చుధీ
 రారభటు ల్మహోద్ధతు లహర్వతితేజలు! మీధనుస్సులా!
 వారన్నిదైత్యునిగ్రహ నుపారముగాఁ గొనునాటగాఁగ, జం
 భారి శచీకుచాగ్రరచనాద్వితుండౌటలు దాననేకదా!॥ 65

లం-మహాత్మా!

గీ॥ వీరధర్మపుటాధానవిధిగఁ ద్రుటిని
 రాత్రిచరసేన నెల్ల మర్దనమొనర్చి

తావకీనపదాంతికస్థలికి మరలఁ

జేరుచున్నారు మాఅన్నగారి టదిగో !॥

66

రా - (దూరానఁబ్ర) వేళించుచు వెల్ల బాటుతో)

శీ॥ గాధినుతఁడు వసిష్ఠుండుఁ గంజహతుఁడు

ముగురుగురువులు రముకుఁదూర్భతులకును

ఈమహామహు సనుమతియెసఁగు, నైన

నిడదు సుఖమింత స్త్రీనధ, యేమొనర్తు !॥

67

(ఆశ్రమముంజూచుచు)

ఉ॥ చీకటితీవెగుంపులు నశింపఁగ జాబిలివెల్లు శోఁచె, నీ

పాకలగుర్తు లత్తమిలఁ బర్వడిజన్మ పుధూమవల్లరుల్

కైకొనరేపు వల్లలనికాయము లారఁగఁగట్టు బాలకు

ల్లాకిరి నిద్రనాగతులు సంయములిండ్లఁ గన న్మృదంబుగఁ॥ 68

(ముందుఁజూచి)

ఉ॥ వెన్నెలపిట్టగుంపు మదవీక్షణులు క్తతు లూతమొంచు సం

పన్నత మించుజ్యోత్స్నలను గొగ్గిశఁ గోఁచె సుధాకరుండు, కా

మోన్నతి బెట్టువీడి ప్రియునొద్దకుఁ నామె చనంగ సాగుమే

లన్నుల సిగ్గుఁగాచి యన్ముతాంబువు లన్మలమోకుఁగొల్పుచుఁ॥

మఱియు,

శా॥ రాజన్నాత్మ మృణాళిఖండమచిశో రాజీనంప ర్తికా

తేజంబు న్మృణిగిందుచంద్రకరంప క్తి న్నొన్న నెల్లు ల్తమో

రాజి న్నూడి కలంప నుర్వృతా లగ్రవ్యాప్త న్యోత్తిల్లునాఁ

గా తొట్టిల్లెడిఁ గొంఁజ నెత్తముల ముంఁగానున్నసం దీనుచుఁ॥ 70

(నిర్వేదిము)

ఉ॥ తూరువుకొంఁజ నెత్తిమునఁ గోఁచెనె నెన్నెలకాంబిచేసినే

తీతఁగఁచా తమంబు, పొందదేఁకఁగదా పనుకొఁగి, బెందావకా

మీఁజఁగరా సువాసులు ! మింటిఁగదా బ యేలుయింకఁ బ

హ్లాదిక లోకమన్న నలులంబుకు న్నెల్లిపుద్బనేకదా॥

71

(సంశోషముతో)

మ॥ బయల న్గంకుమఁబూసి, స్త్రీముఖతఱిఁ ద్వైరాజ్యము నొల్పి వా
ర్మయముల్లా శశికాంతపున్నిరల నార్ద్రత్వంబుఁ జేకూర్చి దే
వయువత్వర్చితదూర్వము ల్మెసపుట స్వల్పండు నేణంబుతో,
వియదుత్సంగము నెక్కుచున్న దుడురాడ్చింబంబు సోజ్జృంభత॥
ఇంతియకాక,

శా॥ పొలోమీకుచకుంభకుంకుమముతో బాంధవ్యమునల్లు నీ
బాలాబ్జద్యుతు లింద్రపట్టణపు శోభ న్బెంపుఁజేకూర్చెడి
నీలం పాతమము న్నసించెడి దిశానీకంబును న్దేర్చెడి
నేలనప్పెడి నంతరంధతమ మహానిగిఁ మహోఽస్సిడు॥ 72
మఱియు,

మ॥ నభమున రెండుక్రోసులయిన న్బయిఁబ్రాకఁడు శీతరశ్మి, మే
ల్కుభమును గైరవాళి కిడుశుభ్రకరంబుల! అప్రయోగముం
పుభువి మధించుఁ జీకటుల, భూధరకాననపాళిలోనఁ దొ
యు భృశమువాని, నీడల మహాగ్రత నాశముఁగూర్చు నొక్కట॥
(వెన్నెలపెంపునమనించి)

శు॥ వెన్నెలచిల్లగంధమున వేగఁ దమోల్లఁ దమంపుపంకముల్
చన్నవొ క్రిందికి, న్బయినిన్వచ్చతతేఱగఁ, గాక నీలపు
న్ని న్నటు వెల్లుబాడిసెల నేర్పునఁ జెక్కఁగ నీడబైత్తిక
ల్గున్నుతలాన రాలెనన మంచితళ శశిశోభ హెచ్చెడి॥ 74
(పరికిమించి, ప్రక్కలం జూచి)

నీ॥ చిక్కనై వత్తములెసంగుచెట్టికింది
జ్యోత్స్న తిలతండులితమయ్యె జోద్యముగను,
మదచకోరాళి గుంపులై మలసి చంచు
పుటుల నెడనెడఁ గొటికెనేమో యనంగ॥

75

(యోజించి)

శా॥ ముల్లోకంబు దమం బడంచెడిఖగంకు వ్యాప్తి కోకావలీ
హృల్లేశంబులమాత్రమే మిగిలె, నిన్నీ! శ్చుత్తమంబు లగడిం

ద్రెళ్లంజేయగఁ జాలుశీతకరుమేల్దీవు ల్పమూలంబుగా
జెల్ల నిల్లింగుఁ జకోరకంబులు కడుకొశీఘ్రప్రదీనోద్ధతిన్ ।
మఱియిప్పుడో,

76

చ॥ శశిమణు లెల్లవైపులను జార్చుజలంబుల బిందుసంతతు
ల్వీశదముగా గుహన్లుహను వెల్లువగా జతకూడిపాట్రబా
ద్దిశఁ గలతెల్లకల్పమడిఁ గ్రీక్కిఱియ నిల్లనిల్లుమొగ్గలక
గళలయి వీడఁగొట్టఁ బొలిగొర్రబసరించెడి బంధుడంశువుల్॥

(పరిక్రమించిపైకిజూచి)

ఉ॥ పొందెను జందమామ తనువున్న డిపీమను లేదమాలమ
ట్లందపుఁగందు, మచ్చయని యందురు దానినిలోకు లుత్త ద
య్యందుఁ దమోగ్రహంబు కబళించిన వాడిమికోటగాట్లు
మానం దుది నిల్చుతూట్లను గనంబడునవ్వలిమిన్నై రూఢిగఁ॥ 78.
మఱియు,

ఉ॥ ఇమ్మెయి రిక్కతండములు, నింకఁద్రసాణురుచు, లొప్పరిన్బొరిక
భమ్మనఁ దోచుచుంటఁ గన, భాస్కరుఁ జక్రపుసానబట్టి పొం
క మ్మిహత్వప్రకూటమునఁ, గంజవిరి ిధినిగూడ నిల్చి, డం
కమ్మల, బెచ్చులెల్లఁ దొలగఁ, న్నరిచేయు నటంచుఁ దోచెడిక॥

ల:- (అంతటనూచి)

మ॥ అసితార్థంబున నంబరంబునను సాంద్రాగోపితా ల్చుక్క! నా
ర సితార్థంబున బల్చనొట కతమేమా? నా న్మదిన్దోచు, నా
కసమన్మానను జాలునన్నిగనురిక్క ల్దించి సంధ్యానల
శ్వసన-బండుఁ గఱచి పోత నిలుచే సాధింపరం చితశిక్ష॥ 80

ఇది ధర్మాను నారయేగదా! (నవ్వి)

చ॥ తిమిర మకాలమృత్యువును దే సుధఁ గన్నులనున్దొంచుది
వ్యమహిముఁ డిట్లు తా నతిశయై యమృతంశుఁడు ప్రొద్దుప్రంకిరా
న్విముఖతఁ జూపుతమ్మిగృహిణి నృశిపావము పూన, నట్లు జం
ద్రమునకఁ బట్టగొరవనితెముఖసామ్యపుంబుణ్ణివంతఁబుణ్ణి॥ 81

ని:- (అంతటంగలయంగని, (నవ్వుచూ) దొంగరా! జేపనఁ గల
మాధునిచేతనే విషయోపభోగులు నెఱుంగునపుడుండు)గదా!

ఉ॥ తేలిసఁదేలుగా తొగలు దిక్కులు, వాపిరు లొచకోరము
 లోక్రినినఁగ్రోలుగాక ముకుక్రో ఫల వెన్నెలయిక్కరంభమున్
 బోలుప నత్రికంటిపుసిబో! యిసిరో! అమృతాంశుఁడంచుఁ బ్రా
 ల్మాలికఁ బెద్దఁజేసి తగులం బనురాగముఁ గొంద్రు వెంగలుల్॥ 82
 (రాముఁగూడఁ జూచి సంకోపమునఁ దనలో) ఏమిది! ఈవసివాఁ
 డింతపిన్న వయసుననే విజయమునందియు తాటకన్దంపవలసెనే యను
 జగుప్పచే నాదరిం జేరరాకున్నవాఁడు! (లక్ష్మణుంజూచి) వత్సా!
 లక్ష్మణా!

ఆ॥ రాత్రిచరతమంబు మ్రందించి యెగఁజిమ్మి
 సరివి నెదుట రామచంద్రుఁ డొలయ,
 నాశ్రమమున నెట్టు లంతట మునినేత్రి
 కుముదవికసనంబు కుదిరెఁ గనుమ!॥ 83
 అదియట్లేగదా!

చ॥ జనకుఁడు పాలయే, అయిన సప్తమహాబ్ధులఁ బొంగఁజేయు న
 త్రినయనజన్మఁడైన నలరించు జగద్భహునేత్రపాళి, నిం
 దునమృతభాండమయ్య సమరు ల్తిన నెల్లరకంచమయ్యె నెం
 తని కొనియాడనౌ కునలయప్రియుఁ జంద్రు సమంజసత్వమున్॥ 84

రా:- (లజ్జతోసమీపించి) కాశికభగవానులకు నమస్కారము!
 వి:- (స్త్రీహాసహుమానములతోఁ గొంగిలించుకొని) వత్సా! రఘు
 నందనా!

ఆ॥ సలుపునట్టివాని సకలేప్పితంబులే
 తగుక్రియాఫలంబులుగఁ దనర్చు
 విధుల నెట్టు లేమువిస్తరింతుము, తండ్రి!
 ప్రౌఢిమెఱయు నీదుపాలనమున!॥ 85

రా:- గురువాశ్రయము శిరసావహింతును.

వి:- (దొమ్మియధపుదుమ్మతోనిండిన రాముకపోలములఁ దుడిచి)
 వత్స! నాగాఢమిత్రుఁ డగు శ్రీరధ్వజం డాచరించు నధ్వరము
 రాకాసిమూకలచే నెట్టియంతరాయములఁ జీకాకునొందునో యని
 నామనము కడుంగడు తల్లడిల్లుచున్నది.

రా:- (గౌరవముతో) భగవానుడా! త్రిభువనములలో దుర్లభ మైన గాఢమిత్రశబ్దముచే దాము తెల్పినయీశీరధ్వజనాము తెనరై యుందురో! ఇట్టియోగ్యత గలయీతడు మిక్కిలిమహిమామానుడనియెఱును.

వి:- కుమారా! వినుము! విదేహదేశమున మిథిలయనుపట్టణము కలదు

రా:- ఎల్లరాజుల కెక్కిడరాని యిందుశ్శేఖరునివిల్లును నాగంటిచాలున నయోనిజగాఁబుట్టిన స్త్రీ యు నందద్భుతము లని జనులు చెప్పుచుండు రదియేనా?

వి:- (నవ్వి) ఇత నేమి!

రా:- (కౌతుకముతో) ఆయిన నందేమివిశేషమో?

వి:- ఆ॥ ఆనభోమణి యైననహస్రీకిరణు

దయను మును యాజ్ఞవల్క్యునొద్ద గ్రహియించె

“బ్రహ్మసంహిత” యనియెడిపరమవిద్య

నధికమగుశ్రద్ధ శీరధ్వజావనిపుడు!

తి

జనకవంశసంభవుండును సన్యస్త్రశస్త్రుండునగు నష్టరాతనరాజు ర్వికి దీక్షాలోప మగునేమోయనుశంక న న్నాకులవజరుచున్నది. కావున, నాయీకృతశేషము ముగించినయు త్తరక్షణముననే సరాసరి మిథిలంగూర్చి వెడలుదము!

రా:- (సంతోషముతో) తమ్ముడా! అష్టేశా! బాలచంద్రునియెడ కేలధరించిన యబ్బాశాసనముం జూడవలయు ననియెడిసుహృదము చాలకాలముగ నున్నది.

ల:- (చిలిపిగా) అయోనిజ యగునప్సారాపతివ్యంగుడ ననరాదు?

రా:- (రోషమున) ఇదొకటియూ? సవేదో చిత్రకనం గొప్పించుచున్నట్లున్నది. (విశ్వామిత్రునితో) ఇక్ష్వాకులగురువు లగుతమ సుప్తాన సారముగనే కాకుండు. (పరిక్రమించి, ప్రసంగించును.)

ఇది రెండవచురము.

శ్రీ మ ద న ర రా ఘ వ ము

మూ డ వ యం క ము.

రంగము - రాజాంతఃపురపరివరము

కంచుకి:- (ప్రవేశించి, ముదిమిచే దూలుచుఁ దననుదా నిందించు కొనుచు)

శా॥ శో స్సోటన్నుడి, యెల్లగాత్రమున సంధు ల్పశ్యమైతూలుటన్
తెస్సనేలికగేలితోఁ, బ్రహ్మసనాశిన్ హాస్యపుచ్చాత్రీయ
ట్లున్నుల్లోట్టుటహెచ్చె, దీర్ఘ మగువాయు స్సింకపై బూదిలో
బుస్సన్నట్టుల మార్చి యేరకపుఁద్రీష్పల్ త్రిప్పఁగానున్నదో !! 1
(ముందుఁజూచి) ఆవచ్చునది సీతాపాదసేవకురా లగుకలహంసిక
యేయనుకొనియెద !

క:- (ప్రవేశించి) పెద్దలకు దండాలు.

కం:- పిల్లా ! కళ్యాణివపుదువుగాత !

క:- ఆర్య ! బహుకాలనదృశం ! ఎందుండిరాకయో !

కం:- (యోజించి) చెప్పఁగూడనిది యేమున్నది. అంతయు మీకు తెలి
సినదే. అద్భుతులను నిరవధుకుమారులతోఁ గౌశికులవారు సీరధ్వజ
మహారాజులదరికి వచ్చిరట !

క:- విన్నదే. అయితే స్వామీ ! వారిస్తుట్టుపూర్వోత్తరాలు నామధే
యాలు తెలుసుకోవాల్సి నుంది కుతూహలం.

కం:- పిల్లా ! అదియుం జెప్పెద.

ఉ॥ ముప్పదిమూడుకోట్లసురపుంగవమూర్తులమూర్తి భానుఁ, డా
గొప్పకులాన, బంక్షిధగోపతిచంద్రుఁ డెసంగు, వానిదా
తెప్పనియస్త్రవిద్య :లదైత్యతంబినులందు నూర్పుతొ
ముప్పు ఘటంప, వజ్రమును ముట్ట నెముట్టఁడు వజ్ర భోగియై ! 2

గీ॥ ఆత్మజులుగీర లాపసుధాధిపును
రామలక్ష్మణులన వీరినానుఁబలుగు

భరతశత్రుఘ్నులని వీరిభాతలుందు

రిటులు వా ర్వీరు జంటలై యటఁజరింతు

3.

క:—మనయింట మనరాచపడుచు లగునూర్చిభాసితలను మాండవీ
శ్రుతకీర్తులు నుండునటులనేనా ?

(ఇంచుకయోచించి) (సంతోషముతో) ఎట్టిగొప్పకులస్థు లీకొ
మాళ్ళు (వేడినిట్టూర్పుతో) మఱి! మనవంటివారికా అంతటి
అదృష్టం !

కం:—ఎందుకుకాదు ? విచారింపకు ! దేవబ్రాహ్మణవ్రసాదమున నన్నియు
ననుకూలములే కాఁగలవు.

క:—అఁ ! తరువాత !

కం:—తరువాత నంతిపురిలోని వృద్ధరాణులు వేడుకొనగా నానూర్యవంశ.
రాజకుమారులం జూచివచ్చుచుండ బురహితు లగుశతానందులవా
రగుపడి పనువ రాజపుత్రీసౌభాగ్యదేవతారాధనమునకై వెళ్ళు
చున్నాను.

కం:—(సంతోషముతో) స్వామీ ! ఈశతానందులవారివచన మందఱి
యాశయాత్తో నేకీభవించిదినుమా !

కం:—అమ్మాయి! అదిఅట్లేకా కెల్లగుననుకొంటివి అంగుఁముఁగు లోతు
లేనిమాట నననేయనఁడు.

క:—అయితే, గాబూ ! జనకమహారాజులప్రతిష్ఠానుసారంగా నీమీఁమండ
నుఁడు శింకరచాపా న్నెక్కువెడతానేలఁటూచు ?

కం:—అమ్మా ! ఆవిషయమే నన్నుఁగూడా కలవరపెట్టెనున్నది.
చూడుము !

చ|| తననవనంబుఁ గాచుపని, ప్రాప్తిఁగఱాటి నడంచు వార్యముఁ
బనుపడె సానుకూలముగ ప్రాణసమార్పణతై నీది నా
జనకునియింటి కంపకయ, చానకు నేర్పడె వేర్వేరుల. మం
ట నెఱిగియు న్నగ్గి శ్వకుడింకి యెదో ముఁగు నీకొ పుచ్చుటై || 4.

క:—(స్మృతినభిసించి) (విపాదముతో) అయ్య ! బుగుచున్న సమచా
రాలు విని వికలమర్యాదననన న్నను. బొమ్మలపెండ్లి సంతో
దేచ్చుకొఁ జూచేరాజపుత్రుఁడుచక్క గనిపెట్టి తరువాతిశుంగతు

లెటుంగవచ్చి మీదర్శనంతో నదంతా మఱచేపోయాను ! మీ
రొసచ్చరాక్షసప్రస్తావనచే మళ్ళీ జ్ఞప్తి కొస్తున్నది.

కం:—(వివాదముతో) పిల్లా ! ఆసమాచారమేమిటో ! అటులు రాజ
పుత్రికనే కలవరపెట్టినదిగా !

క:— వినలేమిారు ? సీతాదేవి నడగడానికై రావణపురోహితుఁ
డొచ్చాడు !

కం:—(అది లెక్కనేయక) (సంతోషముతో) ఉన్ ! దానికేమిగాని !
ఈవార్తచే వ్యాకులపడునంతటి తెలివిగలిగేయిండు వచ్చెనా మన
జానకికి. అటులగున నిజముగా నామెయంగములు మంగళాహార
ముల సందిపుచ్చుకొని రోగావనమున కుబలాటపడుచున్నవనిన
మాట !

క:—తాతా ! కాదామఱి ! సిగ్గువిడిచి పకసంగతిజెప్తా విను నాకూ
యింతకుముందే తెలిసింది. ఆకళ్యాణి,

చ॥ ప్రియసఖు ధైర్యశాలికలు వేడ్లకు నర్థమెటుంగలేమి, “నీ
రెయి మనబొమ్మ లాల్పగలు ప్రితి శయించెద రొక్కశయ్య నా
యయము గనంగర” మృతంగ నాయన దూయన దేమొకాని ని
శ్చయముగఁ జెక్కిళ్లు ల్పలక సందడిఁ దొట్రెలసాగె బిట్టుగఁ॥ ౪

కం:—(సంతోషముతో) ఇంతకాలము బ్రతికియున్నందుకు నీనైదేహి
యావనదశంజూచి సంతసించుటకల్గెగా (నవ్వి) తరువాత !

క:—తరువాత ముద్దరాండ్రగునబృలికలు మఱిమఱినిర్బంధిస్తే మొదట
సిగ్గుపడ్డందుకై మఱలసిగ్గుపడింది !

కం:—(నవ్వి, కుతుకంతో) పిల్లా ! ఈయిడనంగా బాల్యయావనసంధి
కాదటే ! అందుకని,

క॥ మూడవకన్య కలయ

నూడనిపాడుణ్యకళ నిగూఢుఁడనంగుం

డీడేఱుఁదనదుమనము

నూడ నమృతేనిముగుడకొమిరెల మదులఁ॥

6

క:—ఆర్య ! మీవెప్పుడు శుభరహస్యాలేగా ! అందఱి అనుభవాలకు
సూటిగాకూడా వుంటే.

కం:—పిల్లా !

మ॥ ఉబుక్కురవ్యతతోడ నంగముల నెన్నో బింకము లేగ న
య్యబలాటంబులకుప్ప లొకుచయుగం బుల్లూతలూప స్తగా
గుబిగా, నవ్రత దార్పణము నైటలుగా గొండ్లి న్మృతంహూన దో

సబురుల్వాలు వయస్యమేలనము మించ న్వేఱునం బున్నదే॥ 7

క:—(నవ్వి) సరేకాని, మీరువిన్న దేంలేదు. నేనుచెప్పిందేంలేదు. ఏం!

కం:—ఇప్పటికిగూడ నీసంగతి మహారాజుగారికి తెలిసియుండదనియా
నీయూహ? తెలిసియేయున్న నీయాప్రార్థనమునకుఁ బ్రయోజన
మేమి?

క:—వీడియూసమండ! రావణుడా! దేవినిపెడ్లడం!

కం:—(నవ్వి)

గీ॥ ప్రళయబలశాలికై నను బ్రాణగొడ్డ

మగుచు నలికాక్షుకార్చకం బడ్డకలుగు

నిట్టిమిథిలేశతనయను డెట్టబట్ట

నెట్టిప్రేలోక్యవిజయియు నెంతవాడు॥

8

ఉత్తమక్షత్రియుం డగునీవిదేహరాజు దశకంఠిని బలవంతముం
డినను దనప్రతిష్ఠను మార్చుకొనువాడు కాజాలంఘ. ఇని కేవల
మసంభవము.

క:—అదట్లే కావాలె మీ నోటివాక్యాన్న. ఇప్పు డారామలక్ష్మణు
లెందున్నారో?

కం:—ఆదేవాలయపురిన్నెమీదనే,

క॥ మును లగుజనకుశతానం

దుని విశ్వామిత్రుఁ గొల్వ దొరకొని “కొనుమీ

నను నను” ననుమోక్షస్వ

ర్గనిరూఢిని జ్ఞానకర్మరతి నిల్పు రదే॥

9

మనము నచ్చి చాలసేపైనది. కన్యాంతఃపురమున కరుగుదము
పెద. (ఇరువురునిష్క-మము)

ఇదిమిత్రవిష్కంభము

రంగము—జనకుని దేవిడి.

ప్రవేశము:—జనకుడు, శతానందుడు, విశ్వామిత్రుడు, రామలక్ష్మణులు.

జు:—(సంతోషమున) విశ్వామిత్రభగవానుడా!

క॥ భవదాగమనానందం

బవశ్య మగుపడనియల్లు నగుపఱచుచు మా

దివులు స్వదల్చి కడును

త్సనమై సుదినం బొనర్చుత న్నే డనఘా॥

10

మఱియు,

అ॥ అద్దిరా! ప్రదక్షిణ ర్చిర్వితానుడై

కొను హవిస్సు లగ్ని జనపదముల,

నాంగిరసునిస్రక్కునలయదు శాంతిక

పాప్తికముల, నీవ్రభ త్వలుంగ॥

11

వి:—మిత్రమా! సీరధ్వజా! చాలకాలమునుండియే నీయీజనపదములు

శాంతములుఁ బుష్పములు నగుట మేమెఱుంగనిదియా?

గీ॥ బ్రహ్మమీమాంసలోనితత్త్వం బెఱుంగు

నీవెకా దండధారివిగా వెలసెద,

ఆంగిరసునిప్రపాత్తుడు వంతఘటకుఁ

డీశతానందుడే పురోహితుడుకాదె॥

12

(నవ్వుచు) అల్లుడు దొరుకునా యనునాందోళన మొక్కటియే

మాసాయముం గోరుచు మిగిలియున్నది. కాకున్నను, నీబోంట్లకు

దుఃఖిసంతోషములన లోకసంగ్రహార్థమేకదా!

అ॥ అల్లతె తిరియయాజువంబుల మూర్తి

మంతములుగఁ బలుకుమంత యెవ్వఁ

డట్టియాజువల్కుడగుగాదె వేదాంత

సారమెల్ల నీకునూటిపోసె॥

13

ల:—(రహస్యముగ) అన్నగారూ! “విదేహపతియన సామాన్యుడుఁ

గాడు. ఆతనిచరిత్ర మతిపవిత్రము నపరిమేయము నాశ్చర్యకరము”

ననిగురువుగా రెప్పుడుననుచుందురే, ఆయనఘు లీయనయే

కాబోలు!

రా:- (ప్రమోదానురాగములతో) వత్సా ! వారేవోయి ! శతపథము.
 లనఁబడువాజననేయబోహృదములలో నధికారిగ ముందు వీరిని
 జెప్పి మఱొకరింజెప్పనలయును. యాజ్ఞవల్క్యభగవానులే వీరికి
 శుక్లయజుర్వేదముం గఱపినది. (శౌంచము తేజిపాఠఁజూచి)

నీ! యతులనోడించి, తనగురువైనయాజ్ఞ
 వల్క్యునకు వేయిగోవు లర్పణమొనర్చి,
 వేవెలుంగుప్రశిష్యుడై వెలయునాతి
 ధేయు మైథిలునకు సేవ సేయువాడ॥

14

జ:-తాము సెలవిచ్చినయన్నింటిలోఁ దమరేనమర్థులు. వేవెలుంగుశిష్యు
 లగుయాజ్ఞవల్క్యునొద్దఁ జదువుకొంటి ననుటొక్కటియే నానకల
 యశస్సులకు మేలిపతాక.

వి:-ఓహో ! యోగీశ్వరా !

అ॥ ఇంతవాఁడుజనకుఁ డిట్టిఁడుయాజ్ఞవ
 ల్క్యుం డటంచుఁ గవులె కొలువలేరు,
 మీప్రవాహనిత్యతాప్రబంధముఁ బొందు
 గాదె వేయినోళ్ళ వేదచయమె॥

15

శ:-భగవానుడా ! ఇట్టివారేకదా ! మూసుభవపథములలో హహానియ
 మగుమహిమ గలమనీషులు !

జ:- (లజ్జనైనచిఱునగవున) భగవానుడా !

క॥ తమనుచు లఘుమర్షణము

కృమముగఁ బొంబు లణఁపఁగలవన బహుకా
 లముగా వినవలతును, దుః

ఖమె సెనుచు మదర్థవాదకల్పన సేలా ?॥

16

ఇఁకఁ దాని దయచేసి మానుఁడు. (లలాటాంబలిం బట్టును.)

వి:- (నవ్వుచు జనకునియంజలిని నదలించుచు) విశ్రమా ! సీరధ్వజా !
 చేమోడ్పులేటికయ్యా ! ఇఁకమే మామాటలనేమెత్తము. సరియా!
 శివునిల్లు నెక్కవెట్టఁగలనేర్పరి యగునల్లునిఁ బడయుటచే బడి
 పూర్ణప్రతిజ్ఞఁడ వాడువుగాత !

అ:—(అపవారించి) అన్నగారూ! వీర లొకరినొకరు పరస్పరోత్కర్షముల నెన్నుటెనిరమణీయముగ నున్నది. ఈ ఋషిసంఘ మెంతపాపన మైనది!

రా:—సోదరా! నీవలికినదే వాస్తవము.

గీ॥ లోకసంగ్రహమే యాత్మలోఁ దలంచి

శ్రుతులఖలముల నీబుఘల్ స్మృతులొనర్చు

క్రింగని, రొండొరులమహోత్సృష్టమహిమ

మొండొరులకే నువేద్య మన్యులకుఁ దరమె? ॥

17

జ:—(సంతసమున) మిక్కిలి యనుగ్రహంపఁబడితిని.

శా॥ అసామాగమసారమో! వెలిని లో నొపాపము లూల్చుబు

గ్వ్యసంగంబొకొ! యాజుపం బయినమూలార్థంబో! నా నెందు మే

లై సాక్షాత్కృతిగా ఫలంబు లినిసియాశీను నాబిడ్డ సం

కోసిల్లక పరుఁ డిందె యెందో కలఁడనూచ్చార్థము న్రేపెడిక॥ 18

వి:—(వ్యంగ్యమండహాసమున) మిత్రమా! సీరధ్వజా! నిజమే.

మ॥ బహుదుష్ప్రాసముకంటె మిక్కిలియుదుష్ప్రాసం, బిహాముష్మికా

ఘహరం, బధ్యయసంబులేమి శ్రతుల ఖ్లాజూ షణాన ఫ్లిలం,

బహహా! లోవెలిపాపహారి, శ్రుతిమాత్రావాప్యముక, శుద్ధి క

న్వహముక శుద్ధిని గూర్చు విప్రనుడి, వహా! తప్ప టున్నే

యెటక॥ 19

శ:—(తనలో) నిజముగ రామభద్రునే అల్లునిగా నిర్ణయించుకొనియే

యామహాత్ముఁ డీసీరధ్వజుని మాటిమాటికి వ్యంగ్యలాపములచే

భ్రమపెట్టుచున్నాఁడు. కానిమ్ము! ఈయనకనుకూలముగ నే

నేమియు నెఱుంగనట్లుగ నడిగెదను. (విశ్వామిత్రునితో) గరుడకేత

నుని శ్రీవత్సకౌతుభములవలె నున్నయీకుమారు లిరువు రెనరి

బిడ్డలో?

వి:—(తనలో) వత్స! శతానంద బలే! ప్రస్తావనమునకు మంచిరేపును

గల్పించినావోయి! (ప్రకాశముగ) కుమారా! గౌతమా! వీరిరు

వురాకాకుత్స్థకుగౌడ్మవులు!

శ:—(గుర్తించినటుల) ఓహో!

చ॥ సవనపుఁ దేజి సంఘకడుహంఘికమైచన్వతంత్రీర్తిశో
భువి దుగదోయిహోతలకుఁ బొల్పుగ నిచ్చి, నుతేష్టి సర్వదే
వనరులదుష్టిగా సలిపెఁ బంక్తిరఘం డనురాజమాళి, వి
ష్ణు వట స్వయంబుగా ఫలమును స్ఫలబోక్తయు సయ్యెఁగాదోశోః
ఏ రింతకు నాదాశరఘులనిసమాట? రామలక్ష్మణులేకాదూ?
తాటకారాక్షసిని జంపునట్టి మంగళమును సంపాదించునిమిత్తమై
భగవానులగుతమరు వీరిచే దివ్యాస్త్రమంత్ర పారాయణమును
జేయించుటయు నందునకు గురుదక్షిణగ ఏరు తాటకామదనయాగ
మును నిరంతరాయముగ రక్షించి మిమ్ముసేవించుచుంటయు వాస్త
వములేగదా !

వి:- కాకేమి.

జ:- (అనురాగబహుమానములతో రామలక్ష్మణులఁ జూచుచుండును)

శ:- మఱి, వీరిలో రాముడెవరు లక్ష్మణుడెవరు?

వి - (రాముంజూపుచు) వత్స!

చ॥ రవికులజాతులై వెలయు రాజుల సం తనతీవె వాడుటే
యపుపడఁబోని మంజరుల స్వచ్ఛపరంపరలోన నల్పురు
ద్భవమును గాంచి, రగ్రజుఁడు తాటకపేరికికాశరాత్రివే
కు వితఁడ రాముఁడయ్య! చెలఁగు న్సుకథాంకురమూలకందమై! 21
(లక్ష్మణుం జూపుచు) ఇక నీతఁడో! లక్ష్మణుఁడు.

శ:- భగవానుడా! ఆపసిష్టప్రభావమున నీరాజవంశ మభివృద్ధి పండు
చున్నదన్నమాట.

జ - (నవ్వి) స్వామీ! బాగు! బాగు! తాము మానంటివారిలోఁ గలసి
మెలసి వినోదముగఁ గ్రీడించుచున్నారు. లేకున్న

మ! కొన కాశక్రుండు “హు” మృటం చనమతి స్థూర్ప స్థిరశంకుండుసి
గ్గునఁ బాటొందుట నేతియాహుతిగఁదప్పోగ్రాధాన్ని విశ్వంబుఁ గా
ల్పునో నా రేగఁగఁ దొట్టిన న్దరిసి తోసుకొన్నధృతచాటూ కులన్
మనవిన్ బద్ధభవుండె సల్పుటగదా మా నెన్ ద్రిలోకావడల్!॥

అట్టి భగవాను లగుతమకా యాగయాజసూన్యమున నన్యుల సంరక్ష
ణము?

శ్రీ:- రాజనీ! అది సమంజసమే. ఇంకనేమీవిని, దీక్షగొన్నవారు కోప
గింపరాదు కావుననే రాజులు గర్వణక్రియ కెన్నుకొనఁబడుట.

జ:- (సంతోషమున రామలక్ష్మణులఁ దడవుపలక్షించి రహస్యముగ)
శతానందభగవానుఁడా!

మ|| పరమాత్మానుభవైకనిష్ఠ చలియింపజేడుసూ మున్ను భా
స్కరశిష్య స్తురుఁ గొల్చుచోనయిన, విశ్వామిత్రుఁడే తానె యీ
వరుస న్నాయిలు శీరనాఁడనిన, వహ్! యోషభావంబాకొ!
మఱియు సర్వసఖంబు బీదశరథక్షౌపాలు సంతు న్ననన్|| 23

శ్రీ:- ఓరాజరీ శ్రీరా! విదేహాధిపా! అటులనే కనుపడుచున్నది. నాకుఁ
గూడ నీరాజపు త్తద్వయదర్శనమున సీతోర్మిశలు మనసునకుఁదగిలి
యచటినుండి తొలఁగుటయే లేదు.

జ:- (విశ్వామిత్రునితోఁ భగవానుఁడా!

క|| ఈనయసుచింకము మనో

జ్ఞానయవముఁ బొందు వీరమద్భుత మగుగా

ధావిపులాంకూరంబట

ఈవీరులఁ గనుటఁ గృతిన యేసనుకొందున్||

24

మ:- (దెప్పుడు సగవున) సీరధ్వజా! ఎటులు కృతార్థుఁడవో నీమనసునే
తఱచి యడిగికొనుము.

జ:- (విచారముతో)

చ|| రవియట, సర్వతేజములరాజట వీరలవంశకర్త! బ్ర

హ్మవిదుఁ డరుంధతీప్రియుఁడె యానట వీరల ధర్మనిర్ణయ

ప్రవరుఁడు! నచ్చె నీమనువు త్వన్మది నామదివైన; నేమిసే

యవలయు శుల్కసేతు వొకఁ డడ్డము దారుణమై చెలంగెడిన్|| 25

రా:- (రహస్యమున) మనకథల నేటికో తడువుచున్నారే!

మ:- (సవ్వచు) శుల్క మనునది యొక్కటియే యంతరాయమైనచో
నదియెంతమాత్రపుదిలెమ్ము!

జ:- (భేదముతోవితర్కించి యపవారించి) శతానందభగవానుఁడా!

చ|| పరమమునీంద్రుఁ డీజనకుపట్టికరగ్రహణం బదెంతోదు

ష్కరతరమాల్యసాధ్య మనుసంగతి సర్వముఁ దాను రూఢిగా

నెఱిగియెఱింగి తేలికగ నిట్లువచించెడిభావ మేమియో

గుఱుతిడలేక నామనము కృష్ణురసారె యసఁగ్రహించెడిక ॥ 26.

అదియుంగాక విచారించఁగా

గీ॥ స్థావ వంతటివాఁడు హస్తముపఁ బాలుచ్చ

దీని నెక్కిడు టంతపైబైనిగలదె !

యేనొనర్చినప్రతి నేమేనిరంధ్ర

మొనరునే సాకుతోఁ దప్పకొనెడిరీతి !

27

క:- పాపము శాంతించుఁగాక! శాంతించుఁగాక !

గీ॥ హరునివిల్లు దుర్లంఘమా టదినిజంబు

స్వప్రతి న మార్పరామియు నిశ్చయంబు

అయిన, రాఘవశిశుసహజానుభావ

దీప్తియు గభీరతయుఁ దేటతెల్లమెకద!॥

28

జ:- (విశ్వామిత్రునితో) కాళికభగవానుడా! ఎంతవితర్కించుకొనియు
నీవాక్కుల కర్థ మెఱుంగలేకున్నాడ!

వి:- (నవ్వుచు) అయినచోఁ జంద్రకీటుకార్చుక రాజమును జూపెట్టుము.
రామభద్రుడే వలయుసర్థమును వినరించగలఁడు.

రా:- (సంతోషమునఁ దనలోఁగొంతెమకొర్కులతో నన్ను నే నెట్లు
వినోదపెట్టుకొనుచుంటిని! నాకుతుకముల దీర్చుకొనికే గురుండైశ్వర
మగు కార్చుకముందెమ్మనుచున్న వాఁడు. (జనకునిజూచి విమర్శతోఁ
దనలో)

గీ॥ బాలురికు నింతపని యసంభావ్యమనుకొ!

గట్టినమ్మిక మునినుడి స్థలుగుననుకొ!

తనదుమది నెన్న సజమ యీధరణివిభుఁడు!

ఏమనునో యంచు బెదరు నాహృదయ మిపుడు॥

29

జ:- (ఇంచుకయోచించి) నిట్టూర్పుతో) భగవానుడా! తమంతటివాని
ప్రాపు దొరకునదృష్టమును మైథిలి నీరఘురాజకుమారున కొకప్పటి
కైన నీగలుగునదృష్టము మావంటివారి కేనాకల్గును? అట్టిచరితార్థ
మాకుండునా

రా:- (సిగ్గుపడును)

జ:- (శివుని విల్లువంకఁజూచుచు)

చ॥ తనభువనావనవ్రతవిధానము నింద్రధనుస్సదేమహా
జనపతికార్ముకంబుల కొసంగి తుది నొడఁడయ్యె నట్టితేం
డ్లును, ముదివింటి దీనిఁగని, లోఁగడఁ గల్గిన జ్యాకిణాంకమో
హసమృగనాభిసౌరభితహస్తములుకొ వృథగాఁ దొలంగరే॥ 30

వి:- మిత్రమా! మహాపుణ్యరాశివగునిన్ను నీవే యవమానించు
కొందువా?

జ॥ అంతయుఁ గూర్పఁగాఁ గలుగునంతటిదేనుమి నీదుభాగ్య, మా
వింతలశోభనంబులకుఁ బ్రేక్షకు లాదుముమేము, భూమి న
త్యంతము నుద్రు సర్వభువనాభయదానమర్థధారుణీ
కాంతులు, రామభద్రులసఁగా దగువారొకొ వార లందఱుకొ॥ 31

ల:- (తనలో) నే ననవలయు ననుకొనినది గురువుగారే సెలవిచ్చిరి.

జ:- భగవానుడా! మణిమంత్రోపధాదులందవలెనే యీరఘురాజు
కుమారులందుఁగూడ నచింత్యప్రభావమున్నదనినమాట. ఈసంగతి
వినుడు.

చ॥ దివిజాలశక్తు లన్నిటినిదీసి విరించి సృజించె, బార్వతీ
ధవుఁడె సమాదరించె, హరి దాన శరంబు, ఫణింద్రుఁ డల్లె, యీ
భువనము లన్నియుం గెలుచుప్రోడ, పురంబులుమూడె లక్ష్య, మ
ట్టివిలు మహద్భుతంబును గడిందికేనేనిఁ గడిందించేసుమా॥ 32

శ:- ఇట్లు లీపినాకధనుర్విశేషతల నెన్నుకొను తెంతసేవని? విశ్వామిత్ర
భగవానులనే విశ్వసించి గౌరవితము. అదికాకున్నను రామభద్రున
కళకళ మగుపని యొకటికలదా!

శా॥ ఏదో రాక్షసకోటిహోమ మని యొం డేర్పాటుగాఁబూని, క)
వ్యాధిక దాటక నాదిమేంధనముగా నాసామిధేనీప్రతా
పదాయంబునఁ బొల్చె బాలకుల యల్పప్రాధబాణాలనే,
కాదే స్పృష్టము రావణుకొ గెలుచు నీకం దంచు నిద్దానిచే॥ 33
[ప్రవేశము:- తెరవ్రక్కగాఁ దొంగిచూచుచు నొకపురుషుడు.]

పు:- దేవా! దశాననపురోహితుఁ డగుశేషులుఁడు రాజుగారిం జూడఁ
గోరుచున్నాడు!

శ:- (ఉద్వేగముతో) ఆ!...రానిమ్మ! (పురుషుడు-నిష్క్రమము)

రా - (న్యధతో రహస్యముగ) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! ఈరాక్షసరాజు

కామారికార్కుక రాజపరిచర్యామహాత్మనమున కంతరాయమయ్యెనే!

ల:- ఉత్సవ మొక్కదానికే కాదనుకుందును. (నవ్వును)

రా - (ప్రేమయుతరోషహాసములతోఁ గ్రగంటఁ జూచును)

శౌ:- (వేషించి, అందఱఁ బ్రత్యేకముగఁ జూచి తనలో) జనకశతా
నందులతో విశ్వమునకేకాక మాకును శత్రువుగనువిశ్వామిత్రుఁ
డిందుడు తలచెప్పమా! (యోజించి) ఉన్న నేమగు నుండనిమ్మా
హతకుని! (చేయిదక్షిణమునకుఁజూపి) ఈక్షత్రియబ్రహ్మచారు లిరు
వురు నెవ్వరో!

గీ॥ హంజి దండంబు మొదలైనవ్యంజనములఁ

దొలఁకుశాంతరసం బొక్కదోహదముగ

వెలయ విల్లంబుల నొప్పు వీరరము

గిలుపుచున్నారు పుణ్యలక్ష్మీకరుచుల॥

34

ఈబాలకు లిద్దఱు సహజోద్గులుగ నున్నవారే!

గీ॥ ఋగ్వజుస్సామముల మాటీకేవ మూర్తి

మంతములుగాఁగ వెలుఁగొందుమంత్రవిధుల

నయ్యధర్వాగమంబో! యనఁగ వీరి

ముగురిచెంగట నురుతేజముల నసిత్రు॥

35

(విమర్శించుకొని) నిశ్చయముగా లక్ష్మణునిదీక్షయుఁ డగురామ
హతకుఁడే ఐయ్యుండవలయు! విశ్వామిత్రుననుసరించి యీమిథిలం
బ్రవేశించియుందురు. (క్రొధశోకములతో) అయ్యో! బిడ్డా
నుకేతుకుమారీ! తాటకా! ఇట్టిమానిసినినుఁగులచేతిలోనా నీ క
దైవదుర్విపాకము! అనరణ్యవంశజాతుఁ డగుసీక్షిత్రియబ్రహ్మచారి
యింత యొడలెఱుంగనివమా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ॥ కౌశికయాగ బాంధవుఁడుగాఁ జనుదెంచియు వీరసుందరై

త్యేశకుమారర క్తమధుత్పత్తి మదిందుశరాపిచే దురా

వేశము నొంది, భిష్ణునివవేశత నాఁడు దశాస్నవంశపా

కానిమ్మ ! ఇతనిభుజబలపరాక్రమములు చూతుముగాక
(సమీపించి ప్రకాశముగ) జనకమిత్రులందఱుం గుశలమకద ?
జ:-రావణపురోహితులకు స్వాగతము ! ఇట నాసీను లగుదురుగాత !
శ:-(కూరుచుండును)

జ:-ఏమి ! మీరావణరాజునకుఁ గుశలమా ? ఏలకాదులే !

గీ॥ అయ్యధర్వాగమోపాయహవనదక్షు
లయినత్వాదృశు లెందఱో అందెసంగి
యెట్టియాపదనే నృట్టుపెట్టుచుండ
నతడు కుశలమ యనివేఱి యడుగనేల ?॥

57

శౌ:-(నవ్వి) మహాశ్రోత్రియా ! సీరధ్వజా ! ఆతనికేనా ఆపదలు !
మేమా వానినిబాపుట ? బాపురే ! తనభుజదండములను మదపు
ఁతుంగులచేతఁజట్టుకొనఁబడినవక్తస్థల మనుసౌధముననురక్తితముగ
నున్నత్రిభువనలక్ష్మీమహాంతఃపురమున వేంచేసియుండు నాలంకా
నాధున కెట్టియాపద ముట్టంగలదు ? ఇటువినుము !

జ॥ భీతిలి పాటుచోనయిన వీపుఁగను లగ్నవిచ్చి యేనిచే
ప్రాతతి నాజి వేగనులసామి కను వ్దనమోల నున్నటుల్ !
పాతు నగల్చి వెండిమల పైకెవఁ డింతనె యెత్తె నాగలో
కాతతజైత్రయాత్ర కన ! నట్టిరు ముట్టునె యెట్టియాపదల్ ?॥ 38

బ:-(కోపముతో) (రహస్యముగ) అన్నగారూ ! వాలిచేతను వేచేతుల
హైహయరాజహాలిచేతను నాశమొందింపఁబడిన శౌర్యసారము
గలరావణుఁ బ్రశంసించురేల ?

రా:-తమ్ముగుఱ్ఱా ! అట్లనరాదు ! తాదృశు లందఱుం గొప్పవారే
నుమా ! ఏమనిన ?

జ॥ ఆతనియధనుస్థితయంతను వాలియె, కార్తవీర్యభూ
శేతయె కాంచినన్నఁ గడునిష్ఠుర మాతనిమూపు పెంపువి
ఖ్యాతి ! సరీన్న గొంతు నటుకన్ దరిఁ జిందిన యెఱ్ఱుతుంపులన్
బీతి స్వకేభచర్మమున వే మృదుఁడే తొలఁగించు పెన్నరే ?॥ 39

మ॥ కలనక వాసపుష్కరవజ్రమును మొక్కల్వొన భంగించి, మొక్కలుండై మూడుజగాల రావణుడు, స్వర్గం బేలుచున్నాడు! చంచలయై యెల్లభ్రమించు శ్రీలలనకుక్ స్వాస్థ్యంబు నాత్మీయగా హలతాకేళివసంబున గొల్లిపినా డోహోహా! సామాన్యుడే శతాః-(శౌష్ములునితో) విప్రుడా! నిజముగ సంతగట్టివాడే మీ రాక్షసరాజు!

శౌః-జనకరాజరీ!

మ॥ భుజకండాత్రిని గోసి ఠాల్చినశిరంబు లుట్టిఁ బ్రత్యక్షమా గజచర్మాంబు సత్కృప న్మోలిచి వేడన్ నోర్చి యాచింప లజ్జనింపక దమలోన “నీవడుగు! మజ్జా! నీవే! నీ”వంచు భారె, జగాజాణతనాన! నట్టిడు దశగ్రీవుం డెటులెప్పునో? 41

గీ॥ అట్టియాతం డయోనిజయైనకన్య
నీశతానందగుప్తి నీయింటఁ బెరుగు
దానిని వరించి యాచింపఁబూని యిటకుఁ
బయనమొనరించి న న్నిట్లు పనిచినాడు! 42

విః-మిత్రమా! నీరధ్వజా! చూడుము! చూడుము! శివునివిల్లు నెప్పుడు చూతునా యనునుల్లాసముతో నాకులితమనమున నున్నట్లు లున్నాఁ డీరామభద్రుడు!

జః-(నగి)

గీ॥ ఏల? భగవానుడా! మీర లిటులు మాటి

మాటికొరక పలికినమాటె పలుక?

నీవిదోహాలు నిక్షావుకులేని నెపుడు

మోవిధేయులె కావుట మీరెఱుంగరే? 42

యశుభ్యజ్జా! మే మాకసమునా అడుగుచుంటిమి? పేకున్న

పేజి యపరిహస్యమని యెఱిగియునేల ప్రతివచనము నీయవు?

ఉ॥ ఎవ్వనికో యొకయ్య కడ నేవలయునద కన్య! నట్టిదోఁ జిన్వా, భుజాబలాద్ధతి వశీకృతిలోకుడు రావణుండ నిన్నివ్వధివేడ మాధుగతి నేటికి జూతు? మరచిముఖ్యులం దెవ్వగ సాత్త్వికండు ఎను నెన్నిక గోవుల నీకు గల్గెనో? 43

శ:- బ్రాహ్మణుడా! మేము చాలకాలముక్రిందటనే ప్రతివచనము నిచ్చియుంటిమి.

శా:- ఏమీ! రాజపుత్రిని సమర్పించుట కాకింకెట్టి దాప్రతివచనము?

శ:- క॥ హరువిల్లెక్కిడి మము నె

న్వరు సంతోషింపజేయువారలొ, కననౌ

దురు వారె బహుమతిగ నీ

ధరణీసుతమైధిలిక యధార్థముగాఁగఁ

44

శా:- హర! హర! పాపము శాంతించుగాత! శాంతించుగాత!

మీనం! వారుగూడ నిట్టియక్షరములనా ఉచ్చరించుట? బౌరా!

చ॥ ఎవరికరాగ్రము ల్గుతము నెత్తి కుబేరగిరిక గళోక్తిగాఁ

గ వెన గడించెనో కులిశకందశసామ్యదృఢత్వకీర్తి! నా

ప్రవరమహేశ్వరం డయినరావణు డేడ? ననార్య మీదృశం

బవుపని జేయుచుడ? వినినంతనె మానన మోకిలించెడిక॥ 45

శ:- (నవ్వి) బ్రాహ్మణా!

గీ॥ ఉత్తమక్షత్రియత జన్మమెత్తినాడు

ప్రతినఁ దప్పడు జనకాధిరా జితండు

ఎక్కిడఁడుకాదె దశకంఠుఁ డీధనుస్సు?

నెఱుఁగఁగాలేవె? మాజవాబేమొ నీవు!

46

శా:- (హసించుచు)

గీ॥ అంగిరసుఁడును మఱిపుల స్వమునికూడ

నల్లసంభవులుత్తొ లెనందున, కహ

అంగిరసుఁడవు పాలన్యుఁ డగుదశామ్య

నందు విడవైతి జ్ఞాతివైరానురక్తి॥

47

(రోషమున)

గీ॥ ఈదశాననుఁడేమొ మాహేశ్వరుండె!

ఇతిరస్యపు లెంచఁ గడుక్షుద్రులే ధరిత్రి!

నీసినాకంగా వెడిడుచేమొ శుల్క!

మయ్యయీ! సీతగతియెమియకాన 'యంక'!

48

శ:- (రోషంపువ్వసో) బా! హ్మనా! ఈకీతిగా నీధనుస్సు నీచే వివయ
ప్రబంధంబు సాటింపం జేయుచున్నదా! పాప మివ్వు డిష్టుడే యీ
మీదశకంతుడు వీరమాహేశ్వరుం డయ్యెనేమి?

గీ॥ శంభునకు నిల్వ సంఘాతశైల మెత్తఁ
గుతుకమున మూపు లెగిరించుకొనియె మున్ను!

ధనువు నెక్కి-డవలసివచ్చిన దశాస్యుఁ
డార! వీరమాహేశ్వరుం డయ్యె నేడు॥

50

(శౌష్మ-లుడు తక్కునెల్లరు నగుదురు)

శ:- (రోషమునుమాటుచు) రామభద్రా! రామభద్రా!

గీ॥ ఈశు ముంజేతిభూతి వహించునారి
కలుగు నీచావ మెక్కిడ న్గడగు మింక!

వీరగర్వితుల మొగాల నెలయుఁగూత!

వారి జ్యోతికాళిమాగారవంబె॥

51

శౌ:- (క్రోధముతో) ఓరీ! శతానంద! ఒడలుతిరుగుచున్న వాయేమి?
నాముందటనే మహారాజుగుపొలస్త్తుని ధిక్కరించుచున్నాడవు!
లేకున్న, మాణిక్యమును బరిత్యజించి మనీరాశిని బరిగ్రహించు
నటుల రావణునివమానించి మానినీనీనుఁగనం దనురాగముం గువా!
నీతల్లి యహల్య మ్రాన్యులలో నుత్తముఁడగుగూతముం ద్యజించి
తాబెళ్ళంతటి వేగన్నలయిందుగ్గి నంట్లుగొననట్లు.

క:- ఓరీ! నాయెదుటనే యేమనియెదవు!

వి:- (ప్రణయరోషముతో) వత్స! శతానంద! పనికిమాలినజగడము
లెందులకోయి? మానుము! దశగ్రీవపాథ్యాయుడైనశౌష్మ-
లుడు మనకతిధికదా! (వృధనొందు రామలక్ష్మణుల జూచి)
వత్స! రామభద్ర! జనకపుత్రహీతుడు నిన్ను ధనుస్సున్నయింటి
కేగ ననుమతించెదగా!

రా:- గురునానతిచొప్పుననే యరిగెదను! (వినయబజ్జాకాతుకములతో
లక్ష్మణయుక్తుడైయేగును)

శౌ:- రాజురీ! సీరిధ్వజా! నీవెంతధన్యుడవు! పూర్తి పరమేశ్వరపతి
చర్యకై తొమ్మిదితలలు నజకఁబడఁగా

ఉ॥ ఇట్టిమహాద్భుతం బయినయీవరిచర్యకు దీటుగాంగ నే
 నెట్టివరంబు నిత్తు సనుయీశ్వరుమోమున విస్తయంబు గ
 న్నట్టివఁ జూచి దాని నుడువక భువనత్రయిమాత్రమే వరం
 బట్టులు కోరె నేనిదశమాస్యము ని న్నదె కోరు జానకీ॥ 52

శ॥- (లేచి తెరవై పుజూచి) (హర్షాద్భుతములతో తమ రెల్ల రటు
 చూడవలయు!

చ॥ ఆలజగ దేశధన్వి యగునాభగవచ్చినమూర్తి కల్గెయై
 నిలచి యహీశ్వరుండు, తెగ నిండునలాగినఁ గర్ణభూషయై
 శోలఁవఁగఁ గంకణంబయి ప్రత్యోషము ము స్సమకూర్చియుండఁడే!

జ॥- (ఊత్యేకమున)
 భగిర ! కకుత్స్థుఁ డెక్కి-డెడి భార్గవదేశికచావ మయ్యహే॥ 53

[తెరలో-కలకలము-ఆందఱుం గలవరమునఁ జూతురు]
 (మఱలఁ దెరలో)

చ॥ అలిశపు సప్తమూర్తు లొకటై కదియంబడె, సప్తదిక్తుల్
 పలపలమోఁగె, సల్పచెవుల నడుగింగురు సోకె, నెన్నిదా
 కులగిరు లయ్యెను, గురగికోటికులాప్తక మక్కు లాతె, దో
 ర్బలరఘురామకర్ణితపురాణనకార్ముక భేదనధ్వని॥ 54

జ॥- (హర్ష విపాదాద్భుతములతో) అహో ! విఱిగినదికూడ !
 శ॥-

ఉ॥ సీతకం బెండికై ద్విజులు చెప్పెడియాజుషమంతనాదమో!
 నాతులు పాప శోభననినాదవరంపరితోరుగానమొ
 కో ! తతవైరినాశ మొనఁగూర్చు నువశ్రుతిపెంపొ ! మింటసం
 పాతిలె రామభగ్నశివభవ్యశరాసనవజ్ర)రావముల్ ! 55

శౌ॥- (విపాదాద్భుతములతోఁ దనలో) అహో ! ఈరాచమిణుగురువురు
 వన్నిట సమర్థమైనదిగ నున్నదే!

జ॥- (సంతోషమున వి:-పాదములవ్రాలి) భగవానుడా ! గాధినందనా !

క॥ కొన్నాఁడు రాముఁ డాత్మగు
 శోన్నతినే జగ మెఱుంగ నున్నీతనయక

గన్నియ నాయూర్నిశల

శ్మిన్నకు సేధారవిడుతు మాకులనీతి॥

65

వి:- (నవ్వుచు) మిత్రమా! నీరధజా! నీకెట్లభించియెనా అట్టులే చేయుదువుగాత!

శ:- (శనకుచేవి నెదియో చెప్పి) కాళికభగవానుడా! చంద్రశేఖరు

విల్లు నెక్కిడినసంగతిని మొదటజెప్పిననా కేమిబహుమానమో?

వి:- (నవ్వి) వత్సా! కొరుకొను మడ్డమేమి?

శ:- స్వామీ! కుశధ్వజనికూతుం డ్రగుమాండవీశుతకీర్తులకొఱకు
.. భరతశత్రుఘ్నుల నడుగుచున్నాడను!

వి:- (శతానందు చేతినిగ్రహించి నవ్వుచు) అంతయు మనచేతనే
కావింపబడవలసినదేగదా! ధశరథు రావింపుడు!

జ:- అటులయిన భగవానులగునాంగిరసులు కోసలేశ్వరులఁ గొనినచ్చు
టకుఁ బ్రయత్నపాదు సంపంగలరు!

వి:- ఆప్రకారమే కానిండు!

శ:- (లేచి) భగవానుడా! ఇంకజెప్పవలసిన దేమియుండును?

వి:- అన్నియు నీకుఁ దెలియనే తెలియునులే పది! (శతానందుఁడువెళ్లును.)

వి:- (సంకోపమగువడఁ దనలో)

మ॥ శివునింటి నిద్రించి విక్రమమువాసిక బాల్చి పూర్ణప్రతి

జ్ఞ విదేహధిపుఁ జేసి రాఘవుఁడు, నాకుఁ జూడనొ నింక రా
ఘవనై దేహసుహృత్కులాల కగుమాంగభోయైవైవాహికొ

త్సవముల్, నేటికి నాదుదీవెనలు పూజ్యశ్రీలతో బండుగా॥ 57

శ:- (విన్న బాటురోపమున నెలనవ్వున) మనుజునకుఁ బేరుఁదెప్పింపఁ
గలిగినది విద్వాంసులసంగగ్గమే కాని. కేవలవయస్సి కాదునుమా!

అదృష్టవశమున సంప్రాప్తయగునీకన్యను బెండ్లియాడి గోరి నచ్చిన
పులస్త్యకులసంభూతు నదలుకొనుటలో వయోవృద్ధుడయ్యు బిల్ల

తనఁపుమండప్రజ్ఞనే న్యవహరించితివే! (విశ్వామిత్రునితో) ఓ
ఋషీ! కాళికా! ఇప్పటికైన సంతగామించిపోయిన దేమియులేదు.

తాటకావధనే నీవు లంకాపతి కొనర్చినయపరాధముం దీర్చుకొన
నిదియో మిక్కిలిమంచియనిను!

జ:- (అనన్దచేసి) భగవానుడా! రమ్మ! స్వయముగ రామభద్రుడరి
కేగి వాని వదనచంద్రచంద్రికాప్రవాహమువ దొంగవిల్వేర్పరుల
మూలమున నైనసీతావిషయికప్రార్థనముల నింతవఱకు వినుచుండ
మఱిగి దుఃఖిత మగునామానసమును జల్లబెఱచుకొనియెదను.
చండకరువేడికిరణములచే వాడిపోయినకై రవాకరమునకుఁ జల్లని
చందమామవెన్నెలకాక మఱొకమందు కలదా? (లేచి పరిక్ర
మిల్చుచుండ)

కా:- (విచారముననాకసముఁజూచుచు) అయ్యో! తపస్వినివగునో
సీతా! పాలన్యూనతవాఁడు ప్రార్థించినను వినక మీనమేషముల
నెన్నుచు నిన్ను హింసింపఁజూచుచున్నారకదా!

ఆ|| వె|| భూమి ప్రక్కలించి పుట్టితివేచూడు
మన్వతంత్రవైతి! వఖిలభవన
విజయలక్ష్మికెలన వెలయ సపత్నిగా
నలుపున్వజన మెవరుఁ గలుగరైరి || 58
(రోషముతో జనకునింగూర్చి)

ఉ|| వీరిపరాక్రమంబు వచియించుఁ బురాణములెల్ల నట్టియిం
ద్రురీ భుజధ్వజాశనిభయాన మదం బఱుదేవహస్తిమై
జేరులుగాఁగ నెప్పుడు వసించుమధువ్రతపాలి చింద నా
వారణ మన్ని యేనుఁగులపాటిదె యయ్యెఁగదా గతోన్నతి || 59
అట్టిరావణభుజాస్తంభము లుంటుండఁగనే, ఓజనకరాజా!

క|| అంధవృధాసజ్జననం
బంధవరత సంభవించె వంచన నీ, కే
రంధిని నీవెసఁగిన దశ
కంధరహస్తగత సీత కాఁగలదుమీ || 60

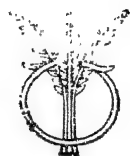
(సాక్షేపముగఁదెరవంకఁజూచి)

కా|| చేరంబాఱుచుఁ జుట్టు నచ్చరలె చేజే వీవఁ దద్వాయుభం
గారూఢి ని జబాహుదివ్వపరుఁగువారసౌగంధ్యము

శ్రీః బొల్చుదశాస్యఁడే స్వయమ కామించె న్నుమీ ! జానకి !
ఓకీ ! రాముడఁ : పెండ్లియాడఁగలవేమో ! మాను మీపూనికఁ

(వితర్కించుకొని తనలో) ఓహో ! ఈవిషయము మిగులగొప్ప
దిగ పరిణమించినది. కావున మంత్రియగుమాల్యవంతునితోఁగూడ
సంప్రతించుకొని వారినింగూడఁ బురస్కరించుకొని లంకేశ్వరునకు
విన్నవించుకొనవలసియున్నది. (నిష్క్రమము)

ఇది మూడవయంకము.

శ్రీ మ ద న ర రా ఘ వ ను

నా ల్గ వ యం క ము.

మిశ్రవిష్కంభము

రంగము - లంకాపురి, మాల్యవద్భవనము.

మాల్యవంతుడు—(ప్రవేశించి ఆవులింతతోఁ గన్నులదుడుచుకొనుచు).
అరే! రాత్రి యప్పుడే తెల్లనాటినట్లే యున్నదే!

చ॥ రవివెలుఁ గించుకించుకగ రా నదె వెన్నెల మాయసాగెఁ, గో
కవితతి కాంచురాల నెడకం దట దిక్కులు తెల్వీ నొందెడిక;
దవలినభీతి యిప్పటికిఁ దగ్గమిఁ గాకులు గూటికొమ్మపై
చివరలనుండి “కా”వనియుఁ జేడ్పడు వీనిడి మాటుకూయికి॥ 1
మఱియు,

చ॥ వలపున దిక్తతిప్పియుండు వానకనజ్జక యైనప్రాకృతిక
గలిసెడివేళ యంచు నినకాంతముల లెగలూఁజేయువె
ల్లులు, నిశ భోగనిద్ర లిడు లోకనిరంకుశసౌఖ్యము న్రమా
కలనగఁ గోకులక గుముదకాంతలఁ దాచెడిబో నిధానతక॥ 2

(అన్నివైపులం జూచి, సంతోషముతో) బౌరా! దశవదను
భుజార్గళముల నిరంతరపరిపాలనమునగదా పౌరుల యీనిర్భరా
మోదసంభ్రుతసంభోగపారవశ్యము!

చ॥ రవి తనవెల్గుకొన్ననల రాత్రితమంబును దూర్పునుండి మా
న్పవరుస వెల్లడించెడి మనోభవకేళివిలాసగేహము,
ల్పవరతి కందుఁ జేరఁజనునారులు నాధుల తొమ్మటిమ్ముల
స్తవలు స్వవత్రిభంగరచన త్తమకొంగుల దీర్తు రల్లదే!॥ 3.
మఱియు,

చ॥ మృదునలీనీపను తైలుచుమేలివిదూషకుఁ డైనభానుఁ డి
ట్లుదితుఁడు గాఁగ నాయకుల యుబ్బులతొమ్ములఁ దారుమారుగాఁ

బొదలు నిజాంగనక్రదశము ల్కనుచుండెడి యుత్పలాక్షణ నొ
ముదితలచన్నులందు దశము లొనెడి న్నులక ల్పొరింబారికొ॥ 4.

ఇదిగో! ఈవైపున-

క॥ ప్రియునిల్లు వదలి తమచెయి
చెయికలుపున నిండ్ల కరుగుచెలిగమి కడునొ
త్తయి పులకలు గంట్లుండని
మెయిఁ గ్రమ్మ రహస్యకథల మేలమెగవుగా॥ 5

మఱియూదిక్కుననో! -

ఉ॥ కాదగుఁ గొత్తశోధనపుఁగాంత, “రహాకథఁ జిత్రమేమిటే?”
నాఁ దననెచ్చలుల్, త్రవవెనంగఁగ నుత్తరమిక వాల్చు మో,
మాదటఁ బ్రభంగముల నాచెలు లద్దుచు గోటిగంట్లపై
నూఁద జమత్కృతి న్దెలిపె నొందునిశాసుఖపారవశ్యముకొ॥ 6.

(ఇంచుక యోచించి) సీతావరణమునకై పంపబడినపురోహి
తునివలన నక్కాకుత్స్థకుమారుని మానవాతిశయమగునట్టిమాహా
త్యమును వినినప్పటినుండియు నామనస్సు ఖోభిల్లుచున్నయది.
ఉ॥ ఏలజనించు వింతలిడు నింతటి కీజ మనుష్యులందు? రాఁ
బోలు నెదోప్రయోజనపుఁబూనికతో, నిజమెన్న సమ్మెయి
గ్రాలుగదా చరిత్ర లిట; రావణపా లిట నెన్న నాదునే
త్రాల్లిటు విప్పియుండఁగ నె రాత్రియు వేగఁదొడంగ నిస్సిరో!” 7
మఱియు

చ॥ వినఁ గట్టువైన యామిథిలవింతెఁ గుముల్కొనుమానంబు నే
ర్పునఁ బయిమందహాసము గుబుల్కొన నద్దనఁజూడ్పిఁ గప్పియు
నను నిపు డాదుకోవినఁడు నాబుడుతండు దశాస్యఁ డేర! నం
దనసుమబద్ధదేవవని తాకబరీరసహస్తంజేనియుకొ॥ 8

(విమర్శించి మిన్నఁ జూచుచు) అయ్యో! మాయాచిరిఁగితివ్వు మెంత
దారుణ మగుచున్నది!

చ॥ ఇతరులనుండియే యభయ మిమ్ము కలిగితి ప్రితుండైన నీ
ష్పతిని “మనుష్యులెంత” యనుపంబినగర్వముపేర్చి నాఁడు! నేఁ

డతితరహాచు మర్మములనంటెడి నాపొరపాటు, శాంతిక
ల్లుత! మదిగాక సీకు వఱలున్ద, వత్స! దశంబు శీర్షముల్! 9

(విమర్శించి) అహో! మిథిలాపతి యెంతయుచితజ్ఞతాశూన్యుడు!

ఉ॥ కొశికుకుట్ర మామనువు గాదనెనే నననిమ్ము, పూర్వహా
సీశపుల స్త్యవంశమనియే న్మది నెన్నఁడే! వారువీరు నే
లా? శతమన్యుదొట్టి సకలాపనిపాలకిరీటరత్నపా
శీశుభజుప్తపాదుఁడే! భళీ! తగునల్లుఁడు కాకపోయెనే? 10

(ముందుఁజూచి) మిథిలావృత్తాంతముకొఱకుఁ బంపఁబడినశూర్పణఖ
యింకను రా కాలినించు టేటికో?

శూ: (ప్రవేశించి) అహో! మనోహరంగా సీతావివాహంకొఱకై
చేయబడినసింగారాలతో జిగజిగనిమోఱుచున్న రఘుకులకుమా
రుల ముఖరాజీవాల చూస్తూంటే, అసహ్యమైనప్పటికీ నేనప్పుడున్న
మనుష్యాకారం నన్నుఁ గృతార్థురాల్మే చేసింది. విరోధులందే
యైనా ఆగుశాలు నట్టిప్రకృతి యెంతో బాగుందనిపించిందే!

మా:- (చూచి, ఆడరముతో) ఏమి? ఆమ్మాయి శూర్పణఖేనా!
ఇందున్నాడ నిటురా! అమ్మ!

శూ:— ఇదుగో! ఈ ప్రాకారశిఖరా నున్నగృహోపరిభాగాన్నే
ఉన్నాడే నాపిన్నమాతామహుఁడు! అహో! దుర్భర కార్యము
లెంత దురనుసంధేయములో! కాకున్న, నిద్రమత్తుకనులతోఁ బ్రతి
క్షణ మావలించుటతో నాస్వరంగాన పెంపెఱలాడు మనసులోని
కఠినకార్యాల్తో నెవరో మఱొకఁడుగాఁ గనిపిస్తున్నాడే! సామాన్య
లొద్ద మంత్రిగనుండడమే గొప్పసంగతనవచ్చునే. అట్లాంటప్పుడు
మిత్రమిత్రులసహసకార్యాల కురుకుచుండే ప్రచండచరిత్రుఁ డైన
మారాజురావణుదగ్గజమాట చెప్పాల్సిందేముంది? నాశోసరంగానే
కనుపెట్టుకున్నాఁ డనుకుంటా! ఇక దగ్గఱకువెళ్తా! ఆర్య! నమస్క
రిస్తున్నా!

మా:- పిల్లా! సీకుశుభమగుగాక! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము. భరత
శత్రుఘ్నులతో దశరథుఁడు జనకునింజేరినాఁడా?

శూ:- (హున్నుండి) తాతా! దశరథుడొచ్చి గోదానమాంగల్యాదు
లన్నీ ఐతర్యాతే మిథిల న్నేను చేరడమైంది.

మా:- (నిట్టూర్చి) దీనియర్థము తెలియుచునేయున్నది. జానకివివాహ
మైనదనినమాట.

శూ:- మఱిలంతే?

మా:- (విమర్శనా) ఓహో! దురాత్ముడైనకౌశికుడగురాచగొప్పని
దుర్నాటక మేమనవలయు?

మ! సవరక్షార్థము కోసలేశులు బిచ్చం బెత్తినాఁ! డస్త్రవి
ద్య విశిష్టం బొసరించి వాని, దనుజద్వంసంబుఁ జేయించినాఁ!
డవినీతిక విటిపించి శంభువిలు సీతావాప్తి నొందించినాఁ!

డేవి మాయానటానూర్తిచే నికనుజేయింపగనున్నాడొకో?॥ 11

శూ:- తాతా! అదంతా నిజమే, ఆమాయదారిగొప్పడుఁగూడా వసిష్ఠ
మహర్షి ముందర్నే వెలుగిసోతూ కనబడ్డాడంటే!

మా:- బిడ్డా! తపస్సులచే వీనికిబ్రహ్మని త్వము వచ్చినను క్షత్రియ
కార్యవైజమును విడిచినాడుకాదు. పైగాఁ బుట్టుకచేతను, నుప
నయనముచేతను, బ్రహ్మగ్రాహప్తిచేతను మూడుపుట్టుకలెత్తిన
యీమునిదగ్గఁ నధ్యయనము నొనర్చుటచే, సహజమధురాచారుఁ
డనడగు నాక్షత్రియబ్రహ్మచారిగుండు భ్రష్టాచారుఁడగు గడిదేము
చున్నాడు. అదియట్లులే యగుచుండును విను!

చ॥ జననముచే మదోద్ధతుల జ్ఞానవిహీనుల దిద్దు విద్య, యై
న నది స్వభావకృత్రిమమునక జతుకూడ గలత్వస్థిధిచే
పోనరుచు, జీకటి స్త్రోతమ పుచ్చెడినాగమగు ల్గు శాస్త్రన
ర్తనముల సర్వభీతులకుఁ దద్ద భయంబును జందునేకదా!॥ 12

కానిమ్ము! దాటిపోయినది త్రిపుకొనుమంపనే? తానేచని
సీతం దెచ్చుకొందు ననుదైశ్యగు వానించుటెట్లు?

శూ:- ఆర్య! బలాత్కారం తప్పితే ఎంకోహరి కనుపెట్టంతే?

మా:- బిడ్డా! అటులకాదు. అతనిస్వరీతియందు ప్రేమయన్వితబాల
కుఁడచే బుగ్రహంబుఁబడినవైదేహుని బలాత్కారమున దీసికొను
వచ్చుట గొప్పదోషమగునుజామా! చూడుము!

మ॥ ఇది దోస్తంభయుగంపుసత్త కషణంబే యంచు భీతిల్లుటో !
 ఇది సీత స్త్రీహాయించుసూచనమ యకానే యంచు సిగ్గుల్లుటో !
 హృదిలోఁ బొందమి జెల్లమం చలరి మానీంద్రాళి యీ నానతికొ
 బొదివెకొ గైకొనె నెక్కునెత్తె విరిచెనో! సాంబువింటికొ ద్రుటికొ॥
 శూ॥—(నిశ్వాసించి) తాతగారు సిగూసించినట్లే వుంది. అబ్బా! కాల
 మహాత్మ్య మేమనాలె? ఈవిధంగాఁ ద్రిభువనలక్ష్మీని బందిగా
 నొనర్చికొనినమహారాజగురానఁబయెడనా మీ రిట్లువిచారించడం?
 మా—మహి మనుమరాలా !

ఉ॥ తా మునియ్యయ్య నివ్యవివిధప్రదరాస్త్రగురుండుగాఁడె ? ఆ
 సోమధనర్విభంగమున నుత్తన మయ్యెగదా సురాళి! కీ
 రాముగుణావళి ల్విలిచె రాణఁ ద్రిలోకములకొ! బ్రభుత్వపుకొ
 దీమనమూనఁగా మనకుఁ దేలుఫలం బొకదుర్జనత్వమే!॥ 14

శూ॥—దానికి సందేహమా ? ఆవివాహమహాత్మవాల్లో సంతా నాకు
 బ్రత్యక్షమే యిది.

మా॥—ఇంకనేమి ? ఒక్కనికీ జాలమందినిరురాలచే మృతికాదా ?
 మిథిలాసగరమును బ్రవేశించి బలాత్కారముగా భార్యనపహరించు
 చుండ నారాజపుత్రుఁ డెట్లోర్చియుండఁగలఁడు? ఎగయు నాతనితోఁ
 బ్రజలు, జానపదులు, మంత్రప్రభృతులు నందఱుం దోనెగయ
 కుందురా ? ఇంక దేహసంబంధులమాట చెప్పవలయునా ! అనినట్టు
 లరణ్యాగ్నివలె కోసముతోఁ బుట్టిన భరింపరానిదుఃఖము పుడుషు
 నిలో నొకవిశిష్ట మగు కేజోద్రేకమును కలిగించుంగదా ! మండల
 మంతయు నట్టివారినే యనుగ్రహించునునుమా !

శూ॥—తొతా ! అయితే యిప్పుడు నేయదగ్గ దేమిటో ?

మా॥—బిడ్డా ! కార్యసంబంధము నెఱింగినదానపు వినుము చెప్పెదను.
 వానరులమంత్ర జాంబవంతుడనువాఁ డొకఁడుకలఁడు. ఆతఁడు
 మతంగాశ్రమవాసులతోఁ గలిసి యచ్చటఁ బరివ్రాజకయు సిద్ధు
 రాలు సగుళబరి యనువనచరమనుష్యజాతినంభపురాలి నాశ్ర
 యించినాఁడు. ఆవానిచే నిరసింపఁబడినక్షీణులు లుబ్ధులు పట్టణము
 నుండి వెడలఁగొట్టఁబడినవారు నగుప్రాకృతజనములు కిష్కింధకు

సుగ్రీవకుమారు నభిషేకింప నుద్దేశించి రామభద్రుని సహాయమును గోరుచున్నాడు.

శూ.—(అడ్డమువచ్చి) ఏమేమి? ఆరాచనినుంగు వాలింజంపడానిగ్నాడా సహాయుడుగ యాచింపబడుచున్నాడూ! ఆ!

మా.—తనసహపాతి యగుయాజ్ఞానల్క్య సేవించుకొని నిముసముక్రిందనే యటకుండేరిన నూర్యశిష్యుడుగుహనుమంతుడు తెలుపుచున్నాడట! అయోధ్యనుండి భరతునివార్తతో బంపబడినమంథర యనుముసలిదాసి మండుటెండచే గడుంగడుడస్సి యూపిరిచెడి మిథిలాపురీపరిసరముల బడియున్నదట! “ఓశబరీ నీశరీరము హనుమంతునిరక్షణమున నునిచి పరకాయప్రవేశవిద్యచే మంధరాదేహమున బ్రవేశించి నమ్మకము పుట్టునట్లు లీవార్త దశరథునితో జెప్పుము! ఈవిధమైన తండ్రియాజ్ఞానందర్భముచు విని నిషమకంటక వృక్షోరగపంకామలతో నిండియుండు దండాగర్భాగమండై యా విదేశ రాజపుత్రుల సర్వవిధముల గార్యగోపము నెన్ని మంత్ర బ్రతినహాయల్గి కపటమునుగుర్తించి వాటిని పఠించినుగ్రీనగ్రుండు కాని”మృని,

శూ.—ఇంతకూ ఆవార్త యేమనో?

మా.—(చెవిలోజెప్పును)

శూ.—బలే! ముసలిభాగ్యులం కాద్యుపశేలం కాదెల్లగు యెందుండి! తరువాత?

మా.—అంతట నాశివయోగినిగూడ సుగ్రీవుని గుణములందలి యనురాగమున సర్వము నెట్లెరుసి సమ్మతించి మృత్యువును బయలుదేరినదని జననానందశాఖలు సెచ్చిచెప్పిరి. ఈదంబులెరుసి సఖలముకాగల యాప్రియోగముచే విరాధాసనమున సుగ్రీవుములైన వింధ్యాపర్వతగర్భములలో భార్యామారుణము సుకిరముకాగలదు. దేవాసురయుద్ధమునందు ప్రహుగర్భమును విబుధజతిచే నుపదేశింపబడిన మాయాపిహరణమంద్రాధారియునగు దశరథుని దాపున మనమాయ లక్కవుగదా!

శూ.—(పిచారముతో) గృహగృహజాతిగదా! ఇట్లునర్పించా?

మా:- (నవ్వి) అమ్మాయీ ! పెద్దలకుండడగు మేలివివేక మున్నది సుమానీకడ ! వినుము ! పెద్దలేమనిరి ? దరిజేరినవాని యాలుబిడ్డల నపహరించువాని రాష్ట్రము చేసిననికదా ! సహజ తేజస్వియగునీతఁడు మనరూశ్రయముంగొర రాఁడుగదా ! **పెద్దల పంక్తిము.**

శూ:- ఊహలూ ! అంతా ! ఇంకొకటిచెప్తావను ! రామభద్రుఁ డిట్లానే చేప్తాఁడు సడానికేముంది ?

మా:- దానిక సందేహమా ? రీతికాము లగుక్షత్రియమహానుభావులు రాజ్యోపభోగముల ననుభవించుచు నగళ్ళనే నిలిచియుండుగలరా ?

శూ:- ఇంకో టేపునా సంభవిస్తేనో ?

మా:- అదెట్టిది ?

శూ:- జనకునిస్వీణమునుంచి వస్తూవిన్నా లే శంకరుని విల్లు రామభద్రుఁడు విడిచివేసి నిగ్రహింపజాలక బద్ధమత్సరంతో సకలరాజ్యలాలన యమస్వరూపుఁడైనపరిశురాముఁ డక్కడకు వచ్చాఁడు !

మా:- ఇతఁడేమి ! అంతయు ననుకూలముగనే యొనఁగూడినదిలెమ్ము !

మ॥ తనవేచేయల సన్నన స్థిలుపునందర్భాననక్రాళిచే
సిసగాయంబుల గిర్కశంబయినమే స్పృధించె నెవ్వని కా
ఘనుఁ డెఁగునుఁ డేసగొడ్డలికిఁ బ్రాగ్ధానంబుగాఁబోయె నా
మునియోగ్యులఁడె స్వదైశికధనుర్మూర్ధన్యభంగక్రియక॥ 15

శూ:- (అనగాయంబు) అంతా ! పాల్కాటుముఖంగల అబ్బలరాకుమారు నా యంతిగొప్పచేయుచున్నావు ?

మా:- (నవ్వి) అమ్మాయీ ! నీకర్థము కాదులే ! ఏమనిన ?

ఉ॥ ఎంతటిమేటిగాయలను నేనియుఁ దేలికనంగరాని భా
స్వంతమున నమస్తసుసంఘకళాపరిపూర్ణసారసం
క్రాంతి నెనంగు శంకరుని కాయకరాజము నెప్పు డాతఁ డిం
జింతలుగాఁగఁ ద్రుంచె నపుడే గలిచెఁ జూచి మూడు లోకముల॥

అట్టి ఏ సప్తడు,

రీ. భవనీనాయకరుధిరసాగరమునందు

త్రిషవణస్నాన మొనరించె దీక్ష నెన్నఁ

డాఘనుం డగుపరశురామాఘవహాని

తారసిల సేమగునొ నుంత నేర మెఱుంగ॥

17

సరే ! పద ! రాజగోపామునకే వెళ్ళుదము ! (నిష్క్రమింతురు)

మిశ్రవిష్కంభము.

రంగము:- జనకుని సపనగృహము.

(తెరలో) ఓహో! జనకాన్నిహోత్రగృహపరిచారకులారా! పాద్యము
పాద్యము అర్ఘ్యహర్ష్యము!

ఉ॥ అజననంబును న్వటువెయ్యె నిజబాహుశిలాద్వయంబుపై

రాజులు నల్లెరలపార బ్రరగెల్చినకీర్తిగాధ కాఁ

గా, జిగి పేరురంపు శరమాతలకాయల నల్లునూఱునాఁ

డాజమదగ్గివుత్తుఁడు నృపాటచివేటరి యేగుడెంచెడిక!॥

18

మఱియు:-

ఉ॥ రాణుల చెక్కుకుంకునునుప్రవాతల శోర్వనిబాహుపీఠపై

రాణ సమస్తరాడ్విజయరావగుణాంచితదాస మూనుచుకొ

దూణయుగంబు బాఱు దళదోపతి లాగిసలూపుపోగుమేల్

శ్రేణిఁ బొరిప్పించుచును జేరెడి భార్గవుఁ డిందురాచుఁడై॥ 19

బా:- (చింతతో) మృష్టభోజనుఁ డగుకృతాంతుఁడీ నానాఁ డెంతటి
యుద్ధోద్ధతులు దొఱకుచుండెడివారు! ఇప్పుడో?

శా॥ (నగ్గెక బూర్వకధానకంబెయ్యు శస్త్రాశ్రయభం! బహా!

తగ్గెక వీరుల స్పర్ధిమార్గ మింబుడై! తొ భూమి వ్రజాలుగా

నగ్గె యుద్ధటతూరుల స్థన! దిసి! భద్రేభినింబులు॥

(మొగ్గాతేలులశోఙ్గాక సిరి చేసె స్పృహతో శాంతు॥ 20

(విమర్శతోఁగూడిన యద్వైతపురుషు)

మ॥ చెరిసోక హరుఁ డెల్లెబాఁగఁ బ్రపుర శ్రీ పర్వహామింబుడెక!

శివుఁ డంత స్మృతికట్టుఁ డెవలకొ న్నెల్లనా నెనినా!

అవురా! అట్టిపురాణింబుఁ ము ప్రయ్యంబాఱుటా? గాలకుం

డవునీదాశరణుఁడైమునునీ! ముచ్చెన్వ మొంక న్నదే॥ 21

(రోషవికటముగాఁ బరిశ్రమించి)

మ॥ అలుకక ద్రుంచిన కార్తవీర్యభుజసాహసాస్రధారాని జి
హ్వలుగా త్రోయజాణి నెల్ల బొరినాహరించె బూర్ణాహుతిక,
నొంగ న్నాచీనక్షత్రప్రభావతుల నెఱియొకట నాడుగొ
డ్డలి యిల్లినోనమై నెతకుఁ జెండక జండపహ్నికియక॥ 22

రా:- (ధైర్యసంభ్రమములతోఁ బ్రవేశించి)

ఉ॥ స్కందునితోడ శంకరముఖంబున సామము నస్త్రవేదము
బొందుగ నభ్యసించి మునిపుంగవులందును శూరివద్యులం
దుం నొమోహితం బనగ నొడ్డయశంబు గడించుతేజము
బొందిన పూర్వభార్గవుల బున్నెముకల్కిని గాంచగంటిగా॥ 23

జా:- (భేదమున నాత్మనిందతో దననుగూర్చి)

ఉ॥ చింతపున్నర్థచే గరిజిక్రేముల గోపమధాంధవృత్తి “భ
స్మాంకుర!” అంచు నే నలపడానను దిట్టిన గూడ మందహా
సాంకురము ల్లినంప నను నారసిరే శివమూర్తి! లిస్సినో!
యింకనిగుండెతో వినెద నే నిపు డాశివచాపభంగముక॥ 24

(విమర్శితో) నే నేయడవియందో యందునను తెఱింగియుంటచే నిద్దు
రాత్మగడగుగంఠులసంజాతుని యూర్పులు చెలరేగినవి. (బిగ్గ
లగా) ఓహో! కాకుండ్లలారా!

మ॥ అపచానుల్ పితృహంత తాదోరలపై నాకోపము న్దీర్చి సా
యపడెక, ద్రుంచె ద్రిసప్తవారములుగా జ్యోపాలకాంకూరముల్!
స్పృహనారీజసగర్భము ల్చిదిపి చెందె న్నాంసరక్తాదిగం
ధపరామర్శము మత్కుఠారము, వినంగాలేదె తత్సారముక॥ 25

రా:- (చూచినంతో పబహుమానములతో) ఔరా! ఏమి యాభార్గవ
రాములు!

మ॥ గెలిచె న్నా ఒశకంఠ సర్వభవనక్రీడాజయశ్రీకిగా
లిపె న్నేమిమెక్క వేయికరము ల్ని శ్రేణిగా, నట్టిదో
ర్బలు జంపె న్నృసింహునేకలన స్పర్శ రేగుసేనాని, పో
రులనెన్నిచ్చిన, వైరి మోము గనుధీరుం డీతడే ధన్యుడే॥ 26

(ఇంచుకనిరిక్కించి మందహాసమున) ఈయనశరీరాలంకారవిశేషములే.
యనేకరసముల జూపవల మనంబుల విజృంభింపఁజేయు గంభీరతతో.
మనోహరములుగానున్నవి

చ॥ తల జడచుట్ట, మూఁపులజతక విలు గొడ్డలి, చేత దండమం
బులు, మణికట్ల నక్షుసరము, ల్భయదాద్భుతబొణఘాతెగుల
కులకిణయు క్షవక్షు మునకుక శమ మీ నెడి జింకతోలుక
ప్పొలయు, న్నహా! మహాత్ముఁ డితఁ డొప్పెడి పీఠభరమూర్తియెఁ
(స మీ పిం చు ను)

జా:- (చూచి, తనలో) వినుచున్నదాని కనుగుణమగునాకారము.
తోడనే యున్నవాడిదాశరథి! (ప్రకాశముగ)

మే లోరీరాచకుఱ్ఱుడా మేలు!

శా॥ హేలామాత్రముగా సమూలముగ భూమిశాస్త్రయస్తోనుమా
ల్పాలంజేసిననా కుఱంగటక నేన్ద్రున్మాక కంధస్థలా
వ్రీలం గొట్టెడి వాడిగోళ్లమన గంభీరమహర్విషముక
మ్రొలక లేడివిధానం జేరి, భరిరా! మోదంబుఁ జేపించి!! 28

రా:- భార్గవభగవానుడా! ముచునలక ఆశువునకు నామెను సంతర
మిచ్చేకదా!

మ॥ కని వేసెన్ద్రుడ బోగు నా భృగుమహాత్మ-రుండు! విష్వస్యనే
ర్పినదో? ధూర్జటి! ఎల్ల-సంతాన సుహృద్రావన సీత-యు
డనఁగాఁ గశ్యపముఖ్యవిప్రులకు నీయిచ్చే, నే స్థిరబాం
డిసహుమి సుకలంబు, నట్టితమకుక నేనెన్ని హాస-రముల్॥ 29

జా:- రాజబాలకా! నీయిచ్చాసౌభాగ్యములపంపుచు నే నెప్పుడు
లోలోన నంజిలెదునేమన్నా; కా,

చ॥ అలకృతవిద్వంశవసుప యన్నుల న్నలు పోలఁజందునా
పుల నగు క్షవాగిజలము ద్వేషి గొంతుల ద్వి సుంతిశాం
తిలు ష్టితివాలకాంతి, మహోపమహాన్న కేళు ప

న్విలుఁబుత్రుంచి నీనయూ పేర్వొన గర్భకయింగసంబుక॥ 30

రా:- (నవ్వి) భగవానుడా!

గీ॥ బొల్బనైజాన నులభత స్వరగుతమిని
నిట్లు నీనివిల్లొకిం తెక్కు-పెట్టబడియె
సంతటం దుంత విడిగినదయ్యె! విల్లు

మరి దగులదయ్యె నపుడు నీమాటె నుంత॥ 31

జా:- (నీవమును) బౌరా! రాచనినుగా! ప్రమథనాథుప్రథమశిష్యుఁ
డగుపరశురాముఁడో నీమది దగులలేదుగా?

జీ॥ ఏపులమృత్యుఁడంట్ట) లగునేరిశరంబులు వీడఁ దేరి దా
దాపుగ నార్కొగలనొక తా మఱల స్వరజన్ముడయ్యె! రా
రాపుల స్వీదోక్త సరి గాఢస్థుజకాసననదుర్గదుర్గమ
క్రీష్టవి ప్త్యుం నె బలశేముపి నెవ్వఁడు? వీడె కాఁడొకా!॥ 32

రా:- శాంబిల్లుండ! శాంబిల్లుండ! భగవాను లనుగ్రహింపఁజూడ
వలయు! విమన్వితేరుచే గఁగింపనైతిని. గర్వమునమాత్రముకాదు

చ॥ శయముల ప్రియంబు సవిశాఖముఖంబులఁ జూచి సిగ్గుపా
చ్చుయి యెడఁది స్వహంస సచలాత్మజయే స్వయ మెంచె నాత్మఁ గా
నయితి న నేను కేవలక సటంచును స్త్రీతతులందు నీదుమా
తయె తగు నీరమాత యనుదానికి మిక్కిలిసూటి భార్గవా!॥

జా:- (సవ్వి)

గీ॥ మాంకి కేటికి మానుతి! మాను! మింక

సగుఱుపరమ్ము గాఢేయు నస్త్రవిద్య!

నీమిల నోర్చి జేరగా బాఱుపరశు

పూనునాచేయి జాగేమి యోర్వ దిపుడు॥ 33

రా:- (అనలో) అరే! భగవానులగు విశ్వామిత్రులపేరుగూడ నెత్తె
డినే! కాఁమ్ము! (నీ)కాశముగ భైర్యమచురునగవున)

చ॥ ఇరునదికొక్క మారులు జయించి పయోధిపరితభూమినేక
దొంగిలె నెంత! నిట్టిఘనదోగ్గులనీరుడ! వార! నీవు! నేక
జిలుతను, గాన్త్రతాన్త్రుడిను! చెడ్డది పరులదీక్ష! క్రోధముకా
న్త్రుజుచి ప్రసూప్త సుమ! మూకు నుపూజ్యుడవౌదు జాతినే॥

జా:- (అనలో) (నీ) మాను బౌరా! దురాత్ముఁ డయినయీక్షత్రియ
పోతిము నున్నీప్రత్యక్షుల మహావీరులు నడిచిన మార్గమును

సుంతయుం దొలగుటలేదే ! ఏమియునైవ్యము ? (సకాశముగ)
 ఓరీ ! వాచీ ! ఈసుమరాముడు బాధింపఁబ్రముననేనా పూజ్యుడు !
 ఇంకను నిలువఁవేటి కాముఁగముం దైకొనకి ?

ఉ॥ నాకడ నేనొ యక్రమము నన్యముగా నెఱిఁబుచ్చి చూపున
 టై కడునమ్రవాక్యముల నచ్చికబుచ్చిక లాడు నీ నుగిన్
 గాకలుపైకొనన్ గ్రకచకల్పకృతాంతకహరదంష్ట్రపా
 భీకటమాకుకారుము సులీలగ మత్కరమూనె జూడవే ?॥ 36

(విగ్గటగనర్చి) ఓహో ! ఎల్లరు నివనుడు !

చ॥ త్రిజగము లేలునేర్పరి విరించిభుజంబులఁబుట్టుత్త త్రియు
 ల్లజబిజి నేనిబాహ్వసనిఘాతలఁ జచ్చి, రతండు శీతతై
 లజకును ధర్మపుత్త్రుఁడు జ్వలత్ప్రళియాగ్ని శిఖాఁబుట్టొక్క యం
 చు జడత రక్కసుల్పురలు సూరెలఁగొని గ రేగుల గ్రమ్మటన్॥
 (తెరఁగ) ఓహో ! భార్గవభగవానుడా ! భార్గవభగవానుడా !

గీ॥ నలిపితివి త్కత్తవధ మహానత్త్రీ సుంక

మొసఁగితివి దక్షిణం మున్నె ననునల్ల

నప్రవృత్తివిషయమే యయ్యె నొత్త్రీ

మేఘలములే నిపుడుకైదునేల ? విన్ను ?॥ 38

జా॥ ఓహో ! ఎవరి దీప్రశాంతగంభీరస్వరము ? జనకునిదే యానా !
 (జనకునివైపు జూచి) ఓగాజన్మీ ! సింహహా ! భగవానుడు సూర్య
 శిష్యుడు పురాతనవాజన నేయుయు సుమధాజ్ఞ నల్కున్వనోద్ధ బ్రహ్మ
 సిద్ధాంతము సాధ్యసింది మహావాక్యములు సంక్రియాంచుకొనినవా
 డవు నీవు సామూన్యుడవు కావు. అయినను, శిష్యుల ననుసరించు
 సమయము కాడిచును నాకు,

ఉ॥ మూఁకలనేకముల్ నృపులు మూఁపుం , స్వేదనోక్త-పూజు లు
 (చేకిలి చెంది భావశి హరించి సహంతముఁ గూర్చుభూసురా
 నీకముపాలుగా నొసఁగ నేర్పినె ! ద్వంద్వశరూకచిత్ర మే
 లా కన, కీర్తున నుచు ననంగలుల, ప్రసన్నులమై ?॥ 39

(తెరఁగ) గీ॥ ఓభృగూత్తమ ! సతి ! కౌండిన్య ! గురుయ్య !
 మానశేంద్ర ! దయ స్వల్ప మొసనమున !

సభలను మీఁగల్గు జగమును కట్టినిధు

దంబు సుతనసురాముపై శిరముఁ గొనుటె ?॥

40

జా:—(రామునితో) ఎసరి వీ యతిధీరకర్మశస్వరము !

రా:—(విసులుముతో) భగవానుడో ! సూత్రండ్రిగా రగురఘుపతులది.

జా:—(చింతతో) ఛీ ! ఛీ ! అన్ని పోట్ల క్షుద్రక్షత్రియోచ్ఛవమేనా ?

(తేరివైపు) ఓహో ! రాజా ! దశరథా ! నాపేరే కలుగుటచే నాకు

నిత్రానముండెను నీకొడుకుమూలమున నీవు మర్యాదార్థుండ వైతివి.

కాని, మీరు సువహాసములుచూత్ర మింకను దెలియనివాడవుగనే

యుండువలె ?

శీ॥ శివునిచిల్లలు త్రందుటచే జనించి

చుండుచేత్రపుక్రోధాగ్ని మాపు రేపు

కొరిసంతఁ జల్లాలునే వీరజనక

రాఘవమహిమంబుబాష్పపూరములఁగాక ?

41

(మూలఁదూలలో) ఓరీ ! చామదగ్గర ! అతివ్రసంగముచే నన్యస్త

శస్త్ర)లచేఁగూఁ బలవంతముగ విల్లునుబట్టింపం జూచుచుంటివా ?

జా:—ఓరీ ! విదేహకులసాంసనా !

శీ॥ అహినుకరశిష్యశిష్యుండ ననుచుఁ దపసి

ననుచు, శృద్ధుండనని, యొర్చినందులకట !

విల్లు పే రెట్టిటల్ ? రమ్మ చెల్లుక్షత్త్ర)

యాగిసుగనాదు నాయజ్ఞ మంతమొంద !॥

42

(తేరిలో) భార్గవా ! భార్గవా ! చ్యవనుఁడు మొదలగువృద్ధ

వాక్యములందలి గౌరవముచేత నమరసాభిలాషమును వదలుకొని

పరస్పరహానిభవనంపాదనమున వర్తించుచుండిన నీకు మఱి నిల్లు

బుద్ధిదళింపి టిల ? విరమించుయ్యా గొబూ ! ఈయధ్ధపిశాచ

మంకంతింకము ప్రాకృతిగనట్లు నిన్నాడించుట ?

జా:—(సన్నిహితజ్వల పౌరోహిత్యసంబంధముచే శతానందుఁ డాకులపడు

చున్నాఁడు. కాని మ్మిట్లోనారెచ్చెదను.

(శతానందునివైపు) ఓయీ ! ఆంగిరసా !

గీ॥ పశువునోడాశనికులు నలదు, మాకుం
గలరు నహజోద్భటభుజప్రగల్భగఘ్న
లాముకొనువీరివంశమ్ము నణచి సిదప
భృగుపతి యెనర్చు నీవుకొరినయడెల్ల !॥

43

(తెరలో) ఓరీ! పాపీ! ఊత్తియూపు త్రికుండా! రాజన్య
భూగహత్యామహాపాతక! నీ వెల్లుచెడినను విత్సాకుల బాణములు
నీవయిం బ్రసరింపకుండఁ జేసికొంటివి. బ్రహ్మతేజఃపూర్ణుల మగు
మాబోంట్లంగూడ నతిక్రమించి పలుకుదువా?

జా:—(రోషముతో హసించుచు) ఓరీ బ్రాహ్మణబంధుండా! వ్యభిచారిణీ
పుత్త్రికా! శాతమగోత్రముచెడఁబుట్టినవాడా!

చ॥ మనుకులమర్త్యపోతములు మాటలనే శరగాధలెన్న నీ!
కనఁ బయిచిన్నె బ్రహ్మగణగామిగ నీవు యజింపనీ! ఇసీ!
జనపతులకా నమిత్తు—శలఁ జక్కొ—నగించు కుతారభారణ
స్థాన గుణధర్మకర్షణాణానజ మీకరి మెంచనేటికె?॥

44

(తెరలో) భార్గవ!

చ॥ చదివితీ వెల్లవేదములు, జ్ఞాతివి మాగురుమూర్తి బ్రహ్మాయం
దుదితుండు నౌవసిషున, కహో! విధిపుత్త్రికడ నీదుతండ్రి, కా
న నయఁడలంచి నీయి మఱంబు నహింపదు కాక యెంతకే
నడలుము. తండ్రి! నీబహువ్రతతలన్నియు నెప్పుడేసియున్!॥

45

జా:—(బిగ్గరగవచ్చి) దశరథ! ఏమంటివి? ఇప్పింపి మనసు విఱుగ
దనరా? ఈగండ్రగండ్రలి తలంచుకొనఁదలంపి భోమహి.

(తెరలో) ఓరీ! జామాగ్నన్యూడా! మి తండ్రిగఁగఁగూడ
ధిక్కఁగంతువా!

చ॥ తమ్ముడూకాదు! నీ నునున! ను నామూల! నీయనీ! ప్రసి
ద్ధ హస్తారాఘవ స్వయంవరంబునరంజిత కే నీవలనీ!

రమ్మగిరిగిరి, మిగులఁ గుండె యుని జను ప్పూరినీ!

నమ్మకం గలంతి నీ, విద్యుత్సంకరాన మోగియున్!॥

46

జా:—(జోన్మ ప్రాణోరాముతో) ఏమిచాలు! నీరమ్మగిరి కాడతే!

రా:—(వెనుకనుచుకనవి) స్వామీ! అనుగ్రహింపుడు! అపరాధమన నెద్దియో పోల్చితేనిమధురబాల్యవయస్సున నుంటచే నెద్దియో యనినాడు.

జా:—(నవ్వుచు) ఇంతమాత్రమునకే నేను కోవగింతు ననుకొందువా? నీతరువాతివాఁడుగదా వాడు. (తెరవైపుచూచి) ఓరీ! లక్ష్మణా! మేలుమేలు! చిన్నవాడవయినను నీవే శ్రేష్ఠుండ వనిపించుకొంటివి. వీరిని పేరునకేలే పెద్ద!

మ॥ నలిన గ్రంథంబనుహస్తి యుబ్బుదల ము న్నస్త్రంపుపెన్నోటఁ బ్రద్దలుగాఁ జీలిచి యంచముతైములఁ దత్తానమ్మునక జమ్మ సంధితఁ గంఠరవమత్ప్రశస్తి, యయిన స్త్రీండ్రించునాపై నవాల్గిలువ న్నాహసమూని యైతివి భటాంకూరంబ వేపుణ్యమో॥ 47
(తెరలో) భార్గవ! భార్గవ! వట్టిసాహసమో! గట్టిసంగరమో! ఇప్పుడేమి జెలియునులే డీకొనినంగాక!

రా:—(రోషముతో) ఆ! ఆ! వత్సా! ఎన్నఁ డెటుగనియాయదరి పాటు నీకెక్కడినుండి వచ్చినదోయి! ఈపూజ్యులపైనికే ప్రేరేపించుచున్నదియా!

(తెరలో) అన్నా! ఇక నే మాటాడనేమాటాడను! ఓజామ దగ్గిగాదూ! ఓమింపుఁ డన్నగారియూనయైనది!

జా:—(నవ్వి) ఓరీ! రాముడా! ఎత్తిపాడువుల సత్యప్రియములగు మాటలచేతనే నన్ననునగుంపం జూచుచున్నాడవా? కవచముం దొడిగి యింకనాయస్త్రముల కస్త్రములతోడనే ప్రతిక్రియంజేయఁ జూచుము!

గీ॥ పుట్టినాడపు రవికులభూపులందుఁ
బట్టినాడపు కొశికచంచవింటి
నట్టినీ విస్టు శాస్త్రంబు నంటవదల
ముట్టచే నిన్ను జీడిగా గట్టదూలు?॥

48

రా:—(గర్వాననవ్వుచు) స్వామీ! మీ రనినదినిశ్చయమే.

గీ॥ రవికులశ్రోత్రియక్షత్త్రరాజు బాడని
యంతుఁ గనుకొంటి గాధేయనస్త్రవిద్య

యశమొ, దుర్యశమో, వానె యస్మైతన్న

విప్రుపై బాణమెత్తనే వెఱునుంత॥

49

జా:—(కోధముతో) అఁ! పాపీ! దుష్టులుండ! ఎసిష్టవిశ్వామిత్రుల
నతె స్వస్తివాచనశ్రావ్యుండు డయ్యెనా నీకీపగురాములు? ఛీ!
ఎంతకష్టమెంతకష్టము! ఇట్టియుచ్చావచనాకృతుల నీరాజులవలన
పడవలసివచ్చెనే (మిగులకోధమునజూచుచు) ఇదిగో వినుఁ
డోహో!

క॥ కొడుకుల నలువుర దశరథు

గెడపి జనకకులకబంధకీలాలలతో

కడకక బళాకలుగా నే

ర్పడ రణభువి రుద్రుచట్టు కాద్ర మొనర్చు॥

50

రా:—(రోషమున) అఁ! జామరగ్నీ! నీబెదిరింపునాళిలు సేరమీటి
వఱచుచున్నవే. ఏత్వాకులకైన నొకప్పటికైన గోపము రాక
మానదు!

జా:—(బామముడితో) ఆపైనేమి?

రా:—(గరువముతో) తిరువాతనా?

చ॥ ఇరువదియొక్క—మా ర్మపుల నెల్లర గెల్చి భుజన్వజంబుపై
బఱపితోరణా. ల్లనివిబాళక యిర్వదికంటి కట్టు తొం
దరవడుచుంటి నీధనువుదర్పమబెంతయె మూతు రమ్ము! శం
కరువిలు నెక్కువెట్టజనగా విశిగ నృదీదృష్టకల్లునే॥

51

జా:—(సంరంభముతో) ఏమంటివిరా? ఏమంటివి? “మూతునీధనువు
దర్పమెంతో?” (తలపంకించుచువ్యసో) అయ్యో! అన్నివైపుల
కెక్కబాకజూచుచున్న యీనాగోపపానకున కొకవి దేవాదిదీప
వంశము లెంతమాత్రపు టాహుతి? ఓహోహో! సప్తద్వీపనవ్వుల
పర్వతసంవాసినప్రాప్తులారా! జాగ్రత్త.

ఉ॥ తల్లినిగూడఁ గొని వసుధాపతిర క్తసుధారుచు ల్గుడుం

గొల్లగ మెచ్చు నేనినునగొడ్డలి నిర్మలసయయ్యె గాని, యే

భల్లముచేత గ్రౌంచమున బర్వనగాయమునుండి నేటికె

ద్రెల్లెడి నమ్మ లంచలుగ! గేగుసుమీ! యవి నేడు క్రమ్యుత॥

రా:- (పరిహాసమున)

మ॥ ఎదుట స్త్రీనిపుడాల శేఖరులపై నేలాప్రతాపా? ల్పురే!

మౌనమున మోలన బాలకేళి హువిత్తే త్రుంచి నాతిండు! దు

గ్ధుని నొకం పెనుకొర్తవీద్యుని సమాప్తమాలనాస్తాళిపై

బొడవొస్తేసిన యీ భూమిముపెంపు స్థూపుమా! నాపయికి! 53

జా:- అది! పానీ! సూర్యకులకళంక! మరలమరల హరువిల్లువిలుచు
మాట ముద్దాచుచువా? అహో! కొర్తవీద్యుని గెల్చిన యీనా
భుజింపము సోకక్షత్రియడింభకుడే నెమకుచున్నాడే! ఏమి
కాల్చినాడు స్త్రీము? వివరాన్ని చినునట్లు కనరానివి కననట్లు చేయును
గదా! ఇది నా చావుగా!

ప॥ తెలియును నీకు నాజనకుడేనువు గైకొని హైహయండు నా
విలు చిహ్నంగజేసె బృథివీవరకర్తనవిద్య, దాననే
విలసిలు మీసమాకుం గడువేరము సాజ, మడట్టులుండగ
న్బులిపెయిపుట్రిగా గురుధనుస్సును ద్రుంచుట ప్రోది గూర్చెగా!!
రా:- జామదగ్ధుడా! ఎప్పటిదియో యగునీకీర్తివతాక మిపుడు
జీర్ణించినది. నానిలిగు వివ్వడుచూడవలసియున్నది. (తెరవైపు
జూచి) లక్ష్మణా! విల్లు!

జా:- ఓరీ! నీతరమెంతయో యెఱుంగని క్షత్రియబ్రహ్మచారీ!

గీ॥ శంకరుడు బిట్టువాడుట నారమెడలి

ఘనగవిల్లు నిమిత్తమాత్మ్రుడవు నీవు!

వైష్ణవం బిది రాజన్యహుళయుద్ధ

సాధనం, బేది! యెక్కిడు! చాలుదేని!! 55

ఎక్కిడి యీధనుస్సుతోడనే మమ్మెదుర్పుము! రాజవధనత్ర

యాగమున జగకాలము హోతగా నుపచరించిన యీగండ్రగొడ్డలి

మాకుం గలదులేమ్మ! (రామునిచేతులలో ధనుస్సు నుంచును.)

రా:- (అందుకొని) భార్గవా! ఈస్థలము నిమ్నోత్తమైయున్నది. యుద్ధ

యోగ్యమైననమతలి కేగుదము రమ్మ!

జా:- (గోపముతో వికటముగ బరిక్రమించి) క్షత్రి తేజస్వులమని
బ్రహ్మతేజస్వులమని స్వోత్కర్షలం బలుకొనినవారలారా!

గీ॥ శరణ మగుఁగాక నిఖలాస్త్రసారమెల్ల
 నెన్నియో గెల్పుదీవెన లెద్దుఁగాక!
 నతికుపితరాహిణేయుము దగుధరిత్ర
 యదశరధము నరామంబు నజనకంబు॥

56.

(నిష్క్రమించును.)

(తెరలో) ఓహోహోహో! పురవాసులారా! దేశవాసులారా!
 మంగళవాద్యములు మ్రోగింపఁబఱుగాక! జరుగుచున్న వైదేహీ
 వివాహమహోత్సవముతో జామదగ్న్యవిజయోత్సవముఁగూడగలిపి
 కొనుడు!

ఉ॥ ఇప్పు డిక్కొక్కకన్న పణమేమొకొ యన్నయనూయఁ జప్పునకొ
 గుప్పిన సీత క్రేకనుల కందునఁ గందినమోముచాయ లా
 యుప్పరమొక్క విష్ణువిలు నూపున నెక్కిడి సూసమర్చి రా
 మప్ప పగిల్చె భార్గవవిహాయసమార్గ మమోఘబాగుడై॥

57

(రామ పరశురాముల పునఃప్రవేశము)

రా:- భార్గవస్వామీ!

శా॥ పోర నైవురులు పిల్వఁ బోనయుటేపో సీతి, సాజంబుగాఁ
 గా రైత్తుకులు విప్రసత్తములతోఁ గచ్చ నృతాస్త్రు, ల్కడుక
 దూరం బాచియు బాల్వచూలమున నొన్నాడు రాముం డిటు
 ల్నారాచంబును, నేటితాపసిపి శాంతం బెంచి మన్నింప వే॥

58

జా: (సవ్వి) వత్సా! నీవు మాయడల కంఠాచ్చనయం రాధ మేముకలదు!

ఉ॥ నే నేటు వైష్ణవంబయిననీఘనతేజముఁ గాంఠినంచు నే
 ల్పానిక నేర్పిపోకడలొ పోవుచుఁ బెంచితి నీదుకొనముక,
 లో నిలుకొందియున్న నెగులు లృకలంబులు నీకృతంబుగా
 మానుట నిర్భయంఁడనఁగు చూసితిశాంతి సహంతే నింతకు॥

59

రా:-స్వామీ! ఇటు! ఇటు!

జా:-(చురుకంట నట్టి సవ్వయ) అర. శ్యావాసుల మగుమాబోంట్లకు
 జంపనిముఁజో నెక్కునొకటి ముంపు బ్రహ్మస్తముగదా! అట్టిచో
 మరల సన్నట్టి కిచ్చె కెన్ననునెలయిచ్చె?

రా:—భగవానులగు యాజ్ఞవల్క్యునిగృహమున నతిథిమర్యాద కను
వులగుద్రస్యములన్నిటితో మానాయనగారును జనకమహారాజుగా
రును మీకోఱకై వేచియుందురు.

గీ॥ ఆననముతోడ సర్వపాద్యములతోడ
మహితమధువర్క మచట నమర్చుకొనుచు
వేచియున్నారు తమరటువేగవచ్చి
సలుపుఁడు పవిత్రుల విదేహసవితృకులుల॥ 60

జా:—వత్సా! శ్రోత్రీయ క్షత్రియుల యాతిథ్యముతో యడగినది కాకు
న్ననువైఖానసయోగ్య మగునాచారమునుండి తొలగితి నే యనుభి
డియముచే ధర్మాచార్యులయినయాజ్ఞవల్క్యుల సమీపించి దర్శింపఁ
జాలకున్నాడను. మరియొక దవ్వునుండియే యొసంగఁబడినను
తేరినట్లే. (తెరికై బిగ్గరగా)

గీ॥ ఎవనిస్మృతికయి యెప్పుడు నెదురుచూతు
రలచతుర్వర్గచరమనీషు లగువార !
లట్టియోగికి యాజ్ఞవల్క్యపరమాత్మ
కాచరింతు నమస్కార మధికభక్తి॥ 61

(తెరిలో)

గీ॥ తిప్పదగాయత్రీయనుపరాదేవి నీదు
పాపసంచయముల నెల్లఁబొపుఁ గాత !
నిన్ను గౌరవమాన్యములు వునీతుఁజేయుఁ
గాత ! శమవృద్ధి బ్రహ్మ మీఁగాంచుఁగాత ॥ 62

జా:—స్వామీ! సిగ్గలముకొనుటచే భగవాను లగుమిమ్ము దర్శింపఁ
కున్నాడను. నావనగమనమునకు సెలవిండు!

(తెరిలో)

ఉ॥ సీచనుదార్ల మేలగుత సీయిలునుండియె చేరు సీయిలున్
వాచక మన్యమున్నె ? తలపైవిరిదండవు, కూర్తుముజ్జగా
ల్తోచించెలంగబుంగఁ గుశలుం డగునామధువైరినుండి యా
రొచును భార్గవాన్వయమునం దిటు లాడెడు చిద్విలాసివై॥ 63

జా:—తండ్రి! రామభద్రా!

రా:- ఏమి సెలవు ?

జా:- ఇంక నిలువుము ! ఇప్పుడు కళ్యాణమంటమున సుంగళోపచారముల సిద్ధములొనర్చుకొని నీకొంతకు నీమామలు వేచియుందురు.

(నిష్క్రమించును)

రా:- (ఉద్వేగముతో) ఎట్లు ? స్వామి వెళ్ళనే వెళ్ళిరే. నేనుగూడ నింక నాయనగారికి రేగెదను. (పరిక్రమించి ముందుఁజూచి) ఇదిగో ! నాయనగారు జనకులు నిటే వచ్చుచున్నారు. (ఎదురేగును) (జనక దశరథులు ప్రవేశించి ప్రత్యేకముగ రాముఁ గాఁగిలింతురు)

జ:-

మ॥ ఇతిహాసంబుల వ్రాయువారి విడిపోనేరదునూ ! నేడు నీ సుతుఁ డీబాలుఁడు హేలగా నడుపు మెచ్చున్నచ్చరిత్రంబు; చూచితివో లేదొకా ! భార్గవోత్తముని వాసింగన్నగొట్టుటనుం డి తనంత స్వయశీలమైనప్రభ చెందెన్ రాము నాశ్రయమై॥ 64

ద:- (ముందుఁజూచి) రామభద్రుఁ డప్పుడే రానేచచ్చినాఁడే

జ:- మిత్రమా ! దశరథా ! చూడుము !

మ॥ నిలిపెన్ క్షాత్రముఁ జాలకాలమునకేనిన్ ముజ్జగా ప్రితిఁగాఁ గొలిపెన్ వంశభృతాని నగ్రహిగ నమ్మన్, నాల్గునర్థంబులన్ వెలయింపన్ బ్రభువయ్యె భార్గవభుజాభీలత్వమున్ రాచి, యుజ్జ్వలవీరుం డమృతంబుఁగన్నులను నింప న్నచ్చెచ్చి, సుగ్రహీకుండై॥ 65

ద:- (ప్రేమతోఁజూచి) చెలికాండా ! నీరస్వజా ! ఈబాగుతఁడు పసివాడయ్యె రఘురాజులభర్తాపరిపాలనమునం దిట్లబాగుము స్వహించి నిర్వహింపఁగలదక్షుఁడునుమా ! కావున జన్మతనముచే నేను మోయలేని యాశర్థాశ్రమపాలనాభారము నాశనమైననునిచి యే యడవియందో దిలిపకులమునకుఁ సగినవిసిగో మిగిలియున్న యాయువును వెళ్ళఁగియుదును !

జ:- నేస్తుండ ! దశరథా ! హృదయ మెప్పుడును మంచిమార్గమును గలిగినదియే. ఇది క్రమముగ నొనర్పంబగు.

రా:- (సమీపించి నమ్మకొందును.)

జ:- బాలకా ! రమ్మరమ్మ ! (దిగ్గఁగాఁగిలింతుకొనును.)

జ:- (ఆనందిముగ్ధుడై గొంగిలిండుకొని) రాము సభిషేకింప జామదగ్న్య
విజయకాలనే మిక్కిలియోగ్యము. కాలహరణమేల ?

లక్ష్మణుడు:- (ప్రవేశించి) ఇదే ఆర్యులకు మంధరతెచ్చిన కైకేయీ
మాత యుత్తరము !

జ: ఏ:- (ఒకని నొకరు చూచుకొందురు.)

రా:- (సంకోషముతో) తమ్ముడా ! లక్ష్మణా ! అమ్మగారికి సపరి
నారముగా గుశలమని మంధర చెప్పినదా ?

ల:- అటులే చెప్పినది.

రా:- మనప్రవాస మమ్మగారి నెంత యుమ్మలింపఁ జేసినదో !

జ:- (ఉత్తరము నందుకొని చదువును) స్వస్తి మహారాజు లగుదశరథు
లకు కైకేయి విజ్ఞాపనము.

గీ॥ అడిగెదను మున్ను నాకు మీ రిడినరెండు

వరము లిప్పుడు మీరాజ్యవైభవంబు

భరతుఁ డేలుత, ననుజతో భార్యతోడ

నేగ రాము డు పదునాలుఁగేండ్లు వసి॥

66

జ: ద:- (ఇరువురు మూర్ఛిల్లుదురు)

రా:- (ఉత్తరమును దలఁపించి) తమ్ముడా ! లక్ష్మణా ! అయోనిజయు
సన్న సేవించుటలో నీకుదో డగునీవది నె న్నిసుకుని ముందుపడ !

(లక్ష్మణుడు నిష్క్రమించును.)

రా:- నాయనలారా ! ఊఱడిల్లుఁ డూఱడిల్లుడు. (పైకొంగుతో
విసరును.)

జ:- (తేటి, నింగిజూచుచు)

గీ॥ చెట్టబట్టినదే రఘుక్షితితలేశుఁ !

దరణి ప్రాచీనదేవుఁడే తనకుమామ !

స్వయమ జనకుండె కేకయచక్రవర్తి !

ఇట్టికర్మమ తన ? కయ్యో ! ఏమిచెప్ప ?॥

67

రా:- (విచరుచుండును.)

ద:- (తేకి నిట్కూర్చి)

గీ॥ మంటమండుచు ముంచెడి మైకమందుఁ
జెప్పనూహింప, నిదియని విప్పరాదు
అనుభవించుట నావంతు ! అయ్యో ! రామ !
ఇట్టి నను వీడ నెటు లుత్సహించితియ్య॥

68

(విమర్శించి) బిడ్డా ! జానకీ ! నిశాచరుల కతిధివగుటకేనా యీ
దశరథునిల్లు నీవు ప్రవేశించినది. (మూర్ఛిల్లును.)

రా:-తండ్రులారా ! ఊరిడిల్లుఁ దూరిడిల్లుఁడు.

జ:-(తేటి మిన్నఁజూచుచు) మంచిది ! మిత్రమా ! కైకేయీ ! విశ్వం
భరావుత్రిక యగునాకూనకుఁ బతియను గమనమునైనఁ బ్రసా
దించితివి

మ॥ విలుకాండ్రేక బసివాగ్రుడు పంక్తిముఖదుర్వీర్యంబునో నెందుఁ ద్రో
వలు, మానీతయొ లేతికూన, బహుళాపత్సూర్యము లూకా-వెకా
నలు, నీభర్తయొ యాయకీర్తిఁ దుడువ న్నాణంబుల స్వీడఁడే ?
చెలియా ! కేకయునింటఁ బుట్టియు ననాచిత్యంబు నెట్లొచ్చిపో !

కష్ట మతికష్టము. కైకేయిమూలమున కలిగినయీదుర్యశము
పెచ్చు పెఱుంగుచు రాఁగల భరతయావరాజ్యలక్ష్మీకర్ణ మ్ములకు
దమాలవల్లవంబై చెలంగుచుండ నేనుమాత్ర మీజనపదంబుల నెట్లు
తలయెత్తుకొని తిరుగుచు లోకులముఖంబుల చూడఁగలును ?

రా:-(లేచి) మామగారా ! మాతండ్రిగారిజ్ఞేయము నాకుఁ చెలియు
చుండునట్లు లొనర్పుడు ! (నిష్క్రమించును)

జ:-(తేటిలేచి) బిడ్డఁడా ! రామభద్రా ! నన్నురక్షింపవలెనాయీ !
(జనకుడువచ్చుకొన నిష్క్రమించును.)

ఇ తి నా ల్ల వ యం క ము

శ్రీ మ ద న ర రా ఘ వ ము

అ యి ద వ యం క ము.

రంగము (కిష్కింధావనపరిసరము)

పరివేశము - శృంగణము, జాంబవంతుడు.

జాం:—తరువాతఁ దరువాత ?

శ్ర:—అంతట మిథిలనుండి బయలుదేరి మధ్యధరాశరీరమును వదలి మూరుతి సంతక్షణమున నున్ననాబొందిలోఁ బ్రవేశించి గంగద్వార శృంగిబేర పురమునకు వచ్చియుంటిని.

జాం:—అట్లుపైని ?

శ్ర:—నే నటఁగాలువెట్టఁగనే “యిరుగో! రామలక్ష్మణులు! నిదిగో! సీత!” అనుచు నెల్లడ వినవచ్చెను.

జాం:—(సంతోషముతో) ఆ! ఆ!

శ్ర:—అటుపిమ్మట నీరామలక్ష్మణు లెవరని యోడనడపువాండ్రొర సన్నడుగగా నిట్లుచెప్పితిని

గీ॥ దశరథునికోర్కీ మాసింద్రుదయయుఁ గలియ

నాదిపురుషునికన్ నాలుగై జనించె

సందు గుణమయుఁడగు సీతఁ డగ్రజుం డ

అందు ధీరోద్ధృతుఁడు తృతీయుండునుమ్మ॥

1

జాం:—శ్రమణ! చక్కఁగఁజెప్పితివి. తరువాత ?

శ్ర:—పిదపఁ గలసివచ్చినబంధుగు లుదకాంతానుసరణమున మఱి పోవఁ దత్తఱముతో గుహఁడు తెచ్చిననావ నెక్కి

చ॥ శివుతలపూవుదండ సురసింధువు గంగను దమ్ముఁ డాలి తాన్ ముపురె తరించి, కే వనుజుఁబోలినమైత్రీగ నావికుఁ గృప ద్దవిలిచి, బోయెత ల్పుధులతె న్నడవ్యామకుచాలి రొప్పుచున్ మివలెడివేడ్క వెన్నొన గమించెను జిత్రుఁగాన కాత్రుటిన్॥

జాం:—ఓరా ! ఎంతకరుణాజనకము !

శ్రీ:—స్వామీ ! తమకు దుఃఖాకరమగుననియే వారచట గారచెట్టు
క్రింద జడలదాల్చినవైనమంతయుఁ దెలుపమానుచుంటిని.

జాం:—శ్రమణ ! ఇదియంతయు వారి భావికల్యాణమునకే కాఁగలదు
లెమ్ము ! ఆవెనుక నేమి జరిగె ?

శ్రీ:—నేనుమాత్రము బోయరాజును సంశోష పెట్టుటకై అందే అంగితిని.
అంతఁ బెక్కురాత్రులుగడచినతరువాత మంత్రసామంతపరిజనపరివృ
తుఁడై దశరథుని రెండవకుమారుఁడు తండ్రివర్తనఁడుగుటను జెప్పి
రామభద్రు నయోధ్యకుఁ దోడ్కొనివెళ్ళుట కాతొవనే చిత్రి
కూటమున కేగెను.

జాం:—(సందేహముతో) ఆ ! తరువాత ?

శ్రీ:—అంత నోస్వామీ ! “ఏవిధిదుర్విపాకమునన” కేకయుల కపయ
శమువచ్చుయోగముండికాఁబోలు తండ్రిగా రిటులమోససోయిరి.
అదిశాంతముగ సాంతముగఁ దూచిచూచి తమను మఱివచ్చి
రాఘవరాజ్యముం గైకొనుఁ”డని భరణుఁ డంతప్రార్థించినను,
రాముఁ డాతనిమేనునిమిరి “కా”దన జటాకలాపము తానుగూడ
ధరించుకొని శరభంగప్రవేశమున రామపాదుకలు లభింపఁ గొని
చని, భద్రాసనమున వాని నుంచి, ప్రజలపురోవృద్ధి నరసికొనుచు
నల్లభరతుఁ డానందిగ్రామముననే నిలిచెను.

జాం:—(సంశోషమున) అబ్బ ! నాప్రయత్నము సీక్రియాసము గట్టెక్కి
నలిగెము ! తరువాత ?

శ్రీ:—మైలవచ్చినప్పు డాయుధములఁబట్టుట తగదని, నిద్రములనే వెదకు
చుండడి జనస్థానవాసులగు ఖరదూషణాదులచే హూఁతుఁ డగువిరాఘుఁ
డటకుఁ బంపఁబడియెను.

జాం:—ఛీ ! మూఢులు. ఆవరానికార్యము లమరీసవ్వడు రాజుల కప్పటి
కప్పుడే శుద్ధికదా ! పిదప నేమియయ్యె ?

శ్రీ:—విరాఘుని జంపుటలో సుంతమఱిపింపఁబడిన పితృమరణదుఃఖము
పెద్దపెట్టునఁ దన్నలముకొన నెట్టులో యపరక్రియల నిర్వర్తించి,
నాలుగునముద్రములజలంబులుఁ బుక్కిటం ధరించినట్టియు, వింఘ్వా

గర్వము నంపించుచున్నట్టియు, వాతాపిసంతమునొందించిన, మంగళ కలశమవంతును, ఘటజన్మండగు నగస్త్యమహర్షి నివసించునరణ్యమునకై రామభద్రుడు లరుగుచుండ ధారాధరుడనుకాకాసురుని సొసొచ్చి నైదేసెవెంట బడియెను.

జాం:- (తనలో) ఎట్టినున్నకునము? (ప్రకాశముగ) అవెనుక నేమి జరిగినది?

శ్రీ:- ఏమి జరిగినదనుచున్నారా? వినుడు!

చ॥ ననుజచ రూఢిచారచగు ధారకభాండమనంగ బొల్చు నా
జనకజ మూచుకంఠగొన జట్టన గాకము చీట, వైశ మ
ఘృణులజాం డిక్షితు గ్రహించి మహాత్తము మంత్రితంబుగా
నొసరించి యేసి తన్నయనమొక్కటి గ్రుడ్డిగజేసె నీనున॥ 3

జాం:- తగువాత?

శ్రీ:- తగువాత, నోస్తామీ!

క॥ క్రమత సుతీక్ష్ణుడు మొదలగు

శేమి శేఖరులకును సేవనలిపి యగస్తా

నూమతి రఘూద్వహుడు తా

నమరే బంసవటి వాసమై స్థిమితముగ॥ 4

జాం:- (సంతోషముతో) అటులయినచో మనచేతులలో బడినటులే, ఋశ్యమూకమునకు జనసానమునకు నడుమ నెంతోదూరమా?

శ్రీ:- స్వామీ! ఇంతవఱకు వినవలసినముఖ్యంశ మింకనూ విన నేలేదు తమరు!

జాం:- అవహితుడ నేమిచుది?

శ్రీ:- అచ్చట గాముకియై చుప్పనాతి రసముంగూర్తునని పఠించితకుం బొల్పడి యచ్చావమునకు బ్రాయశ్చిత్తముగ ముక్కుజెవులునుం బెదవులను మాఁడాహుతులుగ లక్ష్మణుని ధాగ్నిని వేల్చుకొని పునీతయైనది.

జాం:- (సందేహముతో) అయ్యో! పెద్దబెడదయే సంభవించెనే! చెల్లెలి గూఢంగపాటు నెఱింగినఖరాసురాదు లేమయిరి?

శ్రీ:- ఏమయిరా? రామభద్రుడు విల్లందుకొన నేమగుదురో అదియే!

జాం:- (నవ్వుచు) వారికి సహాయముగఁ జేసినవారుగూడ విరాధునినడకచే నలిగినమార్గమునే పట్టిరా?

శ్రీ:- మతేనండి.

జాం:- శ్రీమణా! ఇప్పుడుగదా! రామరావణులకు శత్రుత్వము బాగుగ ముదిరినది.

శ్రీ:- (నవ్వుచు) ఆర్య! ఖరదూషణదుల పృతౌంతమంతయుం జెప్పటచే నీచుప్పనాతిసోదనావ్వనక్కఱలేకుంధ దానిముఖముంజూడఁగనే రావణున కంతయును బోధపడఁగల దనుకొని యెఱుఁగెదను?

జాం:- (నవ్వుచు) శ్రీమణా! సుంతలోనచుచ్చిడిధను బోల్చుకొలేని ముగ్ధుడ నగుచున్నాను.

ఉ॥ కాశికయాగమే మొదలుగా పగ రాఘవసూనులందు లం

కేశున కిష్ట బంధువులునే స్వత్తులైరికి త్రిశక్తిసంభృతా

వేశుడు మాయలాఁడు బలవిశ్రుతిఁ డెమ్మెలు ముక్కులుంజెవు

ల్నా శిలుచెల్లిమోముఁ గనినన్ మని పైఁచున రేఁగకుండఁగన్॥

మెల్లమెల్లగా వీరియొకపురిమధ్యమున విరోధము పెలుగుచుండ నసహాయతలోఁ దుల్యులగు నున్న రామను శ్రీపులకిఁ సంఘ చులకన గనే పొసఁగఁగలదులే!

శ్రీ:- స్వామీ! ఇప్పుడు చేయఁదగినదయ్యది 'నాశిష్యునిసమారంభమును బోయతేడు నగుగుహ నకు లక్ష్మణస్వామిఁ నత్యంతమైత్రి కుదిరినదిగదా! ఈ మెట్టుసాయమున రామసోధము నెక్కఁగాదా?

జాం:- (సంకోచముచేసి) (నవ్వుచు) శ్రీమ ! బహు! నీ పన్నుడు నుగ్రీవపక్షపాతవే! కవున, సత్వరమే బోయఁగని లక్ష్మణుడరికనువుము! శ్రీమఃప్రభు మంచునన్.

జాం:- (ప్రకటాకత నన్ని పైసలన్ బాంసులందును.)

(తెరిలో) (ప్రకటించు) శ్రీమ ! లక్ష్మణ నేనామ నుకొంటివి వైశేషికకంఠంబుండీ! యి! ముంజుల దుకొనెను చిహ్నచ్చితి! నీరాము డెచట! (ప్రకటించువలయు)!

(తెరిలో, మఁ మొకచంద్రు) శ్రీ ! శిష్యు! పోలు మంత్రాగ్రానికి ద్రాచుపామ న్తు జగిలించునులూలు గుం శ్రీమమో?

జాం:-ఆహా! లక్ష్మణునికు సన్నాహికి జరుగునీసంవాదమునంతయు విచనలించిగి నేనున్నదే (చెవిమొగ్గును.)

(శైలో మొదటిచెంపనుండి) ఆ! లక్ష్మణా! నేను సర్వ విదానావేడనునుమా! అనులగుట నేనేవానినోర్చి గౌరవదూకుం గావించు ?

(శైలోనొండొడ) నీ వారావేడవా ?

(జాంబవంతుడొప్పుమొత్తుడగును.)

(శైలో మొదటిచెంప) ఓ! చమత్కారీ! “సర్వ+విదాన వా” అంటుంటున్నావువాడ ననుచూచుము “సర్వ+ విత్+రావణ”అని వేటగుండ్లమున బల్కునెమున నెదురగునిన్ను నిగ్రహించితిని. బిక్షకు నన్నుబోపనిమ్ము!

(శైలో-నొండొడ) నీసోగాని రావణునిసోగాని నాకేమిపని ? మదుద్దిష్టమునకై త్వరగసరిగెడను.

జాం:-బావా! ఇదియేమిగొడవ ? పర్యవసానము తెలియుటలేదే! ఒకవేళరావణుడే సన్నాహివేషమునవచ్చి రోషమునం బేరుదెల్పు కొని పిదప మఱుంగుబడిచి చనియెనా ? (చుట్టునుంజూచి) ఇదిగో! నాచిరకాలప్రియమిత్రుండొ జటాయువే యనుకొందు నీదక్షిణదిశ నుండి ఎచ్చువాడు? ఆతనిరాక వేచి యిందేయుండెదను, గ్రద్దలు కడుదూరముచూడగలవుకదా! ఇతనికి తెలిసిన తెలిసియుండవచ్చు నాలంకాస్మృతాంతములు.

జటాయువు:-(స్వీకరించి) ఇదిగో! పంచవటి! అన్నట్లు గోదావరి యలలబొంపురులచే నలవడిన సుకుమారతాసారభ్యములతో దీపించు నడవుల పరిసరములుగలజనసానభూము లవే!

ఉ॥ తేనెమనాన గోయిలలు తేనెకు మావినలగ్నదల్పఁ దో

క్షో సలి రాలు పుష్పాదులదువ్వలు, లుబ్ధకభీతి నెట్టిచం దాననొ దానలెళ్ళకఁ బడకుతము ల్వడిగప్పి డేమనం

ధానమొరర్ప, ముచ్చటలఁ దన్ను ధునీతటభూము! లద్దిరా॥ 6

జాం:-(కొంచెముసమీపించి) ఇంతవడిగా నెటనుండి మిత్రమా ?

జటా:—(చూచి) ఏమీ ! జాంబవంతుడే ! ముక్తిచూ ! మున్నెంపుము !
 ఇప్పుడు నిన్ను లగింప నిలువజాల. మలయూర్జిపైని గూటినుండి మా
 యన్న సంపాతికెరిగినచ్చుచు, మూరీచుడు ఖోడుగా నీచురణ్యముల
 సంచరించుచున్న రాక్షసరాజుం గంటిని. నీచివలన నెద్దియేగ్గిడు
 కలుగునేమో యని రామభద్రునినందలి నాన్నేహము నన్ను త్వర
 పెట్టుచున్నది.

జాం:—(తనలో-నేనెటుంగంగోరినదియే!) (ప్రకాశముగ) మిత్రమా !
 త్వరగజనుము ! (నిష్క్రమించును.)

జటా:—(పరిక్రమించి) ఆచుగువడునదియే పంచవటి ! (వితర్కించి)

ఉ॥ బంగరులేడిమాయబడి పర్వెను దవ్వుగ రామభద్రుడ వ
 న్నంగన వేగమేగె జతనంబున వెంబడి చిన్ననాడు; భీ
 తింగొని మెల్ల గా నుటజడేశముఁ దూఱెను భీక్షుకుండు; లో
 నం గొనెన్వస్వరూపము; గన స్తశకంకుడెవాఁ ! డిసీ ! యిసీ ॥ 7
 అయ్యయ్యా !

క॥ ఈ ! నాథా ! నాథా ! యని

జానకి యదె కురివలె వెనక్కుయిడఁగన్

మానక రథమం దిడుకొనె !

నీసీచుం ! డెందుఁబోవు నే నిందుండన్ ? ॥

8

(అటోపముతో) (పరిక్రమించి) ఓరీ ! ఓరీ ! రానా ! నిలు ! నిలు !

ళా॥ ఓరీ ! దశకంఠ ! అంటువడ నీయుక్తీసుతన్ రామభా
 ర్యారత్నంబును దాకి తేజము నెదన్ గ్రహించుకొన్నాడవే !
 ఛీ ! రోయస్వలదే భవత్కులమువాసిన్, ద్వద్దురూత్తంసదు
 ర్వారస్థైర్యుల నాపుల స్త్యముఖన స్త్రబహ్మలన్ ? నీచుండ ? ॥ 9

ఓరీ ! రాక్షసాధమా ! వట్టియట్టహాసము లనుపొగలతో నీవది
 మోము లనుపుట్టులు ధూసరితములుగ నేమియనుచున్నాడవు ?

క॥ సకలజగద్భూహుసమ్మా

హక మగునీతాబుం నెందునా నీచుం

మకిరాలనుంజి తాద

న్నుకొనిందల చె ముసలిగ్రద్ద ! నొత్తునా యేమో ! 10

అనియూ ? అచావీ ! ఇదియూ నీయిచ్చుపితివచనము ! నిలు!

నిలు !

॥ కనులఁ గానపు భుజబలగర్వమెనసి !

దొంగ ! యనిపిల్వఁ బొటిపొవంగఁజాతు !

సెటిలసఖిపాలి నెంతయుఁగ్రూకకర్కుఁ

క్షజటాయువు ! నీహృది నెట్లుజీల్చు ! 11

(సప్రహమము)

ఇది శుద్ధవిష్కంభము

అత్మనాడు : - (సేవించి) అయ్యో ! దశ యెట్లుమాటించి ! అడంప

రాని కనకమైనక్రోధమునకు నోకమునకు లజ్జకు నాస్పదమై గహ

నము విచమము నైనదిగదా ! ఇదిచేసిన బాగన వీలిడుటలేదే !

ఉ ! అంతటింక కంఠంబు దురాత్మత వంచనఁజేయఁ గోధధూ

మాంతరితంబు పాపదము లక్కరము ల్పగమాడునన్న ! యా

ఘంటిజటాయు వీల్చెనన నేర్పడువంత రుమాగ్నిహోత్రభా

స్వంతము పైసఁగింపఁగ లిడుఁ చాపముపెనిఁ గడుఁ స్థిరంబుగఁ

రా : - (ప్రవేశించి మిన్నఁజూచుచు కన్నీటితో)

మ ! కులమా ! శోచ్యమ ! బాహుసంపదయ ! నిగ్గున్నివ్వయా ! మున్నురాఁ

గలకాలంబుల నీవెల్లె యశముకల్గఁ గాంచరెవ్వరు ! నే

బలవద్యత్నము నెంతకాలముగ నల్పకాలి వీరాధ్వసం

చలనఁ గూలికొనె చేతిమీదుగ ! దశాన్య ! ఛీ ! భ్రమాధీనతల్ !

(విమర్శించి, భేదస్మితమున) అహో ! పాలస్త్యుఁడా !

మ ! తానో నాచెవి నాచెవి నినినసిద్ధు ల్నీదుదుర్వృత్తముల్

నెఱిగోఁ దెల్పఁ బులస్త్యుఁ డొక్కఁడువినా, విన్నట్టిదేవర్షిభా

స్వనలెల్ల చ్చగ నీదుతాతపిత విష్వక్సృతిచే నల్ప యే

శోచ్యగ్గ యీతలవంపుల న్గుచుచునో దీసిండులజ్జాభృతిఁ 14

(కొంచెముధ్యానించి) హా ! ప్రియా ! విదేహరాజపుత్రీ !

(దుఃఖము నాపుకొనుటఁ జూపును)

ల:- (సమీపించి) అన్నగారూ! ఈశోకము మీయంతవారింగూడ నాక్రమించెడినే!

గీ॥ గుండె వీలంగఁజేసెక్షకూరగతిని

దైవవశముగ వ్యసనము ల్తారసిల్లఁ

గనె మహాత్ములమనములు కడఁకఁగొనవె

ధైర్య మనువజ్రకందుకధారణంబు!॥

15.

రా:- (నిట్టూర్చి) తమ్ముడా!

గీ॥ కట్టుబడి యుండుహృదినిదుఃఖంబు రుషయు

సహజధైర్యంబు గలయట్టి చతురుమతుల;

నిచట న స్త్రీయపత్రప యెంతయేని

నొంచి చెలరేగు నేమొనరించువాడ!॥

16.

ల:- (ముందుజూచి) అన్నగారూ! జనకసముఁ డగుజటాయువునకు, వీరలోకము నొసంగినసిద్ధక్షేత్ర ముండగునరచ్యాపిదేశ నిదియ కనుఁగొనుడు!

మ॥ సొదిది నిబ్బద్ధుల తాతవక్రనఖచంగుక్షేపము ల్రావఁ

సురుతేరుక బహుభిన్న భిన్నముగ నిచ్చఁ గూల్చె వీక్షింపుమా!

రా:- (దుఃఖమున)

తరుణీ! హా! కడుధన్య వీవయిన సందర్శించి తాపం క్తికం

ధరమత్తేభద్రశాస్త్వభేదనహరిక ధైర్యానిఁ బ్రీతిం ద్రునిక!॥

17

(లక్ష్మణు నానుకొని ధ్యానించుచుండును)

ల:- (తనలో) అహో! మనస్సుసంతటిని మిక్కిలిగ నాక్రమించుకొనిన యీశోకము మహాదోషమునలె బహుళానర్థగాయక మగునుగదా! ఇతరములపై కీయన మనముం ద్రిప్పఁజూతును (ప్రకాశముగ) అన్నా! అటుచూచుఁ డటుచూడుఁడు!

గీ॥ వింధ్యశుభ్రాంతకన్యలై వెలయునదులు

ప్రబులు స్వీను లొండొండుఁ బులిసనడవల

గీతవాద్యవృత్తంబుల నాతత్వముగఁ

గొనుఁ బులికెపునరావృత్తి ననుపమాముగ!॥

18

రా:- (కన్నులఁదెరిచి, నిట్టూర్చి)

ఉ॥ లేదలవల్లుగా నుపచరించి తొగల్గుడుగ న్విశాయ మ
 రోదయబోధం బద్యతతు లూని పొనరెడియొమికాన ని
 శ్లేదయివాటు వీనుల మదేభచయంబులతాళము, ల్మయా
 రాదుల నృత్యనిభ్రమము, లన్నిసరిత్తులనే న్మనోజ్ఞత॥ 19

ల॥—అన్నా! మాబ్రహత మనుపర్వత మిదియే!

ఉ॥ దొమ్మిగ దుండగీడడవిదున్నలు కొమ్ములఁజమ్మ దొర్లి గుం
 డిమ్ములఁ గూర్చు చూల్మొగుల కెప్పుడు గర్భనిపాతముల్! గుహ
 గ్రమ్ములఁ ప్రౌఢభల్లుకవరమ్ముల హిక్కల కుల్కి కాననాం
 తమ్ములబోయలేని గళితమ్ము లొనర్తురు విండ్లునమ్ములు॥ 20

రా॥—చాలసేపునాంచికన్నీటితో

ఉ॥ చుట్టు నెమిళ్ళగుంపు తెలుచూపెడినో తమయాదరంబు లే
 తట్టునఁ దేట్లుజోడులు కదంబవిభాతుల నెల్లుకోలునో!
 పుట్టల భోగిదంపతులభోగము సత్ఫలదంబుగాఁగ నీ
 గట్టలు నూత్న మేఘములఁ గార్చెడినో నవనీతతోయముల్!!

తమ్ముడా! లక్ష్మణా! నన్ననుకొనుము! మనసు నిలబట్ట
 లేకున్నాడను!

ఉ॥ ఉన్నులఁ దంపులేదు, మొగమో కడుసుక్కె, నెలుంగు రాచె, మై
 డస్సిసయంగము ల్బుడివడక జెడి పాలె, ముసిం చె జాడ్య, మం
 భన్నులు నూతనఁ గన్నుగవ, మ్రగ్గె నహ! స్మృతి, జానకీవ్యధ
 బున్ననుహిత మిప్పటికి పొందెనుమీ పరిపాకతీవ్రత॥ 21

(లక్ష్మణుఁడనుకొనియుండఁగనే కన్నులు మూసుకొని) హా! ప్రియ
 నా! దంపకాగణ్యవిహారసభ్రాచారిణీ! (మాటి కిట్లు పలవించు
 చుండును)

ల॥—(చింతతో నెనలో) దేనిచేత నీకరుణారస మింకొకటిగ మాట
 గలనో! (తెరలో) ఆ! పావీ! నీచ కబంధా!...వీర దుండ
 భోవ॥

రా॥—(ససి-సంధి)మముతో తమ్ముడా! దురాత్ముడగుకబంధరాక్ష
 సునకొ బారు నితిడు నీప్రియమిత్రుఁ డగుగుహుఁడనితోచున్నది

రాక్షసు లనేకమాయలుగలవారు కావున, ద్వరగనేగి యీతని ననుగ్రహింపుము! (లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమించుచును)

రా:- ప్రక్కలం జూచి సకరణముగఁ గన్నీటితో దేవ! వామశీలా! జనకరాజసందిసీ! నీయశులరహస్యములకు సాక్షిభూత మగునెఱ్ఱ గన్నేరుపొడలవరుల యిదిగో! ఇచ్చటనేకనా!

ఉ॥ నామెయి నానఖాంకురము, నాసఖ! నీకృత మంచు నీరసీ స్తామముతో వచింతుననుచు భయపెట్టఁగ, నూని యంకిలిక నామదిఁ దృప్తికొందఁగ ననంగపరీమళముద్ర సేవ్వు నే నేమొనరించినక నయిచి తే అలనాఁ డెటువిగృహింతునో?॥ 23

(విల్లుబూని లక్ష్మణవృత్తాంతము వినుగుహూహలమున నిల్చును) (గుహ నితో లక్ష్మణునిప్రవేశము)

గు:- దేవరవానికి జయము జయము!

మ॥ అసురత్వం బొసఁగూర్చుపాపములు మాయక స్వర్గముక జేర రాక్షసుమృందించె, జగద్విచిత్రచరితన్నాథించె, గర్విషులం దు సమర్థుం డగుశాస్త్రగా, నమరులందో? భీతిఁబో కార్చుదు ర్గనమానుండుగ నీసహోదరుఁ డహో! ప్రాణిన్విరాజిల్లెడిక॥ 24

రా:- మంచిపనియే జరిగినది. వానికి దేవకమూర్తములు శుభము లగుంగాక. అబ్బాయీ గుహుఁడా! మింట నెదియో పెనుకొండ వలెం గనుపట్టినది. అది యాయామడచేతుల వాఁడు ధరించినయా యుధమే ననుకొనియెద.

గు:- గీ॥ అసురనాథుని దుందుభియ నెడివాని
వానరాధీశుఁడగువాలి పట్టిచంపె;
వానియెముకలగూ డది బాలుడితఁడు
కాలనెగజిమ్మె, దమ రదికాంచియుందు?॥ 25

ఇయ్యది వాలి పోరునకుం గాల్చివ్వ నొక్కకారణం బయ్యెడినే మో!

ల:- అయిన నేమి?

రా:- తమ్ముడా! అటులనకుము! పురాతనవీరు డయినయీయింద నూనుఁడు మానసియుఁడు సుమా! (గుహునితో) బిడ్డఁ డెందుండి వచ్చువో నీయోజనబాహు నడ్డింపు కలిగినది!

గు:- ఆకాశయానమున విడిగా రావణుడు సీతాదేవి...

రా:- అ! యేమైనది?

గు:- ఉత్తరీయము పుచ్చుచుండగా హనుమంతుడైగిరి యందుకొనియెను.
గుఱ్ఱగర్హస్థానిలోలు డగు సుగ్రీవకుమారుడు మిమ్మును సంతోష
పట్టువాడై యాదీనిని మీకుఁ గాన్కగా నాచేబంపెను (రాకి
చుచును)

రా:- (అందుకొని హృదయమునకొత్తుకొనికన్నీరుకార) అయ్యో!
దేవీ! విదేహునినీ! ఈయత్తరీయ మొక్కటనే నాకు నిన్నుఁజూడ
మిగిలెనా? (కన్నులు మూసికొని లక్ష్మణునానుకొనును)

ల:- గుహుండా! సుగ్రీవుఁడు కుశలియేకదా?

గు:- అతనిసేవము నీవెప్పు డునుగఁ దలచితివో అప్పుడే యాతఁడతి
కుశలి.

రా:- (తనలో)

చ! ఎఱిగ దశాననుండు ననియె న్నొని సీతను, మున్నె చంద్రదశే
ఖరుఁ గొలువకా దనంతఁ దరుగండె శిరంబులదండ! దీనిపై
నువగు శిక్ష వేఱొకటియున్నదె వానికి? జంద్రదశాన సం
చరితవధాననే నడువ నమృతిఁ జూపునె నాశరం? బిసీ! 26

ల:- అన్నగాఁగా! మనయెడల నీవనచరులుగూడ మంచితనమునే యవ
లంబించుచున్నారు.

రా:- ఏమంటివి? మనకు సుగ్రీవుఁడుజ్ఞాతికదా! మన యిక్ష్వాకురాజుర్ని
సంశమూలపురుషుఁ డగువేవెలుంగుదొరయేనుమా యీతనిజన
రుడు. (ఎదవైనున్న యుత్తరీయముంజూచి), సోదరా! గుహుండా!
సుగ్రీవహనుమంతులఁజూడవలయునని యున్నదోయీ! ఋశ్యమూక
మున కేగుదారి నగపఱపుము!

గు:- (సంతోషముతో) (దనలో) జాంబవంతుని యాలోచన మెంత
శీఘ్రముగ ఫలించినదీ! (ప్రకాశము) ఇటే! ఇటే! మతంగాశ్రమము
మీచుగా (అందఱుం బరిక్రమింతురు)

గు:- చూడుండు! చూడుండు!

ఉ॥ క్రొంబురదంచుమంకెనలు గుత్తులపూ ల్వాడుగంగ, నిత్యనా
ట్యంబులఁ గేకులాడఁ, గగురట్టులు జంబువు లీనఁబండ్లఁ బా
ర్వంబుల గుడ్డుడు ల్పబరభామల మన్మధదీ ప్తి యేఁపఁ జో
ద్యంబుల విధ్యవర్వతపుదారులు కన్నులఁ గొల్పుఁబండువుల్ ॥ 27

రా:- (అంతటంజూచి, వగతో)

ఉ॥ అంతటఁ బుట్టుపెక్కలల నంగఁగొనంగలనేర్పుతో వడి
న్గొనిడు పంపగాలికి వికాసము లేకులొంది చుట్టు నీ
చెంతలఁ దాపులుబృంగ, విశీర్ణమతి న్స్వయిమాయసీతల
న్భ్రాంతిని వ్రాయునన్నుఁ దెలుప న్వనభూము లొసంగునూతమున్

ల:- అన్నగారూ! ఇటుచూడుడు!

చ॥ కలిసెడిపోతు భీతిఁ జనఁగా విరహాన నహంబుఁదక్కి బె
గ్గిలుహరిణి నన న్దరుణక్రేళ్లుక న్నఖి గద్దగోవుల
“జ్జెలువుఁడ! చాలు నేయ!” కనఁ జెం చపరాధతకు న్దొలంగఁ దా
ములికియె సూటితప్పఁ జనెఁబో! అపరాధము లేనిపోబడిన్ ॥ 29

రా:- (కన్నీటితో) అయ్యో! దేవీ! వైదేహీ!

గీ॥ అల్లమారీచువేట నత్యంతదృష్టి
నునిచి నేనేగియుండ రావణుడు రాఁగ
నీవిభీతాంబకంబులు నిజమ యిట్టి
హరిణి నేత్రంబు లట్లుండె ననితలంతు॥

30

ల:- (తనలో) అన్నగారి హృదయమును వినోదపెట్టుటకు వేఱొకయు
పాయ మేదిచెప్పుమా!

(తెరలో) ఓహోహో! వానరులారా! చెప్పుఁడిప్పుడు! నాకీర్తికామినికి
గ్గిడానగమనఁదగు నీదుందుభికంకాళము నెవఁ డిట్లుచిమ్మినవాఁడు?

గు:- (చూచి సంభ్రమమున) దేవా! కనుఁడు! కనుఁడు! జంఘముగా
ధరించిన కనకమయసహస్రదళకమలమాలిక కాంఠులెగవ, సహ
జారుణదేహకాంతి దుందుభికాయము నెవ్వరోయెగఁజిమ్మిరను
తామసోదేశమున ముమ్ముడుంగులుగ జేవురింప వానరపట్టభద్రుఁ
డయినవాలి యిటేవచ్చుచున్నాఁడు!

ఉ॥ చంక దిశాస్య సంఘములు జానతి నల్పి క్షణాన స్వర్గమే
కాంకితము న్నొనర్చినభుజాధికవీర్య సతంబుఁ జూచుమే
ల్పొంపొన్నకై కినుల్వెఱుయుఁ బుత్తడితమ్ములమాలగా నిరా
తంకత సింహాసనంబునుని దాఁగయిసేసె నటంచు నెంచెదన్॥ 31
ఈమహాసింహుడు దేవరవారి ఋశ్యమూకయాత్ర కించుకవిఘ్నము
కాఁగఁజేమో! అందుచే నేను ముందువెల్లి సూర్యపుత్రుని కుత్సవ
ముం గూర్తును.

రా:- అట్లులే యెనర్పము

గు:- “మిత్రుఁ డనుపదముచాలున నీసేవ జేయఁగోరుచున్నాఁడ” నను
సుగ్రీవువాక్యమును మఱువకుఁడు!

రా:- (అనువారించి) తమ్ముడా! లక్ష్మణా! నీమిత్రుఁడగుగుహుఁడు
సింహుఁడెప్పుడున్నాఁడు. అదిగాక పోయినను, మంత్రోత్సాహశక్తిసంప
న్నుఁడోఁగూడ సిద్ధులగువాఁడు ప్రభుశక్తి నే కోరుచుండును. అందు
చేత నే నీసుగ్రీవుని వాలిస్థానమునస్థాపించి యతనికోశదండము
ఁబూఁతగా నమగ్రశక్తి నొంది పగఁ దీర్చుకొందును.

ల:- (నవ్వుచు) ప్రబలోపయోగ మొసఁగఁగల యింద్రసూమ మహే
క్షించి రిక్తుఁడగు సుగ్రీవునంధి నుపయోగించుకొని సిద్ధి నొందుదు
మనుకొనుట డొంకతిరుగుడుగాదా?

రా:- (నవ్వి) తమ్ముడా! నీవనినది కాదనను కాని,

ఉ॥ రావణునంత వానిని బరాజితుఁజేసినవాలి సంధి దా
సేనరియించునే? యడుగ నిచ్చునే? సాయము రూఢిగాఁగ ను
గ్రీవునుమైతి గట్టిపడఁ గీశవతి స్వధియింతు, నన్యదా
రానర మండ పుత్తుఁ డనికాఁగుశచీవతి వంతఁ దీర్చెదన్॥ 32

ల:- అన్న గాఢయాలోచన లెప్పుడుఁ గార్యజ్ఞతనే వెల్లడించును. అదియు
నుంగాక, శాపమోక్షమునుంబడసి స్వర్గమున కేగునారాక్షసుఁడు
గూడ గుహునిమాటచొప్పుననే దేవర నిర్ణయింపఁగలరనియె.

రా:- అందుచేత నీగుహుఁడే యెదురురాయభారము నడుప న్న్యుఁడు.

ల:- (గుహునితో) సఖా! నామాటలుగ నీవాసుగ్రీవునితో నిట్లు
పలుకుము.

మ॥ నినుఁగన్నట్టియినుండు మాకులగురుండే ! మామనుక్షౌపుఁ డ
య్యెను దా నీకును మాఱుదల్లినుఁకుఁ డిట్లెన్నంగ సాజంబ నీ
కును మాకు న్దలమైతి; క్రొత్తిప్రకృతి న్నంకింతువా దాని, వా
లిని బోకార్చుశరాళి కొంకపు నిను న్లేహంబుగా మార్పంగఁ ! ॥ 33

రా:-బాబా ! గుహా ! మాలక్ష్మణుఁ డాపాలప్యూమిదికోపముచేత
నేమిచేమియో యనుచుండుచులే ! ఈరాముఁడో ప్రతిక్షణ ముజ్జ
లితమగుచున్న యీజానకీవిరహానలము సాక్షిగ నగ్నిమోల నుగ్ర
పునితో సఖ్యమునొనర్ప సుముఖుఁడైయున్నాడు.

గు:-(సంతోషమున) సూర్యపుత్రుఁడు దేవరవారిచే మిక్కిలిగననుగ్ర
హింపఁబడినాడు, (పరిహాసముననవ్వుచు)

శా॥ ఆసుగ్రీవుని బక్షపాతమధురం బొచూడ్చి దా మాదుకోక
మాసేమం బనుకొంద్రాద్యేమై! సుతఁ డిమ్మాదిక బ్రభుండౌట కె
తోసంతోషముతోఁ దదీయజనకుండుప్పొంగఁ దద్బానుపా
ఠీసాహస్రమహోత్కటోష్ణములు నల్లి నొప్పలి మమ్మేర్చుచా ! ॥ 34
ల:-(నవ్వుచు) ఏమిది ? సుగ్రీవునకు రాజ్యప్రదానముంగూడ నేమం
కరించిన ట్లప్పుడే యీగుహుఁ డనుకొనుచున్నాఁడే !

రా:-(నవ్వుచు) వత్స ! గుహుఁడా ! ఇప్పుడే రాజ్యప్రదానవిషయమ
నే ననఁదలపన.

గు:-(వినయమున నవ్వుచు) మహాపురుషులమార్గములిట్టివే.

క! సలకల్పమె సత్పురుషుల

నుంకింపఁగఁజేయుఁ గృతుల నుత్సాహమునక

బంకజముల కేప్రీతిన ను

టంకించె నినుండు ? తెల్పుడా ! సిరిఁగూర్పకా ! ॥ 35

(మఱలఁడెవలో) ఓహో ! సమీపవానరులారా ! వేగమవెంట
చెప్పఁడు ! దుందుభియెముకలగూగు నెగఁముట్టచే సృష్టమగ
చున్నగర్వమున సంఘఁడగు నెవ్వఁ డింతకాలమునకిప్పుడు నాభు
కంఠూతిం దీర్చుకొన గురికాదలఁచెనో ?

గు:-(తనలో)

ఆ! పాపముగన్వీరిగలిగి మెండును సత్య

కోసియైనప్పటికంటెజరుండు

జాంగివంటి ప్రేరణంబున నుగ్రుండై

చచ్చినాఁడు బిట్టకచ్చెబట్టి

36

అందుచే నేనుగూడ సకముహూర్తకాల మీవీరవిహారసుఖము

ననుభవించును

వారి:-ప్రేమే?ంచి, ముందుఁజూచి) అురే! ఎవ రీప్రసన్నోజ్జ్వలాకా

రులు! రాక్షసకంకాభ్రమశ్లేగిరిపడుటకు వీరే కారకులా? (జ్ఞప్తి

నభినయించి విశగ్గ-ముతో) నాప్రియమిత్రుఁడగులంకాపతి చెప్పినే

చెప్పినాఁడు.

గీ: "జనకుఁడు త్యజింప హతభాగ్యమనుజుఁడొక్క

యలఁగిదొర పెద్దబిడ్డఁ డిం దనుజుతోడ

భాగలభ్యంబు కాంతారవాస మాఁని

బ్రమసిచరియించు దండకారణ్యభూమి!

37

వారిమిప్పు సమలఁ జరించుచు మననిశాచరుల దోచుకొనుచు

దొంగవృత్తి నవలంబించియున్నారు వారిని వారింపఁ జూడు"మని.

వీఁడు మఱివీఁడును వారే యైయుందురు.

రా:-తమ్ముఁడా! ఈమహావీరుఁ డేమిచెప్పినో!

ల:-(కొంచెమునమీపించి) చూచితివయ్యా యిచటిమమ్ము?

వా:-ఓహో! ఈమీరలెవరు?

ల:-మేము క్షత్రియులము రాఘవులము.

వా:-ఆయుష్కంతుఁడా! ఆకారమే ఆజాతింజెప్పుచున్నది. విశేష

మున్నఁ జెప్పుము.

ల:-రాఘవుల మనియుం జెప్పలేదా?

వా:-(అసూయతోనలె) ఆ!

ఆ! గూఁసములె క్షత్రియత్వంబుఁ జూపఁగలవు

రాఘవపదంబొ వంశంబు క్రమమెలెల్లె

నామము లెఱుంగఁదలఁచిననాకుఁ గులముఁ

దెలిపిపంతన కోరిక తీరఁగలదె ?॥

38

ల:- (ధైర్యనంభమమున) మే మారామలక్ష్మణులమోయీ !

వా:- (సవిత్కరముగఁడనలో) ఆ యనుదానిచేఁ బ్రసిద్ధుల మనుచు.
న్నాడు. శివునివిల్లును విడిచినవాఁడు నీరిలో నొక్కఁడయియుండునా ? కాని మృనిచూచెన. (ప్రకాశముగ నవ్వి),

శా|| వేషాలో ? సమరాష్ట్ర సాధనములో ప్రేయస్వరూపంబులో !
భూషాతుల్యగభీరవృత్తులొ ! సమంబు బూడ్చి మిలోన భూ
యోషాధీశవధనతు స్ఫుగువతికా వ్యత్రాంతదీక్షుండుగా
నీపదీర్వు నొనర్చురామపదుఁ డేడి ! చూడఁగా వేడుకొ ! 39

ల:- (వినయమున) ఆర్య ! సంక్రిందననందన ! నేను లక్ష్మణుఁడ !

వా:- కుమారా ! ఈయింకొకఁడే దాశరథియుఁ గౌశికశిష్యుఁడు నగు
రాముఁడా ?

ల:- కాకేమి ?

వా:- (సంకోపోల్లాసములతో కొంచెముదిగ్గుగ)

మ|| ధర త్రైవర్ణ్యమె చేయుభార్గవమహాప్రకాంతిలోనుండి భూ
వరజాతి న్దొలగించినాడవట ! సేనా ! స్నుప్రభాతంబు ! క
త్వ్యరసం బాల్చిన పంక్తికంఠసమరోత్కంఠై సకంఠాతికి
దొరకన్లలితి, నేడు నాకనులు నెఱిగోతేఱు రా ! రమ్మిటుల ! 40

రా:- (చూచి, హర్షమున) ఈమహాబాహుఁడేనా సంక్రిందననందనుఁడు ?
క|| ఈనీరవరుని రక్తిం

జేసినకిష్కింధనైన శ్రీవసుమతి యీ

రావణపరాభవంబుల

హావడికి న్దొలగి యూర్పులాడ నెసంగుట ||

41

(సరిక్రమించును)

ల:- ఓమహాభాగుఁడా ! నీరే మాయస్స గారు రమ్మ ! ఇటు ! ఇటు !

వా:- (సమీపించి) రామభద్రా !

గీ|| ప్రాణమొడ్డి హారాడునురాసురులకు

సభికుఁ డైయన్న నారదసంయమింద్రుఁ

డిపుడు నీవు నాభుజముల కింపుయగ్గ

పకాకతన మేలిసంతోషి నందుఁగాత ! ||

42

రా:- ఓమహాపీరుడా! ఏమనుచున్నాడవు? యుద్ధమందు నిరర్థక
వ్యాపారులు అగువారి మూర్ఖాభిషిక్తుడవుగదా!

మ|| అమరీచే యిల నేచువైరితత్తిపై నత్యంతమై రేగుద్యే
ఐముచే నెల్లెడ స్మరదం బయినతేజం బొప్ప నిండుండు దే
హమున గొడవీయింపు యిచ్చిప్రజలై వేకను లోకమున
క్షములై మండంగ నిన్ను బుత్త్రీకునిగాఁ గాంచెనదా! వానరా!||
మహాదేవి,

మ|| జగము యొట్టి జయించుబాహుపతిఁ యుదీనిరక్షోపతిఁ
వగచెంద నిజక్షుం బట్టి తతితో వారాశుల న్సంధ్యవా
ర్వంగఁ, బ్రత్యక్షముఁ గార్తవీర్యనివ్రతాపం బెన్నురేప నిర్దేశ
జగము స్థిరనంద్రము ల్బుమలు నాశ్చర్యంబున న్దోగవే!|| 44

వా:- (వికటముగ, నవ్వి)

క|| రక్కసినిరులమూకల

నుక్కడచెడి మేటివ్వంద్యయుద్ధంబునఁ బే

రెక్కె యిటుఁ బెక్కునాశ్చ్యకుఁ

దక్కతి, వీతేననుడులఁ దనిసి విడుతునే?|| 45

వినుము!

శా|| దేన స్పర్శవృషాలమారకధనుర్దీపంబుఁ గైకొంచు, పం
శాన న్జానగుసుక్కు భార్గవుకయి న్సంధిల్లఁగాఁ జేసి త
ద్దాసి, స్వీరుడ! ముండులోకముల హృన్మాలిన్యము దీర్చుమం
దా పితౄణఁ గన జ్జిరంబుఁ గుతుకంబందుండే నీహస్తముల్|| 46

రా:- (నగుమోమున)

శీ|| దనుజకులలక్ష్మికి స్మూలమును హరింపఁ

గదినపంపనండల నిడఁ గాణయాచి

నారి సంధింపఁబడియె యున్నయది నిజము

కనుమ! కుతితీటఁగా నాదు కార్యకంబు!|| 47

కావ్రుచ, మహాభాగులగు తమరుఁగూడ శత్రుముంగొనుడు!

శా:- (నవ్వి) బలె! మహా క్షత్రియుడవు. కాన, బాగుగఁ బల్కితివి.
ధర్మానుసారముగనే యున్నది. కాని,

గీ॥ భాహుబలశాలు లగు యుద్ధభటులతోన

నాత్మజాతికి ననుగుణ మాయుధంబు,

ఇనుపముక్కలు కైదువులే కవులకు ?

గోష్ఠి, దలములు, మువ్వులు న్గదిరియుండ !

48

ల:- ఆర్య ! ఈ మహాభాగుడు చక్కగ నచించినాడు. తిర్యగ్జాతికి

స్వాంగాయుధములు సర్వసిద్ధము లేగదా !

రా:- (నవ్వి, ధనుస్సుసారించి) అహహా !

ఉ॥ గౌతమశాపదీప్తి భుజగర్వము మాసినయింద్రు, నెన్నోమే

లూతము లొప్ప రావణియె యోరిచి దుర్యశమీ వ్దశానను

స్మితగఁ జంకలన్నలిసి, వీరుడ !, తండ్రిపగ స్తోలంచి య

త్యాతతసాఖ్య మిచ్చితి మహాత్ముడ ! పుత్తుడెన్న నీవకా ! 49

అంతటి నిన్నే దైవము నాశరిముఖారిం గూర్చెన !

వా:- (రోషమున) ఆఁ! కాకుత్స్థ !

శా॥ అడ్డాదిడ్డిగ జేతు లిర్వదియుఁ గీ శౌర్తిన్నడ స్తంకలం

దొడ్డారింపఁగలేమి నార్చెఁ గొనవయ్యో సర్వజఙ్ఘ్రాతి నం

చుడ్డటన్నడి రావణుండు !, ఘనమా ! యోడండ మున్నైహయుం

డడ్డ ! న్భార్గవుగెల్పువి న్గెలువ కొనా నాకు నేయున్నచుల్ ? 50

కావున, సమరమునకుఁ దగినతావున కదుగుదుము రమ్ము !

(వాలి, రాముఁడు నిష్క్రమింతురు.)

గు:- (తనలో) అశృష్టముండుటచేతనే నాయభీష్ట మీదేరుచున్నయది.

ల:- (తెరవైపుఁజూచి) ఇదియేమి ? ఇంకొక వానరులజంట అన్నగారి

వెనుకఁ దగులుచున్నారే ! నేనుగూడ ధనువు నెక్కిడుకొని సిద్ధముగ

నుండును. (అట్లానర్పనుంకించును).

గు:- (చూచి, సంకోపమున) లక్ష్మణకుమారా ! తత్తటవడకు !

రాముగుణములపై ననురాగాధిక్యతచేతను వాలిపైకసేచేతనే నిజ

ముగా రెట్టించిన యుత్సాహముతో సుగ్రీవుఁ డిట్లు పొలికలనునకు

దూఁడుట.

ల:- ఓహో ! ఈతఁ డల సూర్యపుత్తుడా ? మంచిదే. ఆరెండవవాఁ

రెవరు ?

గు:- అతిశయగూఢ కష్టంభేశ్వరస్కంధావారమునకెల్ల నేకపీరుడని
పేరొందిన నానుమంతుడు. భగవానుడగు వాయుదేవుని పుత్తుడు
సుమా !

ల:- (గంతనమున) ఎట్లెట్లా? అంజనేయుఁ డనఁగా నీతఁడా!

అ॥ నలున శౌనబలమున న్ననలావుఁ దా

సౌంధ్యంబున జడత నెఱచియుంట

నీతి నాతినిరి మగతనా త్పల్లంగఁ

దన నుగ్రాసయట్లు తనరు నితఁడు॥

51

శిష్యముగ నీతనికొశల్యముచేతనే మామనశ్యల్యంబులు విడిపోగల
నినిండుచున్నా ఆగిగో! జరుగుచున్న దే వానికి నన్నగారికి ద్వంద్వ
యుద్ధము! జయబిక్కినరిగ్రహోత్సవమున నీయనకుగాని నాకుఁగాని
పాలిభాగము దొఱకునట్లు లేదు.

గు:- (గంభీరమున) కుమారా! చూడుము! చూడుము!

క॥ సాలము పోషను ననుభ

స్థూలుచుటయుగాక వాలిఁగూడఁ జదిపి పె

ద్వలవృద్ధ తూణమ్మున

వ్రాతె నున్న రామకరపరామర్శితమై॥

52

అహఃహః!

క॥ దిక్కులఁ దిక్కుటిల్లి జగతి న్బయిపొంగుయశంబు వెల్లితో

నకొను నాదిమాఁగి యగు నేర్పరి వాలి యునుల్ల మేలిమి

స్తోత్రపుఁ దమ్మిదండ మెడ జూన్చి మహాశిథియైన రాముని

జక్కఁగఁ దిద్వి నీరశయనంబున నొందెడిఁ బెద్దనిద్దుర॥

53

ల:- (అనుతాపమున) అయ్యో! దేవా! సంక్రందనా! వేకన్నులుండియు
సంపాతిమహానీరప్రకాండు నింకెందుఁ గనఁగలవు!

శైరలో - దుందుభిధ్వని-మంగళగీతములు

గు:- (హర్షమున) ఏమిది! ఈనీలుఁ డప్పుడే బాంబవత్ప్రముఖులచే
సభిమంతిరంబు లైనబంగరుకలశములతోఁ గుమారసుగ్రీవు నభిషేక
మునే చేయుచున్నాఁడే! దాశరథియు స్వయముగ నతనికంఠమును
బంగరుపద్మములచే నలంకరించుచున్నాడు!

ల:—ప్రియము ! కడుంగడుప్రియము !

(తెరలో) వానరసేనాధిపులారా ! భల్లుకచమూనాధులారా !
కోలాంగూలవాహినీనాయకములారా ! ఆలకింపుడు మిమ్మెల్లర
నీసుగ్రీవమహారా జాజ్ఞాపించుచున్నాడు. సమస్తయువరాజోపకరణ
ములను సిద్ధపఱపుడు ! సీతయునికి నెఱిగివచ్చుట కీహనుమంతు
ననిపి నేనీపైమూహూర్తముననే యంగదకుమారు యశావరాజ్యమున,
నభిషేకించెదను.

ల:—

గీ॥ ఎల్లవిధముల మనముల కింపొనర్చు
చున్న దీయత్నవంబు మా కున్న పాట
వాలి లేకుండనే యనువంతయొకటె
కలఁచుఁగాఁబోలు నొకవేళ నలశచీశు !!

54.

అంతరిక్షమునుండి పుష్పవృష్టి - తరువాత

తెరలో - జగత్పతియగురాధద్రువకు జయము ! జయము !

శా॥ ద్వైరాజ్యంబున సౌఖ్యమేమి యనుచింతం గొన్నవైరాగ్య మా
స్వారాజాత్మజు పోకచేత శమియుంప నైన గిష్కంధదే
శారాధ్యుండయి సూర్యసూతి సిరి డాయక యశావరాజంగడుం
డై రాజిల్లుట నింద్రు వేకనుల ముత్యాలయ్యె మోదాశ్రువుల్ ॥

ల:—ప్రియము లన్నిట నిది మాకు మిక్కిలిప్రియము ! మిత్రమా ! పద !
మనముగూడ నియ్యత్నములలోఁ బాల్గొందము ! (నిష్క్రమము)

ఇ ది అ యి ద వ యం క ము.

మిమదనరరాఘవము

అ అ వ యంకము

లంకలో (పరివేశము) మాల్యవంతుడు

మా:—(అంతటం బరికించి, దుఃఖముతో) అయ్యయో! ఎంతకష్టమెంతకష్టము!

ఉ॥ ఆచెడుగ్రోహంబు రూపానుమయట్టిటు సోఁకక్షణంబొకింతగా
వీచినమాన్త్ర సంఘటకొని విస్తృతి నొక్కటెనివ్వకొండగా
రేచియగ్ని ముంచుకొన “రి” వ్వనుహారన మండి లంకఁ బే
ర్చించి పైండిమేడనగరు లెచ్చి ముద్దులుకట్టి నక్కటా!! 1
మహాయు,

క॥ పల్లము మోహకయు రూపము

లెల్లవసతిసములవిధము లేర్పడక మణి

ప్రోల్లసితసాధముల శిఖ

లల్లంగ వేద్యంబె తెలిపె నవి జ్వాలలుగన్ 2

(విమర్శించి) ఆహా! కానున్నవిధి నావలేమి యిట్లెకదా!

చ॥ ఘనకరిపాళ్యంబు ద్విజగంబులలక్ష్మి విధేయగాఁగఁ జే
గునతిశయాన వెండిమలఁ గూరత నెత్తుదశాననోరుర
క్షణ యనురానతీపురికి సైతము వంద్యగఁ జేరుమోఁగు లం
కన? గణితకృద్రివానరము కాల్చుట! లిస్పిరొ దైవభావ్యముల్!
రానాన! దుర్లభముల కిది యణుమాత్రముం గాదు (చింతతో
మిన్నఁ గూనుచుఁ దనలో) అయ్యో! పౌలస్త్యా!

ఉ॥ నాలుగఁ నాముఖాలు పదునాలుగువిద్దలఁ దాల్చుక సైకి
నాబ్బంగులెరికి కంచు మునిమన్మరి ని న్పదిమోము లిచ్చుచున్
మోహంబెరించె నల్ప, మిడిమేలపుజడ్డమునింగిసి విట
న్గొలి 3 మోఁగ న్నలఁపుఁగొంటి! విదెచ్చటినుండి వచ్చెరా? 4
(ఇంచుకథ్యసంచి) మనకుల మేల యీలీల వీలిలిపోయెడినో?

గీ॥ రాముచేత ఖరాదిమారణము కలిగె
 మారుతియె చంపె నక్షకుమారు నిందె,
 స్వయముగా రావణుడె విగ్రహుని నింటి
 వెడలిపోవంగఁ దరిమెనే కడలిదాట॥

5

దుర్బుద్ధియగురావణు నెంతమాటిన నేమిఫలము ? సముద్రపు
 టు త్తరతీరమున స్కంధావారము నేర్పటచికొనినదాశరథి యేమేమి
 చేయమొదలిడెనో యెట్లు తెలియుట ? (ముందుఁ జూచి) ఇదిగో !
 రాఘవప్రారంభంబుల నెఱింగిరాఁ బవచినశుకసారణులలో సార
 ణుడే ముందువచ్చుచున్నాడే !

సా:- (ప్రవేశించి) చిన్న తాతగారికి జయము ! జయము !

మా:- (అద్దించి దగ్గఱఁ కూర్చుండఁ జెట్టుకొని) అబ్బాయీ ! సారణా !
 సుగ్రీవు శిబిరమునుండి యిప్పుడేవచ్చుచున్నట్టులున్నదే !

సా:- అవును తాతా !

మా:- అచ్చటి నీయనుభవ మంతయుం జెప్పుము !

సా:- వనేచరులచే రాఘవున కెంతపాటిసాయమో నీకుఁ బలుమాటలు
 వినిపించియే యుంటినిగదా ! ఇప్పుడు సేతువును నిర్మించుటకై చేరిన
 పైనికులలో నేనుగూడ వాసరరూపమున నుండ మహారాజుగా
 రగువిభీషణకుమారులు (అర్థోక్తిలో భయమున నటునిటుచూచును)
 తాతా ! చాలకాల మటనుంటచే రామరాజధానిలోఁ బ్రబలిత
 ప్రవాదము నన్నలముచున్నది.

మా:- ఆచిన్నతమ్ముడు రాఘవునిచే నభిషిక్తుఁ డయ్యెనాయేమి ?

సా:- నిజమంతియ.

మా:- (ఇంచుక సేపుమా) న్నడి, నిట్టూర్చి) కుమారా ! నిగ్భయముగాఁ
 జెల్పుము !

సా:- విభీషణరాజకుమారుడు నన్నుఁ బోల్చుకొని బంధించి రాము
 నెదుటంబెట్టెను.

మా:- (శంకతో) తరువాత ?

సా:- తాతా ! తరువాత నాదాశరథి తనమంత్రులకంటె మిన్నగా
 నన్ను గౌరవించి బహుమతులనొసఁగి పోయిరమ్మనియెను.

మా:- (హర్షమున) ఏమంటివి? జయశీలు రగువారి కిట్టిఘనగుణ మాజన్మాంత ముండునదియేగదా! అందులో నట్టిది రామభద్రుని కడ నిశేషముగ నున్నట్లున్నది.

చ॥ తనయొడిలోనివే యనుచు, దాయనోజమునుండి లేచివచ్చినచో భేదమెన్ని కొకచెన్నునఁ దేలులనెల్ల దేర్చుకల్పనియై సాధు శైవుల దనవా రొరులం చెడసయబోవకే సనుతురు సేవ నెవ్వరికినేని సుధామధురక్రియార్పరిక॥ 6

అదిసరియెకాని శుకుఁ డెందున్నాఁడు?

సా:- నాకును వానిజూడ తెలియలేదు.

మా:- (నితర్కించి) కుమారా! విభీషణుఁడు రామునిపక్షము నవలంబించుట మనకులమునకేహని యని క్రుంగిపోవుచున్నాఁడను.

సా:- తాతా! అంతటిధర్మదృష్టిగలవాఁడే! ఆర్యసంతానమే! విభీషణ కుమారుఁడు! మహా జనకసముఁ డగుపెద్దన్నగారిని బరిత్యజించి శత్రువులఁ జేరవలసివచ్చు టెట్లు?

మా:- ఏమూ! ఆదశగ్రీవునే యడుగుము! (నిట్టూర్చి) లేకున్న నాదైవమునే యడుగుము!

సా:- అరికాదుతాతా! విసదగినచోఁ దెలుపుదురని.

మా:- ఎల్లఁడ! విను! కేసరిభార్యయందుఁ గాలిదేవునకుఁ బుట్టిపవాడున్నాఁడే-హనుమంతుఁడు - వానిచేత ధ్వంసముచేయఁబడిన యశోకవనింగని రావణుఁడు విభీషణునితో "కుమారా! చూడుము! ఆమనుజబాలిశద్వయముచే దగ్గలకుఁ దీయఁబడినక్రోధిపు ర్వెట్లు విప్రభించినదో! అనియెను.

సా:- తరువాత! తరువాత!

మా:- ఆమూటమీద విభీషణుఁ డన్నకు నమస్కరించి యిట్లనియెను.

మ॥ సరజాతి స్మరినూచు! హైహయనిజన్యం బింత లోనెంచి, వానరజాతి నిరసింతె! వాలిభుజబంధంబున్ స్మృతింగొన్న! నశ్వరివే! నిన్నిటు వేగుకొందును, పులస్త్యబ్రహ్మపుత్రా! త్వరకః కరణీపుత్రి నొసంగుమీ! దివిజసంఘంబుంజెఱ ల్వాపుమీ! 7

సా:- (బహుమానముం గూనిన వింతతో) తాతా! వాలిభుజమన జ్ఞప్తికి వచ్చినది.

ఉ॥ నేతువుఁగట్ట మోసికొని చేర్చెడి శైలశిఖాళి రావు ముం
జేతుల రోమహీనములఁ జేయఁ జరించు స్లవంగవిరవి
ఖ్యాతభుజాధ్వజాళి బరువైనను సైవదు మేరువై రవి
ద్యోతితకోమలోరుశిఖరోగ్రము వింధ్య మదేమి సెప్పదుక॥ 8
(భీతితో) తరువాత! తరువాత!

మా:- ఆవెనుక రాక్షసేంద్రుడు కన్నులుగానిరోషాతిరేకమున బరు
వము లాడి విభీషకుమారుని విరోధులనేని జేసుకొనరానరాదు.

సా:- (భేదమున నింగి జూచుచు) అయ్యయ్యా! మహారాజా! పులస్త్య
నందనా! వైధర్మమునందు నిన్నే దృష్టాంతముగఁ గైకొని జను లిక
ముందు తమకు మూలచ్ఛేదనముం గూర్చుననుననుమానముం గల
వనులేని జేయకుండఁగల రనుకొందును. (ప్రార్థనముగ)

క॥ సిరి యనుభ్రమరికిఁ జరణము

లరిషడ్వర్ణములె యగుట న౧ దొకదానిక

విడిచి వెనఁ గుంటిదానిగఁ

బటప గదే! లిండ్రి! స్థిరతఁ బడియుండునటుల్॥ 9

(మంత్రితో) రామునిచే బన్నబడినవానరవాహినిం గనుంగొనిన తరు
వాత మనకులమున కింక విభీషణుడొక్కడే మిగిలియుండఁగల
యంకురమనుట సత్యమనిపించుచున్నది.

మా:- (నిట్టూర్చి) వత్సా! యెందుకటకములసంగతి నీ వానుముట్టుగ
నెఱుంగుదువుగదా! ఇప్పుడుచితమెద్ది?

సా:- నాతలంపిన. రాజపుత్రులైనయంగదుఁడు పసివాడు కొత్తకుండ
వంటి బుద్ధితలవాఁడు. చెప్పినదెల్ల నన్యఁగలఁడు.

మా:- అయిన నేమగు.

సా:- రావ ననాజ్ఞగా రిహస్యముగ వేగువానిచే సంగడున కొకవార్త.
ఏమందువా? వానితండ్రికిం బగవారైన రామసుగ్రీవులఁ జంపి
కష్టింభారాజ్యమున కింతటికి సతనినే యేకచ్ఛత్రాధిపతి నొనర్తు
మనిచెప్పి ప్రిలోభింఁ జేసినచో సతఁడు సుగ్రీవుశిబిరమును విడిచి

రాగలను. సుగ్రీవుఁడో తనయిల్లె యహిభయభేదశిధిలితముగఁ
దలంచి రామప్రయోజనము నుజ్జగింపఁగలడు!

మా:- (నవ్వి) కుమారా! నీయాహ చక్కగనే యున్నది. కాని,
యంగదుఁ డత్యంతముం బసివాఁడై యున్నాఁడు. యావరాజ్యసుఖా
దికములచే బండుగులచే మిక్కిలిగ నుపలానింపఁ బడుచున్నవాఁడు.
అట్టివాని విడదీయు టసాధ్యమేగదా! అందుపైని వీనిమాతాపితృ
బంధువులు సుగ్రీవునకుఁగూడ దగ్గఱబండుగు లగుటవలంపవలదే!
వీఁ డొక వేళవిడిపోఁబ్రయత్నించిన జూచుచు నూఱకుందురా?

సా:- తాతా! తమ రనినదియు వాస్తవమే. దండనీతి నుపయోగించు
టకుఁ గాలముఁగూడ ననుకూలముకావలయునుగదా! కపిరుల
సేతునిర్మాణోత్సాహము స్థలంచినచో నీవాటికేరాముఁడు మహా
ర్థవమును దాఁటి సువేలాదిసానుప్రదేశములలో విడిసియుండు
సనుకొనవలసియున్నది.

మా:- (విమర్శదగులు నదృశమున)

ఆ॥ ఓహోయబ్బురముగ నొకసరమాత్రుని

పలన నుదధి దాట వలనుపడిన

నెట్టిమనుజుచేతనే వైశకంఠప్ర

తాపమెల్ల నింక దాటగాదె! ॥

10

(దుఃఖమున)

మ॥ మును దేవాసురపూజ్యరావణపదంబు లేఁడు నిర్మూల్యత

స్థలంగా రాముఁడు సేతునిర్మిల్చి నెగ్గనలనే నీప్తి హే

చ్చున సూర్యుం డలరించు బద్ధవిశతికొ, జొక్కంబుగా నూరసా
గు ననిసేండునుఖ యథేచ్ఛగొని త్రాగు నర్పదేహములు॥

(విచచ్చించి) సోయనా! సారణా! మునుపే వాలిని సగహరించి తనసేనను
వెనుకఁబెట్టుఁ జెనకువా రెవరు లేకుండఁజేసుకొనియెంగదా!
లెక్కంపరాని యుక్కుతునియలవంటి మర్కటసైన్యములకు
నాఁడొక డగుసుగ్రీవునకు యూపిరాడనీయని సాహాయమునొనర్చి
తనకత్యంత విఘ్ననిగాఁ జేసికొనియెంగదా! తన కత్యానశ్యకుఁ
డగుహనుమంతునిచే నిచటి యానుపానులన్నియు మూలముట్టుగ

నెఱిగికొన్నాడుగదా ! ఇక నాతఁడు దాఁడివెడలుట కిదిగాక
మంచినమయ మింకొకతఱి యుండునా?

సా: — నిజమేతాతయ్యా ! అదిలంతయ. ఆత్మద్రవ్యామాత్యసంపన్ను
లగువారెప్పుడును జయసమృద్ధి గలవారగుదు రనువాక్యమునకు
నీదాశరథియగు రఘురాముఁడేప్రథమోదాహరణముగనున్నాఁడు.

మా:—(మాన్వాటునభినయించి)

ఉ॥ పెట్టనికొట వాలి పడఁ; బెంపఱనుండెడిమాకు, నంతకు

నిట్టము వార్ధిసంవృతముఁ దేఱికి నంగనురానిదుర్గమే
పట్టగునన్న ! లక్ష్మమ ! ప్రపంచవిలక్షణసద్గుణాఘ్యుఁ డౌ
జెట్టికి రామధన్వినకెసీ ! శతయోజనవార్ధిదాఁటుటల్ ?॥

12

(వేడినిట్టూర్పుతో నింగిఁజూచుచు)

శా॥ రెంట నీన్తనయుగ్గదుర్గముల నాన్తి ద్వాప్రచో నాలుకా
జంట ల్మస్తము లేడ్చుచు లైలనల వ్దాల్కూల న్నొక వా
ల్లంటీ ! కేకసి ! పెంచి తీదృశగణగ్రాము వృశగ్రీపు ! నా
కంటఁన్నే డెది, వీరసూ ! భగవతీ ! కాంచంగనానోకదా !॥

13

సా:—(డగ్గుతికతో) పాపము శమించుఁగాక ! శమించుఁగాక ! అమంగ
శము ప్రతిహతమగుఁగాక, ప్రతిహతమగుఁగాక ! బంధుహృదయము
లేవ్వుడు నాపదల శంకించుచునేయుండు నూఱడిల్లుఁ డూఱడిల్లుఁడు !
ఇదియునుంఁగాక,

గీ॥ బాహువులులెల్లఁ కావడిబద్దలగుచు

గుణగణంబుల ప్రాపు నెక్కుడుగ నిరుడఁ

బటుధురీణతఁ దానె రావణుఁడు మోయ

జాతినే (నాజ్య మది దాని సాజమయగు॥

14

మా:—(కన్నీటినా పుకొనుచు)

గీ॥ తెగి నశించెను నాభాగధేయ మింక

నాది యొకప్రజ్ఞ యని యెల్లసంగఁగలను ?

నీళ్ళు వడలంగ నొక్కఁడే స్మిగిలిన, నది

విశ్రవసు సత్తపోబలంబే యగుఁజుమి !॥

15

శుకుఁడు:—(తెరఁజిమ్ముచుఁదగ్గరతో బవేసింది)

సీ॥ అలమహోదరు, ధూమాక్షు నాప్రహస్తు
సచివవరుల, సేనానులఁ జక్కడంచి
మనుభ కప్యేకజలధిగాఁ బఱపి బిట్టు
ముట్టడించెను లంక రాముండు నేడు॥

16

మా:—అనుకొననే యనుకొంటిమిగదా ! అట్లే జరిగినది ?

సా:—తెలియవలసిన విషయములెల్ల నద్దములోని ప్రతిబింబములవలెఁ
బెద్దలబుద్ధికి దేశకాలస్థానములకుక నట్లుమనే యుండునుగదా !

మా:—(వితర్కముతో మిన్నుఁజూచుచు) రామభద్రా ! మంచిది !
మంచిది ! జయశీలు రగువారికార్యసానుకూలత కదీర నర్హిత్వమే
కదా ముఖ్యము !

సా:—శుకా ! రాక్షసేంద్రుం డేమొనర్చుచుండెనో చెప్పదూ ?

శు:—(దుఃఖిస్మితమున) మిత్రమా ! ఏమనిచెప్పను ?

ఉ॥ చిత్తరువందు సీత కుచసీమలఁ బత్రము నుంప నేర్చుపె
స్మత్తున రావణుం డమరిన నివ్వనవచ్చె సువేల రాముపే
రొత్తిడి, సంభ్రమానఁ గరయుగ్మములం దొకకొన్ని దూసఁ బె
స్మత్తులఁ గొన్ని మీటెను గుణంబులఁ దక్కిన వల్లె దిద్దఁగఁ !॥

మా:—(ఊపిరిఁబుచ్చుకుని) అయ్యో ! సారణకుమారా ! ఇప్పుడుగూడ
హృదయచంచలత్వము నడలఁగూడదా (శుకునితో) నాయనా !
శుకా ! పురద్వారముకడఁ గావుంచఁబడిన శౌల్కికయూధాధిపతి
నరాంతకు డేమొంచెనో ?

శు:—(నిశ్చసించి) ఆకుమారుడు ద్వారమర్యాదను జేయనేజేసెను.
కాని అంగదునిచే (అర్థోక్తితోఁ దలవంచి కన్నీటితో నిల్చును.)

మా:—అయ్యో ! బిడ్డా ! దశగ్రీవకుమారా ! ఇట్టివన్నియుం జూచుట
కేకాఁబోలు నాకీచిరాయువు.

నేపథ్యమున-ఓహో ! మహాపార్శ్వండు మొదలగుసైనికులారా !

శా॥ జ్వాలాస్య వైసని స్మహాస్త్రమయి నాస్థ న్నొల్చి మర్లుం డిసీ !
గోలాంగూలపశు ల్కనందగునె మీకోలెమ్ముల, స్లక్ష్యణు

స్తూలందోయఁగ మేఘనాథుఁ డెదె కైకొన్నాఁడు దీక్ష, స్థసి
న్వాలు నైకొనెఁ గుంభకర్ణుఁడు, భయంబా ! యింక నారాముచేక॥

సా:—(విని, సంతసమున) తాతా ! మనబలముల కిప్పుడు మంచియవ
లంబనము లభించినది. తనంతట మేల్కొనినకుంభకర్ణ కుమారుఁడు.
మేఘనాథుం బురస్కరించుకొని శత్రువుల నెదుర్కొనుట కలిగె
గదా !

మా:— (నిట్టూర్చి) జయింతు)గాత రామలక్ష్మణుల కుంభకర్ణ మేఘ
నాదుల!

శు:— (వగవుతోఁదనలో) అయ్యో ! అమంగళము శాంతమగుఁగాక
శాంతమగుగాక ! కర్తృకర్మభేదము స్పష్టముకాకుండు పలికినా
డేమిగతి?

మా:— (దుఃఖముతో) శుకసారణ కుమారులారా! ఈరాక్షసరాజ్య
లక్ష్మి కుంభకర్ణునిపై నాధారపడియున్నది నేడు.

గీ॥ అన్వయవ్యతిరేకంబులందు బలియుఁ

డెవరి నభిషేక మొనరించు నెఱుంగరాదు

తనకు నగ్రజుడైనయీదశవదనునో?

తన కనుజుడైన యావిభీషణునె యేమొ?

19

(నేపథ్యమున)

ఉ॥ రావణ నాన ! యోకమహారాజ! భుజంగపతీ! భయంపడ

నోవకుడయ్య! యిప్పు పడఁబోనదు పెద్దభరంబు భూమిపై

శు — (సంతసమున) నిశ్చయముగ మనవా రెద్దియో విశేషపరాక్రమ
మును జూపియుందురు

మా:— (అవధానమున జెవి యొగ్గును మూల నేపథ్యమున)

లావు కరాదు) లొక్కొక టిలన్నడ, మి వల చొచ్చె, డేలికై

మావరకుంభకర్ణ మెయిమాత్రమె యల్లన ధారుణింబడెక !

మా:— అయ్యో! కుమారా! (మూర్ఛిల్లును)

శు సా:— (కన్నీటితో) ఊహడిల్లు డూహడిల్లుడు.

మా:- (తేటి) కుమారులారా! రాముడు బ్రతికియుండఁగనే సీత యెప్పుడవహరించుకొనిరాఁబడినదో అప్పుడే యిట్లగునని దివ్యదృష్టి నెఱింగియుంటిని. ఇక సూతిడిల కేమున్నది?

సా:- ఛీ! యెంతకష్టము దాపురించెను! కుంభకర్ణుని యొడలు పడుననువార్త కూడ రావణప్రభునాజ్ఞయా!

మా:- వత్స! సారణా! ఇసువంటిచో రావణునాజ్ఞ యేమిటోయి! హాస్యపదులుగునేకపురో రావణునిల్లెత్తిపొడిచియుందురు

సా:- ఏమియు నీచిత!

గీ॥ వీర్యముండిన నుండసి!, చర్యయొకటె
గాజ లోకాన దానిప్రకర్షఁ దెలుపు,
ఁగి మామేఘు నాదు జయింప కపుడె
ఛీ! ప్రహసవిభీషిక నేప్పిసిద్ధి?॥

21

(నేపథ్యమున:- ఓహో! సేనానాయకులారా! లంకాపట్టణప్రాకార సోరణములం దెంచివేయుడు!)

శా॥ ఏదుష్టగ్రహ మడ్లుగా నొడరఁగా నిన్నాళ్లు నింద్రదాయుధ ప్రాదుర్భూతిని దేవసాయకసునర్పం బాగుట ల్గల్గెనో!

మా:- (భయమున) అయ్యో! ఇపు డింకేమి వినవలసివచ్చునో! (చెవుల మూసికొనును)

మఱిల నేపథ్యమున:-

ఆదర్పాంధుఁడు మేఘు నాదుఁడు హతుండయ్యె నృరాపూర్ణ మా
నేదోయిప్పిసి వీరయజ్ఞయగు నాయీలక్ష్మణస్వామిచే॥ 22

మా:- యిండుగమునింగినఁ జలి లేదన్నట్లు దుఃఖాతిశయము దుఃఖమే కాదనుట నిశ్చయమే. దుఃఖతెగునంతటి యిట్టియాఘాతమునఁగూడ నాయూహి యాఁగుటలేదే!

శు:- (సైనికాచుచు) గగనచతుల విమానశ్రేణులచే దిశా గ్రభాగము లన్నియు నాక్రమింపబడుచున్నయవి. అణఁపరాని దారుణక్రోధానలముచే నిరిరియిన దుఃఖనముద్రము గల రాక్షసేంద్రుఁడు దాశరథి జయముకొఱకు సన్నాహపడుచున్నవాఁడనుకొందును.

మా:- (లేచి) అటులయినచో మునులితనమనుదుస్వలో మునిగిన
నాయొడలును సయితము గడిగికొన నస్త్రధారాతీర్థము గొరికినట్లే
పడ! (ఎల్లరు నిష్క్రమింతురు)

ఇది శుద్ధవిష్కంభము

(రంగము:- రణరంగముపైని యాకసమునఁ బ్రవేశము-విమానములలో
నిరువురు విద్యాధులు హేమాంగద రక్షణచూడులు)

ర:- ఆహ! ఎంతకాలమునకు మూల నిరాతంకముగా నాకసమున నంచ
రింపఁగలుగుట సంభవించె!

ఉ॥ వాసవనందనోరసుమ భాసితిశోరణ! రావణాంకవి
ద్యాసఖ! లంక ! దానఁ గను ! మంత్రుల రథ్యుల బోరుఁజూచును
ల్లాసము విూటు నీరసతుల న్నలకేళిరథాల నిండు ! నౌ
రా! సరినిండుతో దినియు రాజులు దేవవిమానంక్తుల ॥ 23

(వగచుచునబ్బురండుచు) సఖా ! హేమాంగదా !

ఉ॥ ఏవదినీటఁగాక దివిజేశసహస్రదృగ్రసచారి నే
పూని నవాభిరామగతి నున్న పలాదపురోపకానన
(శ్రీ) నటుచూడు ! వైరిబలశేముషిపైని విశంధవాదనా
స్థానముగాఁగఁ గన్గమునైస్వజయం బట నాడు డింభకుల్ ॥ 24

హే:-మిత్రమా! ఎత్తుచూడ! ఏమంటివి?

మ॥ దనుజేంద్రు ల్గునులే మజ్జిమాల స్థైర్యాని త్యాసద
న్మునుఁగజ్జేసిరె బాహువిక్రమకళాస్ఫూర్తి స్వహావీరత
న్ముఁడోరాజుని? దిజ్జయమయగ్రంథాక్షరప్రాయతా
తనవేకన్నుల నిండుఁడే నిలునఁడే ద్వాగాన శ్రంభాకృతి ॥ 25

ర:-చెలికాడా! చూడుము! చూడుము! పౌలస్త్యఃట్టణవిఘ్నలలో
యుద్ధసన్నాహమునకై మోగించుఁగామందుభిక్షువుల !

ఉ॥ దిగ్గంధిదంతిచూక్తికమయద్వాస్తంభ

శోరణాభి సరాలఁ దొడగువారు,

మనసురాధిపతనకే న్దనరెలే నిగళంబు

లని చెరి న్బడుదుఃఖ మాఁగువారు,

పటువీరలక్ష్మీసంబంధంబుఁ బాంసుకే
 శీనుహృద్గతిగ హాళిఁ గొనువారు,
 మండోదరీబంధుమహిమ గర్వితదైత్య
 వనితల గుణకౌరవములవారుఁ,

సీ॥ గలుగు రాక్షసవరగృహంగణములందు
 భయదదుందుభిశతకృతోద్భటనినాద
 మన్నిరధ్యలనుండి పెల్లగుచురేగ
 నెంతవితసంక్షోభ మందెగసె నరరె !?

26

సా॥—(నవి) నిజమేనోయ్ ! ఇప్పుడిచటనో !

మ॥ దనుజారణ్యముఁ గాల్చు రాముఁడె స్వయందాహనలుండంచు వి
 న్నను, ప్రేమాతిశయాన సీత నెపుడుం గాంక్షించునాత్మేశుఁ గ
 న్నను, మండోదరి ముగ్ధయై గెలుపె యానా ! నాశమేయాన ! యం
 చు నెద స్ఫుర్విడువో ప్రాచేతఁ గను మచోచ్చ నార్తి నెల్లున్నదో !

౨॥—(జాలింగూడిన చిటునగవున) దేవతాసార్వభౌమునిపై గెలుపుం
 గొనిన మగటిమిచే విలుచబడిన చిత్తము గలన్మధ్యప్రవితామహుఁ
 డగుసమేష్టిచే నామావశిష్టుఁ డైన యింద్రజిత్తునంతటివానిని
 కొడుకుంగాఁ బడసియు, దుఃఖభారహతిచేఁ జేష్టలఁదక్కియున్న
 దియ్యను ! విరోధినో యనుకొనుము. అయినను నీయిట్టిపరి
 హాసము మిక్కిలి యనర్హమునుమీ ! (ముందుఁ జూచుచు) మనకు
 దక్షిణముగ ననతిదూరమున నున్నయీజనసమూహ మేలరెండు
 పాయలుగ విడఁబడుచున్నదో ? (సరీక్షించి, భయకౌతుకములతో)
 యిత్రమా ! మహిమమహిమచూడుము !

సీ॥ సుగురు నో నడుగడ్డునకు భారభీతిచే

మ్రోత నించించుక భూమి క్రుంగ॥

చంద్రహాసము దూయుసంరంభమున నొక్క

సారి యిర్వచికరాల్చుంక్రమించి

నీరకకాశంబుగా నొడి దిక్చక్రివా

శాంతరంబుల నెల్ల నాక్రమింపః

గోధము స్థాగత స్థిరియు నిర్వదికన్ను
లరుగోత్పలనరంబు నాకసంపుఁ

గీ॥ దోరణంబున నిడినట్లు తోఁపజేయ

జేవురించినపదిమొగా లేవమించఁ

బగ్గ మార్కొను బెడిదంపువడియు హెచ్చ

భయదగతి రావణుం డ దే బయలు దేతె॥

28:

హే:- (నిదానించిచూచి) సఖుండా ! ఇదివఱకు చూడఁబడినవాఁడే
యైనను నవనవస్ఫూర్తిచే నతిభయంకరుఁడుగ నున్నాఁడునుమా !

చ॥ మఱచితే ! నజ్ర మొక్కతుగ్గిటి మాత్రమెగా మిసిమిఁతుఁజేసె ను
ప్పరము నుదగ్గినైజబలభాక్తుగ మింగెడివీనితోమ్మువై
నొఱసి, సురేంద్రలక్ష్మిని భుజోగ్రవనంబున సంచరించుభీ
కరకరిణి నొప్పిచర్పఁడె ! సఖా ! యిపుడెట్లయినాఁడో ! చూచితే !॥

ర:- మిత్రమా ! చెప్పటకుసాధ్యమా ! మహిమాఘ్యులం దెల్ల నీరావ
ణుండు మొనగాఁడుగదా !

మ॥ అనయం బిందుగఁడె కొల్వఁడే ! అనుకరవ్యాజంబు తొకల్పపు

క్షునికాయాభరణాభి నిత్య మిడుచుకొ; స్కందోపనేయోరుస

స్థానల న్నాటికొసంగుచు స్థలధి దీనత్వంబుతో వట్టిరో

యినరహిదధి దండభీతి నెమకండే మించువొల్లానలక॥

30:

హే:- బౌరారా ! ఈమహావీరుండు మాఱులేనిపోరుసంబ రాన వనాయు

జానేయంబులు దండధరుత త్తడి యగుమహిషంబునకుం జీదరంగొల్పు

దీర్ఘపేషలతో రథము న్గడువడి లాఁగుకొని పర్వెత్తుచుండ ధరు

ష్వాణియై యేతెంచె జూచితే !

ర:- (భయవిస్మయములతో)

మ॥ ప్రతిఘాతు-స్వతః మండనాస్యములు, ద్వంద్వం బిస్సి మర్త్యాళిన

గ్గలమా నాకని యుబ్బునిహుళతుల స్థర్వాన గన్గించు ది

ప్యలశౌర్యానకు మిచ్చుకొ ల్లగుదశాస్థ్యం డాజిరంగంబు వై

రుల నాత్మీయుల సొంకులాస్త్రసమరికూరంబుగాఁ జేసెడికొ॥

31

హే:- (కొంత కముతో) రత్నచూడా ! అటు దక్షిణముగాఁ జూడుము !

ఉ॥ ఆన నగస్త్వఁడీ న్నైఱుగ నాఁగుట గొగ్గిటి యైనవింధ్య నె
త్తాని శిఖాళి సేతుసువధంబునకు స్తగవంట నొందుచో
వానిని వెచుక్రోతిగమి, వచ్చుదశానను జూచుకొతుకం
బూని, ద్రుతాన డగ్గటి, సముద్గతభీతిఁ బలాయనించెడిక ॥ 32

రః—(చూచి, హర్షముతో) అదియేమంత విడ్డూర మిటుకనుము !

శా॥ రక్షసైన్యముపైనిఁ జందనతరుగ్రామంబుల న్వానరు
ల్లక్ష స్తందడినేయఁ దద్గతమహోగ్రవ్యాళరాజంబు లా
పక్షంబం దురగాస్త్రభూతభుజగప్రాయంబులై కిన్మఱో
దీక్ష ద్వానవదేహయష్టులను బంధించు వ్హటాత్ఫుత్ఫుతిక ॥ 33

హేః—ఇచట నింకొకవంత !

చ॥ వలచితి ని న్నటంచు బలవంత మొనర్చు నరాదుపూన్నికి
న్తోలఁగి సుమప్రపూర మగుదోయిలిఁ జిమ్మదు వానిపై నిలిం
పలలన, యార ! వానరులు వైచినవృక్షహతి న్గతించుదై
త్యులపయిఁ దత్సుమప్రతతు లుంచుచుఁ గొగిలి గారవించెడిక ॥ 34

రః—(తడవు పరికించి)

చ॥ తమతనుదీ ప్తిచేఁ బవలు తద్దయు దీర్ఘ మొనర్చువానరో
త్తములను నీలరాక్షసవితాన మకాండతమస్పిసినమా
కృమణ మన న్పడఁ స్త్రబలకప్యనలోపరి దైత్యధూమచం
కృమణవిజృంభణం బనఁగ రాజుచునున్నచి చూడు మదైనక ॥ 35

హేః—(నగుచు) మిత్రమా !

శా॥ చెట్లై శస్త్రములయ్యు నీకపికులశ్రేష్ఠు ల్పొరిం గూర్చు ని
క్కట్ల నైల్ప నశకక్య, మట్లుకను ! మాకాశాంతరా లన్నపె
చ్చెట్లై గ్గెత్తత్తత్తు ల్విరిబడఁ నిండంజేయఁగాలేక న
ట్లై న్నెర్పిడుని దశాననుని మాద్యత్కీర్తిసందోహముల్ ॥ 36

రః—(సంప్రథమముతో) అయ్యయో ! అట నెంతదారుణస్థితి దాప
రించినది !

ఉ॥ క్రోధోదాహు లే విసరుకొండల దైత్యులు పిండిఁజేయ సం
పాతిలుపెన్న నుల్కలక్రమంపు దశాస్యరుమాట్టహాసవి

దోష్ఠితవహ్నిలో మెఱపుతోవ నిగుడ్చుశరాళి రావణా

భ్యాతపయోద మంధతమ మంతట నించుచు దాఁటె నింగికి॥ 37

హే:- (క్షణమునిదానించి, చూచి) ఓహో! ష్టుదులనేకులు కలిసినచో నెంతటిఘటకు నైన వంతలన్బాల్పటచు టాకవితకాదు. ఎందులకనిన వినుము!

ఉ॥ దర్శవుదిక్కు-తేనుఁగు మదంపుఁబ్రవృష్టి కవగ్రహంబులై యేర్పడు కన్ను తారకల నిట్టటుత్రిప్పుచు దిగ్విదిక్కుఁ గ న్నార్పక, అట్టుసాచుచు దశాస్యుఁడు కన్దోన, సేతుస్పృష్టికి స్థూర్పనిఁగొండలూని స్లవగు ల్వడిదాటెద రుత్తరాశకు॥ 38

ర:- (విషాదమున) అమ్మా! కఠినతర మైనయావదయే వాటిల్లునట్టు లున్నది! దయారహితము లగుకృపాణములచే బగతురొమ్ములు పగిలి నెత్తురులు ప్రానహించునపుడెల్ల సంతోషాతిశయంబున బుల కించుచుండు కపోలాళిఁ దమదెబ్బలచే నెడతెగక వడిపోవువిరోధి సైనికుల నెత్తురు పేర్లచే నపారముగఁ బెరుగు వీరపానగోష్ఠీమహోత్స వమున నెల్లడం దామయై యీరక్కను లెల్లు స్లవంగ సేనాధిపతుల మీదికిం దుముకుచున్నారో!

హే:- (ఆనందమున) మిత్రమా! దుఃఖ మిం కేటికోయి! ఇదిగో!

గీ॥ అలదశకంఠ శరపీడ కాఁగలేక

తోకలాడించుచు న్బారిపోక నెన్ను

కపుల నోదార్చి ధైర్యంబుఁ గఱపి వైరి

నెదురుచున్నాఁడులే! వానరేశ్వరుండు॥

39

క:- (చూచి, హాసభేదాద్భుతముగ)

ఉ॥ ఏసెను గొప్పచెట్టుఁ బ్రసవేశ్వరుఁ డస్త్రముగా, దశాస్యవ ష్టోఽశమపీఠ దాఁకె నది, యీపెనుటాపడి చిచ్చునం దదే మాసె; సయారే! పెద్దగిరి మంతున వానరనాథుఁ డేయ రా కానులరేఁడు చేతఁచినుకఁ దననీటనె పిండమై చెడె॥ 40

హే:- (నవ్వి) సఖుఁడా! దశకంఠునంతవాని కిదియొక గొప్పపనియా?

శా॥ ఆకైలాసమునే యెటు స్థరణి కేయంతున లేకుండఁ బె న్విక న్నీకఁడె మున్ను రావణుఁడు! తద్విచ్చిత్తినే కాదాకో

శ్రీకంఠుండటఁ దాండవించుటకుఁ గా ల్చిందించి చిందించకే
 రేకెత్తు స్థలనంబు లన్యగిరులకా రెట్టించు నుదేకతకా ॥ 41
 కొంచెము విచారించినచో

గీ॥ కపివరుఁడు శస్త్రముగ నేయుకడిదిచెట్టు
 పడియె బిసకాండమృదుత రావణునురానఁ
 దగ్ధతనుమాళి నాసుమధన్వి పెలుచ
 మోచె సీతావియోగప్రముగ్ధు నతని॥ 42

౩:- (నవ్వి) సఖుండ! రావణుంగురించి కొల యేమిచెప్పఁగలము?
 మహాసత్వసమేతుఁడునుమా!

ఉ॥ వేల్చిన యాత్మశీర్షములు పేలి వెలిశ్చడ దేలుమోముల
 నొల్చిన దేవతాలిపిని మున్నె యెఱుంగఁడె రాముగాధి, లోఁ
 దాల్చెనే భీతి! హెచ్చుతమి ధాతను గొల్చెనెకాని; వీరుల
 న్నేల్చినయట్టి వీరనరు గిట్ట కెదుర్కొనువాఁ డెవం డిలన్? 43
 మిత్రమా! అటు చూడుము! చూడుము! భయానక మైనయద్భుత
 విషయము!

గీ॥ విశిఖతతిచేతఁ గొండలు పిండిగాఁగఁ
 దోమరాదులచేఁ దరు ల్తునిఁగిపడగ
 రజనిచరనాధునకు కపిరాజునకును
 చేఁజఱచు సంకులమహాః చెలఁగెఁ బొలిగ॥

వెప్పి డిదిగో:

చ॥ కరుపతిపాదఘట్టనల ఘాతల నూపిరియాడమి న్నశం
 బు పెలుచనుబ్బ హారమణిపుంజము తెల్సి పడ న్నణాళి ర
 త్నపెత్తనభీతిచే భుజగనాధుఁడు, కర్ణము లుండమి న్నిరా
 ల్నిపుణతమైఁ గదించి ధరణి న్దల లన్నియువంగ మోసెడికా॥
 ౪:- (విస్మాదముతో) అరరే! జాహుయంత్రముచే సుగ్రీవుం బీడిఁ
 దశక్రీవుం డేమోయనుచున్నాఁడు.

గీ॥ ఓరిశాఖామృగుండ! నీనియుద్ధగతుల
 మిగుల డస్పితకాఁబోలు వగవఁబోకు?

దొరకులే! నాదుభుజవనాందోళమందు

నులభముగ నీకుఁ దగుమేలుఁ గొలుపుఫలము॥ 46

ర:- (హర్షముతో) మిత్రమా! ఉపాయములమెలకువమేలిమిచే దనను
దా వదిలించుకొని వగతుని యెత్తిపొడుపులచే నులుకుఁగొను
హృదయముతో వానరేంద్రుఁడు హృగయంగమ మగును త్తరమునే
యిచ్చుచునుము!

ఉ॥ పట్టదశంబుఁ గోయఁబది ప్రౌఢకరంబు లెసంగియు స్థల
ల్లాట్టి తొకొక్కటే, కొనకుఁ గొట్టవుగా తుదిదాని!, నిప్పుడే
స్వట్టి పెదింటి నాదువదివాడినఖంబుల నొక్కమాటుగా
నెట్టనఁ ద్రుఁతు!, నేనుసుఖనే యెప్పుడే, వృడవంగనేలరా? ॥ 47
అదియునుంగాక, ఓరీ! రాక్షస!

గీ॥ రావణవధాంత మాప్రికరణమునందు
సూత్రధారుఁడు రాఘవసూనుఁ డైనఁ
బారిపార్శ్వకుండను నేనెలేర! సుఫల
బీజభావుకామృతభుజప్రీతి కిదిర! ॥ 48

ఇటులు దానవునంతరంగం బుచ్చిపోనాడి యొక్కయెగురున నిర్గమించి
రావణశిరంబు లదర బొడువ రధధ్వజదండంబు నూతఁగొని దశవద
నుం డెట్టకేలకు న్దేటుకొనుచున్నాఁడు

హే:- (అంతటంగలయంగని యానందమున) నెచ్చెటి! ఈచుట్టు జూడుము!

ఉ॥ కల్పసుమాళి రావణునికైఁ జనఁ జిక్కినవాని మాలగా
సల్పి దశాస్యశ్రీతి మును చాటుగ సింద్రుసిగ ని్పిగించునా
వేల్పులమాల కార్లసురివీరు దొనంగుల కాదినూచిగాఁ
గొల్పు తలంటుచే భయముక్రంగ విమానపథాళిఁ గేరెడిక ॥ 49

(వివాదముతో) కేటుకొనదశకంఠునిచేఁ గొట్టంబడి మూర్ఛిల్లిననుగ్రీ
పుని హనుమంతుఁడు నీలుఁడునోదార్పుమాటలతో వేఱొకచోటికిం
గొంపోవుచున్నారు!

ర:- చెలికాఁడా! యుద్ధమందునతొలితాఁకున మహావీరు లనేకపర్యాయము
లోడుచుందురు, గెలుచుచుందురు. ఆమాత్రమునకుఁ జింత
యేల?

పే:- (ఇంకొకచోఁబరికించి) నీయదృష్టము నీకుఁ జెప్పునే చేకూర్చుచున్నది. ఇపు డిటు కెవరు వచ్చుచున్నారనుకొందువు?

మ॥ ధృతిమై గౌళికుఁగొల్చి నేర్చుకొనియె ద్వివ్యావృత్తమంత్రంబుల,
 నృతియై భార్గవుతోడ డీకొనియె బోర, స్వీరభాగీణబా
 హుతతి న్నానుకులైక కేతు వగుచు న్యోధస్తుతుం డైనవాఁ
 డతికౌతూహలియాచు విల్గనినవాఁడై రామభద్రుం డడదే!॥ 50

ర:- (సంతసమున రాముంజూచి రావణునుద్దేశించి) అహో! రాక్షసరాజ!

ఉ॥ బాలుఁడుగాఁ ద్రిశూలివిలు భగ్న మొనర్చి. భుజోష్ఠ జెమ్మట
 స్తోలి మనోహరార్జవము దూఱిచె భార్గవమాని, కిప్పు డి
 య్యాలమునందుఁ దారిసిలె నన్యము లెయ్యవిమాని నిన్ను న
 వ్వాల్సనమానుగాఁ గెడప! వహ్వరె! యెంతటిభన్యజీవిరో!॥ 51

పే:- (కాతుకమున) నెచ్చెలీ! కొంచెము నిశ్శబ్దముగ నుండుము! రావణుఁ డేమనునో విందము.

ర:- (చెవియొగ్గి) ఏమియిది? రావణుం డిట్లుపలుకుచున్నాఁడు? “ఓరీ! క్షత్రియబాలకా! బాగు! బాగు!

చ॥ హరగిరి నెత్తి దింపిక బలాఘ్నన కాముదివి ల్లడెంత? శం
 కః నరభక్తి సీతపయిన స్థలభ్రాంతియు పీడి మాణి
 వ్విటువ; నికెంతకాలమొ యుపేక్ష నినుకొ త్తమఁ గావఁబోవు ది
 క్కరిమదవారకాస్మదురుకాండశిఖ! ల్కను నీవన స్తుటికొ॥ 52

పే:- (విస్మయముతో) ఔరా! త్రిజగంబులనేని గడిపఱకగఁ జూచు
వీనియహంభావాధిక్య మిప్పటికిఁ గూడ నట్లేయున్నదియై!

ర:- (విస్మయమున) చెలికాండ! ఇంతమాత్రమునకే నీవు విస్మయము నొందుచున్నాడవా?

చ॥ ఒకతలముత్రమే మిగిలియుండినవీనికి నర్థనారిగా
 సకలమునందు శంకరుడై నిల్చిన, వీనిమదంబుచూప, గౌ
 రికయ మున్నకా ల్పిడిచి హ్రీఁగొన కుబ్బున దక్షిణంపుఁగా
 లుకలకే దిండిమీ న్నడఁడటోయి! హరుండును వింతఁ జూడఁగలె॥

(పైకేజూచివితర్కముతో) బలే ! భగవానుఁ డగువాసపునితేరు
వలెనున్నది ! దాశరథిఁ దడియుచున్నది !

హే:- (చూచి, సంబరమున) నెచ్చెలీ ! నిజముగా నదియే నోయీ
యిది ! చూడుము ! ఇంద్రువేగన్నులకు సగివడునట్లుమర్చబడిన
రంధ్రములే నెమిలిపురికన్నులుగ నగవడఁజేయుకవచముతో సతఁడే
మాతలి ! (కొంచె మభివర్ణనాదృష్టి నరసి)

శా॥ పైనఁ న్నృక్కలఁ దేరుచప్పరమున న్బద్ధంబు లౌచాల్పుర
త్ననేకంబుల యున్ని వేతరబడి న్వాస్యించు బింబాళి నా
లోన న్దోచెడి నింద్రుని ల్లుచిత మాలోచించి మేలున్నార్తి నౌ
రా ! నిడుంబనఁ జూపె వజ్ర. కసిమర్పాదవ్యభింభింప గణ ॥ 54
(చెవియొగ్గి) రావణప్రతీహరికాఁబో లెద్దియో యనుచున్న
వాఁడు ? “ఓరీ ! ఇంద్రసారథీ !

శా॥ ఆదేవాసురసైన్యబాహుళికరవ్యాప్తోరుకంఘానిశం
బీదైత్యేంద్రభిషక్కుఁ పల్లడంచూడఁదే నీపనిం బట్టమిన్
న్నీదర్పంబటరా ! యిదెల్లఁ? దొడుగు న్నే రైచుచున్నాఁడ, న
బోబ్బి ! దీనార్భకుఁ జేప్పి ! ద్రోహి ! గతు లేమో యింకనీస్వామికన్ ॥
ర:- (వినుటనభినయించి) రామభద్రుఁ డెమియనునో ? (విని) వింటివా ?
“యథారాజా తథావ్రజాః” అనులోకోక్తి నిజమెనుచూ ! కావు
ననే తమతేసి మూలచ్ఛేదనముల నొనర్చుదుర్ణయములఁ బొగడు
కొనుచు దుస్త్వినీతు లగుచున్నారు.

హే:- రావణుఁ డెమిచెప్పనో దీనికి ? (నింగికిసేనులద్రిప్పు) “ఓరీ ! అగణ్య
ముల నుండుతాపసఖిలుడవు. నీ కేమి జెలునుచురా సయానయ
ములు ?

శా॥ ఓపసవానికొప మహోష్ణము చేటనుకల్లు నాసము
క్షేపిసయింద్రతామసమె చిందెను వేగనులూర్చునశ్రుతఁ,
ఓపి త్రిలోక తేతలయియుండి సయానయమాళి దిక్షుకన్
బా) పగునామదీయభుజపంజర ముండ సనాశ్య మున్నదే ? ॥ 55

ర:- (నగుచుచెవియొగ్గి) రామభద్రుఁడప్రతివచన మదిన్ ! “ఓరీ ! రాక్షసి
పుత్రా !

మ॥ భుజశక్తి స్తనుముజ్జగంబుసిరి యెప్పు న్నికెయకా నంటయే
నిజమైన నిశ్చయ నేల కొట్టినతల ల్నివట్లుయూచించితో ?
అజపాత్రప్రభవుండవే ! సృజనజేయన్నేరవే ? యిప్పుడ
భుజసంఘంబె యెసంగునంటివి యగుంబో తెల్ల మావీర్యము॥ 57
పే॥—(వినునట్లుండి) రావణు డేమనునో ! “ఓకీ ! నాచనిసుగా !
నీముత్రాత యగుననరణ్యునకు మున్ను తెల్లము కానేయెనది. నీకి
ప్పుడు బహుళముగాఁ దెలియఁగలదు॥

ర॥—(వినినగుచు)ఎట్లుండునో రామభద్రు ప్రతివచనము ! విను మదిగో !

ఉ॥ ఈవనరణ్య నాజి వధియించితి వంటకుఁ జింతలేదు, యు
ద్ధావని గెల్పుఁజూపు మగలం దవమానమె ? దానికేమి ? ము
గ్ధావున హైహయండు నిగళంబుల ని న్దైతనుంప పీనభి
క్షావిధిగాఁ బులస్త్యుఁ డడుగజ్జనుట ల్వ్యధ బిట్టుకూర్చెడి॥ 58
పే॥—(విని) రావణప్రత్యుత్తర మెట్లో ? “ఏమిరా ! క్షత్రియ
వటువా ? వాఁగుబోతా ! ఏమిసీయపూర్వశిల్పము ? రాక్షసేంద్రుని
చరిత్రాచంద్రమండలముననే మలినముల జ్ఞైక్కెదవా ? ఇంక సీవుం
డవు !” (సంధ్రమమునఁజూచి) అరరే ! మంజోదరీభర్త అప్పుడే
మొదలుపెట్టినేపెట్టినాఁడు శరసహస్రప్రయోగమున దినము న్నది
నంబు నొనర్చుట.

ర॥—మిథిలాకుమారీభర్తయుఁ బ్రతిప్రయోగముల సాగించినాఁడులే
(నవ్వి)

స॥ రామభద్రుండు పనుపుశరములవలన
నకకఁబడినట్టి రావణనారసముల
ములుకు లున్నముండటినగా ల్కుండుపడఁగఁ
బడినదియింకెలనగము లావెనుక రాలు॥

59

మ॥—యు,

క॥ ఇమిసంఘము న్దెండాల
స్వయంబుగఁజలపైని, సూతనరుపై, మఱియు
స్వయంబులపై విడువని
తెలుచున రఘుపంశవరు పత్రతము లాడు॥

60

హే:—(భయమున) అయ్యయ్యో!

ఆ॥ మిన్ను నెల్ల నాక్రమించి చీకటిఁగూర్చు
రావణీయపటుశరవ్రష్టప్తే
రాముఁ డెక్కియున్న రథరాజ మైంద్రీముద్దు
పొడయె కానరాక మునిఁగిపోయె॥

61

(చాలసేపుచూచివిస్మయమున) మిత్రీమా!

గీ॥ బహువిధము లగుభాణప్రపంచములను
బహువిధవిశేషభాణప్రపంచగరిమ
వీరు ప్రతిహతిఁ గూర్చుచున్నారు పోర
హెచ్చుఁ గుం దొక్కయింత యెందేని లేక॥

62

ర:—సఖా! సత్యమే! కాని,

క॥ ఇరువదిచేతుల రాత్రిం
చరుకృతి నిరుచేత రామచంద్రుఁ డొనర్చున్
సరి యని సగటున, దోచిన
నరవరుపనితనము దశగుణం బనవలదే॥

63

హే:—(నవ్వి) నెచ్చెలీ!

క॥ ఇరువదిచేతులతా నీ
యిరుచేతులబాలు నరుని నెదిరెనయేనికొ
నరభోజనుఁ డగుదశకం
ధరుఁడు తొలగనట్టివాఁడె ద్వంద్వాని మిత్రీ॥

64

(దుఃఖభయముల)

గీ॥ కడిదిచేవలఁ డెక్కెపుస్తడను వెలయు
లాంఛన మృగుమాయూరసింఛ మింద్రు
నరదముననుండి యర్థచంద్రాంబకమునఁ
బటుమదోద్వేగరావణుం డెటుల నతికె॥

65

ర:—(సంతసమున) సఖుఁడా! కనుము! కనుము! రామభద్రదురణకేళి!

మ॥ పడెనే కేతన మన్నెలజ్జ రుషం బెంపంగా విజృంభించు రా
మఁడె 7 లొన్నందుట నిక్కమంచు దిగిభంబు లెన్నదాసారము

బ్రజ్జీ గూర్ప, స్మరభించు వాయువులు రెచ్చంగా, శచీబాష్పము
ల్బుడుంగ, నైత్యులఱి, నదీశుతలకాపు బ్రుంబంగ, నేసె నైలలో॥ 66

పే:- (భేదాద్భుతమున) కిరీటపతనావమానము నోర్వలేనిరాక్షసరా
జెట్లు పంభీపాతముగా శరవృష్టి గుఱియుచున్నాఁడో!

క॥ అగరే ! తొలుతెటిజన్మ

బరిచిత్రమై సీతబిగువుపాలిండ్లకు ని

బ్బుమైనసాక్షి కాస్తుభ

మొఱిసెడి రఘురాము నెదనె యొకతూపు పడె॥ 67

(చక్కగఁజూచిభేదమున)

ఉ॥ ఎవ్వరినామమే జగతి నెల్లవ్రణంబులఁ దీర్పఁజాలునో
యవ్వసువంశ్య రామునుర, మద్దెర ! నాటిన దొక్కఁగాణమే
జ్జివ్వన వేయిగాయములఁ జిమ్మెడి రక్తము ! లిందుగ్రవర్తమం
దనెడవేయితూలుల, దశానను శస్త్రవిశేష మట్లన॥ 68

ర:- (సంబరమున) రాఘవునితన మేమియనదా ! కనుము !

చ॥ పరమపవిత్ర సీతకుచపత్రము మాయఁ గవుంగిలింపఁ ద
త్తిజపడువాసి రావణునెద న్మును పిండగజంబు దంతము
లొచ్చఁబడ నాల్గుకాయలుగఁ జొప్పడుగుర్తుల మధ్యమందుఁ గ్ర
చ్చు. రఘురామునిము పనందుగఁ దూతఁ గనుంగొనన్లడే !

పే:- (చెవికొగ్గివిస్మయమున) ఎడమపదిచేతులలో నొకదానితోడనే
శచ్చరముం బ్రకటించి రావణుఁ డేమియో యనుచున్నాఁడు !
“ఒక్క ! మనుషపోతమా ! బాగు ! బాగు !

క॥ దాననాననవిద్యకుఁ

దానటర ! గమాప్తిలిపి సుదర్శన ? మదియే

యీనానాక్షమునఁ దుసఁగి

నానాభ్యుత్థిభూషణం బయ్యెఁజమి !

70

అట్టి నానాభ్యుత్థమంగూడ నెత్తురు గాఁజేసిన సీచేతిచుఱుకు
సురాసు పెద్దముల మించినది.

ర - అహహ ! విరోధ వాక్యముల బయలుగుచున్న గర్వాతిశయముచే
మిక్కిలేకొపమెక్క,

క॥ ఘనచంద్రహాసమే చే

సినప్రణముల కిణములనీ మాసిం చెడి హారా

లిని రావణగళముల రా

మునిమార్గణగణము లొక్కమొగిం బడుం గ నెదే॥

హే:- (చమత్కృతిగ) నెచ్చెలీ! చూడుము! సరిజోడైనవానిఁ
యుద్ధము లభించెంగదాయని రెట్టించిన మదోదేకమునఁ ద్రిభువ
ముల సంక్షోభింపఁజేయు దశగ్రీవునిచే నిరంతరాయముగఁ బ్రయ
గింపఁబడు శరజాలంబులే పంజరముగ వెలయ రామభద్రుఁ డం
సెంపుడుచిలుకవలె నైనాడు.

మ॥ భుజకేశీ నృడిదాటు రావణు ఐద్రోహాతల స్త్రుంగి లే
చు జగచ్ఛాలన పూళిత్నములరోచు ల్మెప్పుచందంబులై
నిజ మానాగధరక్షణంబై తమము న్నెండి న్నట్రుంగునొసక
బ్రజ లార్తింబడ రోజుచుండవలయు న్నాతాళశేషేంద్రుడు॥ 7

ర:- (భయముతోనరసి) నెయ్యిండా! అది యట్లేయనెఱుచుచున్నయది
చ॥ అనురుని దాఁట్లపెన్పుల కల్పిజలం బెగయంగఁ దోచుపె
న్మొనఘల నీటియేనుగులఁ బోంగ దిక్కను లేగ భూభరం
బునకల మొక్కశేషుపయి మొగ్గిని గుడ్డగునంగయప్పిచే
ముసరువళు, ల్పణాళిపన బోఁ జెనులావయి మోసెడి స్థం॥ 7
(పైకిజూచి) విమానము లి బనలుం బర్వెత్తుచున్న నెంద
వలననో!

హే:- (చమత్కారసహితముగ) అహా! మహావీరుల ద్వంద్వయుద్ధమ
త్రిభువనభయంకరముగఁ దేలుచున్నయది!

గీ॥ అహహ! కాశికద త్రిదివ్యాస్త్రవిద్య

ధ్యాన మొనరించుచున్నాడు తుణికులుండు

దేవతారాతి బ్రహ్మోపదిష్టమైన

శస్త్రవిద్యను గోరెడి జ్ఞప్తి గొనఁగ॥

7.

కావున, మనమును దఱిఁజేసుకొందము! (అంతటంజూచి)
మిత్రమా! సకలభువనసంక్షోభ మగునట్లున్నది. రామరావణు
సంకులసమర మెటు సందీక సాగుచును దియో కనుఁగొనుము

చీకటియలుగు, సూర్యాస్త్రమునఁ జెడ, సూర్యాస్త్రము రాహవీ
యాంబకమున, నియ్యది వైష్ణవసాయకమునను, వైష్ణవంబు పొప్పకే
తమున, నియ్యది ఛాశుపతమున, ని ట్లాయూయస్త్రంబులు నాయూ
యస్త్రములచేఁ బ్రతిహతంబు లగుచున్నయవి.

౨:—నేస్తుఁడా ! ప్రయోగించుటలో నుపసంహరించుకొనుటలోఁగూడ
హెచ్చులొచ్చులు గమనింపఁబడఁజాలకున్నయవి. రాముఁడో
గెలువవలయు ననువట్టుదలతోడనే ప్రయోగించుచున్నాఁడుగదా !
అటురావఁబుండో రాముం బిలుకుమార్చుతెగువతోడనే విసరు
టగవడుచున్నదిగదా ! కాని, యుధయూస్త్రాధిష్ఠాన దేవతలలో
నీయుక్తోపములు కనుపించుటలేదే !

గీ॥ రావణశరాధిదైవము ల్రాముపైని
స్నేహభరమున మృదురీతిఁ జేరుచుండ
రామభద్రాస్త్రదేవత ల్రాక్షసేంద్రు
భీతిచే నల్లన న్నమిపించు నతని॥

75

(తెరలో)

ప॥ ఒకతలఁ గోయ దానప్రభ లున్నశిరంబులఁ జేరుచున్న వొ
క్కొకఁడెయిఁ గోయఁ దద్రథిమ మున్నకరంబులఁ జేరుచున్నదో
పిక సమునందనుం డిటులు బిట్టు శిరాలుఁ గరాలుఁ ద్రొంచువో
సకఁ దెగకున్న వే మొదటియేవును మించి వరాక్రమించెడిన్ ॥ 76

ఇరువురు:—(సంశోషరోమాంచము లడర విని) అహో ! ఇట్టిశబ్దజ్ఞాన
ప్రసర్తకముచే నెనరయా నకలలోకక్రోతానందంబు సమకూర్చు
పుణ్యత్కలు ? (తెరలో) కలకలము.

ఇరువురు:—(భయాద్భుతములతో) అమృత్యో! ఏమి యీప్రచండ
శబ్దని ? మాయానాసింహుం డైననారాయణదేవు కఠినకంఠకాహల
బ్రహ్మహాలముతోఁ దుల్యమై యిట్టి యకాలముననే బ్రహ్మాండ
భాండమునే సటాపంచలుగఁ బగల్గుచట్లు పొడముచున్నది !

ఉ॥ ఉగ్రహాలాహలము నొండొకమాటు గ్రసించి యుద్ధతిన్
వ్యగ్రమహోగ్రవృత్తిఁ గొను భైరవమూర్తి యజాండభాండన

మృగటచున్నవత్కహాకహార్హకరియా? యని బ్రహ్మకైచ్చవోఁ
బ్రాగ్రముసన్ గ్రమక్రమవినిగ్ధతరావము చేగె నెద్దియో! 77.
(తెడలూ)

మ॥ అహిమర్త్యమగలోకగీకరిం దివ్యాస్త్రాధి బోర్కొల్చి కా
ణహతి ద్రోసి నభంబు తొచ్చుతలల న్న వ్యాయు లేకాదశ
స్పృహ జేర్చ న్మరయోగపీఠక సమాకృష్టజదివ్యాస్త్రస
న్నహ నైత్త్యామంబు శ్రోయ రావణకంఠం భావియ్యన్బడన్॥
ఇరువురు:- (సంతోషసంభ్రములై చూచి విస్మయముతో)

ర:-సంగడిఁడా! కనుము! కనుము! గ్రహించమంతయు సంతరించు
సమయమందలి ధియంకగప్రసియాగ్నిహోత్రజ్వాలాకలాపముల్లు
పింజరితము లగురావ నతలలు

హే:- (త్వరతో సమీపించి క్రిందికజూచిజాలిపోఁ గూడినవిషాదాద్భుతి
ములతో) అక్కటా! మహావీరుండ నగునోలంకేశ్వరా! కడతే
టిలివా!

కా॥ మజ్జైరావణనాగకుంభతలము స్పర్శించువోఁ బిందు మే
ల్లుతెంబు లొని పెక్కులోకవిజయంబు ల్లావ్యము ధూర్పవే!
సత్త స్మించుభజాళి నాకనలినాస్యగండకాశ్శీర్షప
త్రాత్తశీల హరింపవే! చనితె! యంత్యం బందు మస్మన్నతిన్!
(ఎన్నికతోఁజూచి) మిత్రమా! రత్నచూడా!

మ॥ కడుఁ బర్రొదశకం మొండె మహామౌగ్గి న్దానిభారానకే
సదుమ ద్దొప్పగ నేలక్రంగఁగఁ గ్రమాన మ్మొగ్గ ట్టెంతోపై
కొడయ న్జూడుమి! యర్థకుండలితదేహం డోచుశేషండు వే
పడగ ల్నిక్కఁగఁజేసి తోట్రసఁగ భూభాండం బెటు లోర్మయునో!

ర:-నెయ్యఁడ! ఈరావాని శరీరమొక్కటేకాదోయి యిట్లతిశయ
మైనది వానిచ్చేట్లన్నియు సంతియ తెలియదా!

మ॥ మను లోకా గ్గెలువ స్పృయల్వెడలు నిమ్నార్ధస్య పాదాహతిక
బెనుకొండ ల్పలియింప నమొద్దలిరా ల్బిట్టండ్లొం దాకిమో
సిన సదీనుస్వహారత్నములతో, సిబ్బందిశీతిక బెనం
గినమేన్దం ముతో సహింద్రుఁడు ధరన్ గ్లేశంబుతో మోయఁడే॥ 81

ఇప్పుడా; ప్రాణములుగూడఁ బోవుటచే మిగులబరువెక్కిన రావణుని బొందికట్టై నిజముగా మోయశక్యముకానిదే.

హే:- ఇంకొకవైపు దృష్టిసారించి అబ్బా! శోకవైక్లబ్యముతో, దశ కంఠకబంధము దెసకు వచ్చుమందోదరిని రాక్షసవనిత లెట్లవలికిం గొంపోవుచున్నారో! (నింగికిప్పినిడి) ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! చపలు లగు కోరితిమూఁకలు కొంటెతనాన వెక్కిరింపఁ గరుణకాకుస్వరం బునఁగాతరభావంబు గడలెక్క నేడ్చుచు నేమియోయనుచున్నది, యీమహావీరాగ్రణి యగురావణుని పట్టమహిషి యగువరవర్ణిని!

శా|| ఓలంకేశ! సతీత్వభంగ మెదిలే కోనాథ! ఆప్యాయతః
నీలావణ్యపుమోముల న్పదిటి నేనే ముద్దుల ద్వేల్చఁ బె
న్నాభి! నీ కరవింశతి నొప్పదువుచు “న్నా గాస్యకుంభస్థము
క్తాభు వీని కొకపేట” నావె! నిదురా! ఆముద్దుఁ జెల్లింపవా!|| 82

ర:- (దుఃఖమున) మిత్రమా! ఇది కనుటకు వినుటకైన దుర్భర మయ్యెడి. విరోధులయందైన సత్యతదుఃఖమునూడ హృదయ మర్కము లూఱకప్రేలకుండునా! (వితర్కమున) అయ్యో! కాలు నకుఁ జేయలేనిది యని యొక్కఁటేనిగలదా?

గీ|| పూజ లిడఁదగువేల్పుగుంపులను గలిసి
బందిఁ బడినమందారాల ప్రసవతతుల
నుబుకు మకరంద మల్లమందోదింప
దముల దువ్వలతోడఁ గర్దమముగాదె!!

అట్టిమందోదరికిం గూడ నిట్టిదశపట్టవలయునా?

(తెరలో)

మ|| చనుచున్నా ర్వనదేవత ల్లివిజన్మక్షా ల్లొంచు నానందనం
బునకు, నాస్సూరి వేల్పులాయమునకు న్నుత్తైంచు నుచ్చైశ్రవం
బును, స్వప్రీతిల విభీషణుచు లొప్పురావమచు ల్బంది మా
న్పించి, వారం గిన లేక వాసవండు వాల్చె న్నోము లజ్జాభృతికా!

ర:- (నందమున) నెచ్చెలీ! పదవోయాపద! లంకేశ్వరుని కారాగృహ ములలోఁ జాలకాలమునుంచి పడియున్నబంధుగుల నందఱం జూడఁ గలము

(ఇరువురం బరిక్రమించి—చూచి—హర్షముతో—నొండొరలో)
 సఖుడా! కనుము! కనుము! యుద్ధమునఁ దగిలినదెబ్బలతోఁ దబ్బిబ్బు
 లగుచున్న వానరుల గొండముచ్చులఁ గోలాంగూలముల, నెలుఁగు
 బంట్ల నొక్క-చోఁ జేర్చి తేర్ప సుగ్రీవునింబంపి, విల్లులక్ష్యణున కంది
 చ్చినవాడై విభీషణుని కైదండతో, విజయలక్ష్మిచేకూటుటచే
 నెంతయేని నుబుకు రమణీయత వెలుఁగు చున్న రామభద్రుడడుగో!
 శా॥ ఆపౌలస్త్యుని శక్తిఘాత నురమం దెగాయపు న్దాయలన్
 మోపౌలజ్ఞ శమింప, దేవవనిత ల్పుష్పాళి వర్షింప, లం
 కాపట్టంబు విభీషణుండె కనునుత్కర్షన్ బులస్త్యుండునే
 నే పొందన్, మనరామభద్రుఁ డదె లోకై కాభ రాజిల్లెడిన్॥

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇ ది ఆ ర న యం క ము

శ్రీ మ ద న ర రా ఘ వ ము

సప్తమాంకము

(తెరలో)

ఉ॥ శ్రీరఘవంశకర్త, నిశఁ జీకటిచే గడుమూర్ఛ ముజ్జగా
 లూరుకునొందఁ దెల్వినొనగూడుచువె, జ్ఞదయించి, దిక్పతు
 లేచ్చరఁ, బురస్థితి న్వలయ, సీత పరాంగణవాసభాషణాం
 గారము నిష్పగుండమునఁ గల్పి పవిత్రత్ర మీట వెల్వడే 1
 మఱియు,

మ॥ తనతేజోఽనలమం దొకొక్కఁడుగ దైత్యస్వాముల న్వల్పి, గొ
 బ్బన నాపై దశకంఠుమ స్తకతతి న్బుర్హాహుతి న్నల్పి, నిం
 డిన్వస్తి స్మరిపూర్తిగాంచి కడు బందిస్వీడి యేతెంచు సీ
 తను గన్గో, వగ సిగ్గు రేగ, జడత న్దట్టడెడి న్రాముడే॥ 2

క్రమముగా,

గీ॥ సరస సుగ్రీవుఁడును విభీషణుఁడు గొల్వఁ
 గెలన సీతయు లక్ష్మణుం డెలమి వెలయఁ
 బోవుఁ బుష్పకమునను రాముఁడు రవికుల
 వృత్తిమేధ్య కయోధ్యకు వేడ్కనిగుడ॥ 3

(సవేశము:— విమానారూఢులై సీతారామలక్ష్మణ సుగ్రీవవిభీషణులు)

మ:— (రామునితో) రామభద్రా!

చ॥ జలధి, దశాస్యకింకరత, జల్లుల నించు గృహోపకాననం
 బుల, నడే; లంక, క్రొంజిగురుమొత్తములక రఘురాము విక్రమం
 బులఁ దమిఁ జూచు!, నొక్కతలపోవ శతాక్షుల లెక్క వేయిక
 న్నుల శతమన్యుమోదము మనోహరమా దశకంఠు చావున॥ 4

రా:— దేవీ! విదేహతనయా! కనుంగొను మల్లసువేల్చిదివడమటను,
 లంకకుఁ దూర్పునంగూడ

ఉ॥ వానరదైత్యసంచయకబంధము లేగతి నిష్పడైన లో
 నానకు భీషణులఁ గన్పడునో! వెయి నెత్తురేరు లం

భోనిధి శ్రోత్తభార్యలుగఁ బొద్దునఁ బాటునా! వేలవేలుపుం
జానలు నూత్నవీరవరసంగతిఁ గాంచునా! నీకతంబుగఁ! 5.

మఱియు,

ఉ॥ తోజ్జల పశాళిరత్నములె శోఽపఁగఁ బాపపడింతు లుండుచో
సజ్జన గంధవృక్షములసంఘము లూడ్చిగ్రహించి వానరు
ల్బుజ్జన మింటఁబర్చునెడ, మూఁగిన రావణియిర్లుటమ్ముపె
న్బిజ్జనఁ గ్రమ్ముచీడలుల వెల్లె మిఁగురులట్టు లమ్మఁగుల్ ॥ 6

సీ:- ఈసీతకై యిచటనేకాఁబోలు మీకు భుజగపాశబంధనము కలిగినది?
రా:- అవును మిథిలాకుమారి! అవును

సీ॥ నాగతతినెల్ల నమలి యానల్లఁద్రావి
కటకటన పశాళిరత్నసంఘముల నుమిసి
భుజగబంధవిమోచనంబును బొనర్చె
మాకు నవు డొక్కత్రుటి గరుత్మంతుఁ డిచట 7

(వీరత్కించి:- ఎలనగవున) ఈపాముజాతిసితి లోకసామాన్యమున కెంత
విరుద్ధముగ నున్నది?

చ॥ అవయవ మొక్కటేన విన నారయఁ? దిండెఁ రెండు నాల్కలా?
కవియ నురంబ? కాల్లెచటఁ గన్పడకుంటయ? ఉన్నయెన్నోవా
యవుల జున్నెప్రాణమునె యుగ్రుతిఁ గొంటయ? తల్లి సాధుక
ద్రువ! కనునీదు కాన్పు లింకఁ దోచుటయేనియు నీప్రశంబెకా! 8
(ఎల్లరు సవ్యదురు)

సీ:- (స్నేహస్మితముగఁ లక్ష్మిఁగుంజూచి రామునితో) నాథా! లక్ష్మి
ఁగుని విలక్షణికికి స్థానభూత మైనక్షేత్ర మెటనున్నదో?

రా:- (అనందోహంచమున) దేవీ! మిథిలీ! నాకుడిచేతికి నూటిగ
నున్ననువోద్రాప్రాంతభూమిం గనుము! ఇఁగుమనసేనలకునటుదను
జవాహినులకు నేకైకమైన అనంగోల్పు లక్ష్మిమేఘనానుల కచ
టనే ద్వంద్వయుద్ధము జరిగెను.

సీ:- ఆర్యపుత్రా! మగపైఠానిల ప్రమాత్తేయముచే గగుర్పాటుతో
వెడలుచుంటజలముచే చితాగ్నికే ప్రవముగ శమనము నుద్దీప

ముంగలిగించుచు నెవరో నిశాచరవనిత లనుగమనవిధిం దీర్చు
కొనుచున్నవారు. ఆదిక్కుననేనా?

రా:- అవును. జానకి! అవును అదియే లక్ష్మణుని వీరలక్ష్మి వరించిన
వివాహమటవము మఱియు, నచ్చటనే

గీ॥ మూర్ఖ మునిగినలక్ష్మణు ముంపుఁ దేర్పఁ

జాలు సంజీవిగిరి నిమిషమునఁదెచ్చి

కించల వదల్చి జగము దక్కించుకొనియె

వితమూర్ఖుని డగుహనూమంతుఁ డవుడు॥

9

సీ:- (స్మృతి నభినయించి అనురాగమున) నాథా! కిష్కింధాపతిస్కంధా
వారమున నేకవీరుఁ డనబోలుచునాంజనేయుఁ డెక్కడ నగుపడఁ
డేల!

రా:- దేవీ!

చ॥ దశవదనుండు కూలినపదంపడి భాస్కరబింబవర్తి యా
దశరథరాజు, నాదుపిత, తానె దయన్గనిపించి యానతీ
య, శుభతరాభిషేకసమయార్హవిధు ల్పమకూర్ప నేగె నీ
నిత రఘునాథకీర్తిపరిణీత కయోధ్య కసాధ్యవేగియై॥

(విమానవేగమున నటించి) ప్రియా! ఈమహాంబురాళి కంజలింబట్టుము

చ॥ హరియురమందు సుస్థిరతనందియు వీరభుజాంతరంబుల
నృజగెడిలక్ష్మియావనధిమధ్యమునందు జవించినట్టిదే!
హరు శిరసుండు మేలిమ్యుయ్యును లోకమలంకరించుచం
దురుఁడును వార్ధిమధ్యజనితుం డెనుమీ! కను మబ్బి మేలిమి! 11
(విమర్శతో)

మ॥ అయిన న్నాడనిలే సుధాప్రకృతి యీయంభోధిసీరంబు, విం
త యొకం జెనియులేదు దాన, సిరియు న్నాబిల్లియు, న్నెల్లప్పుగి
డ్డియు, ధన్వంతరి, కాస్తూభాదు లటఁ బుట్టెన్నాంగఁ, ద్రైలోక్యవి
స్మయమానాచ్యుతగాధకాజ! మహిమ స్పందంబు సామాన్యమే॥
హరియ న్నాదేవీ!

చ॥ పిల మెడ మోపుమే కనుచుఁ దక్కునదేహము కానరామిచే
నలినధివ్రంశంబునఁ దజ్జలజోపరిస్థితి

న్నిలిచి యనేకఋక్తుల నిష్ఠరనిష్ఠ నుతించు నేరి నా
ఫలదుఁడు పద్మనాభభగవానుఁడు నిందె శయించు నెప్పుడు॥ 13
సీ:—(నమస్కరించును)

ల:—ధర్మక్రియాచరణముచేత మహామనులు నడయును తమసిద్ధి సర్వత్ర
సమస్తాశ్రయ యనుట సత్యమేకదా!

చ॥ అడఁపఁగనీ జగంబుఁ బ్రళయంబున, మబ్బులఁ దాఁపనిమ్ము, పా
ర్లెడిబడబాస్యవహ్నిని ధరింపఁగనిమ్ము, సురాళి నోమనీ,
కడునిడువైనవ్యాప్తిగనుఁగాక సముద్ర; మటే నగస్త్వనా
త్తడి నొకగుక్కెగా! మనకు ధన్యతపంబులె ముఖ్యవంద్యముల్॥

రా:—(నటహామానముగ) తమ్ముడా! మేలాడితివి!

చ॥ సరనుఁ డనుద్ధతుం డునుమి సాగరుఁ డందునఁ జేతిగుంటకే
సరిపడె, నట్టులుంపుమది, స్వర్థ వియత్తల మడ్లగించుచు
స్వేరిఁగెడివింధ్యమే ఘటజువేడుకఁ దీర్చ నడంగెఁగాడె! త
త్సరమమహర్షిసత్తము ప్రభావము మించు సనన్యవేద్యమై॥ 15
మఱియు, నంతు నెఱుంగలేనిగాంభీర్యముల నెసంగియు మహా
నీయుల చరిత్రము లత్యంతమధురములునుమా!

ఉ॥ ఇంతటిగొప్పవారినిధియే స్పృశయంబగుచో క్షణాన భా
స్వంతుని వేకరాల్పాలిచి వారినిబీల్వఁగ నుప్పుకుప్పెయా
నంతటఁ గాలరుద్రు భయదాగ్నికెఁ జెల్లుచు నుష్ణ పూర్ణమై
వింతయుగాంతవాయువులు వీవఁగ ధూళిగ లేచి మాయమా॥ 16

సీ:—ఆర్యప్రతా! కడలిననుమ విడంబించు నాలంక యనునోడకు నేరేడు
దీవికిం గట్టుతొటివలె నక్కడ నదియేమి?

రా:—దేవీ! మేదినీనందినీ! అయ్యది పెడినకావణుని జగద్విజయ
స్తంభము! అదియునుంగాక కాకుత్స్థకుటుంబదుకిఖమునఁ బాలి
భాగస్వామియగు భాస్కరపుత్తుని సుగ్రీవుని కీర్తియయమగుమహా
సేతువు!

సీ:—(ఆనందమున) ఆర్యపుత్తుని గనుంగొనవలయు ననునాశాప్రశ్నమునఁ
దునిఁగినయంకురముల నుజ్జీవింపఁజేసిన మహాపథమగు నిమ్మహా
సేతువుం గని ధన్యనైతిని (చేమోడ్చి) మహాత్మా! వందనములు!

రా:- దేవీ! విశ్వంభరాసంభవీ!

తా|| నింగి న్దవ్వయి చూచుచేవతరుణీనేతాళికే న్నాయుఁ జూ
డంగంజాలుఁ బయోధి మాక్రికపుడండ నోలి యీసేతు వం
దుంగప్పట్టెడి నాయకోరుమణిదీప్తు ల్చిందుచు న్నర్వర
త్నాంగీనాద్రిశిఖాసుబంధరచనాథా రేయపారీణమై||

17

ఇది నిర్మింపఁబడుచుండఁగా

మ|| స్లవగేంద్రు ల్పెదపెద్దకొండల గుబేల్పాతంబుగా వేయ ను
ద్భవమా నుగ్రతరంగమాలికలచేత స్పిట్టుగాఁ తాడితం
బపుచు న్నెక్కఁకుఁ బాత నేలనముదాయం, పౌర! తత్సర్వసం
భవమూలంబు సముద్రమా య నెడిసంభ్రాంతి స్పృకల్పించుచుఁ||
(నుగ్రీవునితో) వానరరాజా!

ఈ|| సేతువు గట్టుకొతుకముచేఁ గపిముఖులు వేయుపర్వత
వాత్రముచేతఁ పొంగివడి వార్ధి నదీగతి నట్లు మల్పిత
ర్వాతిక్షణాననే గిరినిపాతజగర్తము గుంజ నష్టగ
ర్వాతిశయంబున న్మఱలడా? పొనుపాటున? జ్ఞప్తినున్నదే! 19

మ:- దేవా! మచ్చిత్రచిత్రఫలకమున భవచ్చిత్రతఁ చరిత్రమం దెద్దియేని
వ్రాయఁబడనిది కలదా! అదియునుంగాక,

మ|| నడవ నట్ల నగంబుల న్పైఱపినంత న్నార్ధి శూన్యంబుగా
నుడుమార్గానకు నుప్పునీ రెగయఁగా. నుడ్డాడుచుండ నిము
ల్లడుశీఘ్రంబున నిమ్నగ లైఱపి నెల్ల న్నిండి, తియ్యందనం
బిడి, సంద్ర బాకనాడు స్వాకుజలహూ టేర్పాట రూపించెఁగా|| 20

వి:- దేవా! మనువంశమాణిక్యమా!

మ|| పడుపాట స్థహల స్థలంబు సుడియ న్బార్పాన్వన మైనాకుఁడు
నౌబడనూప న్నని బంధుదర్శనసముద్భూతాశ్రుధారాతతు
ల్లడిగట్ట న్నడునుబ్బు పెన్దొనలతో జ్వాలాళి రే నోషధు
ల్లోడి దండు నివిరంబులై నెగడఁ బొల్చు సేతుశైతాఘముల్||

పే:- (నప్పుచు) నాథా! పార్వతీజనకుఁ డగుపర్వతరాజునకు యువరా
జగునీమైనాకుఁడు తానురెక్కలఁ దక్కించుకొనియు నీసముద్రాంత
నివాసముచే స్థానికుఁడేయయ్యెన్దదా!

రా:- (నవ్వి) అవును జానకీ! నిజమే

గీ॥ తండ్రి హిమగిరి సంగతి వ్వలఃపఃబోక

తనయుఁ గ్రొంచుని రక్షించుపనికి నిలక

తనదురైక్కల గాచుకో దాఁగె ననధి

దాఁగి యొఱగించుకొనిన దింతయును లేదు॥

23:

సీ:- (నవ్వి పుష్పకమున్నూచి) అహో! విమానరాజమా! ఆకసమున నెగురుకొతుకముతో మానస ముబలాట పడుచున్నది అందుచేత నింకఁ బైకెగురవమ్మా!

రా:- (కొతుకస్థితమున) వై దేహీ! కనుముకనుము!

గీ॥ ఏకొలంది విమానంబు పైకిఁజనెడి

నాకొలఁది దవ్వుదవ్వుగునాళ, లినుని

కాకఁ బైశుమ్మ-త ద్దేలుకంధరములూ

పుష్పకాహతి లోచెమ్మబొంగఁజేయు॥

23 24.

మఱియు,

చ॥ దడదడమ్రాఁగుగర్జనల దండడితోడ భయంకరంబుగాఁ

గడఁగినకాసుమేఘములు కంటిపస వ్వరియించుచీకటి

న్లుడికొనఁజేయ, మబ్బుపయి గుత్తగ వెన్నెలపోత నిండ, ని

య్యుడుతల మెన్నిచిత్రకళలూనెనో! తావుల వెల్వరించుచుకో॥ 25

సు:- (క్రిందఁజూచి కొతుకమున రామునితో) దేవా! ఇప్పుడు కడు నెడమయిన పుడమిం గనుఁడు!

చ॥ కడు నెఱుఁగొలంది మెరక ల్మఱి పల్లము లంతరింపఁగాఁ

బుడమి తిదీయదీప్తలనె పొల్చెడిగా మణికుట్టిమంబుగా!

జడఁగ భుజంగవేట్టనవశంబునఁ దత్ఫణమై జగాల నె

క్కు-డు విలువైనసేసన నె కుంహ్మ-నురత్నము నొందినిక్క-గా॥

సీ:- (ముందుకుఁజూపుచు) కల్పాంతసమయమునఁ బ్రబ్బరిల్లు ప్రళయోన్నతశిఖలచే నుడుకుగముద్రమున లేచునఁబుగుగుత్తులవలె నాక సముచంబు వేలతరబడి స్ఫుటితాచ్ఛశిఖరాల సొప్పు యాయెదుటి పరిస్థిత మెద్దియోగదా?

వి:- దేసి!

అ॥ మంచుకొండనుమ్మ! మనముందరిది, దీన

మున్ను శివుని చిచ్చుకన్నుమంటఁ

జనినమదనుకొఱకు సంజీవనీపర

వశావధముగ దుర్గ యవతరించె॥

28

సీ:- (కాతుకముతో) అయిన నిచటనేనా చంద్రకీరీటు నిటలనేత్రాన
లమునకు భగవానుడగు మన్మథస్వామి యాహుతియైనది!

వి:- అవునుతల్లీ! అవును అయ్యనమశేదుని దుర్మరణమున కయ్యుత్తర
ముగఁ గనఁబడుదేవదారు పనములవరుసయే సాక్ష్యము.

అ॥ మూడుకనులవేల్పు మువ్వంచకనుసీమ

రోస మొక్కబిగిన కాసె, నైనఁ

బైది దగదగనుచుఁ బ్రజ్వరిల్లినఁ గ్రింది

రెండు పొగనె సైఁపకుండే నహహ॥

29

రా:- చెప్పగలమా!

గీ॥ నీలలోహితు నొసటికంటిని జెలంగుఁ

జెప్పఁగిప్పుగరా కొక్కగొప్పనిప్పు

భవననాశమున కందుమూసిదాచు

దాని కింధనమయ్యె నాత్మభవుఁ డట్లు॥

30

సీ:- (రామునితో) ఆర్యపుత్రా! అట్టిదయారహితుఁ డైనమహాదేవుఁడు
దేవిపై నెట్లు మనసు ద్విప్పకొనఁగలెనో?

మ॥ స్మరుడే అట్లునశింపఁ దత్సహచరు ల్సంగీతలావణ్యనా

ట్యరసాదు లైన కేసహాయమును జేయజేమి గుర్తించి, భూ

ధరిరాట్కన్య యసిప్తమార్చి శుభమొందంజేయు దీవ్యత్తప

శ్చరణ స్పృష్టైః పరిచి యీశుమెయిలో సామెల్లఁ దా నయ్యెఁజూ॥

వి:- (సహాయమున)

అ॥ నందియె, పుణ్యతే నీ పాద పచ్చినభాగ్యముగా నెనంపు న

య్యందుగను నొసయితే నెన్నియుగంబులో కొల్చి పార్వతీ

సుందర చూపె నేలగు నెనుదన మొత్తని మేనిలో నగం

బొంతులంబు లెవ మొంతునుగ ఒకకూర్చి యేకత॥

32

సీ:- (సర్వభాగములను యింకను స్మరింపంగ) చెవాహక మించెందు జరిగినదీ?

వి:- అదిగో! ఆముందు గనుపడునదియే యోషధివృక్ష మనునది
అదియే వగరాజు నగరము

సీ॥ ఓషధీమయుఁ డైనహిమోర్విధరుఁడు
ధారవోయఁగ శశిఖండధరుఁడు శివుఁడు
తనదు ముంజేతి భుజగకంకణము దాఁచి
భీతి విడుపార్యతి స్థాయిఁ బెండ్లియాడె॥

33

రా:- నిక్కమే దేవీ! నిక్కమే

ఆ॥ తండ్రి హిమముకలిమిఁ దద్దయు హేమంత
కళల మెండుగాఁగ వెలయఁజేయ
శివునిచేతి మదముచెల్లినయహిభూష
భయము వీడి చెట్టవట్టె గారి॥

34

సీ:- (నవ్వుచు) నాథా! మన్మథునంతవానినే యిచటమండించినాఁ
డిఘనుండని యాతని సమ్మలేకకాఁబోలు గారి తదర్థశరీరమండే
తననుం జేర్చుకొనినది.

రా:- (నవ్వి) అవునుజానకీ! అదియొకవిచిత్రమే.

చ॥ హరుమెయి దక్షిణంపునగ మాసతి డాపలిమే న్నగంబుతోఁ
బరఁగుట నామెనెచ్చెలులు పంబినమేలపుఁజూడ్కిఁ జూచుచు
న్సురిగిన తక్కుసాములను జోకగఁ గూర్పుగ నర్థనారు లి
ద్దఱియి ముఖాముఖి వ్యడిగ దాటిరి పెండిలిపీటఁ జేరఁగ॥ 35
మఱియు,

మ॥ కుడివైపే తన కేలరా దనెడికోర్కు న్గారికి నీటఁ బ్రే
ముడి నద్దంబునఁ దారుమారుపసతో మూర్తి స్త్రుబర్హించి, యె
ప్పుడు సంక్లేషమెసంగుట స్సమత సంభోగవృత్తిలంభంబు లొ
ప్పిడ నన్యోన్యత మించు నాల్కగల కి లే మోడ్తు హస్తద్వయి॥

వి:- దేవీ!

మ॥ తనయిచ్చన్ ప్రసమొక్కటై యుభయపథ్యంబై తల స్తంధురుం
డు నెసంగ న్బుజగుండు సవ్యభుజమందు న్నైలఁగా, నెన్నోసం
టను మూడొనయనాన సాము నెఱమంట న్నాము దాక్షిణ్యపూ
ర్తిని చుంయుచ్చం యనఁ బొల్పుడైవ మఖలశ్రేయాళి మా కీయుత॥

మఱియు,

ఉ॥ వామకుచంబుఁ బత్త్రమునఁ బర్వినచెమ్మట భస్మరేణునం
క్రూపితదక్షిణాంగులి సుఖమ్ముగఁ దీర్చెడిదైవ మాఁడురూ
పా ? మగరూప ? పేడియననాన ? భళి ? యివియేవి కాక వే
తొ మఱియేదొయూ శివు శుభాంగము మా కొనఁగూర్చు సంపదల్॥

(మఱియొకవైపుఁజూపుచు)

మ॥ అదిగో మంథరపర్వతంబు ! మును దైత్యధ్వంసి కేయూరవ
క్రదశప్రోధతి నైనపెన్వలయవిస్తారంబుల నిన్వంతయై
పొదలు, స్కూర్మము వీపురాపిడిని దన్మూలంబున న్నొంతపో
వదయే నింతకు మించునున్నతిన నిల్వన్వచ్చునం చెంచెడక॥ 39

నా:- (పరకాయించిచూచి, నగుచు)

శాకి రెక్కల్లునిన మోరుకాయలు పొరి నేఁగంగ మంధాద్రియె
ట్లాక్కో సైచెను నాగరాణ్యధనరజ్ఞాగ్రత్వ ? మీదుష్టుడే
యొక్కడై జలధి న్నలంచి సిరి నెంతోపాపి బుట్టించి పె
న్జిక్కు న్నొల్పె జగాన లేమికలుము లేచుకూర్చి, యేగొప్పయో॥

సీ:- (ఆవేగముతో) ఇతఁడేగదా క్షీరపారావారమును మండమాత్ర
(మీగడయే) కేషముగా నొనర్చి చంద్రుం బుట్టించి విరహిణు
లగుస్త్రీలపై దుముకువానిగఁ జేసెను ! (అందఱునప్పుదురు)

వి:- (రామవాక్యముంబురస్కరించుకొని ఆహాహా !

ఆ॥ వనధిలోన లక్ష్మీం బడవేయవలయునం

చెగయుచుండుఁ బూన్కి యేమి ఫలము ?

కోయఁ ద్రోయఁ జందురం డందె యుండక

మరలమరలఁ బైకి బరుగు లిడెడు॥

41

(విమర్శించి)

మ॥ కపటార్థంబుగఁ గైటభారిష్టధువక్షకిత వాతల్లి ! మా
ఖ్యపరాంబా ! కినుకొందవేని, నతి, నిన్నర్థింతుఁ దెల్పంగ, నీ
కెపు డిల్లాజలజంబ ? విద్యకొఱకా యీ పందులో నుంట ? సం
ద్రవు టాచార్యక మొక్కొ ? నీచపదవిన్యాసంబ నీనేర్చుటల్ ?॥ 4

ల:- (నగుచు) అయ్యయో ! అటు దేవతలలో నిటురక్క-సులస్తూడ శ్రేష్ఠులగువారి వీరరసోదేకమునకు సూచకము లగువాద్యవిశేషముల సృతంబు లాడునట్టియు, సకలరాజసమాహములలో దుర్వృత్తి నుద్రేకింపఁజేయు ఖర్జూరసప్రబోధిని యైనట్టియు, సాహసికుల శస్త్రాంధకారముల మిఁగుంగురుల వెలుంగులఁ బ్రకాశించునట్టియు, మధుదమనుఁ డగువిష్ణువక్త్రస్థల మనుమేఘమున మెఱపుదీపెగా స్ఫురించునట్టియు లక్ష్మీదేవి నా యిట్లుపాలంభించుట ?

గీ॥ దొడ్డపే రొందునట్టికాతూహలమున

మహితగుఱు లగువారిసమాశ్రయించి

వీరు లగువారి కరవాలవీధి నెపుడుఁ

దనరుగా యసిధారావ్రతంబుఁ బూని॥

43

సీ:- (అసూయతో) తమతమ దురదృష్టములచేఁ గలుగునాయాసముల నలుగులోక మిటే లక్ష్మీపై నవకీర్తితముల నాలపించుచుండును, (ముందుఁజూపుచు) పగటియందే పోగుజేసిన వెన్నెలవలెఁ బ్రకాశించు నావర్వతేంద్రుఁ డెవరు ?

వి:- దేవీ !

మ॥ ఇదె కైలాసము ! దీని యచ్చతెలుపు స్త్రీరప్రదేశాళియం డ దినేశప్రభలుబ్బు వృక్షములనీడ లాస్థియు న్నోచు నల్లదె ! యం దౌప్రతిబింబరూపములఁ ! బద్మాసీకమో ? విష్ణుమో డ్బుందగ నాస్థిలు వైవమాళిశశిసంభూతంబు తొత్తోత్సన్నలకా॥ 44

రా:- ఔరా ! శతవిధములుగఁ బరికించినను గనుల కింకనుం గాతుకమునుం బెంచుచునే యున్నదే !

ఉ॥ అల్లదశాస్త్వ భాహుపురులగదలి రివ్వల సత్త్రరాజినగ ధిల్లిన యెత్తుగుర్తులవె ! తేటగ స్ఫాటికకూటసాళి పరిల్లెడి కినిలో భుజగ దేవుపురంబు చరిత్రకూడఁ గోకొల్లగఁ జూచుచుండు రదిగో ! కను ! యక్షులు పొట్టుమాడతై మజియు,

చ॥ మును పదికఁగిభిల్పింపి మోపుగ వింశతిభాహుఁ డొత్తుకొమ్మైన కదియంగబడ్డ తనమేఖలచ న్గటికాద్రి కూర్చె నీ

శునకుఁ దటోర్చికాబహురుచు తెల్లబర్వఁగ వారియంత్రసే
చనమున సంవిధానగురుసౌఖ్యవరంపర నిండు హాయిగఁ॥ 46
వి:—(నీతతో) దేవీ! ఇదికనుము!

చ॥ శివు తలపూవువెన్నెలలచే శశికాంతము లూర్చునూటవె
ల్లువలను మొల్కలెత్తి, కడులోలువయై యమృతంపుఁజేతితో
శివ పెనువ స్రహించినవి చెట్టిటఁ, దాననె, భ్రాతృవత్సల
త్వవిధి వహించి పద్మఖుని బాల్యవినోదములెల్ల పైఁచెఁగా॥ 47
మఱియు, నీధరాధరము నుపరితలమున నివసించు మృదాసీ
(పియుఁడు

మ॥ తనువెల్ల న్నయనంబు లొమఘవుఁ డాస్థ స్థక్తి సాష్టాంగవం
దననిష్ఠ నిర్వికల్పదండయై యనంగాఁ గాళ్ళము ద్రావల నె
త్తినచాపల్యముచేఁ గుమారుఁ డొగి చేదీయ న్నటలూనుఁ బ్రే
మవి తాంతంబుగ నవృశంకరుఁడు సంపద్భద్రము ల్మీకిడు॥ 48
ఇంతియకాక,

మ॥ సరి నేదెవము తాండవభ్రమణ భూచక్రంబు తా దిద్దిర
న్దిరిగె, స్వకల రేబవళ్ళఁ గనకాద్రిశేష్ఠము స్వేనవే
ల్లరమాచీఁకటివెల్గుమెప్పుతళుకు ల్సాగించుచు నిట్టున
న్దురిగె న్నద్భవనాంతిమేష్టివిభుఁ డెందు నిమ్ము రక్షించుతక॥ 49

ల:—

నీ॥ సింహనఖమొక్కొ యిది యన్న చెడ్డభీతి
లేడి విడిచి చన న్నచ్చలేని మేల్గిఁ
బురహరునియాడల స్మేలిభూషయగుచు
వెలయుఁ గనుపండువిడుచు జాబిల్లిరేక॥ 50

నీ:—(సరిహాసముగ) తలకాయలదండ, దండశూకములుఁ బుట్టెలు సొమ్ము
లుగా ధరించి వెల్లకాళ్లవసించునీసామికిఁ దానుఁగూడ నొకభూష
యగుట సజముగా తనకుఁ గళంకమగునుగాని సాధువైనలేడియా
మచ్చయింపట ?

వి:—(సవిచ్చి) దేవీ! ఇగవానుఁ డగుశంకరుఁడుఁగూడ నలంకారాభిలా
షతోన్మీరింక తొల్పుం ధరించె ననుకొనను, మఱియేమి యనిన.

గీ॥ తనను గొలుచు పితౄచనదన్ను స్వేచ్ఛ
నెల్లెడ న్రాత్రుల జ్వరించువీలు
నలువనే యీనిశాచరుం దలధరించె
వల్లకాశ్యనే తిరుగుకపాలధరుడు॥

51

రా:- (సన్మానస్వరమున)

చ॥ జడముడికాపుగా బెగినెనంగఁగఁ జట్టుట నల్లి పాపమిం
డ డెప్పుడు గాటుచుండ నొకట వ్రనబింబము చిక్కఁ, బూర్ణత
న్దొడఁగ నికొక్కచో సెగకనుంబెనుచిచ్చునఁ గాపుసంపెటం
బడుచు నెయుండుఁగా శశి క్షమ నొప్పరి, దత్తేశకు న్నమస్కృతుల్
(పుష్పకముంజూచి) ఓవిమానరాజమా ! సుమేరుశృంగముల
మేధిలి చూచును. కొంచెముపైకిఁజనుము!

వి:- (సీతతో) దేవీ ! చూడుముచూడుము !

చ॥ నెలనెల నొక్కొకండుకళ : ర్జరు లాఁగొనితావఁ జెంగి వి
చ్చలవిడి మచ్చలేడి పెలుచ న్నశల నొకనలెల్ల మేయ, నీ
శిలపయిఁ బైలుల ద్విగువచ్చెట్టు లధశ్చరతారకగ్రహఁ
దులప్రభ నీడలీన, నరుదున్మృద మికనకాద్రీ కూర్చెడిక॥ 53
మఱియు,

ఉ॥ బంగరుసేల, నిక్కుఁఫలన త్తరువు ల్నుగుచుండఁ గొండపై
యంగణమందు, బాపటగ నొపెనుబాటఁ జరించునేకచ
క్రాంగుని మేటికాకఁగ గనకాశ్మయిలెల్లఁ గరంగి రొంపిఁ గూ
ర్పం గడుగాల్గిగంబడి భరంబున లాగెడి సూర్యనశ్వముల్॥ 54

ట:- (సీతతో)

మ॥ వదినా ! చూడఁగదమ్మ ! పర్వతనితంబంబందు దేవాగసం
పద ! ప్రక్కన్ నడిప్రొద్దు మంటలెగిపింపనూడ నీవైపుఁ జ
ల్లఁడనంపు న్నిడునీడలన్బజపి మేల్తాయి న్నుమామోదము
త్రిదుల స్తబ్ధచూఱగా శ్రమముపో వింతైనవిం దీనిడిక॥ 55

(వేలఁజూపుచు, హర్షస్థితిమున) అల్లదే ! పుష్కలావర్తమేఘ
ముల పైపైననే యైరావత మున్నదే !

చ॥ తనభుజశక్తి లీల ననిఁ దద్దయునెత్తి దశాస్యసింహగ
ర్జనముల రావణుం డరవ జంకున నాఁ డటుగీకవైటెనే !
కనుఁ డిపు డెట్టిస్వేచ్ఛ నెఱుకాలునో ! వాసవబంధుభామిని
జనపరిభు క్తదివ్యసమజాలసుదామసురేంద్రసిమలకా॥ 56

సు:—నిజమే మాటల కందనట్టివే దశకంఠునియాటలు
చ॥ ఒకరొక రుం ద్రాఁకొక్కవన నుజ్జ్వలవీరులు, తక్కువేరినం
టకుఁగల ! మైన రావణునెడ న్భువి వీరధరిత్రీయయ్యెఁ బో
రి కడుగ వాలి యేమియొనరించెనో ? ధాత యొసంగుకన్నువీ
నుకలిమి కాంచనే విననె నోరుమెదల్పఁగ నల్పసాధ్యమే !॥ 57

రా:—(నబహుమానముగ)

శా॥ చంక స్వప్రభుగావుపట్టున దశాస్యస్వామి బంధించి ని
శ్చంక న్నావించె వాలి నాల్గదధుల న్నావిత్రీ. సామాన్యఁడే ?
బింకాన స్తశకంఠుఁడే నసదాకో ? వీడిల్లుకంటె న్మహా
తంకుం డాతనిచావులాచ్చె ? అదెకాదా కూర్చె సాహాయ్యముల్॥

సీ:—(రామునితో) ఆర్యపుత్రా ! మఱిల నీగగనాంగణమెల్ల కర్పూర
శకలగుచ్ఛగౌరవర్ణములతోఁ గనుపించు తెందువలననో !

వి:—(సీతతో) చంద్రలోకసామీవ్యమునకు విమానము చేరినది. ఈ
భగవానుని దర్శింపనగు.

చ॥ తొలిమల్రిప్రక్కదిక్కుల గతు ల్లిశలం దమరింపఁ బండువె
న్నెలవసఁ గారుచీకటుల నెట్టన బిట్టగజమ్మ, ముజ్జగం
బులకును జూడ్కివిత్తనపు మొల్కగ నేరిని పొడ్చుగట్టుపై
వలచి జనంబు నిల్చుకొను బ్రాణము లాహరిణాంకుఁ డీతఁడే॥ 58

మఱియు,

చ॥ కఱగఁగ భుజుటమన్న నెలకట్టున భూషణకాంతిరేఖయా
దొర, తొవచుట్ట, మిర్లదిగదోపిడిమేపరి, లేడికంటిమే
ల్లరితల ముత్తైయంపుసితకాంతినరాల నలంకరించుమం
తిరి, సురరాట్సుధారసవతీపరిజేత, కనంగనయ్యెడికా॥
ఇంతియేకాదు

శా॥ ప్రాణాయామగురుండు పద్మమునులక, గ్రాయంపునున్నత్తుల
 న్జానాతార్పుడుగాఁడు, సర్వతరుణీసంగాక్షిప్రాగన్నము
 న్నౌసంబు న్దొగల దడంచుమగఁ డమ్మారాయురొన్నత్యయ
 జ్ఞాన స్ఫేర్వడుయజ్ఞ, రాజిలెడి శృంగారైకవాదాధ్యుడై॥ 61

ల:—(చూచి, కౌతుకమున)

చ॥ చెవినగ లైనశాలినరిచిర్కొలక ల్విడఁదీసి యచ్చర
 ల్క-వకవనవృల స్థిలిచి కాన్కగఁ జూపుచు డాచుచుండ, మే
 యవలయునాన మాటి కిటునక్టెగురుల్కొని గ్రాసమబ్బమి
 నివరకు కందులేడి యెచిచేయునొ సశ్శినచందు)గౌసెనక॥ 62

ను:—

మ॥ నెమరు లేవసెడియోషసంపుటముల నిశ్చింతఁ బన్నుండుచం
 ద్రమునంకెణము మాసమాస మొకసిద్ధస్త్రీసమాహంబు మే
 లమున ద్వాశమువేయుచు నైదరుఁగొల్ప న్ద్రుమాచూడఁబో
 వమిచే నెట్టులు చిక్కి-శల్యమయి పెన్వంత న్గమార్చిల్లునో ! ॥ 63

మఱియు,

ఆ! నెలకునెలకు సృష్టిసలుపఁగావలయుట

నీశుధాంశుకళలఁ దీసి యొకటి

మచ్చుతునకకై న వచ్చునననమున

శిరమున స్థరించె బహుశివుఁడు॥

64.

రా:—(ఆమె ముననమస్కరించి)

శా॥ నీవే కావె సమస్తదేవతానికి నిత్యామృతశాస్త్ర, మీ
 నీవేలేకదె యోషధు లైననుచుచు నిల్పు స్తగజ్జీవితం,
 బావిశ్వేగుఁడు నిన్నుఁ దాల్చునియెడ వ్దాలాహలం బన్నిమ
 గ్గీన న్నెక్కొనుకాలపాశముననే నృత్యంజయుం డోనొకో !॥
 (నీతితో)

నీ॥ ఎల్లరకనులకు న్దొల్లగా మధుపర్క-

సన్మాన మిడుదివ్యసత్త్ర మితఁడు,

నిలువెల్ల సుహృదుగుబలము మున్నీటి కా

వేళింపఁ జెనెడివె జ్జితంసు,

బహిరంతరరతి నుత్పాదించు శృంగార
జనకమై తగురసాయన మితండు,
కృత్యభోక్తలకు నజీర్ణము వాపునుధ నీను
తతపానశాల కధ్యక్షుఁ డితండు,
ముగుడ! పాలేరును క్తిమేల్పుతై మీతఁ
డల్లదాక్షాయణీవతి, యంతేకాక
హరుజటారత్న భూషణాంకురమె యీతఁ
డింక నింతటివాఁ డని యెన్నుటెట్లు ?

66

సీ:- (నవ్వుచు) నాథా! కులరూపయావనములలోఁగూడ సమాన లగు
నెల్లరసవత్తుల యాఁదల నాబ్ధమిడు మిన్నగ నీడక్షకన్య యగు
రోహిణి నెన్నుకొనుటచేతనే యీవెన్నెలజేడు రోహిణీప్రియుం
డన్నసన్నతిం గన్నవాఁడు !

రా:- (నవ్వి) అగును జానకీ! నిజమే.

క॥ పెనిమిటిసుఖ మిరువదియే

డ్యనితలకు న్నమమె యైన వాల్లభ్యగతి

స్థననుభగభావ మెదియో

తనరవలయు రోహిణీనితంబినియెడలక॥

67

వి:- (స్వర్కసుఖ మభినయించి)

మ॥ కలువ వ్విప్పంగఁజేసి యం దెగయునుక్క స్తంద్రికాపానవి
హ్వల లౌవెన్నెలపిట్టయైదువల జాడ్యంబు బ్రుటిన్మాన్యుచు
జ్వలిరాల స్థలమూర్చి తక్కుమిగులంగా మూకదూత్యంబుతో
వెలయించు న్నకలాభిసారికల తృప్తి న్నూడుఁ డిందుప్రభల్॥

08

మఱియు,

మ॥ తనరాక స్ఫురిపిచ్చి మేల్మితొగ లంతర్వారలై యాడఁ, జెం
తనె మంద్రంకలధ్వని స్ఫురిమరి ఝంకారంబుఁ బక్షాహతు
ల్లనతంబును దాని మౌనములు మెల్లంగాఁ జకోరీహస
ధ్వని కెఁగ న్నినువారఁ డేర్చు, దుగనేత్రం బిందుఁ డీయెల్లరక॥
ప్రణామముగా,

క॥ సకల మెఱుంగునట్టియభిసారిక యానుమహాంజనంబు, యా
కికనయనాంఘపట్ట మనఁ గ్రీక్కిఁజేయ న్నడుకాఱుచీకటి
స్ఫృకటము కానిభూమి సుకరంబుగ న్నొశనయిగ బొనర్చుచా
లుకరము లెల్లచోనిల వెలుంగిడ రేదొర శోచు నల్లదే॥ 70

రా:- (హర్షముతో చిరునగవున) ప్రియవాదిని పగునోపియూ !

ఆ॥ చందమామ నరియుసంతసంబునకంటె

నమృతబిందురము లైననీదు

నుడులజడులె నన్నుఁ గడుబెడంగగు మేలి

సౌఖ్యసారవరవశతను డేల్చు !॥ 71

వి:- (అనురాగమున)

శా॥ భూమాలంబునఁ గల్గురావికి శిరోభూషామణు ల్లేట ది
వ్యామోఘద్యుతు లీసి చీకఁ గలఁ బాయంజేయ నాగావని
స్తేమాఱు స్థలలాచి నీయశమె సేచించుకా శ్రవోలేశమే
నేమి న్నండలనాదవర్జితగతి న్నేషుండు నొక్కఁడై॥ 72

(నవ్వి)

గీ॥ భోగినులె గానశోష్ణి నిన్బొగడ రెండు

వేల్కునులశేషుల విస, విచడు రెండె

నీళ్లనగి హరి కిన్నరవిపులగీలి

నుడియ ; వేగనులున్నఁ జక్షుశ్శృవుండె ? ॥ (లేక)

మ॥ ఇరువేగన్నులశేషుల జాభుజగను ప్లేషు ల్పిసానింప గో
ష్ఠిరతి న్నాదకక్షీర్తిఁ బొడ విను ; సిస్సీ ! ఇంప్రయోగ కిన్నరీ
తరుంగితము లెల్లచోనిగుడ శ్రోత్రాలెండె యద్విత వే
సరు, నోలే, వినున్నెల్లు ? వేయికనులే జక్షుశ్రవా తానాకో? ॥ 73

రా:- (విక్రమమైన మందహాసమున విభీషణసుభాషితము నాదరించి
చంద్రబింబమును సీతముఖమునం గని యొక్కక్షణముపలక్షించి)

మ॥ మును తావణ్యవిలాసినిముఖసమంబు జంద్రబింబంబు న్న
ప్తిని బద్ధాసనుఁ డానువెంబడి నె పుంజీభూతశీతాంశువు
లొనలై సోగి నిజానసాబ్దమునకే మోసంబుఁ గల్పింపఁ దా
రొనునికట్టున జంకి నల్వ తనపూను లొనె నంచెంచెదక॥

(సీతతో)

శా॥ ఓరమ్యాంగి ! భవన్ముఖంబునకు నీడోకాదొ యీచంద్రబింబం
 గౌరంభం బని తన్నిజం బెఱుంగ నబ్జాసీనుడే తూకమం
 దారోపించి తఱుంగుట ల్కని సమత్వాపేక్షతో జాబిలి
 జేర నై వ్విచిన మింటిసిబ్బి గుమ్ములై చిట్టాడు నక్షత్రముల్॥ 7
 మఱియు,

ను॥ సుతనూ ! నీరజ మున్నపాశముననే జోడొనె నీమోముతో
 సుతరా మట్లనరాదు, విచ్చుసుత కూర్చుకొన్న దృష్టి దేం టైప్పుడే
 నతిఘల్గా నహమెల్ల, సూర్యుఁ గొలుచు న్నామించునేకాగ్రతక,
 సుతు సాక్షాద్భగవంతు బ్రహ్మఁ గనెగా చోద్యంబె యీడొటకుఁ
 శి:- (చిఱునగవున దలవంచి) ఆర్యపుత్రా! నిడుబింబముతో నిట్ల
 చందమామ యుండఁగా నొక్కకళమాత్రమునే భగవానుడగ
 శంకరుం డొదలం ధరియించు శేలనో ?

రా:- ముగ్ధోకములకుఁగూడ నియ్యమృతకిరణుండే జీవనాధారముగదా
 అట్టిచో నితని సంపూర్ణముగ నాపినాకధరుండే ధరించినచో శి:
 నిర్మాల్మ్యమై యనుభవింపరాకపోవడా? (ఎల్లరు నగియెదరు) అయి
 నను, నీవుకూడ నెలనెల నితనిఁ గళామాతృనిగఁ జూచుచు
 యుండువుగదా !

సీ॥ భవనత్రయములజీవుల కాదిమానసర

సంధానకరణయజ్ఞం బితండు
 వలపుబాధల లోకముల నేర్పఁ గామాన
 లాలాతచక్ర లేఖాలవంబు
 దిక్కుల గడితల్పు లొక్కుమృడి నీయఁ
 గుదురుకల్గిన మేటికుంచెకోల
 నన నీరవరులతో ఘనుఁ డెన్నడనులెక్కఁ
 బూవిల్తుఁ డిడికొను మొదటిగుర్తు

సీ॥ హృదయేంద్రియ సమమోముసిరుల నెదిరి

నెదిరి నహంకారాన్నిపైఁజెరాజబీజ మితఁకు

వరపరానందిదానసంపద్యుత్తుండు

కదవె క్రొన్నెలబాలుఁ డక్క-జపుశిశువు॥

77

సీ:- (అనుమోదిమున) సకలగుణసంపన్నులైనవా రెందైన స్వయముగఁ
బ్రకాశించువాడే. మఱియల్పుల కధికారమొనఁగ నెత్తికెక్కుదు
రనుటకు శివునిశీలమున నుండు నీశీతకరశిశువే మొదటినిదర్శనము.

రా:- (నవ్వి) 'దేవే !' మహాక్షత్రియకులసంభవా ! ఆమాట నిజమే
సుమా !

ఉ॥ నిం డగువార్ధిక జూడఁగ జనింపదుజం, కొకగోష్ఠదంబుగా
దండితనాన దాఁటె మును దాహనుమంత్రుఁడు, సేతునిర్మితిఁ
గొండలువేయ నీ ర్దివి కెగుర్కొన వట్టిననీరధి స్థన
న్గుండె చలించె; మీఱు టధికు నిరినాఁడటు లేమి శక్యమే ?॥ 78

అటుచూడుము !

చ॥ తొలిమల చల్వరాల్లఱులఁ దోయము నించుచుఁ గాద్యమీయ, భా
ర్యలయినతారి లంజలుల నన్యము లాజలుఁ గూర్చ, నిండి లో
దొలకువెలుంగుమేల్చి మొయి దుచ్చకశంకము చాటునొంద, ని
ర్లలకళమాత్రనే నోలఁగ, నంతట రా జెటుగుష్పనో ప్రభలో॥

ఆ॥ అవి మృగేంద్రు వాడియపుగోరులో యని

మిడికి ముడుంగు సంకమ్మగమునలన

నిండు దొడుగుజ్యోత్స్నె నెగడుచంద్రుఁ బూశ

సుమవతంసవతులు చూచుచుండు॥

80

వి:-క॥ మకుటజట నిడఁగ శంకరు

ఊకకళ మును పుణికిపుచ్చ నుడురాజుమెయి

వికటముగఁ బడినకంతలు

ప్రకటంబగుమచ్చగొంగఁ బరిణతినొందె॥

81

(నవ్వి రామునితో)

సీ॥ ఆకసంబనుభవి మండుకమైన

యీతఁ డన నెంత ? యితనివేల్చెని నెంత ?

అదరివానిన నీపెంపుటనము నదిరి

యెట్లుగర్జిల చున్నాఁడొ యీవెకనుమ !॥

82

సీ:—(చిరునగవున) తెలిసె తెలిసె ఆర్యపుత్రుని కీర్తికాంతలతో పోటీ
గొని యోడినందుననే యీతని కీకందు. (ఎల్లరు నవ్వుదురు)
(రామునితో)

చ॥ భుజముల మంధరంబు హరి పూన్కి సుధాంబుధి వేయ బిట్టురేఁ
గుజడధిలోఁ దరంగములకు న్విలసిల్లెడివన్నెలోడఁ నీ
రజఁ డపరార్థకృత్తకళ రంజిలుగౌరవతోడఁ దుల్యమై
నజ రగువీరికీర్తి గణనం బానరింపనివారు నుందురే॥ 83
(తెరలో) దేవా ! త్వరపడుడు ! త్వరపడుడు ! భగవాను
లగుపసిష్ఠమహర్షు లనుగ్రహించిన మంగళాభిషేకముహూర్తము
సమీపించుచున్నది.

రా:—(అలకించి) మమ్మునుద్వరపెట్టుట కయోధ్యనుండి మరలివచ్చెనా
యేమి మారుతి ?

సీ:—(సంతోషమున) అంజనేయుఁడేనా త్వరపెట్టుట ? అయినచో భూమి
దాపుగఁ బోవవీలగునట్లు పుష్పకమును దిగనిండు (క్రిందఁజూచి
రామునితో) ఆర్యపుత్రా ! మజల నదియేమి ! లేజేకటిరంగున
వెలయుధరాతలమున విష్ణువక్షుమందలి కొస్తుభ స్తబకమువలె వెలింగి
పోవుచుఁ గనుపడుచున్నది ?

రా:— (చూచి విభీషణునితో)

గీ॥ తఱిమెన న్రవ్వ లెగిపించు తరణిబింబ
మనఁగఁ దనచుట్టుఁ గాంతుల నినుచుకొనుచు
నడుమ మృగతృష్ణికలవలె యెడములొలయ
విశ్మకర్మకర్మాగారవిధి నదెదియె ?

వి:— అదియే రోహణపర్వతము.

చ॥ పరువడి జ్యేష్ఠమూల నగుపర్వపుజాతరల ని్విడారుటొం
టె రహినిమేయు ముండలపొది నిండినదారులఁ, బిడ్గుటెండగా
బ్బులుకు నెడార్ల దూరముననుండియె చూడ్చి-హరించు చంద్రు)వె
ల్లురలుచుఁ జల్వరాదొనల నుబ్బగఁజేయు నురుంగుబుగ్గల 85
(ఎల్లరు విమానము నిగుదురు).

రా:— (చూచి సీతతో) దేవీ ! ఆదక్షిణదిశ నిష్పండయుము.

ఆ॥ కడలిగోనఁ గుట్టుకలునయేమో నాఁగ

సింహశంబు సొగసుఁడందునుండ

నెగడు కేసరముల నిండుగో మాఁశిక్వ

పర్వతంబు కనులపండు విడెడి

86

సీ:— ఇందేగదా దిబ్బలవెన్నువలె నుండు నగస్త్యమునిహంస ముం
డునది.

రా:— అవునుమైధివీ ! ఈగోహానిదియే లోపాముద్రావల్లభుం డగు
నాకలశసంభవుని రెండవయాశ్రమము.

తా॥ పుట్టె న్లుండన ! పొందుగో కులపతివృష్టి ! స్థరాపాత్రమే
నొట్టన్నిండునముద్రనారి నాకటేనోయింటనే త్రావె, మి
న్నట్ట స్వింధ్యము నుబ్బుజబ్బెగయ నేర్పు న్నెఱ్ఱగా మాన్చి, నా
చుట్టుంబోకను దీచ్చె నం, చినుండ కొల్చు నొబ్బలుచునాశ్వీనతః 87
మ టి యు,

ఉ॥ వాడుకచన్న రెక్కలనె, పల్కఱు బై కెగురంగఁబూని, శో
డోడనె కూలి, డాగువనతు ల్పమకూరమి నెండికల్లల
నోడున దూఱఁజేసెఁ జెనుకొండలఁ, ద్రావిననీ ర్వెడలుచు లో
బాడత్రుటి, నృహత్కృతుతి సాహసమా !, సరసోక్తి సాధ్యమే 83
మఱియు, శృంగారవిషయములకెల్ల సార్వభౌముఁ డగుమన్మథు
నకు రత్నఖచితసింహాసన మనఁదగు నాసింహశద్విపరాజమునఁ
'బ్రదోషనమయ పా'రంభములందు

చ॥ పొడిచెడిచంద్రు లేతకరము ల్పడినంతఁ జెమర్చుచల్వరా
నడవలు పాదలాక్షవలన న్బడుగుర్తులఁ దెల్పు మించుప్రే
ముడి నభిసారిక త్ప్రియులమోజున నేగెడివోఁ జకొరము
ల్పడి నెగురంగ జంకి యిలుచాయల మర్రినబాడ లయ్యెడ 89
(మఱియొక దిక్కునకుఁ జూపుచు) అదిగో! ముత్తియములపంట
నొనఁగునీటి కాదరు వగుతామ్రవర్ణిమహానది.

ఉ॥ ముత్తైపుఁజప్పగర్భములఁ బూసలుకట్టినయేటిచిన్నపిం
డొత్తుఁ గ్రమాన సుండరులయూరుపుల, నృశి, పూర్వపుణ్యము

నృత్తున మత్తకాశినుల చన్నులభోగమె ప్రాప్తియున్నవో !

యెత్తటి నిల్వఁజాలకలె యగుఁజూ! ఘనమాక్తికంబులై 90,91
సీ:- ఆర్యపుత్రా! భగవానుఁ డగుసాగరునకు భాగీరథిపైఁ గలపక్షపా
తమంతయు నామె పెద్దది యనుహేతువుచేతనేనుమా ! ఆ య స
నిండైన(పేమప)వాహము సహజముగనే సర్వాంగమాక్తికాభర
ణయై రమణీయరసపరమావధి యగు నీతామ్రపర్ణియందే కదా
మొగ్గుట !

రా:- (చూచి, నవ్వి వేటుచోఁజూపుచు)

గీ॥ అదిగా ! మలయాది ! అందుండి యాత్మసఖుని
దెమ్మెర న్బంపి మన నెట్లుతేర్చు గనుమ !
వలచుప్రియువయి సఖతెల్పు వట్టిచాడి
నులుకుమానినిఁ దేర్చుట సులభ మింక

92

ల:- (ముందుఁ జూపుచు)

గీ॥ తనదుకుడియరచేతిలో మినుకు వారి
జలముల నిక్కు-వడుతిమింగిలములందు
నుబుకుదయఁ ద్రావునెంటనే యుమిసెనెవ్వఁ
డయ్యగన్మృత కిది ద్వితీయాశ్రమంబు !

93

మ టి యు,

ఆ॥ నాల్గుసంద్రములను గల్గుక్షారజలంబుఁ
ద్రావ నెంతదప్పి క్రాంచెనొక్కొ !
నీమహాత్ము నంచునెంచి యచ్చపుజెల
లాతఁ డుదయమంద నందఁ బొలుచు

94

సు:- (నగుచు)

ఆ॥ “ఔర! ఔర! త్రావె నాపోశనంబుగా
నేడువారినిధులనెల్ల నొకట
నీమునీంద్రుఁ డింక నేకరి మెనవఁడే”
యనుచు జగము లేడు వణియుండు

95

(అంతటం గలయంజూచి, హర్షాద్భుతములతో) ఆహాహా! ఇన్ని
నాన్ల సెప్పఁబడె పదునాలుగు భువనములకు నేకదండధారుడై

యీరామభద్రదేవుడు ధర్మానసము నధిష్టింప దండకారణ్యగృహ
స్థులగు తపోధనులకు సమృద్ధి !

రా:- (బిడియపునగవున-విమానవేగ మభినయించి-చూచి) ఏమియిది?
బంగారులేడి విహరించిన యటనిప్రదేశముల పయికే వచ్చితిమే !

సు:- (నవ్వులాటగా) ఇదియేకదా ! మారీచుప్రాణమునే యుపహార
ముగా నొసంగుటచే దిననుదా రక్షించుకొని దశకంఠుడు మాయ
జడదారివేషమున నొసర్చినమోసము నెఱింగినయేకై కనాక్షి !
పంచవటి ! (అదరమున)

మ॥ ఒకమా రాశికయ్యా విఘ్నకరుడై యొండ్లాక్కిచో భర్తమో
ముకళాకాంతులనుండి సీతకనుదమ్మ బ్రిష్టచిత్రాభకాం
గకుడై, యింతటిరాము రెంట ధనువంటజ్జేసి, నేదైత్యుఁ డిం
తకుఁజాలె, న్నభి ! రెండుజోత లిడుదు న్నానీచ దేవారిక 96 .

సీ:- (లజ్జించును).

రా:- (ప్రసవణగిరిం జూపుచు సీతతో నేకాంతముగ)

చ॥ మును పొకరేయి నిందుమణిము క్తసుప్తీకిఁ గాకిమూఁక న
ల్పినరొద కుల్కి ఘూకతతి పెన్గుహఁ జీకటి మేయఁబోవె ! నీ
స్తనపట మే న్నమి ద్వివియ దబ్బున నాకులఁ గోయనీవుపూ
నిన వనదేవత ల్పయికె నెట్టరె కొమ్మల ! జ్ఞప్తినున్నదే ? 97

సీ:- (చిఱునగవునఁ గపోతహస్తముం గూర్చుకుని) భగవానుల రగు
నోవనదేవతలారా ! ఇదిగో మీపరిచారిక యగునీజానకి నమస్క
రించుచున్నది.

రా:- (ఇంకొకవైపునకుఁ జూచి) దేవీ ! మహనీయ యగుగోదావరీసది
యదిగో ! నమస్కరింపుము ! (జనాంతికముగ)

శా॥ ఓనాపేయసి ! దీనిలో యిసుకవై పోర (ప్రియంగాళ్ళలో
గా నొనాపొదరింట, మోదుగలమొగ్గ ల్లిండగాఁగూర్చి నో
ర్గాని నైసినీయిరోజములపైగా నుంచి నేనవ్వ, ము
గ్ధానిష్ఠాచ్యుతి గొప్పతప్ప నెడికినన్మాడ హాసంపవే ! 98

సీ:- (లజ్జతోఁ గూడినచిఱునగవునమోమువంచి) గోదావరికి నమస్క
రించును.

రా:—(చుట్టును ముఖముఁదిప్పి చూచి వగళో) చేప !

చ॥ కురియమి నైన నుండెను మొగు డ్దివి, వర్షము లేనిలోటు డె
స్పర మగునన్మదశ్రువులు వాపఁగ మాల్వవద్రుఁ గాలువ
ల్వఱలె, నదేమిచిత్రమొ భవత్పరిపాలితపాదపాళి న
న్నరసియుఁ బల్లవింప, వహహా ! నెమిళ్లు లృఱిపాడ వయ్యెడక॥

సీ:—(ముసరుకొనువగవున గద్గదమగు నెలుఁగునఁ బుష్పకము నుద్దేశించి)
విమానరాజమా ! నేనేసీతను. నాహృదయమొకవజ్రమేనుమా !
తపింపనూతపింపదు. పగులనుపగులదు. అయినను దయచేసి యీ
దండకారణ్యపంక్తిని ద్వరగ దాటఁజూడుము !

రా:—(విమానవేగ మగుపడ సీతతో) ఈముందు దోచునదియే.
మహారాష్ట్రదేశమున కేతైకభూషణ మనఁదగుకుండిననగరము.

చ॥ మలయభవం బొరుల్కుననిమంగళవైభవసంయుతంబు నీ
చలువలగాలి యీనగరిజాణల మన్మథనక్రకేళి ను
జ్జ్వల మగుస్వేదవారిఁ గొని భర్తల మేల్పరిరంభగోష్ఠి మై
పులకల నిమ్మడి న్నినుచుఁబో నరసప్రచురపఱిచారయై ॥ 100

మఱియు,

సీ॥ సారభోద్ధారికై శిశీసరసవృత్తి

వలచి వలపించు నీవల్కు-బడులరీతి

నెటులొ పసిబట్టి దూరాన నెసఁగునట్టి

(శ్రేష్ఠకవులైన నెపు డుపాసించుచుండు॥

101

చి:—(దక్షిణదిశ స్తూపుచు) ఆంధ్రదేశలక్ష్మీకంఠలగ్నగోదావరీహారా
లంకారమున నాయకమణి యగుమహిమాధ్యు భీమేశ్వరుం దర్శించి
నమస్కరింపుడు !

సీ. ఎన్నని చిందులాట నుసి యెంతయు హెచ్చుచునుండ జంకి దా

దవ్వుగ గాఁ పడిచన దక్షిణపాదమొకంట పెంట రీ

(విష్వక్స భౌవాకృతిఁ జరించుచుఁ బుట్టెలదండ పాములు

స్ట్రీస్త్వ నమ్మెఱు న్నొప్పువఁ జేసినయంతిమయజ్ఞ రాజిలుకా॥ 10

రా:—(నమస్కరించుచు)

శా॥ నృత్తారంభరసానకే తొలగె శారీదేవి, యెన న్దదు
 ద్వృత్తి నృనున లోటు కన్పడుట లేదేలేద ! పైపెచ్చు స్వా
 యత్తంబౌ పెనుచిందు నీపైడిపిన న్వావృత్తి ని న్నమ్మ రా
 చిత్తభ్రాంతి దిశాదులట్లె తిరుగ, న్నేమోడు నీ కోరికా ! 103
 మఱియు,

మ॥ అనలే కాలగళుండ, నందుసంఘం గాలాంశంబు నీకంతము
 నైనగ్రమ్మె, నృతి నీహ సర్వలయబుద్ధి వేల్చి జిందాడె, దీ
 పసల స్థూచెడికాళరాత్రియొ, శిరోభాగంబు దేహంబు వీ
 డిన నెన్నాఁ గనిపించె, దల్లిడిలె, ఖండిభూతధైర్యస్థితిః ॥ 104
 (ఎల్లరునమస్కరింతు)

రా:- (మఱొక నైపునకుఁజూపుచు) ద్రవిడమండలమునకుఁ దలమానిక
 మైనకాంచీపుర మదిగో ! మీనకేతనుని యునికిపట్టు ! (ఏకాంతమున
 సీతతో)

చ॥ పొడమినచెమ్మట న్నిగును వోయనదంపగులంబుఁ గొనిళ్లు
 లుడలుచునుండ మేనఁ జెలున న్నుక బొప్పరి లేచి క్కుదం
 దడి నితరేతరాంగముల దార్కొనఁ దొల్లకంపె నెంతోయె
 క్కుడు తమిహాయి, వారిలకుఁ గూర్చుచునుండుఁ బయోకుహాననా ॥
 మఱియు,

క॥ మొగ మలముచెమటచిత్తడి
 నొగి మకరీపత్తరాజి యూడిపడ శ్రమక
 జిగి సనినకపోలము లిం
 పుగఁ జాటు న్దరుణి మేలిపురుసాయితముల్ 106

మ:- (వేటుదిక్కుఁ జూపుచు) ఇల్లిదే ! అనంతదేశసేమంతమాక్తిక
 మగు నుజ్జయినీరాజధాని ! శృంగార దేవత కిదియే గర్భగృహము.

క॥ తెల్లనివెన్నెట, లేల
 న్నెల్లనిచీరె న్ధరించి తెల్లనిమేన
 న్నల్లగ నభిసారిక దివి
 నల్లభుండేరుటలు బయటఁబఱచు న్నీడల్
 మఱియు,

ఉ॥ మేడలమీఁదిజవ్వనులు మిక్కిలినిక్కడిముక్కు లొప్పఁ గ్ర
జాడలలోఁ జక్కొరములు చంద్రిక లానినవోటఁ జేకట
ల్పిడఁగఁజేసి తా మెగురువెన్నెలసిద్దెలరీతి వెల్లఁ బె
స్వేదుకఁ బిట్టగోడలనె వీఁగుచుఁ జూచుచునుండ్రు వింతగఁ 108
మ టి యు,

ఆ॥ ఇచట నంతిపురుల నెగురుచక్కొరంబు
లచటి యువిదగముల యాస్వసుధల
నిండుకడుపు లెంతో నిమురుకొంచుశయించి
యాని యాన వైందవాభ నచచి 109

వి:- అలకాపట్టణమునకు శాఖయోయన నొప్పునిప్పురముననే త్రిపుర
ముల దహించునిమిత్తము మహాకాళనాథదేవుఁడువిడిసినది.

చ॥ సుడ్డిభ్రమియించు వేగమున జూటము నళ్యుచు విచ్చరింప నే
ర్పడు సురగాంగధార లొకపంజరమై తనచుట్టునొప్ప, ని
ర్గడఁ బ్రచలదుభిజప్రచయకాండము రెక్కలుగాఁగ నంచయో
ప్పిడులయనాటికానటుఁ డహీనసుఖాన జగంబు నోముతక 110

రా:- (అంజలింబట్టి)

చ॥ ప్రళయమున ద్విలోకములఁ బ్రాథత స్వాహాయెనర్చి కృష్ణుఱు
నొలుచునో యంచుఁ గాము నటు మాడవకంట దహించు నీపదం
బులను సురాసురు లృకుటభూరిమణిప్రభ ముంచి కొల్వఁ బె
జ్జలువలచూడ్కి వారలను సాకిననీ కివె మన్నమస్కృతుల్ ॥ 111
మఱియు

గీ॥ అయ్య ! ముక్కంటిదేవ ! నీకాగ్రహంబు
తోచ వేగ నొనల్కంట దుమికె నగ్ని
యెదుట సమ్మోహనాస్త్రసమేతు మారుఁ
గని చిము న్వాహ నెంచుచు న్గనదె జడత ? ॥ 112
(అందఱు నమస్కరింతురు)

:- (చప్పె) పాపము ! ఎదునాలుగుభువనములను బ్రాసించినంగూఁ
ఁగినివాఁడ డింద్రదేశిభువన కాఁకలి తీతలేదుకాబోలు. అన
నినింఁగూఁడ చెవసీతపుముద్దవలె మింగినాఁడు. (అందఱు నగుదురు

రా:- (విమర్శించి)

చ॥ శర మగుశౌరి మోయుతము సంభ్రముడై ఖగరాజు డాసి చి
చ్చుట కనుమంట మిష్టములసోఁతున గాసిలి పాతపోవగా
నురగగణంబు వంగి సరినొందఁదనంతఁ, బ్రయోగమొండె శం
కరుశ్రమమై జయంబుఁగొనెగా ! అలనాఁ డతఁ డుల్కన న్నఖి?॥
(ఇంకొక దైపునకుఁజూపుచు కలఁచునీకులవభూతు లగురాజేంద్రు
లెల్లరకు పెద్దరాఁ యైన వేదిదేశమునకుఁ భూవణములదండయై
యొప్పెడి మాహిష్యతీనగగ మల్లచిగొ !

ఉ॥ కొంగిలి ముద్దు కూటమియె కృష్ణ పణంబులుగాఁగ నొడ్డు నీ
నాగరికాల్మోగశ్లకు ననంగుండె దాఁపుడు కాఁపు, తుల్యమే
భోగము, గెల్వ నోడ ననుబుద్ధుల దట్టఁగనీనిపెద్దము
న్దోఁగుచునుండ జూదములఁ, దోఁగుచు రవ్వల మోదవారిధి॥
(విమానవేగమును నిరూపించి)

శా॥ కస్తూరీవరభూష భూసతికి స్వర్గంగాతిరంభక యకా
నే స్తంపుఁ జెలికత్తెయ్యాయమున నుండ ! తీరిచివాఱుల
నస్తి న్నెట్టి యముండు సోదరుడు లాఁగ న్నేరి తెప్పించి ప్రే
మాస్తోకాభ్యంతఁ దండ్రి చండరవి డాయన్బంపు మోక్షాప్తిక॥ 115

ల:- (దవ్వునందలిది ప్రేలిశోఁ జూపుచు)

ఆ॥ త్రిపురహరునిపూర్వఁ గ్రీఁపించి యమృతాంశు
బాలమైతి నొంది ప్రజలఁ దనిసి
సగరచితుల దొలఁచి జలధి క్షణాలయ్యె
గంగ, యిదిగొ ! మనయభుంబు లడఁచు ॥

116

రా:- (సంశోషమున)

ఆ॥ సగము చండికొనఁగ సాంబుని జడముడి
సంకుచింప, వనతి సామె యగుట
న్విగుణమైన మేల్గధీరత నిముడుభా
గీర్థి ! మదంబ ! కేలుమోడ్తు ! ॥

117

(నీతతో) దేవీ ! నమస్కరింపుము !

శా॥ తా నాబ్రహ్మగృహంబులోఁ గదలి సాద్రబాండుట ల్నిక్కమే
యైన, నొప్పండి దృఢించి యూర్ధ్వగతి కర్హత్వం బిట నొప్పందు జీ
వానీకంబుల వాలుతీవ్రతకు హెచ్చొమేల్పడి స్పృహలో
కాన జ్ఞేర్ప, శివావతంసమణి, గంగాదేవి, విన్నాణనూ! ॥ 118

సీ:- (అంజలింబట్టి) ప్రవాహమనుగొలుసున ముల్లోకముల ననుబం
ధించుతల్లి! మందాకినీ! ఇవే నావందనముల నందుకొనుము!

ల:- (అన్యత్రఁ జూపి)

చ॥ ధనవతిమీద నౌప్రణయతత్పరభావఫలంబు వెండికొం
డను విడనీమిచేత నచట స్తన కుండెడియింటివాడిటి
స్మనుచు నెగాని, శిరాలి, పెనుమక్కువ నుల్లమువల్లవింప నా
కనుపడు వారణాశి కటకంబుగఁ జేకొని నిల్చు నిచ్చలుకా ॥ 119

రా:- (ఆనందమున నవలోకించుచు)

క॥ తీరం బెటఁ దోచనిసం
సారాంభోరాశి దిగ్భ్రమల నీదుజను
త్రేటి తరియింప శ్రాంత్యా
గారం బగులంక యిదియెకాదే కుమారా! ॥ 120

అదియునుంగాక, భగవానుఁ డగుభుజంగభూషణుఁ డిందేగదా
సిరవసతి నిల్చియుండుట

చ॥ మెడనలుపందుఁ బావదొరమే స్థలియ స్థానరత్న పాళియే
తోడవని శారి బాసలుపురితోఁ బెనవేసినకంఠసీమతో
నొడ లెడమూట హీనగతి నొందుస్వరంబుల సామగానము
నెఱుంగును బ్రహ్మపుష్కలగ వెలుశివుం డిడు లోకభద్రముల్ ॥ 121
(వేదాంతగోఁ సాపును, సీతతో)

ఉ॥ కొంతసేపు బ్రాహ్మణుల గొగ్గులుకాయల నాకరాగ్ర మో
గిల్పింప! నీవు స్థానియమందును సీకయితోడ గట్టిగా
నొండునానా నీవు నొండు, భవమృతనృధు లేలు నా
నీవు నొండు! నీవు నొండు నీవు నొండు నీవు నొండు ॥ 122

సీత:—(ఎలనగవున దృష్టిమరల్చి యనురాగమున రాముఁ జూచుచు నగరముంగూర్చి) అమ్మా! మిథూనా! నానందినమ్మల సందుకొని మాపెద్దలందఱకుంఘాప నాయభివాదసముల విన్నవించుము!

రా:—(సుగ్రీవవిభీషణలతో) మిత్రులారా! జాననం గనినభూదేవి కీ పట్టణమే పుట్టినిల్లు. మిథిలచేరినగరిము.

సు. వి:—(కౌతుకముతో) ఓహో! ఇచటనేకదా! భగవానుఁ డగు పార్వతీప్రాణేశుకు భను ప్రసన్న యజగనమును శిష్యుఁడైన భృగు వతియు భంగపాలు నొందినది. మఱియు సందేహదా! అట్టినీబాల్య క్రీడలలో నీతో నాటచెలి యునికిరలకన్న!

రా:— (అజ్ఞ నగు నలఁచినగవున నొంజెంఁ జూపుచు) ప్రేయసీ! ఇఁక నదే మనయెదుట గొడులరాజధాని యగు చంపానగరిము. మన్మథుని బ్రహ్మచర్యవ్రతిమున కైసననములనలె పిసయమధురశృంగారవిభ్రమములచే రమణీయమై వెలుంగుచున్నది. (సీతతో నేకాంతమున) ఈయూరనే కలదొకపింత!

శా॥ మే నుబ్బించు గగుర్లకొగిళులమేల్చి స్వల్ప శేషంబు గ
నే నెగ్గించినమీఁద సెమ్మె బ్రమిద స్త్రీపంబు లోఁబాటుచే
గ్రీనీడ ల్తమకొనుబంటి మలయ స్త్రీరంతి నేఁగింబు ల
త్యానందంబుల వెల్లడింతు రనుఘాతంబు లహశ్చాతురుల్ 123

ల:— (ముందుఁ జూపుచు) ఆహా! ఆచిత్రము సరియుండు! ధరామరుల చిరంతననివాస మగు నియ్యంతి ర్వదికి దూరుపురీమ నవిగో! గంగాయమునలు! శ్రీగంధము సకరును గృష్ణాగరు నొకరును మైపూతలుగ నూతలఱచుకొని యన్యోన్యము సలఁదుకొనునట్లు తెట్టులున్నవో!

గీ॥ గట్టివడగండ్ల హమగిరికాపుమునఁ
గరము పాలెనొయేమొ గంగాభవాని!
తండ్రి వేసఁగిరివి యుకఱలమువసతి
నల్లఁబడెనేమొ యీచుమునాన్రవతి!

144

వి:— (యోజించి)

ఆ॥ బలి నడంచువిష్ణు పదనఖంబులకాంతి
స్మరనిహంత్ర జూటచంద్ర జ్యోత్స్న
హిమనగంపు నిడుదయేరుల పెనుపునఁ
బ్రతిపదమున వృద్ధి బడసె గంగ 135

మ టి యు,
క॥ అలఁతియె ప్రయాగ ? భూమి
స్థలిగినక్షేత్రముల నెల్ల గడుగొప్పదినూ!
తిలకింతురు భవవార్ధి క
వలితీరము జనము లిచట వసియించుటనే 126

రా:- (ఆదరమున) వాఁనినశక్యమా !

ఆ॥ అట్టి దివిజగంగ యావైపు ప్రవహింపఁ
బాటు యమున యివలిప్రక్క నవుర !
ముక్తి కీప్రయాగమునె తీయఁబడినట్టి
ద్వార మనుట కడుయధార్థవాక్కు
(నీతతో) వైదేహీ ! నమస్కరింపుము ! 127

సీ॥ మగువరో ! శ్యామ మనెడియూరుఱ్ఱిచెట్టు
సలుపు నద్భుత మెన్నంగఁ దలఁపవశమె ?
దానినీడ వసించునేరైనఁగాని
చూడఁగల్గుదు రాపరగజ్యోతిసైన॥ 128

(గాలిరథమువడిం గనఁబడుచు సంతసమున)

సీ॥ గట్లపై బారులై చిగు ర్గట్టుయావ
ములె మదన్వయయజ్ఞసంఖ్యలను బలుక
భానుకులజల పట్టంపురాణి ధరణి
కొనరుపట్టం బిదే సరయాస్రవంతి !॥ 129

ఇదిగో ! భగవతియగునయోధ్య !

క॥ ఉన్నాశస్థలపద్మము
లన్నటు లదె శిరములెత్తి యతికుతుకమునన్
సన్నుం గన విప్పరిన
కన్నంగవ నాకసంబు గాలింతు ప్రిజల్ 130

సు॥ వి:- (పట్టణమును పరకాయించి చూచి)

మ॥ ఒకనూజధ్వంము బ్రచించె శత్రుమన్యుండంట యేగొప్ప ? వే
యికి పైపూచిగ యూపము ల్లాడిమలట్లే తెల్పుటన్లే త
త్సుకృతాసీతగలానుభూతి, మధురస్తృత్యం బయోధ్య స్తవీ
యకళానాయకసిద్ధి గన్గొనగ సన్యం బించునే యేరికె॥ 131

రా:- (సుగ్రీవవిధేహులతో) సచివులారా !

గీ॥ అట్టిరాజులు మాయన్వయంబునందు

మునుపు వ్రథపించుటల్ల సంద్రునకు గురున

కలవసిమరి యిడిసహస్యములలోని

విభవమాహాత్మ్య మేసుమీ ! వింతయేల ?॥ 132

(ముందుజూచి హర్షముతో) ఎట్లూ ! ఈమహామహాం డవ్వ
సిద్ధమహర్షి యే ! మాయభిషేకమునకు వలయునుసకరణముల
సిద్ధముఁజేసికొని భరితశత్రుఘ్నులతో మనరాక నిర్మించు
చున్నాఁడు, (పుష్పకముతో) ఓవిమానరాజమా ! కాకుత్స్థరాజ
న్యుల ముఖ్యవిహారమంటసముదరికిం దిగుము. (ఎల్లరు విమానముం
దిగియెదరు) (భరితశత్రుఘ్నులతో వసిష్ఠమహర్షి ప్రవేశము.)

వ:- (భరితశత్రుఘ్నులతో) గొలకులారా !

సు॥ ఘనలంకాపతిబాహుకాననపరిపాకైకదోశ్శక్తిభా

జనుడై యూబుడుతిండు లోకమున నిర్జాడ్యంబుల జేయుట

నైన మేవెంతయు; హాసిభాగ్విండ శాక స్తత్సహస్వరము

త్వనుకన్పాల్పముండై నీల్చి కడుపిప్పిస్తసి సాధింపెడే !॥ 133

(రామునిజూచి హర్షముతో)

మ॥ తనదోర్విక్రమికాండ రాసాధిదోర్వానంబు భల్లవభం

జనదొగింబున గూర్చుగొప్పవనం సంపూర్ణికాగా వరిం

చిన దిగ్దత్తసుమంభీశుభయన్త్రీముక్తుడై క్రమ్మ

న్మనపున్నంబులకల్గె గంటంబడెడి న్నారామభద్రుం డడే !॥ 134

రా:- (సంభ్రమమున సమీపించి సాగిలి నమస్కరించి)

క॥ బ్రహ్మకై చూత్పూజ డగునుక

బ్రహ్మర్షిత్వమున సలపురాఘపురుషునిక

బ్రహ్మ నైలిపెడి రఘువుల

బ్రహ్మకర్మగురున కివిగా ! రామునిప్రణతుల్ ॥ 135

ప:- (రామునిఁగౌఁగిలించుకొని) వత్సా ! రామభద్రా ! నీయట్టివాని
నేమని యాశీర్వదింపఁగలనయ్యా !

చ॥ అరితితి కందువెండియన మంతయు గుంజి జగంబుమూసకు

వ్రరలిచి యంతరాయరహితంబుగ హెచ్చెడిస్వప్నతాపని

ఘరశిఖనూది మేల్పుటపుశోధనతో గుణవర్ణశుభ్రత

వ్రరఁ గళఁ జిమ్మిపిండముగఁ దార్చితిగా స్వకమైనకీరితి ॥ 136

ఇంతియకాక,

గీ॥ లోకములమూటి నొకయింతలోన దాఁటు

వడి కలుగునీదుకీర్తిప్రవాహ మెలయఁ

బ్రధమభూవయశోనదు త్రొఫి శుద్ధి

వెలయు, సింధువు గంగాంబువులనుబోలి ॥ 137

అయినప్పటికి నాయాశీస్సున నిట్లగుంక !

క॥ రవిశశులపోల్కి జగదు

త్సవసంధానైకదృష్టిధారేయుల బా

హువులట్లు వంశరక్షణ

కవునుతుల న్నడుపువండఁ గను మిద్యురుగ ॥ 138

నీ:- (వసిష్ఠునకునమస్కరించును.)

ప:- ఓజనకవంశసుమంగలీ ! బిడ్డా ! మీకిరువురకుం గలసివచ్చునటుల

రామభద్రు దీవింపనేదీవించితిని.

నీ:- (సంబరమునఁదనలో) అమ్మయ్య ! ఇక నీరామభద్రున కీడులేని
యిల్లాలు నాదునులే !

చ:- సగరవంశగురువు లగుమైత్రావరులు కివే సామిత్రి సాష్టాంగ
నమస్కారములు !

ప:- గాలతా ! లక్ష్మణా ! నీ వన్నియాశీస్సుల కతీతప్రవర్తనండ వైతి
నోయి !

గీ॥ ఇంద్రజిత్తంతవీరు నొక్కింత నణఁచి

వర్ణింపజేసితివి యీప్రపంచమెల్ల

సట్టి నీ వల్లగుందునియంతనాని

కై న నభయమ్ము నిడ దిట్టవెతికాడె॥

139

అ॥ అయిన మీరునలుపు రన్నదమ్ములుగూడ

నిరువులేసినుతుల వజలుండయ్య ?

వార లాదిరాజవంశాగమున కష్ట

శాఖలగుచు వృద్ధి నలుపంగలరు ?॥

140

రా॥—(సంతోషమున మఱల నమస్కరించి) భగవానుడా! మా

యిత్వాకుకుల మతితరముగ ననుగ్రహింపఁబడినది.

భ॥—(రామునితో) దేవా! శూన్య మైనయీరాజభవనపు లంతిమ

ద్వారమున ద్వారపాలకుఁ డగుపదాతి భరతుఁడు నమస్కరించు

చున్నవాడు,

రా॥—(మోదమునఁ గౌఁగిలించుకొని) అన్నా! భరతన్నా!

ఉ॥ అయ్యయ్య! ఎంతిపాలె భవదంగము! వెన్నెలకంబమయ్యనే

మయ్య? కవుంగిలిం గొనఁగడయ్య నను స్మృదముబ్బునట్టు! లో

యయ్య! కడుంగడుంజపల యాకమలాలయ కౌస్తుభంబుపై

నెయ్యపుసోదరపియతనే కద వీడదు విష్ణువక్షము॥

141

భ॥—(నీతకు నమస్కరించును.)

నీ॥—అయ్యా! భరతకుమారా! తరణికిరణముల నెలమిగొను కమల

ముల గుంపువలె మీయన్నగారి చెంతఁ జిరకాలస్థాయిగ నుఖము

ననుభవించుచుండుము!

ల॥—(భరతున కెఱుగును.)

భ॥—సోదరా!

గీ॥ లక్ష్మణకుమార! నన్ను విలక్షణంపుఁ

గుతకమున గాఢపరిరంభగతిఁ బొదువుమ!

చందనముకంటె ఘనసారచర్చకంఠె

హాయిగదె కూర్చుపోదరు నంగసక్తి॥

142

అ॥ (గట్టిగాఁ గౌఁగిలించుకొని) అబ్బ! ఎంతకాలమునకు రఘుకుల

హృదయైక్యతాకమునకు యూపదండ మగులక్ష్మణు గాఢాలింగనమున నాడె

హము చల్లనం బొరసినది!

అ॥ పంక్తిగాఁగఁ జేర్చిపట్టిన యైందవ
కళల గుంపుతోడ నలువ సర్వ
దుఃఖములను దుగ్గితి నె త్రోయనామేల్గితో
నలిపియుండు సోదరులక రాలు !

143

తః—(రామునితో) ఆర్య! పాదసేవకునిసేవకుఁ డిదే నమస్కరించు
చున్నాఁడు !

రాః—(కౌఁగిలించుకొని) ఆహా! మఱిలమాలక్ష్మణు పరిరంభణమే
నాకమరుచున్నది. (ఏకాంతముగనీతతో)

ఉ॥ నిండగుచంద్రబింబమును నిల్వఁగఁడీయుచు గేలిచేయున
ట్లుండెడియీముఖంబు గను మోసఖ! లక్ష్మణమోమె! దేవవే
దండముతోడము న్గతినత న్నడుకర్క-శత స్వహించి న
స్పండిగవుంగిలించు భుజదండములేనియుఁ దద్విధంబులే! 144

శః—(నీతకు నమస్కరించును.)

నీః—అన్నిలోకములయొక్క శోకశంకువులఁ దొలఁగించు గొప్పగొప్ప
చరిత్రల కాస్పదమవై లక్ష్మణతుల్యుడవు కమ్ము! వత్సా! మన
పెద్ద తెటనున్న వాలో?

తః—మంగళోపచారములు సిద్ధపఱచుకొని మధ్యమాంబయగు సుమిత్రా
దేవిమందిరమున మనందఱకై వేచియున్నారు. (సమీపించి లక్ష్మ
ణున కెఱిగును.)

లః—(సంతసమునఁ గౌఁగిలించుకొని) అదృష్టవంతుడవై దీర్ఘాయుష్కం
తుండ వగునీ విందుంటచేతనే మేము భరతన్నగారి నిటవదలి
యేగుట !

రాః—(వనిష్ఠునితో) ఏరేలంకాక్కింధాపతులు! విభీషణసుగ్రీవులు!
భగవాను లగుతమకు నమస్కరించుచున్నారు,

చః—నీరు చాలకాలమువఱకు రవికులపాల స్త్యవంశముల కీర్తిమాలికలకుఁ
దోరణ స్తంభములభాతి నిలిచియుండురుగాత!

రాః—అంతా! శత్రుఘ్నా! మహామహా లగునీపాల స్త్యసావిత్రులకు
నమస్కరింపుఁడు.

భ-శ-సు-వి:- (అన్యోన్యయనోచితసత్కారలగుదురు.)

వ:- (అనందముతో) అదృష్టఫలవిశేషముచేతనేకదా ! పదునాలుగేండ్లు చనినమీన నేటి కిచటఁ గ్రమ్మట నిట్లు కలిసికొనిన దశరథకుటుంబమును మేము చూడఁగలుగుట. (సవిమర్శముగ)

మ॥ గెలిచె న్రావణు ఘోషాయం, డతఁడు బ్రంగె భార్గవుం డెద్దుపీఠం
రల సీరాముడె కాకపక్షధరుఁ డౌప్రాయాననే నొంచె, నీ
వలిచారిత్రము బాలగాధ కసదౌ వాసిం నిజంబెన్న, లో
కుల కల్పెన ముదంబుశ్రేయమునె చేకూర్చు న్దదుద్గీతముల్ ॥ 145

(రామునితో) వత్సా ! రామభద్రా ! మాంగలికముహూర్తము
దాటిపోనున్నది !

గీ॥ రమ్మి ! రముసింహాసింహాసనమ్ము నెక్కఁ

గమ్ము ! తులలేనిపస నలంకార మందు,

గునియుచుండెడియు త్తరకొసలముల

సలుపు రాజన్యతలుగాఁగ నలుపు లుడిసి ॥

146

రా:- (సింహాసనము సధిష్టించును.)

వ:- (మంత్రపూతము లగునుడకములచే సభిషేకించును.)

ఇతరులు — (బహువిధాభిషేకముల నొనర్చి సర్వాంగాలింగితప్రణామముల నిడుదురు)

(తెరలో) మంగళవాద్యములు సంగీతములుం జెలంగును.)

వ:- (అనందమున) వత్స ! రామభద్ర !

ఉ॥ జీవులఁ బెన్విభిషికలఁ జేయుపదాత్మనిలీల నప్తది

దేవుల సన్నిహితులగదే వెఱిగొమ్మల, నట్టిసీవె రా

జై విలసిల్లి యభ్యుదయమైతగు ధర్మము నోవఁగాఁ బరీ

భావమదృష్టశృష్టమాలఁ బర్వనొకో ప్రజ తీధరాస్థలి ॥

147

రా:- (విడియపడును)

వి:- (అంజలింబట్టిమోకరించి) దేవా !

గీ॥ లంకయును బున్నకంబును లాగుకొనియె

రావణుడు తొల్లి యలకాధిరాజునుండి

